

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YÖN DERGİSİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

MERT DİKİCİ

04716002

Tez Danışmanı: PROF. DR. GENCER ÖZCAN

İSTANBUL - 2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

I. 1960-67 TÜRKİYE SİYASİ HAYATINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. 27 MAYIS DARBESİNİN SİYASİ NEDENLERİ	4
1.1.1. Asker –Sivil Bürokrasinin Tepkisi	5
1.1.2. DP’nin Demokrasiye Bakışı ve Muhalefetle olan İlişkileri	7
1.2. DARBENİN EKONOMİK NEDENLERİ	8
1.2.1. DP’nin Yüksek Enflasyon Politikası	9
1.2.2. Burjuvazinin Yeni Bir Birikim Modeline Geçiş Talebi	10
1.3. MBK YÖNETİMİ ve ‘PARLAMENTER DÜZENE’ DÖNÜŞ	11
1.3.1. Yassıada Mahkemeleri ve Tasfiyeler	12
1.3.2. MBK İçinde Bölünme	12
1.3.3. ‘Parlamenter’ Düzene Dönüş: Kurucu Meclis Dönemi	13
1.4. 1961-1965 KOALİSYONLAR DÖNEMİ	15
1.4.1. Seçimlerden Sonra Askeri Darbe Girişimleri	15
1.4.2. İnönü Koalisyon Hükümetleri: Sivil Düzene Dönüş	16
1.5. 1965 SEÇİMLERİ ERTESİNDE TÜRKİYE SİYASİ HAYATI	17
1.5.1. Koalisyonlar Döneminin Sonu: AP İktidarı	17
1.5.2. Sol Muhalefetin Yükselişi	18
1.5.3. Radikal Sağda Örgütlenme	20

II. BÖLÜM

II. 1945-67: TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINA GENEL BİR BAKIŞ

2.1. 1945-50: BATI İTTİFAKINA YÖNELİŞ	21
---------------------------------------	----

2.2. 1950-60: DP DÖNEMİ TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASI	23
2.2.1. Türkiye'nin NATO Üyeliği	23
2.2.2. Bölgesel Paktlara Üyelik	24
2.2.3. DP'nin Üçüncü Dünya'ya Yönelik Politikası	25
2.2.4. Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkışı	26
2.3. 1960-67: TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASI	27
2.3.1. 1960-61: 27 MAYIS YÖNETİMİ ve TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASI	28
2.3.1.1. Batı İttifakı ile İlişkiler	28
2.3.1.2. Sovyetler Birliği ile İlişkiler	29
2.3.1.3 Üçüncü Dünya ile İlişkiler	30
2.4. 1961-65: KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ	
TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASI	31
2.4.1. Batı İttifakı ile İlişkiler	31
2.4.1.1. Küba Krizi	33
2.4.1.2. Kıbrıs Sorunun Gelişimi	34
2.4.2. Sovyetler Birliği ile İlişkiler	39
2.4.3. Üçüncü Dünya ile İlişkiler	41
2.5. 1965-67: AP DÖNEMİ TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASI	42
2.5.1. Batı İttifakı ile İlişkiler	42
2.5.2. Sovyetler Birliği ile İlişkiler	44
2.5.3. Üçüncü Dünya ile İlişkiler	45

III. BÖLÜM

III. YÖN DERGİSİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

3.1. YÖN DERGİSİNİN ORTAYA ÇIKIŞI, İDEOLOJİSİ ve	
TÜRKİYE SİYASİ HAYATINA BAKIŞI	48
3.1.1. Yayına Başlarken	48
3.1.2. Derginin İdeolojik Çizgisi	51
3.1.3. Türkiye Siyasi Hayatına Bakışı	56
3.1.3.1. 27 Mayıs Hareketi	56
3.1.3.2 MBK Yönetimi ve Parlamenter Düzene Geçiş	57
3.1.3.3 Koalisyon Hükümetleri Dönemi: Sivil Düzene Dönüş	58

3.1.3.4 1965 Seçimleri ve Sonrası	61
3.2. YÖN'ÜN TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINA BAKIŞI	65
3.2.1. Batı İttifakı ile İlişkilere Bakış	65
3.2.1.1. Ekonomide Bağımlılık ve Dış Politika	66
3.2.1.1.1. Dış Yardımlar	66
3.2.1.1.2. Yabancı Sermaye	74
3.2.1.1.3. Petrol Sorunu	77
3.2.1.2. Siyasi Bağımlılık ve Dış Politika	81
3.2.1.2.1. Türkiye-ABD İlişkilerine Bakış	82
3.2.1.2.1.1. ABD Hükümetlerinin Dünya Politikasına Genel Bakış	82
3.2.1.2.1.2. Türkiye-ABD İlişkilerinde 1945-60 Arası Dönem	86
3.2.1.2.1.3. Türkiye-ABD İlişkilerinde 1960-64 Arası Dönem	90
3.2.1.2.1.3.1. Küba Krizi	93
3.2.1.2.1.3.2. 1961-64 arası Dönemde Kıbrıs Sorununa Bakış	97
3.2.1.2.1.4. Türkiye-ABD İlişkilerinde 1964-67 Arası Dönem	101
3.2.1.2.1.4.1. 1964-67 Arası Dönemde Kıbrıs Sorununa Bakış	108
3.2.1.3. Askeri Bağımlılık ve Dış Politika	125
3.2.2. Sovyetler Birliği ile İlişkilere Bakış	135
3.2.2.1. Sovyetler Birliği'nin Dış Politikasına Genel Bakış	136
3.2.2.2. Türk-Sovyet İlişkilerine Bakış	139
3.2.3. Üçüncü Dünya ile İlişkilere Bakış	151
SONUÇ	164
KAYNAKÇA	169
ÖZGEÇMİŞ	183

ÖNSÖZ

Yön dergisini inceleyen yayınlarda derginin dış politikaya ilişkin görüşlerinin ayrıntılı bir biçimde ele alınmadığı görülür. “Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası” başlıklı çalışma bu eksikliği giderme amacıyla hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında öncelikle tez danışmanım Prof. Dr. Gencer Özcan’a teşekkür etmek istiyorum. Bu tezin tamamlanmasında kendisinin bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşmasının önemli rolü vardır.

Derginin koleksiyonlarına ulaştığım İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesinde görev yapan tüm çalışanlara bana gösterdikleri yakınlıktan ve sağladıkları kolaylıklardan ötürü teşekkür ediyorum. Ayrıca çalışmama yaptığı değerlendirmeler ve eleştirilerle katkı sağlayan değerli dostum Ali Selim Emeç’e ayrıca teşekkürü bir borç biliyorum.

Son olarak, beni bu zor süreçte vermiş oldukları destekle ve sağladıkları uygun çalışma ortamı ile yalnız bırakmayan annem Nazan Zeynep Dikici, babam Ali Dikici ve kardeşim Yiğit Dikici’ye teşekkür ediyorum ve çalışmamı onlara ithaf ediyorum.

Mert Dikici
Erenköy, İstanbul
2 Haziran 2007

ÖZET

Bu çalışma, haftalık *Yön* dergisinin dış politika konularındaki görüşlerini incelemek üzere hazırlanmıştır. Türkiye siyasi tarihinin belirli bir dönemini incelemek isteyenler vakitlerinin bir kısmını *Yön* dergisine ayırmak zorunda kalacaklardır. Zira bir aydın hareketi olarak doğan *Yön*, altmışlı yıllar boyunca Türkiye düşün hayatında önemli bir yer teşkil etmiştir. Bu önemi nedeniyle araştırmacılar, *Yön* dergisini ve yazarlarını konu alan önemli çalışmalar yapmışlardır. Ancak Yöncülerin doğrudan Türkiye dış politikasına yönelik görüşlerini yansıtan yeterli araştırmanın yapıldığını söylemek mümkün değildir. Çalışma, bu eksikliği giderme çabası taşımaktadır.

Sol eğilimli aydınları bir araya getiren *Yön*, Türkiye dış politikasının genel eğilimlerine yönelik radikal denilebilecek eleştirilerde bulunmuştur. Siyasi bağımsızlığın yanında ekonomik bağımsızlığın da büyük önem taşıdığını belirten ve bunu ‘tam bağımsızlık’ şeklinde formüle eden Yöncüler, Türkiye’nin karşı karşıya bulunduğu temel sorunların Batı ittifak sistemine olan bağımlılığından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Yöncülere göre, Türkiye’nin Batı ittifak sistemine olan bağımlılığı, bağımsızlık temelinde şekillenen kuruluş felsefesiyle çatışmaktadır. Yöncüler, bu bağımlılıktan kurtulabilmek için, Ankara’nın dış politika alanında radikal bir değişikliğe gitmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu yeni yönelimin önemli unsurlarından biri Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurulmasıdır. Yöncülere göre, uluslararası siyasette gittikçe ağırlığını hissettiren Üçüncü Dünya ise Türkiye’nin dikkate alması gereken bir gerçektir. Emperyalizme karşı ilk mücadeleyi yürüten Türkiye, az gelişmiş ülkelerin verdiği siyasi ve ekonomik bağımsızlık savaşını desteklemelidir. Türkiye’nin sorunlarının bu ülkelerin yaşadığı sorunlardan farklı olmadığını altını çizen Yöncüler, Üçüncü Dünyanın kalkınma çabalarının Türkiye için de bir örnek olabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Kısacası, *Yön*’ün başlattığı dış politika tartışmaları, sonraki dönemlerde dile getirilen yaklaşımların ve kavramların şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

ABSTRACT

The thesis attempts to elaborate *Yön*, the weekly that had been published in the latter part of the sixties. Since *Yön* is known for having brought about lasting influence on Turkish intelligentsia and youth of the sixties, researchers, who aim to examine this period of Turkish politics, are required to spare considerable time for *Yön*. Although scores of studies on *Yön* have been published, it is hard to say that these studies directly dealt with *Yön*'s perspectives on foreign policy and world affairs. The study aims to recover this shortcoming revisiting the whole collection of the weekly giving due attention to their historical context.

The *Yön* that brought young yet influential left oriented intellectuals of the sixties together developed a critical approach to Turkey's official foreign policy. They highlighted problems of Turkish economy that, they argued, had been induced by western imperialism. *Yön* columnists severely criticized Turkey's political establishment on the grounds that they were acting as the agents of imperial policies and ignoring genuine interests of the majority. In order to cope with the problems of dependence, *Yön* group often suggested a radical foreign policy re-orientation for Ankara. Part and parcel of this re-orientation was the betterment of bilateral relations with the Soviet Union, which would run counter to or severely undermine official policy formulations.

The emerging third world, most notably the movement for non-aligned countries, was another aspect of changing world affairs that, the *Yön* group argued, Turkish foreign policy makers should take into consideration. They also underlined that, having fought the first war of independence against the western imperialists; it was Turkey's liability to support anti-colonial wars all over the world and also that Turkey should draw lessons from their development strategies. The group therefore paid attention to anti colonial struggles all over the world and debated their relevance for Turkish case.

As a consequence, *Yön* group succeeded to initiate a lively foreign policy debate in which future concepts and approaches have been shaped.

GİRİŞ

“Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası” başlıklı bu çalışmada, yayın hayatına başlamasıyla birlikte kamuoyunda geniş yankı uyandıran¹ *Yön* dergisinin, Türkiye dış politikasına yönelik görüşleri incelenmiştir. Metin Toker’e göre, 27 Mayıs sonrasının büyük hadisesi sol fikirlerin kamuoyunca tartışılmaya başlanmasıdır. Bu fikirler, “İkinci Cumhuriyetle birlikte iyi niyetli, bilgili, kültürlü ve gerçekten mükemmel yetişmiş düşünürlerini bulmuştur. Bunlardan bir gurup, haftalık *Yön* gazetesinin etrafında toplanarak görüşlerinin savunmasını yapmaktadırlar.”² Cahit Tanyol da, “27 Mayıs eyleminin en olumlu tarafı ne yeni bir anayasa, ne danışma meclisi ve ne de üniversite özerkliğidir. Onların hepsi kâğıt üzerinde kalmıştı. Kâğıt üzerinde kalmayan tek önemli olay ‘Yön’ dergisinin açmış olduğu yepyeni bir düşünce akımıdır”³ ifadesini kullanarak *Yön*’ün Türkiye düşün hayatındaki önemini vurgulamıştır.

20 Aralık 1961 tarihinde yayın hayatına başlayan *Yön*, tabu haline getirilmiş pek çok konuyu tartışmaya açmıştır. Bunlardan en önemlisi de yıllarca kamuoyunun ilgi alanının dışında tutulan dış politika konuları olmuştur. Yöncüler, o zamana kadar partiler üstü olarak tanımlanan dış politika uygulamalarını sorgulamışlardır. Bu sorgulamaların Türkiye dış politikasında altmışlı yılların ortasında başlayan değişim arayışlarını yakından etkilediği bilinen bir gerçektir. *Yön* tarafından ipuçları ortaya konulan çerçevenin izleyen onyıllar boyunca dış politikaya ilişkin pek çok temel tartışmayı biçimlendirdiği görülmüştür. Yöncülerin, kalkınma stratejileri, bağımsızlık/bağımlılık tartışmaları, NATO ittifakına ilişkin eleştirel tutumları ve dış politika alanında getirdikleri öneriler, uzun yıllar boyunca siyasal gündemin en üst sıralarında yer almıştır. Bu etkinliğine karşın *Yön*’ün dış

¹ *Yön*’ün yayın hayatına başlaması kamuoyunun değişik kesimlerinde farklı değerlendirmelerle karşılanmıştır. Nadir Nadi Cumhuriyet’te *Yön*’ün yayın hayatına başlamasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ulus’ta *Yön* ile ilgili “aydınların siyasi ve sosyal konulara karşı ilgilerinin artışı ve memleket meselelerine dair ilmi araştırmalara girişlerini memnunlukla kaydetmekten kendimizi alamıyoruz.” diye yazmıştır. Forum dergisi ise “Yön’de çıkan bildiriler şeklindeki müdahalelerin mühim hizmetlerinden biri de siyasi sahada fikir ve tekliflerin daha müşahhas ve vazıh halesine gelmesini hızlandırmak olacaktır” ifadesini kullanmıştır. Buna karşılık, Son Havadis “Çoluk çocuk oturmuşlar, kızamık çıkarır gibi bir dergi çıkarmışlar. İsmi Yön. Bönde olabilirdi” diyerek Yön’e olumsuz bir tepki göstermiştir. Düşünen Adam ise Yön’ün kapağının “nefret edilen o ideolojinin sembolünü yansıttığını” belirterek dergiyi komünist bir yayın organı olarak nitelendirmiştir. Akbaba “Haftalık Yön gazetesinde, toy ve tecrübesiz yüz elli gencin Türkiye’yi kalkındırmak için neşrettikleri ‘bildiriyi’ kahkahalarla okuduk” şeklinde yorum getirmiştir. Gökhan Atılğan, **Yön-Devrim Hareketi**, İstanbul: Tüstav Yayınları, 2002, s. 263-64.

² Metin Toker, “Sosyalist Fikirleri Konuşalım”, **Akis**, sayı: 395, 22 Ocak 1962, s. 5.

³ Cahit Tanyol, **Somut**, 25 Kasım 1983’den aktaran Hikmet Özdemir, **Bir JönTürk’ün Ardından**, Ankara: Bilgi Yayınları, 2000, s. 303.

politika alanındaki yayınlarının yeterince incelenmemiş olması önemli bir eksiklik olagelmıştır. “Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası” başlıklı çalışma bu yönde atılmış bir adımdır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde, *Yön* hangi siyasi koşullarda ortaya çıkmıştır? sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu sorunun 27 Mayıs’ın nedenleri ile toplum ve siyaset üzerinde yarattığı etkinin ne olduğu? sorularıyla yakından ilgili olduğu açıktır. Bu nedenle, “1960-67 Arası Dönemde Türkiye Siyasi Hayatına Genel Bir Bakış” başlıklı birinci bölümde, önce darbeyi hazırlayan siyasi ve ekonomik koşulların neler olduğu sorusuna yanıt verilmeye çalışılacak, sonrasında ise darbe sonrasında oluşan siyasal ortamın temel nitelikleri irdelenemeye çalışılacaktır.

İkinci bölüm ise, Türkiye dış politikasının ana eksenini belirleyen faktörlerin neler olduğu ve dış politika konularının hükümetler tarafından nasıl değerlendirildiği sorularını ele almaktadır. Bu sorulara verilecek yanıtlar, Yöncülerin dış politikaya yönelik görüşlerini hangi zeminde dile getirdiklerinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu nedenle, “1960-67 Arası Dönemde Türkiye Dış Politikasına Genel Bir Bakış” başlıklı bölüm söz konusu dönemin önemli dış politika gelişmelerini irdelemektedir.

“Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası” başlıklı üçüncü bölümde, öncelikle derginin ortaya çıkışı, ideolojisi ve Türkiye siyasi hayatına bakışı irdelenmiştir. Bu çerçevede ilk olarak derginin kurucu kadrosunun oluşumu üzerinde durulmuştur. İkinci olarak, *Yön*’ün savunduğu temel tezlerin neler olduğu incelenmiştir. Son olarak, Yöncülerin birinci bölümde ortaya konulan olgular ekseninde Türkiye siyasi hayatında yaşanan gelişmelere nasıl baktığı değerlendirilmiştir.

Derginin dış politika olaylarına ilişkin görüşleri ise üç ana başlıkta toplanmıştır. Bunlar, “Batı İttifakı ile İlişkilere Bakış”, “Sovyetler Birliği ile İlişkilere Bakış” ve “Üçüncü Dünya ile İlişkilere Bakış” şeklinde sıralanmıştır. Yöncülerin Batı ittifakı ile ilişkilere bakışları üç alt başlıkta ele alınmıştır. Bunlar sırasıyla “Ekonomik Bağımlılık ve Dış Politika”, “Siyasi Bağımlılık ve Dış Politika” ve “Askeri Bağımlılık ve Dış Politika” başlıklarıdır. “Ekonomik Bağımlılık ve Dış Politika” başlığı altında Yöncülerin dış yardımlar, yabancı sermaye ve petrol konusu üzerine yazdıkları incelenmiştir. “Siyasi Bağımlılık ve Dış Politika” başlığı altında ise *Yön*’ün Türk-ABD ilişkilerine nasıl baktığı

üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ilk olarak, derginin ABD hükümetlerinin dünya politikası ile yaptığı yorumlara yer verilmiştir. Ardından, Yöncülerin Türkiye'nin ABD ile ilişkilerine bakışı üç döneme ayrılarak irdelenmiştir. Bu alt dönemler 1945-60, 1960-64 ve 1964-67 arası dönemlerdir. Böyle bir ayrıma gidilmesinin nedeni, Türkiye dış politikasına yönelik eleştirilerini daha çok ABD karşıtlığı ekseninde dile getiren Yöncülerin, düşüncelerini daha ayrıntılı bir şekilde yansıtmaktır. 1945-60 arası dönemde, Yöncülerin II. Dünya Savaşı sonrası başlayan Türkiye-ABD yakınlaşmasına yönelik yaptıkları değerlendirmeler incelenmiştir. 1960-64 arası dönemde derginin, 27 Mayıs sonrasında ki Türk-ABD ilişkilerine bakışı yansıtılmıştır. Bu zaman diliminde ayrıca ABD merkezli dış politikanın gözden geçirilmesi zorunluluğunu doğuran iki olayın, Küba krizinin ve Kıbrıs sorununun, Yöncülerce nasıl değerlendirildiği ortaya konulmuştur. 1964-67 arasında ise Yöncülerin milliyetçilik teması üzerinden, ABD'ye yönelik anti-empyrist söylemlerini yoğunlaştırdıklarına dikkat çekilmiştir. Kamuoyundaki ABD karşıtlığını tetikleyen Kıbrıs sorunu ile ilgili Yöncülerin ne düşündükleri ve bu konuda nasıl bir söylem değişikliğine gittikleri yansıtılmıştır. "Askeri Bağımlılık ve Dış Politika" başlığı altında ise Yöncülerin Türkiye'nin NATO üyeliği ve yapılan ikili anlaşmalara yönelik yaklaşımları incelenmiştir.

"Sovyetler Birliği ile İlişkiler" başlıklı bölümde, ilk olarak Yöncülerin Sovyetler Birliğinin dünya politikasındaki yeri, dış politikasındaki değişim üzerine yaptıkları tespitler ele alınmıştır. Sonrasında, Türkiye'nin Sovyet Birliği ile ilişkilerine yönelik yaptıkları değerlendirmelere yer verilmiştir. "Üçüncü Dünya ile İlişkiler" başlıklı bölümde, Yöncülerin az gelişmiş bir ülke olarak gördükleri Türkiye'nin diğer Üçüncü Dünya ülkeleriyle benzerlikler taşıdığına inandıkları belirtilmiştir. Üçüncü Dünya devletlerinin kalkınma çabalarının Türkiye için bir örnek olabileceği üzerinde durdukları vurgulanmıştır. Ayrıca dünya politikasında etkin bir güç haline gelen Üçüncü Dünya ile geliştirilecek ilişkilerin Türkiye dış politikası açısından yeni açılımlar getireceğini savladıkları belirtilmiştir.

I. BÖLÜM

I. 1960-67: TÜRKİYE SİYASİ HAYATINA GENEL BİR BAKIŞ

27 Mayıs 1960 darbesi, Türkiye'nin toplumsal ve siyasi hayatında önemli değişiklikler yaratmıştır. Altmışlar Türkiye'sinde yaşanan toplumsal ve siyasi hareketliliğin nesnel koşullarını hazırlayan 27 Mayıs, ülkede yeni bir siyasal kültürün oluşmasına olanak tanımıştır. Bu doğrultuda özgür düşüncenin önü açılmış, o döneme kadar tartışılmayan konular tartışılmaya başlanmıştır. Ülkenin geleceğine ilişkin farklı siyasi-sosyal arayışlar kamuoyunun gündemine gelmiştir. Bu dönemde ivme kazanan siyasallaşma, Türkiye İşçi Partisi [TİP] gibi siyasi partilerin ya da *Yön* gibi düşünce dergilerinin ortaya çıkışıyla yeni bir boyut kazanmıştır.

Bunun yanında 27 Mayıs'ın yeni bir siyasal üst yapının temelini atması asker-sivil bürokrasinin ülke yönetimindeki etkinliğini arttırmıştır. Bu durum, devrik iktidar partisinin mirasçısı olduğunu iddia eden ve seçim yoluyla geniş bir halk desteğini arkasına alabilen partiler ile asker-sivil bürokrasi arasında sürtüşmeler yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Yaşanılan her sürtüşme Türk Silahlı Kuvvetleri'nin [TSK] yeni bir darbe yapma olasılığını ülke gündemine taşımıştır. 1961-65 yılları arasında asker-sivil bürokrasinin iktidarın kontrolünü Cumhuriyet Halk Partisi [CHP] aracılığıyla elinde tutabildiği görülmüştür. Ancak 1965 seçimleriyle, iktidar yeniden Demokrat Parti [DP] geleneğini temsil eden Adalet Partisine [AP] geçmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk askeri darbesi olan 27 Mayıs'ın toplum ve siyasi kurumlar üzerinde yarattığı etkinin daha iyi anlaşılması için darbenin niteliğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu yüzden darbenin ekonomik ve siyasi nedenlerinin bir analizinin yapılması yararlı olacaktır.

1.1. 27 MAYIS DARBESİNİN SİYASİ NEDENLERİ

1950-60 yılları arası dönemde, DP'nin uyguladığı politikalar ülkenin çeşitli kesimlerince tepkiyle karşılanmıştır. DP'nin asker-sivil bürokrasinin istemleriyle çatışan bir dizi siyasi açılımlarda bulunması, ordu, yargı, üniversite gibi kurumlarda belirli bir rahatsızlığa yol açmıştır. Ayrıca muhalif partilerinin artan eleştirilerine karşılık olarak DP iktidarının takındığı politik tutum ve demokrasiyi yorumlayış şekli, ülkedeki siyasi

gerginliği arttırmıştır. 27 Mayıs darbesi, ülkede artan siyasi huzursuzluğa son verme iddiasıyla, DP iktidarının devrilmesini amaçlamıştır.

1.1.1. Asker –Sivil Bürokrasinin Tepkisi

Ulusal mücadelede ve devletin kurulmasında oynadığı etkin rol, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne toplum içinde ayrıcalıklı bir konum sağlamıştır. Fakat özellikle II. Dünya Savaşı'nın ülkede yarattığı koşullarda ortaya çıkan yeni hakim sınıf karşısında, ordu toplum içerisindeki ayrıcalıklı konumunu yitirdiğini düşünmüştür. Sabit maaşla geçinen ordu mensupları yüksek enflasyon karşısında geçim sıkıntısı çekerken, işadamlarının oluşturduğu hakim sınıfın sürdürdüğü rahat yaşam ve benimsediği yeni kültür özellikle alt rütbeli subaylar arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, alt-rütbeli subaylar çok partili siyasetin ve DP'nin iktidara gelişinin ordunun durumunu düzeltceğini ummuşlardır.⁴ Buna karşın ordunun üst komuta kademesi, çok partili siyasete geçişin rejimi tehlikeye düşüreceğini düşünmüş ve DP hareketine kuşkuyla yaklaşmıştır.

Çok partili döneme geçişle birlikte silahlı kuvvetlerin rolü DP'liler için önemli bir sorun olmuştur. DP'liler ordunun eski bir asker olan İsmet İnönü liderliğindeki CHP'ye sempati duyduğunu düşünmüşlerdir. Bu nedenle DP, eski yönetimden devraldığı asker-sivil bürokrasiye güvenmeyerek bunları denetimi altına almaya çalışmıştır.

Nitekim, DP'nin iktidara geldiği günden itibaren çekindiği en önemli unsur ordunun bir darbe yapmasıdır. DP, güvenoyu aldıktan sonra ilk iş olarak 6 Haziran 1950'de Genelkurmay başkanı, ikinci başkan, kuvvet komutanları olmak üzere silahlı kuvvetlerin önde gelen komutanları yerine DP'ye yakın olduklarını düşündükleri komutanları atamıştır. Böylelikle DP orduyu kendi iktidarına karşı bir tehdit olmaktan çıkartmak istemiştir.⁵

Seçimlerden önce orduda reform sözü veren DP, iktidara geldikten sonra reform yapmak konusunda isteksiz davranmıştır. Reform kapsamında gündeme getirilmek istenen

⁴ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006, s. 148-149. 1960 darbesinin önderlerinden biri olan Albay Alpaslan Türkeş o dönemde subayların içerisinde bulunduğu durumu şu şekilde tasvir ediyor: "...Hayat pahalılığı ve geçim mücadelesi subayları utandırıyor ve bunaltıyordu. Subaylar her yerde ikinci sınıf insan muamelesi görüyorlardı. Ankara'da insanlar bodrum katlarına 'kurmay subay katı' diyorlardı. Eğlence yerlerinde subaylara 'limonatacı' adı takılmıştı; çünkü pahalı içecekler ısmarlamaya, karaborsacı ve vurguncularla yarışmaya güçleri yetmiyordu. Bu fedakâr ulusun çocukları böyle isimlerle anılıyordu." Alpaslan Türkeş, **1944 Milliyetçilik Olayı**, İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1975, s.20.

⁵ Cem Eroğlu, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu", **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der İrvin C. Schick, E.Ahmet Tonak, İstanbul: Belge Yayınları, 2003, s. 120.

terfi sisteminin esnek bir yapıya kavuşturulması planı generalleri rahatsız etmiştir. Generallerin pek çoğu emekliye ayrılacaklarını düşünmüşlerdir. Ayrıca ordunun modernleştirilmesi halinde artık modern teknikleri öğrenecek durumda olmadıklarının farkında olan generaller, yetkilerini daha genç ve eğitilmiş subaylarla paylaşmak istememişlerdir. Bu nedenle, DP lideri Menderes generallerle gerginlik yaşamak istememiş ve reformlardan vazgeçmiştir. Böylelikle ordu üst kademesiyle sağlam ilişkiler kurmayı amaçlamıştır. Bu durum alt-rütbeli subaylar arasında hayal kırıklığı yaratmıştır.⁶

Türkiye'nin NATO üyeliği söz konusu reformlar açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Üyeliğin kesinleşmesi ile birlikte TSK kuvvet yapılanmasından mevcut platformlarının modernizasyonuna varıncaya kadar köklü bir değişim geçirmiştir. Ordunun modernleştirilmesi sürecinde önemli mevkilere mühendislik veya haberleşmede uzman genç subaylar geçirilmiştir. Genç subayların NATO karşılıklı eğitim programları kapsamında yurt dışına gönderilmeleri, özellikle alt-rütbeli subay kadronun TSK ile müttefik orduları arasında bir karşılaştırma yapmasına olanak tanımıştır. Bu durum subayların reform ve değişim talebini güçlendirmiştir. 1955'den itibaren hükümete karşı girişilen örgütlenmede bu çevreler etkin rol oynamıştır.⁷

Alt-rütbeli subaylar arasındaki huzursuzluk ellili yılların ortasından itibaren artmıştır. Orduda reformun askıya alınması ve ekonomide izlenen enflasyonist politikalar subaylar arasında DP'lilere yönelik genel bir düş kırıklığına neden olmuştur. Subaylar, üst-komuta kademesi hariç ordunun geri kalan kısmının ihmal edildiğini düşünmüşlerdir.

Silahlı kuvvetlerdeki hoşnutsuzluk, ordu içerisinde hükümete karşı kurulan gizli örgütlenme çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu örgütlenme çalışmalarının varlığı 'Dokuz Subay' olayı ile kamuoyuna yansımıştır. 1957'de dokuz subay hakkında hükümete komplo kurmak suçuyla soruşturma açılmış fakat mahkeme soruşturmayı fazla derinleştirmemiştir. Silahlı kuvvetleri karşısına almaktan çekinen Menderes, ayrıntılı bir soruşturmaya gerek olmadığını ileri sürmüştür. Komplonun içerisinde üst-rütbeli hiçbir subayın olmaması

⁶ Ahmad, **Modern Türkiye'nin...**, s. 150.

⁷ Erick Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 348.

Menderes’i rahatlatmıştır.⁸ Ancak ‘Dokuz subay’ olayı, özellikle alt rütbeli subayların DP iktidarına karşı olan tepkisini açıkça ortaya koymuştur..

1.1.2. DP’nin Demokrasiye Bakışı ve Muhalefetle olan İlişkileri

1946 yılı itibariyle başlayan çok partili hayata geçiş denemesi 1950 yılında DP’nin iktidara gelmesiyle yeni bir boyut kazanmış ve CHP’nin 27 yıllık tek parti yönetimi sona ermiştir. Seçim sisteminin verdiği avantajla DP, halkın iradesini yalnızca kendisinin temsil ettiğini vurgulayan popülist bir söylemi benimsemiştir.

DP’nin ‘din özgürlüğü’ söylemi gelenek ve göreneklerine bağlı, muhafazakar halk yığınlarının partiyeye olan desteğini artırmıştır. DP, ‘Arapça Ezan Yasağı’ hakkındaki yasayı 16 Haziran 1950’de kaldırmıştır.⁹ Bunu 5 Temmuz 1950’de radyo programlarındaki dini yayın yasağının kaldırılması izlemiştir.¹⁰ DP’nin ‘din özgürlüğü’ söylemiyle uygulamaya koyduğu bu açılımlar İslamcı çevrelerce yeterli görülmezken, Atatürkçü çevrelerde bunlar Cumhuriyet devrimlerinden geriye dönüş olarak algılanmıştır. 1957 seçim kampanyasında DP’nin Nurcularla ittifaka girmesi başta ordu olmak üzere Atatürkçü çevrelerin tepkisini çekmiştir¹¹ İktidarın “laik eğitim yerine din eğitime, vicdan hürriyeti yerine din istismarına ve taassubuna öncelik verdiği” düşünülmüştür.¹²

Tek parti dönemindeki antidemokratik uygulamaların eleştiren DP, iktidara geldikten kısa bir süre sonra benzer yöntemlere başvurmuştur. Örneğin Ceza kanunun baskıcı hükümleri ağırlaştırılırken, Mayıs 1951’de basın özgürlüğüne darbe vurulmuştur. Çıkarılan bir kararnameyle basın ilanlarını dağıtma yetkisi hükümete verilmiştir. Böylelikle muhalif basın organları ilansız bırakılarak, etkinsizleştirilmiştir. Aralık 1953’de çıkarılan bir yasa ile CHP’nin tüm serveti Hazine’ye devredilmiştir. 1954 seçimlerinde CHP’ye oy veren Malatya ve Kırşehir illeri cezalandırılmıştır. Malatya ikiye bölünerek bir de Adıyaman oluşturulurken, Kırşehir ilçeliğe dönüştürülmüştür.

⁸ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, İstanbul: Hil Yayınları, 1996, s. 158.

⁹ Ali Gevgilili, **Yükseliş-Düşüş**, İstanbul: Altın Yayınları, 1981, s. 72.

¹⁰ Doğan Akyaz, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 82.

¹¹ Şerif Mardin, **Türkiye’de Din ve Siyaset**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 123.

¹² Orhan Erkanlı, **Anılar, Sorumlular, Sorunlar**, İstanbul: Baha Yayınları, 1972, s. 10.

1954 genel seçimleri sonrası, TBMM’de 503 koltuğa kavuşan DP, muhalefet üzerindeki baskısını arttırmıştır. 30 Haziran 1954’de seçim yasası değiştirilerek, radyo yoluyla propaganda yapma olanağı kaldırılmıştır. Muhalefetin güç birliğine girmesinin engellenmesi için siyasi partilerin karma liste yapması yasaklanmıştır. Menderes 10 Şubat 1956’da CHP’yi komünistlik ve ulusal çıkarlara aykırı davranmakla suçlamıştır. 27 Mayıs 1957’de çıkarılan yeni bir iç tüzükle muhalefetin meclis içerisindeki özgürlüğü iyice kısıtlanmıştır.

DP’nin iş güvencesinin ortadan kaldırılmasına yönelik girişimleri özellikle memurları olumsuz etkilemiştir. Emekliliğe sevk süresi 30 yıldan 25 yıla düşürülmüş ayrıca emekliliğe sevk kararına itiraz yolu kapatılmıştır. Getirilen bu hükümler, Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay üyeleriyle birlikte, üniversite profesörlerini de kapsamıştır. 5 Temmuz 1954’de çıkarılan bir yasa ile hükümet istediği memuru altı aylık bir bekletme sonunda işinden atabilecek yetkiye kavuşmuştur.¹³

1960 yılına girilirken DP muhalefetin olası bir kalkışması karşısında parti tabanını genişleterek, iktidarın desteklenmesini amaçlayan “sivil bir savunma örgütü” kurmuştur. ‘Vatan Cephesi’ adıyla kurulan örgüt, toplumdaki siyasal kutuplaşmayı artırmıştır.¹⁴ DP, 18 Nisan 1960’da muhalefetin faaliyetlerini soruşturmak üzere on beş kişiden oluşan bir tahkikat komisyonu kurmuştur. Komisyonun partilerin siyasi faaliyetleri üzerinde kısıtlayıcı hükümler getirmesi başta öğrenciler olmak üzere büyük tepkiyle karşılanmıştır. DP’nin parlamenter rejimi ortadan kaldırmak istediği düşünülmüştür.¹⁵

1.2. DARBENİN EKONOMİK NEDENLERİ

DP’nin ekonomi politikası, maaşlı kesimin ve sanayi burjuvazisinin tepkisiyle karşılaşmıştır. Artan enflasyon özellikle sabit gelirli kesimi olumsuz etkilemiştir. Ayrıca hükümetin, sanayi burjuvazisinin yeni bir birikim modeline geçilmesi yönündeki talebine duyarsız kalması, burjuvazinin iktidara olan güvenini zayıflatmıştır. 27 Mayıs darbesi, bu yönüyle sabit gelirli kesimin ekonomik refaha kavuşma arzusuyla, burjuvazinin taleplerini bir araya getirmiştir. Başka bir deyişle, 27 Mayıs, burjuvazinin yeni bir birikim tarzına

¹³ Eroğul, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu”, *Geçiş Sürecinde...*, s. 120-125.

¹⁴ Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İstanbul: İmge Yayınları, 2004, s. 74.

¹⁵ Gevgilili, *Yükseliş Düşüş...*, s. 131.

geçilmesi yönündeki isteğinin gerçekleşmesine ve sabit maaşlı kesimin maddi durumunda göreceli bir iyileşmenin sağlanmasına aracılık etmiştir.

1.2.1. DP'nin Yüksek Enflasyon Politikası

Kırsal kesimin oylarıyla iktidara gelen DP, modernleşme hamlesinin ilk ayağı olarak tarım sektörünü görmüştür. Çiftçiye ucuz kredi sağlayan DP, tarım ürünleri fiyatlarını yüksek tutmuştur. DP iktidarının ilk yıllarında tarıma dayalı olarak gerçekleştirilen ekonomik büyüme hedefi başarıya ulaşmıştır. Bunda çok iyi giden hava koşullarının, ABD yardımlarının ve Kore Savaşı'nın yarattığı yüksek tarım ürünleri ihtiyacının etkisi olmuştur. Fakat savaşın sona ermesiyle birlikte tarım ürünlerini stoklayan ABD ve Kanada gibi ülkeler, stokladıkları ürünü piyasaya sürmüşlerdir. Bu nedenle Türkiye'deki ürün fiyatları düşmüş ve gelirlerde hızlı bir azalma yaşanmıştır.¹⁶

1954 yılına gelindiğinde, ekonomik canlanma dönemi sona ermiştir. Modernleşme programının sonucunda artan makine ve malzeme ithalatı Türkiye ekonomisinin büyük dış ödeme açıkları vermesine yol açmıştır. 1955'de ticaret açığı, 1950'dekinin sekiz katına çıkmıştır. Yatırım hızını sürdürmek isteyen hükümet, Soğuk Savaş'taki stratejik konumunu öne çıkararak dış mali yardım ve borç almaya çalışmıştır. Fakat dünya politikasında yaşanan yumuşama, bunu zorlaştırmıştır.

Devletin ürettiği mallara yaptığı zamlar bütçe açığını kapatmaya yetmemiş ve enflasyonu arttırmıştır. 4 Ağustos 1954'de TL'nin dış değerini üç mislinden fazla düşüren bir devalüasyona gidilmiştir.¹⁷ Ekonomik durumdaki bozulma özellikle enflasyon karşısında gelirleri sabit kalan maaşlı sınıfları olumsuz etkilemiştir.

Bir gelir gurubu olarak asker-sivil bürokrasinin ayrıcalıklarını yitirmesi, bu zümrenin DP'ye karşı tavır alışlarında önemli bir etkiye sahiptir. Asker-sivil bürokrasinin içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik sıkıntı, ihtilalcilerin hükümete olan tepkilerini arttırmıştır.

¹⁶ Mehmet Altan, **Darbelerin Ekonomisi**, İstanbul: İyi Adam Yayınları, 2001, s. 58.

¹⁷ Eroğul, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu", **Geçiş Sürecinde...**, s. 130.

1.2.2. Burjuvazinin Yeni Bir Birikim Modeline Geçiş Talebi

Çağlar Keyder'e göre, savaş sonrası "devlet destekli birikim yoluyla ve savaş dönemi vurgunlarıyla gücünü iyice attıran burjuvazi" bürokrasiye karşı olan üstünlüğünü kabul ettirmiştir. Burjuvazinin bürokrasinin kontrolünde olan kapitalizm yerine, pazar mekanizmasına dayanan bir kapitalizme geçişi talep etmesi, DP'nin devlet müdahalesine karşı pazarı savunan 'iktisadi özgürlük' söylemiyle uyuşmuştur.¹⁸ Fakat ellilerin ikinci yarısı itibarıyla özellikle burjuvazinin sanayi kesimi Menderes'in iktisadi politikalarından rahatsızlığını dile getirerek hükümete olan desteğini kesmiştir.

DP'nin izlediği popülist iktisat politikası bir süre sonra sanayi burjuvazisinin çıkarlarıyla çatışmaya başlamıştır. DP'nin bu popülist iktisat politikasına karşı burjuvazi devlet tarafından dönemin ekonomik şartlarına uygun olarak düzenlenecek yeni bir birikim modeline geçilmesinin artık şart olduğunu düşünmüştür.

İthal İkameci Sanayileşme olarak adlandırılan bu yeni birikim modeline göre, gümrük duvarlarıyla yerli sanayi korunacak ve iç pazara dönük bir üretim şekline geçilecektir. Yeni birikim modeline geçişle, kıt iktisadi ve döviz kaynaklarının politik mekanizmalarla tahsisi amaçlanmıştır. Burjuvazi sübvansiyonlu kredilerin ve kıt dövizin kendi çıkarlarına uygun olarak daha akılcı bir zeminde düzenlenmesini savunmuştur. Bu yapılanma, yurt içinde üretilen malları koruyacak bir ithalat rejiminin yaratılmasında ve iç pazarın canlılığına yönelik bir planlama organının kurulmasında devletin müdahalesini gerekli kılmıştır. Sanayi burjuvazisi iyice politize olmuş DP'nin böyle bir düzenlemeye gidemeyeceğini düşünmüştür.¹⁹

Uluslararası sermaye çevreleri de artan dış borçları gerekçe göstererek Türkiye'ye yeni krediler sağlanmasında isteksiz davranmıştır. Söz konusu çevreler, DP hükümetine tarım sektörüne yönelik sübvansiyonları durdurmasını, acil bir vergi reformu hazırlanmasını ve Türk Lirası'nın devalüe edilmesini tavsiye etmiştir.²⁰ DP iktidarı ise, daha etkin bir vergilendirme sistemi kurarak kırsal kesimdeki büyük toprak sahiplerinin servetlerini vergilendirmekten siyasi nedenlerden ötürü kaçınmıştır.

¹⁸ Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 164.

¹⁹ A.g.e, s. 196-197.

²⁰ Altan, *Darbelerin Ekonomisi...*, s. 59.

Türkiye'nin iki egemen sınıfı olan büyük arazi sahipleri ve sanayi burjuvazisi arasındaki ittifakın bir sonucu olarak ortaya çıkan parlamenter sistem, büyük arazi sahiplerine önemli bir kuvvet sağlamıştır. Bu çevreler, iktidarı tayin edebilecek önemli bir siyasi güç haline gelmişlerdir. Bu yüzden uluslararası sermayenin, büyük arazi sahiplerine sağlanan kredilerin azaltılması, tarım ürünleri fiyatlarının belli bir seviyede tutulması ve vergi reformu yapılmasına yönelik telkinlerinin DP tarafından uygulamaya geçirilmesi siyasi nedenlerden dolayı gerçekleştirilememiştir. Bunun yerine DP hükümeti, Merkez Bankası'ndan borç almayı seçmiştir. Tarım ürünleri fiyatlarını belli bir seviyede tutmak için Merkez Bankası tarafından verilen krediler, artarak devam etmiştir. Böylelikle, 1950'de yüzde üç olan enflasyon, 1958'e gelindiğinde yüzde yirmiye çıkmıştır.²¹

Bu durum, sanayi burjuvazisi ile siyasal ve ekonomik yönden itibarını kaybetmiş olan asker-sivil bürokrasinin DP'ye karşı çıkarlarının belli ölçülerde örtüşmesine neden olmuştur. "27 Mayıs 1960 darbesi bu yönüyle, bürokratların ümitleriyle sanayi burjuvazisinin taleplerini bir araya getirmiş, dövizin hızlı kalkınma amacıyla rasyonel ve planlı bir şekilde tahsis edilmesini amaçlamıştır."²²

Bu nedenlerin ortak bir sonucu olarak, 27 Mayıs'ın DP'nin ekonomi ve siyasi politikalarından hoşnutsuz olan daha çok kent merkezli bir koalisyonun desteğini alan bir darbe olduğu ileri sürülebilir. Bu kent merkezli koalisyonun başlıca unsurları asker-sivil bürokrasi, burjuvazinin daha çok büyük kentlerde konumlanmış sanayi kolu, aydınlar ve yüksek öğrenim gençliği olarak sıralanabilir. Bunun yanında dünya ekonomisinde gerçekleşen dönüşüme daha çok siyasi kaygılardan dolayı tam anlamıyla ayak uyduramayan DP iktidarının, uluslararası sermaye çevrelerinin desteğini yitirmesi ve ekonominin krize girmesi darbenin oluşum sürecini hızlandırmıştır.²³

1.3. MBK YÖNETİMİ ve 'PARLAMENTER DÜZENE' DÖNÜŞ

27 Mayıs sonrası iktidarı ele geçiren subaylar yönetimi Milli Birlik Komitesi [MBK] aracılığıyla sağlamışlardır. MBK döneminde üç önemli siyasi gelişme yaşanmıştır.

²¹ Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye: 1.Dünya Savaşından 1971'e*, Cilt 3, İstanbul: Belge Yayınları, 2005, s. 288.

²² Keyder, *Türkiye'de Devlet...*, s. 200.

²³ İsmet Akça, *"Kolektif Bir Sermaye Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri"*, Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu, Der. Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, İstanbul: Birikim Yayınları, 2004, s. 231.

Bunlar, Demokratların yargılanması, ordu ve üniversitede girişilen tasfiye hareketleri, parlamenter düzene dönüş tartışmalarının MBK içerisinde yarattığı bölünme olarak sıralanabilir. Ocak 1961’de Kurucu Meclis’in açılmasının ardından siyasi parti çalışmalarının hızlanması, yeni anayasanın kabulü bu dönemde meydana gelen diğer önemli siyasi gelişmelerdir.

1.3.1 Yassıda Mahkemeleri ve Tasfiyeler

Darbe girişiminin başarıya ulaşmasının ardından yönetimi ele alan subaylar, hükümet üyelerini ve vekillerini tutuklamışlardır. Tutuklananlar, Yassıda’da kurulan “Yüksek Adalet Divanı” adı verilen özel bir mahkemede yargılanmışlardır. Demokratlara yönelik on dokuz davanın açıldığı duruşmanın sonunda DP önderlerinden on beş kişi için ölüm cezası verilmiştir. MBK, mahkemenin oybirliği ile verdiği üç ölüm cezasını onaylamıştır. Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan 16 Eylül 1961’de, Başbakan Adnan Menderes ise 17 Eylül’de idam edilmiştir. Hakkında idam cezası verilen dördüncü kişi, Celal Bayar yaş haddinden dolayı bağışlanmıştır ‘Sabıkları’ yargılayan yeni yönetim, sonrasında üniversitelerde ve orduda yeni tasfiye hareketlerine girişmiştir. Ağustos 1960’da 235 general ve 5.000 subay emekliye sevk edilmiştir. Ekimde 147 akademisyen görevinden uzaklaştırılmıştır.²⁴

1.3.2 MBK İçinde Bölünme

27 Mayısı gerçekleştirenler, iktidarı ele geçirdikten sonra ne gibi bir siyasi program izleyecekleri konusunda farklı görüşler öne sürmüşlerdir. MBK içerisinde daha çok üst rütbeli subayların oluşturduğu ‘ılımlılar’ olarak adlandırılan grup, bir an önce demokratik düzene dönüşü savunmuş buna karşın alt rütbeli subayların çoğunlukta olduğu ‘radikaller’ olarak nitelendirilen grup, Atatürk devrimlerinin tamamlanması, ülkede köklü sosyo-ekonomik reformların gerçekleştirilebilmesi için askeri yönetimin en az bir kaç yıl daha iktidarı elinde tutması gerektiğini düşünmüştür. MBK içindeki bu bölünmüşlük 14’ler olarak adlandırılan radikallerin 13 Kasım 1960’daki tasfiyesine kadar devam etmiştir.

14’lerin tasfiyesi özellikle alt rütbeli subaylar arasında bir kızgınlığa ve hüsrana neden olmuştur. Çünkü 14’ler, ülkenin sorunlarını çözmekte yetersiz oldukları

²⁴ Emre Kongar, **21.Yüzyılda Türkiye**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999, s. 157-158.

düşündükleri sivil siyasetçilere karşı gelişen bir radikalizmi temsil etmiştir. 14’ler MBK içinde faal oldukları süre içerisinde radikaller ülkenin sorunlarını çözmede söz sahibi olduklarını düşünmüşlerdir. Tasfiyenin sonuçlarından biri silahlı kuvvetler içerisinde gizli darbeci guruplaşmanın yeniden oluşmasıdır.²⁵

Bu dönemde ordu üst kademesi, darbeci guruplaşmanın önüne geçebilmek ve inisiyatifi elde tutabilmek için Silahlı Kuvvetler Birliği adlı bir örgütlenmeye gitmiştir. Silahlı Kuvvetler Birliği, üst rütbeli subaylar tarafından, alt rütbeli subayların gelecekte ordu hiyerarşisini bozarak herhangi bir eyleme girişmesini önlemek amacıyla kurulmuştur. Birliğin kurulmasıyla belirlenen askeri siyasal stratejiye göre, sivil yönetime karşı herhangi bir müdahalede bulunulacaksa, bu eylem ordu içerisindeki hiyerarşinin bozulmaması şartıyla gerçekleşecektir.²⁶

Silahlı Kuvvetler Birliği 1961-62 yılları arasında, sivil siyasetçileri 27 Mayıs öncesinin siyasetine dönmeleri konusunda uyarmış ve kimi zaman siyasete müdahale etme ihtiyacı duymuştur. Böylelikle sivil rejime dönülmesine karşı çıkan radikal subayların inisiyatifi ele geçirmelerinin engellenmesi amaçlanmıştır.²⁷ Başka bir deyişle, MBK faaliyetlerini de denetleyen Silahlı Kuvvetler Birliği, bir güç olarak parlamenter yönetime geri dönüşün garantörü haline gelmiştir.

1.3.3. ‘Parlamenter’ Düzene Dönüş: Kurucu Meclis Dönemi

14’lerin tasfiyesiyle çok partili düzene geçiş hazırlıkları başlamıştır. 13 Aralık 1960’da kabul edilen bir yasa ile Kurucu Meclis’in kurulması kararlaştırılmıştır. Kurucu Meclis, ‘Milli Birlik’ üyeleriyle ‘Temsilciler Meclisi’nden oluşmuştur. Temsilciler Meclisi, siyasi partilerden, meslek örgütlerinden, üniversitelerden, sendikalardan, yargıçlardan ve odalardan gelen temsilcilerden kurulmuştur.²⁸

6 Ocak 1961’de toplanan Kurucu Meclis, 27 Mayıs 1961’de yeni seçim yasasını ve anayasayı hazırlamıştır. 9 Temmuz 1961 günü halk oylamasına sunulan yeni anayasa, oylamaya katılan seçmenlerin %61,5 oyuyla kabul edilmiştir.

²⁵ Akyaz, *Askeri Müdahalelerin...*, s. 140, 148.

²⁶ Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin...*, s. 355.

²⁷ Eroğul, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu”, *Geçiş Sürecinde...*, s. 142.

²⁸ Kongar, *21. Yüzyılda...*, s. 159.

Yeni anayasa hükümetin çoğunluğun baskısına kaymasını önlemeye çalışmıştır. Yasama meclisi üzerinde Anayasa'nın egemenliğini sürdürmek için Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Üniversitelere, radyo ve basına özerklik getirilmiştir. Yargı organı da özel güvencelere kavuşturulmuştur. Bunun yanında, seçim sistemi değiştirilerek çoğunluk sisteminden nispi temsil sistemine geçilmiştir. Böylelikle, bir partinin aldığı oy oranından daha yüksek bir oranla Mecliste temsil edilmesi engellenmiştir.²⁹

1961 Anayasası ayrıca silahlı kuvvetlerle hükümet arasında iletişimi sağlayacak yeni kurumsal düzenlemelere gitmiştir. Milli Güvenlik Kurumu bu amaçla kurulmuştur. Yeni Anayasa Milli Güvenlik Kurumu'nun görevini "Milli Güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcılık etmek üzere gerekli temel görüşleri Bakanlar Kurulu'na tavsiye etmek" olarak tanımlamıştır.³⁰

Anayasa 'demokrasiyi korumak' için yeni kurumlar getirirken, ifade, örgütlenme ve yayın özgürlüğü gibi hakları garanti altına alması, ülkede yeni bir siyasal kültürün yaratılmasına imkan vermiştir. Daha açık bir ifade ile "1961 Anayasası, modern Türkiye tarihinde ilk defa "pleblerin", "aşağıdakilerin" bizzat kullanmaya kalkıştığı bir anayasadır. Bu anayasa sadece sandıkta değil, sendikada, dernekte, sokakta, bildiriyle, yayınlarda, kolektiviteleri ifade eden örgütlenmelerle kullanılmıştır."³¹

Kurucu Meclis'in çalışmaya başlamasıyla, siyasi parti çalışmaları da hızlanmıştır. DP'nin mirasına sahip çıkan AP, 11 Şubat 1961'de kurulmuştur. AP yeni anayasanın kabulüne yönelik oylamada 'hayır' oyunu savunarak, yeni siyasi yapılanmaya karşı varolan muhalefetin liderliğini üstlenmiştir. 15 Ekim 1961 günü yapılan seçimlerden DP'nin mirasına sahip çıkan AP ve Yeni Türkiye Partisi [YTP] büyük bir başarıyla çıkmışlardır. Bu iki parti birlikte mecliste 220 sandalyeye ulaşmıştır. CHP ise 450 milletvekilliğinden sadece 173'ünü elde edebilmiştir.³²

²⁹ A.g.e, s. 160.

³⁰ Ali Bayramoğlu, "Asker ve Siyaset", Bir Zümre..., s. 78.

³¹ Ergun Aydınoglu, **Eleştirel Bir Tarih Denemesi(1960-71): Türk Solu**, İstanbul: Belge Yayınları, s. 30.

³² Eroğlu, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu", **Geçiş Sürecinde...**, s. 137, 139.

1.4. 1961-1965 KOALİSYONLAR DÖNEMİ

Ekim 1961 seçimlerinin ardından, çok partili hayata geçilmiş ve dört yıl sürecek koalisyonlar dönemi başlamıştır. 1961-65 arası ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın hüküm sürdüğü, devrik iktidarın mirasçısı olan partiler ile asker-sivil bürokrasi arasında sürtüşmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde dört koalisyon hükümeti kurulmuş, iki tane askeri darbe girişimi yaşanmıştır.

1.4.1. Seçimlerden Sonra Askeri Darbe Girişimleri

27 Mayıs sonrasında yapılan ilk genel seçimlerin ardından hiçbir parti tek başına iktidara gelecek çoğunluğu elde edememiştir. CHP'nin tek başına iktidar beklentisi sonuçsuz kalmıştır. Bu durum askerler tarafından siyasi istikrarsızlık şeklinde yorumlanmıştır.

AP'nin seçimlerde gösterdiği başarıdan cesaret alarak DP'lilerin affını talep etmesi, eski DP'li Profesör Ali Fuat Başgil'i cumhurbaşkanı adayı göstermesi ve 27 Mayıs'ı açıkça eleştirmesi, ordu içerisindeki huzursuzluğu arttırmıştır.

1961 seçimlerinin ardından, Silahlı Kuvvetler Birliği üyeleri 21 Ekim 1961 günü aralarında bir protokol imzalayarak, yeni meclis daha işe başlamadan yönetime el koymayı kararlaştırmışlardır. İnönü'nün, sivil rejimi korumak adına araya girmesiyle, bir uzlaşma formülü bulunmuştur. Buna göre partiler, Cemal Gürsel'i Cumhurbaşkanlığına seçmeyi, ordudan ihraç edilen subayların görevlerinin iade edilmemesini ve DP'liler için hemen bir af çıkartmamayı kabul etmişlerdir. Ayrıca İsmet İnönü'nün başbakanlığına rıza göstermişlerdir.³³

Buna karşın İnönü ortak hükümetinin içinde yer alan AP'nin, DP'li parlamenterlerin affı konusundaki ısrarcı tutumu ve sosyo-ekonomik kalkınma programı üzerinde ortaya çıkan görüş ayrılıkları, ordu içerisindeki bazı çevrelerin tepkisini çekmiştir.³⁴ Ordu içerisindeki rahatsızlık, 22 Şubat ve 21 Mayıs olaylarında bir grup subayın darbe yapma girişimiyle açığa çıkmıştır.

³³ A.g.e, s. 140.

³⁴ Birsen Örs, *Türkiye'de Askeri Müdahale: Bir Açıklama Modeli*, İstanbul: Der Yayınları, 1996, s. 157.

Albay Talat Aydemir önderliğindeki bir gurup subay, 1961 seçimlerinin istikrar getirmediğini, mevcut siyasi partilerin ülkede gerekli sosyo-ekonomik reformları gerçekleştiremeyeceğini gerekçe göstererek, yönetime el koymayı amaçlamışlardır. 21-22 Şubat 1962’de darbeciler, ordunun geri kalan kısmını peşlerinden sürükleyemeyince, eylemlerinden vazgeçmişlerdir. Emekliye sevk edilen 22 Şubatçılar, 21 Mayıs 1963 tarihinde yeni bir isyana girişmişlerdir. İsyân bu sefer pazarlık ve uzlaşmayla sonuçlanmamış ve hükümete bağlı ordu güçlerince bastırılmıştır. Talat Aydemir ve arkadaşları yakalanıp mahkemeye çıkarılmışlardır. Eylül 1963’te Talat Aydemir ve arkadaşı Fethi Gürcan idam edilmişlerdir. 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 darbe girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması, ordu hiyerarşisinin artık 27 Mayıs 1960’ta olduğu gibi hiyerarşi dışı bir harekete karşı hazırlıklı olduğunu göstermiştir.³⁵

1.4.2. İnönü Koalisyon Hükümetleri: Sivil Düzene Dönüş

İnönü’nün başbakan olmasına karar verilmesinin ardından, ülke 1965 Şubatına kadar CHP liderliğindeki koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmiştir. Şubat 1965’de Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında kurulan geçici hükümet ise Ekim 1965 seçimlerine kadar görevde kalmıştır.

20 Kasım 1961- 1 Haziran 1962 arasında görevde kalan ilk koalisyon hükümeti AP ve CHP’den oluşmuştur. AP’yi CHP ile koalisyona iten en önemli sebep, ordu içerisindeki radikallerin yeni bir askeri müdahaleye girişme ihtimali karşısında duyduğu tedirginliktir. Dolayısıyla yapılan koalisyon gönüllülükten ziyade ordunun zorlamasıyla gerçekleşmiştir.³⁶ Bu nedenle, kısa sürede taraflar arasında huzursuzluklar başlamıştır. AP’nin Yassıda mahkumlarının affi konusundaki ısrarcı tutumu ve iki parti arasındaki temel toplumsal-ekonomik uzlaşmazlıklar ortaklığın bozulmasıyla sonuçlanmıştır.³⁷

25 Haziran 1962- 2 Aralık 1963 arasında faaliyet gösteren II. İnönü koalisyonu, CHP, YTP, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi [CKMP] ve bağımsızların katılımıyla kurulmuştur.³⁸ Bu hükümet döneminde, işçi hakları ve ilk beş yıllık kalkınma planı kabul

³⁵ Eroğul, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu”, *Geçiş Sürecinde...*, s. 141-145.

³⁶ Akyaz, *Askeri Müdahalelerin...*, s. 176.

³⁷ Kongar, *21. Yüzyılda...*, s. 163.

³⁸ Hikmet Özemir, “Siyasal Tarih(1960-80)”, *Türkiye Siyasi Tarihi*, Der. Sina Akşin, Cilt 4, İstanbul: Cem Yayınları, 1997, s. 210.

edilmiştir. Eski demokratların bir kısmı da bağışlanmıştır. Ayrıca 10 Eylül 1962’de alınan bir kararla MBK yönetiminin Doğudan sürdüğü elli beş toprak ağasının dönülmesine izin verilmiştir. Aydemir’in ikinci darbe girişimi de bu koalisyon döneminde bastırılmıştır. Ancak II. İnönü koalisyonunun ekonomik ve siyasi istikrarı sağlayamaması halkın, hükümete olan tepkisini arttırmıştır. 17 Kasım 1962’de yapılan yerel seçimlerde YTP ve CKMP oyları AP’nin gücünü artıran bir biçimde erimiştir. Bu sonuç, iki partinin hükümetten çekilmesine neden olmuş ve II. İnönü hükümeti düşmüştür.

İnönü başkanlığındaki üçüncü koalisyon hükümeti, 25 Aralık 1963- 13 Şubat 1965 arasında görev yapmıştır. Bu hükümet CHP ve bağımsızlardan oluşmuştur. III. İnönü koalisyonu, Kıbrıs bunalımının ortaya çıkmasıyla o yıl ayakta kalabilmiştir. Ancak bunalım geçince, AP koalisyonu devirmek üzere harekete geçmiştir. AP, İnönü’nün bütçe talebini parlamentoda veto ederek, hükümeti düşürmüştür. Bundan sonra ülke Ekim 1965 seçimlerine kadar bağımsız milletvekili Suat Hayri Ürgüplü başkanlığındaki geçici kabine tarafından yönetilmiştir. Şubat 1965’de kurulan Suat Hayri Ürgüplü yönetimindeki geçici hükümet, Ekim 1965 seçimlerine kadar görevde kalmıştır.³⁹

1.5. 1965 SEÇİMLERİ ERTESİNDE TÜRKİYE SİYASİ HAYATI

Ekim 1965 seçimleri sonrası Türk siyasi hayatında önemli bir dizi gelişme yaşanmıştır. İlk olarak koalisyonlar dönemi sona ermiş ve AP tek başına iktidar olmuştur. İkincisi, sol muhalefet yükselişe geçmiş ve Türkiye tarihinde ilk defa sosyalist bir parti meclise girmiştir. Ayrıca yeni toplumsal ve siyasi gelişmeler karşısında CHP siyasi söylem olarak ‘Ortanın Solu’ sloganını benimsemiştir. Son olarak, solun güç kazandığı bir dönemde radikal sağ da örgütlenerek, siyasi bir güç haline gelmiştir.

1.5.1. Koalisyonlar Döneminin Sonu: AP İktidarı

AP’nin seçim başarısındaki temel etkenlerden biri, seçmenlerin AP’yi eski Demokrat Parti’nin bir uzantısı saymasıdır. 27 Mayıs darbesinden ve darbe sonrası oluşan siyasi yönetimden CHP’yi sorumlu tutan seçmen, tercihini AP’den yana kullanmıştır. Seçmenin koalisyon hükümetlerinin yarattığı ekonomik ve siyasi istikrarsızlığa duyduğu

³⁹ Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin...* , s. 364.

tepkiiyi iyi değerlendiren AP, seçim propagandası sırasında ‘güçlü hükümet’ temasını başarıyla işlemiştir.⁴⁰

İktidara geldikten sonra Demirel ilk iş olarak, silahlı kuvvetlerde AP’ye karşı olan tüm kuşku ları dağıtmayı ve ordunun güvenini kazanmayı amaçlamıştır.⁴¹ Demirel orduyu sivillerin denetimine alma çabasından vazgeçmiştir. Ordu yönetimini komutanlara bırakarak, silahlı kuvvetlerin “fili özerkliği” politikasını benimsemiştir.⁴²

Dünya ekonomisinin çevre ülke ekonomilerinin büyümesine izin verdiği bir dönemde iktidara gelen AP, bu dönemin getirdiğı avantajlardan yararlanmıştır. Yabancı *know-how*, teknoloji ve sanayi belli bir aşamaya gelmiştir. Gelişmiş ülkelerde firma içerisinde oluşturulan işbölümü, ucuz maliyet ve yüksek kazanç arzusuyla firma dışarısına kaydırılmış böylelikle küçük sanayiye dayalı işyerlerinde bir artış görülmüştür.⁴³

Ülkenin toplumsal ve ekonomik gelişmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan sınıfsal çelişkinin, solun güçlenmesine olanak tanıdığı bir ortamda, Demirel komünizmle daha etkili mücadele etme adına anayasada değişiklik istemiştir. 1965 seçimlerinden sonra Anayasa’nın yürütme organı üzerine koyduğu sınırlamalardan yakınmalar AP’liler tarafından sıkça dile getirilmiştir. Bu durum AP ile 1961 Anayasasının yarattığı ve güçlendirdiğı kurumlar arasında gerginliklere neden olmuştur.⁴⁴

1.5.2. Sol Muhalefetin Yükseliş i

Burjuvazinin yeni bir birikim tarzının siyasal çerçevesini çizmesi bakımından desteklediğı 1961 Anayasası, başka sosyal güçlerin de ondan verimli tarzda faydalanmasına olanak tanımıştır.⁴⁵ 1961 Anayasasının sağladığı siyasi ve hukuksal güvenceler, sol eğilimli kimi kuruluş ve partilere görel i bir serbestlik kazandırmış ve sol fikirler kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır.

⁴⁰ Kongar, **21. Yüzyılda...** , s. 165.

⁴¹ Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay’ın AP’nin desteğini alarak, Cumhurbaşkanı olması, ordu ve AP arasında başlayan yumuşamanın ve geliştirilen ittifakın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Hikmet Özdemir, “**Siyasi Tarih...**”, s. 177-178.

⁴² Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...** , s. 231.

⁴³ Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi...** , s. 157.

⁴⁴ Kongar, **21. Yüzyılda...** , s. 167.

⁴⁵ Aydınoğlu, **Eleştirel Bir...** , s. 29.

Altmışlı yılların başından itibaren ekonomide yaşanan gelişme ve büyüme üretici güçlerin gelişmesini beraberinde getirmiştir. Farklı ekonomik beklentilere sahip sınıfların ve tabakaların birbiriyle çatışan çıkarlarına farklı çözüm önerileri getiren yeni parti ve güçler siyaset sahnesine çıkmışlardır. Türkiye İşçi Partisi [TİP] bunlardan biridir.

13 Şubat 1961’de bir grup sendikacı tarafından kurulmuş olan TİP, ideoloji olarak Marksizmi benimsemiş, toplumsal dayanak olarak ise işçi sınıfını seçmiştir. TİP, demokratik yollardan iktidara gelerek tam bağımsızlığı temel alan demokratik bir sosyalizm kurma amacını taşımıştır.⁴⁶ Türkiye’de sol, parlamentoda ilk kez TİP aracılığı ile temsil edilme hakkını elde etmiştir. Ekim 1965 seçimlerinde, genel oyun yüzde üçüne ulaşan 270 bin TİP oyu, Türkiye’de seçmenlerin sosyalizme karşı tutumlarında sınırlı da kalsa, artık bir değişikliğin olduğunu göstermiştir.⁴⁷ Bu dönemde çeşitli sol kaynakların çevrilmesi ve düşük fiyatla satılması özellikle öğrenciler için siyasal literatürü ulaşılabilir hale getirmiştir. Siyasal bilinçlenme, gençleri kendi siyasal derneklerini kurmaya yöneltmiştir. Altmışlı yılların ortasından itibaren hızla politize olan üniversite gençliği sol muhalefetin en dinamik kesimini temsil etme iddiasındadır.⁴⁸

DP iktidarının devrilmesinde ve yeni yapılan anayasanın biçimlenişinde önemli rol oynayan aydınlar, toplumun itici gücü olarak kendilerini görmüşlerdir. Bu Kemalizm’in seçkinci bir tabaka tarafından yönlendirilen yukarıdan aşağıya devrim anlayışına denk düşen bir kavrayıştır.⁴⁹ Türk aydını ve solu için yeni bir siyasal strateji şekillenmiştir. Bu stratejide ordu merkezi bir rol oynamıştır.⁵⁰ Bir dönem, sol aydın kesimi etrafında toplamayı başaran *Yön* dergisi bu anlayışın bir temsilcisi olarak Türkiye’ye özgü bir devrim stratejisi ortaya koymuştur.

Solun güçlendiğini ve 1965 seçimlerinde dayandığı toplumsal dayanağın gittikçe eridiğini gören CHP Genel Başkanı İnönü ise CHP’yi yeni bir siyasi çizgiye oturtacak “Ortanın Solu” sloganını benimsemiştir. Partinin 18. Kurultayında Bülent Ecevit’in liderlik

⁴⁶ Eroğlu, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu”, *Geçiş Sürecinde...*, s. 148-149.

⁴⁷ Artun Ünsal, *Türkiye İşçi Partisi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s. 185.

⁴⁸ Ahmad, *Modern Türkiye’nin...*, s. 166.

⁴⁹ Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin...*, s. 371.

⁵⁰ Aydınoglu, *Eleştirel Bir...*, s. 29.

ettiği sol eğilim parti iktidarını eline geçirebilmiş ve parti içerisindeki gelenekçi- sağ eğilim, Turhan Feyzioğlu liderliğinde partiden ayrılarak yeni bir parti kurmuştur.⁵¹

1.5.3. Radikal Sağda Örgütlenme

Solun yükselişe geçtiği altmışlı yıllarda, sağ da komünizm ile mücadele etme amacıyla kendi güçlerini harekete geçirmiştir. Sola karşı İslamı kullanan sağ, 1962'nin başlarında kurulan “Komünizmle Mücadele Derneği” gibi örgütler aracılığıyla “İslami komünizmin panzehiri olarak” sunmuştur.⁵² Egemenlerin sola karşı kullandığı bir diğer unsur milliyetçiliklerdir.

İktidarın artan muhalefet hareketlerini bastırmada aşırı milliyetçi militanları kullanabileceğini düşünmesi, radikal sağın rahatsız edilmeden gelişmesine olanak sağlamıştır. Bunun yanında, toplumsal yapıda meydana gelen gelişmeler de radikal sağın siyasal bir güç haline gelmesinin nesnel koşullarını hazırlamıştır.

Değişen toplum yapısından kaynaklanan sorunlar, özellikle küçük esnaf ve üretici gibi kesimleri aşırı milliyetçi ideolojiye yatkınlaştırmıştır. Bir yandan coğrafi hareketliliğin diğer yandan kitle iletişim araçlarının gelişimiyle bambaşka dünyalarla karşılaşan bu kesimler, toplumun değer yargılarının değiştiğini düşünerek güvensizlik ve dayanıksızlık duygusuna kapılmışlardır. Bu kesimler, toplumsal bozuklukların ancak güvenilir, ödün vermez, ‘paternalist’ bir liderin önderliğinde, otoriter bir rejimce ortadan kalkacağı inancını taşımışlardır. Bu ortam, aşırı milliyetçilerin örgütlenmelerini ve artan sayıda taraftar kazanmalarını kolaylaştırmıştır.⁵³

Radikal sağın temsilcisi olacak Alpaslan Türkeş ve onu izleyen 14’lerin bir bölümü, yeni stratejilerini oluşturabilmek için bir siyasal parti halinde örgütlenmenin gerekli olduğunu düşünmüşlerdir. Kendilerine uygun ortamı CKMP içinde bulan Türkeş ve takipçileri, genel başkan Osman Bölükbaşı’nın partisinden ayrılması sonucu doğan otorite boşluğunu iyi değerlendirerek, bu partinin yönetimini ele geçirmişlerdir.⁵⁴

⁵¹ Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi...* , s. 156.

⁵² Ahmad, *Modern Türkiye’nin...* , s. 170.

⁵³ Mehmet Ali Ağaoğulları, “Aşırı Milliyetçi Sağ”, *Geçiş Sürecinde...* , s. 213.

⁵⁴ Eroğlu, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu”, *Geçiş Sürecinde...* , s. 149.

II. BÖLÜM

II. 1945-67: TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINA GENEL BİR BAKIŞ

II. Dünya Savaşı sonrası Türk devlet adamları yeni ortaya çıkan koşulların yönlendirmesiyle, Türkiye'yi Batı ittifak sisteminin bir parçası yapmak için çaba sarf etmişlerdir. Özellikle DP'nin on yıllık iktidarı boyunca Batı ittifak sistemiyle ilişkiler dış politikanın merkezine oturtulmuştur. Başka bir ifadeyle, dış politika tercihlerinin ittifak siyaseti ile uyumlu olmasına özen gösterilmiştir. 1960-67 yılları arası dönemde ise, Türk karar vericileri mevcut dış politikada radikal denebilecek bir değişikliğe gitmemişler ancak çok yönlü dış politikaya geçiş yönünde bazı adımlar atmışlardır. Türkiye'nin politikası bu dönemde Batı karşısında görece özerkleşmiştir. Türkiye iç ve dış gelişmelerin etkisiyle Sovyetler Birliği ve Üçüncü Dünya ile ilişkilerinde eskisine oranla daha bağımsız davranabilmiştir.

2.1. 1945-50: BATI İTTİFAKINA YÖNELİŞ

II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle, SSCB'nin boğazlarda hak iddia etmesi ve toprak talebinde bulunması, Türkiye'nin ulusal güvenlik kaygılarını arttırmıştır. Türkiye Batı bloğu içerisinde yer almayı 'ulusal çıkarlarına' uygun görmüştür. Truman Doktrin'in ilanı, ardından Marshall yardımı, Türkiye'nin özelde ABD genelde Batı bloğuyla olan ilişkilerin geliştirmesini sağlayacak bir ortam yaratmıştır.

Soğuk Savaşın başlangıç yıllarının koşullarında Sovyetler Birliği'nin boğazların kontrolüne yönelik hak talep etmesi ve toprak istemlerinde bulunması, Türkiye dış politikasını güvenlik kaygısı ekseninde şekillendirmiştir. Türkiye'nin kendi ulusal güvenliğine yönelik tehdit algılaması, Batı ittifakı'na eklenme ihtiyacını arttırmıştır. Türkiye'nin kuruluşundan itibaren benimsediği komünizm karşıtlığı, savaş sonrası Sovyetler Birliği karşıtlığı ile örtüşmüştür. İç ve dış politikada komünizm ve Sovyet karşıtlığı belirleyici bir unsur olmuştur.⁵⁵

⁵⁵ Erel Tellal, "Batı Bloku Ekseninde Türkiye(1945-1960): SSCB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası**, Der. Baskın Oran, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 502-508. Ancak Türkiye'nin Batı ittifak sistemine dahil olmasını sadece Sovyet talepleri karşısında duyulan güvence arayışına bağlamak eksik bir değerlendirmedir. Türkiye'nin toplumsal yapısında gerçekleşen dönüşümün de bunda önemli etkisi vardır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası ilkel sermaye birikimini sağlayan ve siyasal bir güç haline gelen Türkiye burjuvazisi, ABD'nin ekonomik, siyasi, ideolojik desteğini arkasına alma ihtiyacını hissetmiştir. ABD'nin Türkiye için öngördüğü kalkınma planları ve ekonomiyi harekete geçirmek

Türkiye'nin güvence arayışı, ABD'nin dünyanın neresinde olursa olsun kendi çıkarlarını SSCB karşısında koruma eğilimiyle çakışmıştır. ABD yönetimi, Yunanistan ve Türkiye'nin Sovyet egemenliğine girme olasılığına karşı bu ülkelere askeri ve ekonomik yardımda bulunmaya karar vermiştir. Truman Doktrini çerçevesinde ABD, Yunanistan ve Türkiye'yi Sovyet tehdidine karşı askeri ve ekonomik olarak güçlendirmeyi amaçlamıştır. Doktrin, Türkiye'nin iç ve dış politikasında önemli değişiklikler yaratmıştır. Bu tarihten itibaren ülkenin güvenlik ve ekonomi politikalarında ABD ve Batı yanlısı bir tutum izlenmiştir.

Doktrin kapsamında Türkiye'ye verilecek askeri malzemenin yedek parça ve bakımının ancak ABD tarafından sağlanabilecek olması, Türkiye'nin savaş sonrası elinde tuttuğu dolar rezervlerinin erimesiyle sonuçlanmıştır. ABD'den yapılan ithalat arttıkça Türkiye'nin dış ticaret dengesi bozulmuştur. Ekonomik ve askeri yönden ABD'ye olan bağımlılık artmıştır.

İç politika açısından bakıldığında ise, Truman Doktrini'nin ilanıyla birlikte başlayan Türkiye-ABD yakınlaşması, Türkiye'de çok partili hayata geçiş sürecini hızlandırmıştır. 1950'li yıllara girerken Türkiye'nin siyasal, ekonomik, toplumsal hayatında ABD'nin etkisi giderek artmıştır.⁵⁶

Truman Doktrini sonrası, 4 Temmuz 1948'de Türkiye ve ABD arasında Ekonomik ve İşbirliği antlaşmasının imzalanmasıyla, Türkiye'ye Marshall Yardımı'nın verilmesine başlanmıştır. ABD, verilecek yardımın tarımsal üretimin artırılması, tarım aletlerinin modernizasyonu ve ulusal ulaşım sitemlerinin geliştirilmesi için kullanılmasını istemiştir. Böylelikle Türkiye'nin Avrupa'nın yeniden yapılandırılması sürecinde, Avrupa devletlerinin gıda ve hammadde ihtiyacını karşılayacak bir kalkınma programı izlemesi ön görülmüştür.⁵⁷ Truman Doktriniyle gelen yardımlar gibi Marshall yardımının da kullanım

in verdiği dış krediler, henüz gelişim aşamasında olan Türkiye burjuvazisinin çıkarlarıyla örtüşmüştür. Türkiye'nin Batı bloğuna yönelme isteğinin arkasındaki temel nedeni İsmail Cem "Az gelişmiş burjuvaziye dayanarak kalkınma çabası eşraf- tüccar ikilisini yabancı devletlere yönelmiştir. Güçsüz ekonomiyi harekete geçirmek için yabancının parası; zayıf iktidarı her çeşit garantiye almak (ve ekonomik yardımı sağlama bağlamak) için yabancının vesayeti aranmıştır" şeklinde açıklamıştır. İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, İstanbul: Cem yayınları, 1974, s. 407-408'den aktaran Haluk Gerger, **Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası**, İstanbul: Belge Yayınları, 1999, s. 47.

⁵⁶ A.g.e, s. 535-537.

⁵⁷ A.g.e, s. 541. Amerikalı ekonomist Max Weston Thornburg'un hazırladığı "*Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi*" adlı rapor, Marshall yardımı karşılığında Türkiye'den istenilenleri ortaya koymaktadır. Raporda kalkınmada önceliğin tarım ve hammadde üretimine verilmesi gerektiği, devletçiliğin tasfiye edilip, özel teşebbüsün

alanlarının ABD tarafından belirlenmesi, 1950’li yıllardan itibaren Türkiye’yi her alanda dışa bağımlı hale getirmiştir.

2.2. 1950-60: DP DÖNEMİ TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASI

On yıllık iktidarı boyunca Batı ile ilişkileri Türkiye dış politikasının temel önceliği haline getiren DP, ilk iş olarak Türkiye’yi Batı savunma sistemine eklemlemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla Şubat 1952’de NATO’ya üye olan Türkiye, uluslararası ortamda meydana gelen gelişmeleri de bu üyelik kapsamında değerlendirmiştir. Türkiye bu dönemde Batı ittifak sisteminin bir uzantısı olarak Ortadoğu ve Balkanlarda bölgesel paktların kurulmasına aracılık etmiştir. DP iktidarı 1950’li yılların ortasından itibaren dünya politikasında bir güç haline gelmeye başlayan Üçüncü Dünya ülkelerine karşı ise mesafelidir.

Ellili yılların sonuna gelindiğinde Kıbrıs sorunuyla karşı karşıya kalan DP, bu meselede NATO içinde herhangi bir sürtüşmeye neden olmayacak bir yaklaşım göstermeye gayret etmiştir.

2.2.1. Türkiye’nin NATO Üyeliği

1950 yılında iktidara gelen DP, dış politikada ilk iş olarak Türkiye’nin NATO üyeliğine katılması konusunda uğraşmıştır. Bu doğrultuda Kore Savaşı’nda, ABD ve müttefiklerine destek vermiş ve savaşa asker gönderme kararı almıştır. NATO içinde Türkiye’nin itibarını artırmaya yönelik bu girişim ABD’nin komünizmin Asya’da yayılması olasılığı karşısında duyduğu tedirginlikle birleşince, Türkiye’nin stratejik önemi artmıştır. Türkiye 18 Şubat 1952’de NATO’nun tam üyesi olmuştur. DP döneminde Türkiye, bir çevre ülkesi olmasına rağmen ABD ve müttefiklerinin kendi ülkelerindeki demokrasinin ve ekonomik sistemin sürekli mevcudiyetini korumak için kurdukları askeri ve siyasal yapıların bir parçası haline gelmiştir.⁵⁸

önünün açılmasının şart olduğu vurgulanmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan Avcıoğlu, **Türkiye’nin Düzeni**, Cilt 2, İstanbul: Sarı Matbaası, 1973, s. 588.)

2.2.2. Bölgesel Paktlara Üyelik

NATO üyeliği, Türkiye'nin Ortadoğu ve Balkanlardaki konumunu etkilemiştir. ABD'nin Sovyet bloğunu, bölgesel ittifaklarla kuşatılması planında Türkiye önemli bir yere sahip olmuştur.⁵⁹

Balkanlarda Sovyetler ile çekişme halinde olan Yugoslavya'yı desteklemeye büyük önem veren ABD bu doğrultuda Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında bölgesel bir ittifakın kurulmasını desteklemiştir. Böylelikle Yugoslavya'yı dolaylı olarak NATO'ya bağlamak istemiştir. Şubat 1953'de Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında dostluk ve işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Aynı dönemde Stalin'in ölümünden kısa bir sonra Sovyetler Birliği'nin, 30 Mayıs 1953 tarihli notayla dostluk önerisi ise Türk devlet adamlarınca taktiksel bir açılım olarak değerlendirilmiştir.⁶⁰ Stalin'in ölümü sonrası Sovyet dış politikasında görülen ve tarafsız ülkeler tarafından da olumlu karşılanan değişim, Türk yetkilerince samimi bulunmamıştır⁶¹ Oysa, Yugoslavya SSCB'nin dostluk önerisini olumlu karşılamış ve Balkan İttifakı'na karşı giderek soğuyan bir tavır takınmıştır.⁶²

Ortadoğu'da da benzer bölgesel ittifaklar kurmaya yönelik DP iktidarı, bölgede Batı çıkarlarıyla uyumlu hareket etmeye özen göstermiştir. Şubat 1955'de Türkiye, İran ve Irak arasından imzalanan kısa süre sonra İngiltere ve Pakistan'ın da dahil olduğu Bağdat Paktı, Ortadoğu bölgesinde yükselen Batı karşıtı ve Sovyet destekli Arap sosyalist-milliyetçiliğini hedef almıştır.⁶³ Pakтын kurulmasına başta Mısır olmak üzere Suriye ve diğer Arap devletleri büyük tepki göstermiştir. Türkiye ve Bağdat Paktı, Arap sosyalist-milliyetçileri tarafından Batı emperyalizmin temsilcileri olarak görülmüştür.⁶⁴

⁵⁸ Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin...**, s. 341.

⁵⁹ A.g.e, s. 342.

⁶⁰ Mehmet Gönlübol, **Olgularla Türk Dış Politikası(1919-1973)**, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1969, s. 262.

⁶¹ A.g.e, s. 334.

⁶² Eroğul, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu", **Geçiş Sürecinde...**, s. 122.

⁶³ Gevgilili, **Yükseliş Düşüş...**, s. 84-85.

⁶⁴ Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin...**, s. 343.

2.2.3 DP'nin Üçüncü Dünya'ya Yönelik Politikası

Özellikle 1950'li yılların ortasından itibaren Asya-Afrika milliyetçiliğinin yükselişe geçmesi dünyadaki politik dengeleri değiştirmiştir. Nisan 1955'de yeni bağımsızlığını kazanan Asya ve Afrika ülkelerinin katılımıyla Bandung Konferansı gerçekleşmiştir. Dünya siyasetinde bağlantısızlar hareketinin ağırlık kazanmasında önemli bir rol oynayan bu konferansa Türkiye de katılmış ve ağırlıklı olarak NATO'nun görüşlerini dile getirmiştir. Herhangi bir blokla özdeşleşmek gibi bir hedefi olmayan eski sömürge ülkeler, Türkiye'nin Batı yanlısı söyleminden rahatsızlık duymuşlardır. Konferansta tarafsızlık politikasını savunan Hindistan Başbakanı Nehru ile bu politikanın komünizmin yayılmasına hizmet edeceğini belirten Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu arasında sert tartışmalar yaşanmıştır.⁶⁵

Türkiye dış politikasını yönetenlerin uluslararası olayları NATO açısından değerlendirme eğilimi, Türkiye'nin teşkilata üye devletlerin yaşadığı dış sorunlar karşısında bu ülkeleri her alanda desteklemesi sonucunu doğurmuştur. Türkiye'nin Cezayir'in bağımsızlığı karşısında takındığı tutum, Türk devlet adamlarının NATO dayanışmasını geniş bir şekilde yorumladığını gösteren bir örnektir. 1955 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Afrika ve Asya devletlerinin isteğine rağmen, Türkiye Cezayir sorununun gündeme alınmaması yönünde oy kullanmıştır. Türkiye, 1957 ve 1958 yıllarında Cezayir konusunda Asya-Afrika gurubu tarafından yapılan self-determinasyon teklifleri karşısında ise çekimser kalmıştır.⁶⁶

1957'de ABD, Başkan Eisenhower'ın adını alan "Eisenhower Doktrinini" uygulamaya karar vermiştir. Doktrine göre ABD, Ortadoğu'ya yönelik bir Sovyet tehdidine ve komünist saldırısına karşı yardım isteyen bölge ülkelere askeri müdahaleyi de içerecek her türlü yardımı vermeye hazırdır. Doktrinin ilanı Türk devlet adamları tarafından olumlu karşılanmıştır. Nitekim 1957 yılında , Sovyetler Birliği ile yakınlaşan Suriye'ye karşı agresif bir politika yürüten Türkiye, ABD elçilik görevlilerinin casusluk yaptığı iddiasıyla

⁶⁵ Onur Öymen, *Silahsız Savaş*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s. 120.

⁶⁶ Gönlübol, *Olgularla Türk...* , s. 336.

Suriye’den sınır dışı edilmesine sert tepki göstermiştir. Türkiye’nin Suriye sınırına askeri yığınak yapması, Sovyetler Birliği ile ilişkileri daha da gerginleştirmiştir.⁶⁷

Arap dünyasında esen milliyetçi rüzgarın anti-emperyalist bir içerik kazanması, Batılı ülkelerde endişe uyandırmıştır. Mısır ve Suriye’nin başını çektiği anti emperyalist tutum diğer Arap ülkelerindeki batı yanlısı rejimleri tehdit etmiştir. 14 Temmuz 1958 Irak Devrimi Arap dünyasında Batı yanlısı gelenekçi rejimlere karşı duyulan tepkinin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir.⁶⁸ 1958 Temmuzunda Irak Devrimi’nin gerçekleşmesinin ardından DP’nin Bağdat Paktı çerçevesinde geliştirdiği Ortadoğu politikası da büyük bir darbe yemiştir. Paktın tek Arap ülkesi olan Irak’ın ayrılması, bölgede Sovyet etkisini kırmaya yönelik politikanın çökmesi anlamına gelmiştir.⁶⁹ Irak devriminden bir gün sonra ABD, Lübnan’da muhafazakar Hristiyanlarla, Nasırcılar arasında patlak veren sivil savaşa müdahale etmiştir. Türkiye Lübnan’a yapılan ABD müdahalesini üstlerini kullanarak desteklemiştir.⁷⁰

Türkiye dış politikasının 1950’lerin ortalarından itibaren Ortadoğu’da Batılı devletlerin politikalarıyla tam bir uyum içerisinde olması, bölgede radikal yönetimlerin karşısında muhafazakar yönetimleri desteklemesi, radikal eğilimlerin gittikçe güçlendiği bölgede Türkiye’yi yalnızlığa itmiştir.⁷¹

2.2.4. Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkışı

Ellili yılların ikinci yarısı itibariyle Türkiye milli bir mesele olarak tanımladığı Kıbrıs sorunuyla karşılaşmıştır. Kıbrıs Rumlarının adada İngiliz boyunduruğuna son verip, adayı Yunanistan’a bağlamaya çalışmaları adadaki gerginliği arttırmıştır. Adada bulunan Türklerin geleceği konusunda ki kaygılar, ister istemez meseleye Türkiye’yi de taraf etmiştir. 1955 Londra Konferansı’nda Türk tarafı adadaki İngiliz hakimiyetinin sona ermesi halinde adanın Türkiye’ye iade edilmesini savunmuştur. 1956 yılında ise Türk hükümeti

⁶⁷ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...* , s. 397.

⁶⁸ Gerger, *Türk Dış Politikasının...* , s. 84-86.

⁶⁹ Eroğul, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu”, *Geçiş Sürecinde...* , s.131.

⁷⁰ Gerger, *Türk Dış...* , s.87.

⁷¹ Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye’nin Arap Orta Doğusu’na karşı Politikası(1945-1970)*, Ankara: A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972, s. 78.

tutumunu değiştirerek Türk ve Rum kesimlerinin birbirinden ayrılarak kendi hakimiyetlerini kurmaları konusunda görüş bildirmiştir.

1958 yılına girilirken adadaki Rum ve Türkler arasındaki gerilim artmıştır. DP hükümeti gelişmeler karşısında ilk başta adada bir federasyon devletinin kurulmasını önermiştir. Fakat Rumlar bu öneriyi adanın bölünmesi şeklinde algılamışlar ve reddetmişlerdir. Bunun yanında Rumlar da gerek Türkiye’nin gerekse İngiltere’nin adanın Yunanistan’a bağlanması fikrine karşı çıkacağını fark etmişlerdir. Bu nedenle Türkiye ve Yunanistan hükümetleri bir araya gelmişler ve iktidarın iki toplum tarafından paylaşılmasını öngören bir anayasayla bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması yönünde antlaşmaya varmışlardır. Londra ve Zürih Antlaşmalarına dayanarak ilan edilen Kıbrıs Anayasası, Nisan 1960’da kabul edilmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin temeli atılmıştır.⁷²

Özetlenecek olursa, 1945-1960 yılları arasındaki dönemde Türkiye dış politikası, ulusal çıkarları başta ABD olmak üzere Batı bloğunun çıkarlarıyla özdeş hale getirme amacını taşımıştır. Batı dünyasına eklemlenmeyi birinci öncelik haline getiren Türk devlet adamları öteki devletlerle olan ilişkileri Batı ile olan ilişkiler çerçevesinde değerlendirmiştir. Böylelikle Sovyetler Birliği ve uluslararası sistemde gücünü gittikçe arttıran Üçüncü Dünya ülkeleriyle olan ilişlilerde gerginlikler yaşanmıştır.

2.3. 1960-67: TÜRKİYE DIş POLİTİKASI

1960-67 arası dönemde görev yapan hükümetlerinin, Türkiye dış politikasına yönelik yaklaşımlarında Batı ile olan ilişkiler önceliğini korumaya devam etmiştir. İstisnasız her hükümet programında NATO ve CENTO ittifak örgütlerine olan bağlılık vurgulanmıştır. Bunun yanında, bloklar arasında gerçekteşen yumuşamaya bağlı olarak Türkiye dış politikasında çok yönlülüğe geçiş yönünde yeni arayışlar gündeme gelmiştir. Bu dönemde, geçmiş dönemlerle kıyaslandığında Sovyetler Birliği ve Üçüncü Dünya ülkeleriyle olan ilişkilerde görece bir yakınlaşmanın sağlandığı görölmüştür.

Bloklar arasında azalan gerilimin bir başka sonucu olarak ortaya çıkan blok içi çatışmaların Türkiye dış politikası üzerinde önemli etkileri olmuştur. Özellikle Kıbrıs

⁷² William Hale, **Türk Dış Politikası(1774-2000)**, Çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik Yayınları, 2003, s. 132-134

sorunu dolayısıyla Yunanistan ile çatışmanın eşiğine gelen Türkiye, bu konuda ABD'nin gösterdiği tutum karşısında hayal kırıklığına uğramış ve dış politika bağlantılarını gözden geçirmek zorunda kalmıştır.⁷³

Ayrıca bu dönemde dış politikaya yönelik karar alma süreci dar elit bir kadronun tekeline çıkarak kamuoyunun etkisine açık bir hale gelmiştir. Başta *Yön* dergisi olmak üzere kimi muhalif çevreler, dış politikanın tartışmaya açılmasında önemli rol oynamışlardır. Solun yükselişe geçtiği bir dönemde merkez dışı güçler, Türkiye dış politikasına yönelik radikal eleştiriler getirmişlerdir.⁷⁴

2.3.1. 1960-61: 27 Mayıs Yönetimi ve Türkiye Dış Politikası

27 Mayıs, Demokratların iç politikada ki tutumuna ve ekonomide yaşanan sıkıntılara bir tepki olarak gerçekleşirken, darbenin yapılmasında DP'nin dış politikaya yönelik tutumunun önemli bir etkisi olmamıştır.⁷⁵ Zira, 27 Mayıs'ı gerçekleştirenler geçmiş dönemde izlenen dış politika çizgisinden sapma izlenimi verebilecek uygulamalardan ve söylemlerden kaçınmışlardır.

Bunun yanında 27 Mayıs yönetiminin, 'sabık' yönetimle karşılaştırıldığında Sovyetler Birliğine ve Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik belirli bir yakınlaşma içerisinde olduğu gözlemlenebilir. Sovyetler Birliği ile ilişkilerde mesafeli bir yakınlaşmayı öngören yeni yönetim, Üçüncü Dünyaya yönelik duyduğu sempatiyi dile getirmekten kaçınmamıştır. 27 Mayıs yönetiminin söylem düzeyinde kalsa bile, Üçüncü Dünyada cereyan eden bağımsızlık mücadelelerine verdiği destek, sonraki dönemlerde dile getirilecek olan 'çok yönlü dış politika' tartışmalarının çıkış noktasını oluşturmuştur.

2.3.1.1. Batı İttifakı ile İlişkiler

Darbeyi yapanlar, 27 Mayıs sabahı radyodan yayınladıkları bildiride bütün ittifaklara ve taahhütlere sadık olduklarını belirtmişlerdir. Yeni hükümetin Dışişleri bakanı Selim Sarper 1 Haziran'da verdiği demeçte dış politikada hiçbir değişiklik yapılmayacağını, NATO, CENTO, Londra, Zürih ve diğer bütün antlaşmalara sadık

⁷³ Melek Fırat, **1960-71 Arası Türkiye Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1997, s. 86.

⁷⁴ A.g.e, s. 7.

⁷⁵ Nitekim 14 Ekim 1960'da başlayan Yassıda mahkemelerinde DP iktidarı döneminde görev yapmış 592 sanık hakkında 19 dava açılmış fakat bu davalardan hiçbiri doğrudan dış politikaya ilişkin olmamıştır. A.g.e, s. 53.

kalınacağını vurgulamıştır.⁷⁶ Böylelikle darbeyi yapanlar Türk dış politikasında önemli bir değişikliğin olmayacağı yönünde mütteliklerini rahatlatmışlardır. ABD, 30 Mayıs 1960 tarihinde yayınladığı bir bildiri ile yeni hükümeti tanıyan ilk ülkedir.⁷⁷ Başkan Eisenhower, Devlet başkanı Cemal Gürsel'e ilettiği mesajda, yeni hükümetin NATO ve CENTO ile bağlarını muhafaza etme hususunda gösterdiği azimden memnurluk duyduklarını belirtmiştir.⁷⁸ 27 Mayıs yönetiminin, Batı ittifakına bağlılık hususunda verdiği güvencelerin en önemli nedeni, ekonomik sorunlarla başa çıkabilmek ve kalkınma planını uygulayabilmek için dış yardıma duyduğu gereksinimdir.⁷⁹

27 Mayıs sonrası, planlı kalkınma çabasına giren Türkiye'de ekonomiyi düzenleme ve ona yön verme görevi Devlet Planlama Teşkilatına [DPT] verilmiştir. 1960 yılında kurulan DPT onbeş yıllık uzun bir süreyi göz önünde tutarak bunun birinci dönemini oluşturacak beş yıllık bir kalkınma planı hazırlamıştır. Plan yüzde yedi oranında bir büyümeyi hedeflemiştir. Bunun başarılması için gerekli olan yatırımın belirli bir kısmının dış kaynaklardan finanse edilmesi öngörülmüştür.⁸⁰ Dolayısıyla ekonomik durumu düzeltmek için gerek duyulan dış yardım genel olarak Batı ittifakı ile özel olarak ABD ile ilişkileri yakın tutma ihtiyacını doğurmuştur.⁸¹ MBK Komitesi üyeleri, ekonomik sıkıntıların aşılması ve dış borçların ödenmesi için ABD yardımına gereksinim duyulduğunu bir çok kez dile getirmişlerdir.⁸²

2.3.1.2. Sovyetler Birliği ile İlişkiler

Yeni yönetim, Sovyetler Birliği ile olan ilişkiler hususunda temkinli davranmaya özen göstermiştir. 'Sabık' Başbakan Menderes tarafından planlanan Sovyet Birliği gezisi ve Kruşçev'in Türkiye ziyareti yeni yönetimce iptal edilmiştir. Sovyetlerin Ankara büyükelçisi

⁷⁶ "Selim Sarper Antlaşmalara Sadık Kalınacağını Belirtti", *Milliyet*, 2 Haziran 1960.

⁷⁷ Oral Sander, **Türk Amerikan İlişkileri(1947-1964)**, Ankara: Sevinç Yayınları, 1979, s. 204.

⁷⁸ "Eisenhower Gürsel'e Bir Mesaj Gönderdi", *Milliyet*, 17 Haziran 1960.

⁷⁹ Fırat, **1960-71 Arası...**, s. 45.

⁸⁰ Duygu Sezer, "Türkiye'nin Ekonomik İlişkileri", **Olgularla Türk Dış Politikası(1919-1973)**, Der. Mehmet Gönübol, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1969, s. 496.

⁸¹ Sander, **Türk Amerikan...**, s. 204.

⁸² "Amerika'dan Yardım İstiyoruz", *Milliyet*, 24 Eylül 1960.

Nikita Rijov’a Türkiye’deki hakim hava karşısında sabık hükümet tarafından planlanan seyahatlerin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı bildirilmiştir.⁸³

Hükümet programında Sovyetler Birliği ile olan ilişkilere değinilirken, Türkiye’nin kuzey komşusuyla karşılıklı saygı esasına dayalı iyi komşuluk ilişkileri geliştirmeyi arzu ettiği belirtilmiştir.⁸⁴ Ancak bu sözlerin, ilişkilerin iyileştirilmesine yönelik yapılan bir temenniden öteye gidemediği görülmüştür. Nitekim, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerde köklü bir değişikliğe gitmeyeceği Sovyet lideri Kruşçev ve Devlet başkanı Cemal Gürsel arasında yapılan yazışmada açık bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Kruşçev 28 Haziranda Gürsel’e yolladığı mektupta, Türkiye tarafsız bir yol tutuğu taktirde iki ülke arasında samimi ilişkilerin gelişeceğini böylelikle Türkiye’nin askeri harcamalarının azalacağını söylemiştir. Mektupta, Türkiye’nin yaşadığı ekonomik sıkıntıya ancak tarafsızlığın çözüm getirebileceği vurgulanmıştır. Gürsel ise, 8 Temmuzda gönderdiği cevabi mesajda, ikili ilişkilerin geliştirilmesini arzu etmekle birlikte, Türkiye’nin NATO ve CENTO’ya sadık kalacağını belirtmiştir. Gürsel ittifak siyasetinin, iki ülke arasındaki iyi komşuluk ilişkileriyle bağdaşmayacak bir tarafının olmadığını vurgulamış devamında ‘tarafsız dış politika’ izlemenin bir hükümeti askeri harcamalardan kurtaracağına inanmadığını ifade etmiştir.⁸⁵

2.3.1.3 Üçüncü Dünya ile İlişkiler

‘Sabık’ iktidar döneminde, Üçüncü Dünya ülkeleriyle asgari düzeyde tutulan ilişkilerin yeni yönetimce geliştirilmek istendiği görülmüştür. Hükümet programında, Orta ve Yakın-Doğu memleketlerine karşı ilgi ve yakınlık duyulduğu özellikle “Arap memleketlerinin hürriyet ve bağımsızlık içinde refah yolunda ilerlemelerinin candan temenni edildiği” vurgulanmıştır.⁸⁶ Gürsel, Temmuz 1960’da verdiği bir mülakatta, Türkiye’nin Irak ve Birleşik Arap Cumhuriyeti [B.A.C] ile ilişkilerini geliştirmesinden doğal bir şey olamayacağını ifade etmiştir.⁸⁷ Gürsel, Cezayir Bağımsızlık savaşı ile ilgili Cezayir milliyetçilerinin gösterdiği mücadelenin ve kahramanlığın kendilerince yakın bir

⁸³ “Kruşçev’in Türkiye Ziyareti İptal Edildi”, *Milliyet*, 21 Haziran 1960.

⁸⁴ Kazım Öztürk, **T.C. Hükümetleri ve Programları**, İstanbul: Ak Yayınları, 1968, s. 472.

⁸⁵ “Gürsel ile Kruşçev’in mesajları açıklandı”, *Milliyet*, 1 Eylül 1960.

⁸⁶ Öztürk, **T.C. Hükümetleri...**, s. 508.

alaka ile takip edildiğini belirtmiştir.⁸⁸ Eylül 1960'da Gürsel, Türkiye'nin bağımsızlığı için mücadele eden memleketlere sempati duyduğunu açıklayarak, Fransa ve Cezayir arasında arabuluculuk yapmaya hazır olduklarını söylemiştir.⁸⁹

Milli Birlik yönetimi bağımsızlığını yeni kazanmış yada bağımsızlığı için savaşılan ülkelere karşı eski iktidardan daha fazla yakınlık gösterse de, bu ülkelere verilen desteğin sözde kaldığı görülmüştür.⁹⁰ Cezayir konusunda Türkiye, NATO içinde müttefiki olan Fransa'yla karşı karşıya gelmekten kaçınmıştır.⁹¹

2.3.2. 1961-65: KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASI

1961-65 yılları arası dönemde görev yapan koalisyon hükümetlerinin Türkiye dış politikasını partiler üstü bir değerlendirmeye tabi tuttıkları söylenebilir. 27 Mayıs yönetimince yapılan NATO ve CENTO'ya bağlılık vurgusu, koalisyon hükümetlerinin dış politika programlarının ortak bir özelliği olarak devam etmiştir. Böylelikle dört koalisyon hükümeti de DP iktidarı ve 27 Mayıs yönetimi döneminde olduğu gibi Batı bağlantısını, dış politikanın temel unsuru saymışlardır.⁹² Buna karşın Ürgüplü hükümeti, diğer koalisyon hükümetleriyle karşılaştırıldığında blok siyasetinden görece bağımsız bir dış politika izleme eğilimindedir. Bunda Kıbrıs olayları sonrasında oluşan kamuoyunda oluşan ABD karşıtı hava etkili olmuştur.

2.3.2.1. Batı İttifakı ile İlişkiler

İnönü koalisyon hükümetleri döneminde, Batı ittifakı ile ilişkiler dış politikanın ana eksenini oluşturmaya devam etmiştir. Hükümet programlarında NATO ile kurulan kuvvetli bağların, Atatürk devrimlerinin bir neticesi olarak gerçekleştiğinin altı çizilmiştir.⁹³ Bu dönemde dış yardımlar konusu dış politikanın an gündem maddesini oluşturmuştur. Başbakan İnönü, Ocak 1962'de Amerikan Büyükelçisi Raymond Hare ile yaptığı

⁸⁷ “Gürsel Araplarla Dostluk İstiyor”, *Milliyet*, 14 Temmuz 1960.

⁸⁸ “Orgl. Gürsel: Cezayir olaylarını dikkatle takip ediyorum”, *Milliyet*, 25 Haziran 1960.

⁸⁹ “Gürsel Cezayir ve Fransız İhtilafının Halli İçin Arabulucuk Yapacağımızı Bildirdi”, *Milliyet*, 18 Eylül 1960.

⁹⁰ Gönübol, *Olgularla Türk...*, s. 347.

⁹¹ Fırat, *1960-71 Arası...*, s. 49.

⁹² A.g.e, s. 94.

görüşmede, Türkiye'ye yapılacak ekonomik ve askeri yardımın arttırılmasını istemiştir. Büyükelçi Türkiye'nin taleplerinin dikkate alınacağını ifade etmiştir.⁹⁴ Dışişleri Bakanı Selim Sarper, Türkiye'ye yapılacak yardımların DPT tarafından hazırlanan beş yıllık kalkınma planı kapsamında kullanılacağını açıklamıştır.⁹⁵ 26 Ağustos 1962'de Türkiye'yi ziyarete gelen ABD Başkan yardımcısı L. Johnson, ABD'nin Türkiye'nin ekonomik planlamasına destek olacağını belirtmiş ve yapılacak yardımlar konusunda kendisinin derhal teşebbüse geçeceğini söylemiştir.⁹⁶ Bu çabaların sonucunda, sivil hükümetler döneminde ABD'nin Türkiye'ye verdiği toplam ekonomik yardımda önemli bir artış görülmüştür. 1961'de 126 milyon, 1962'de 188 milyon olan yardım miktarı, 1963 yılında 237 milyon dolara yükselmiştir.⁹⁷

Türkiye, 1962 yılında planlı kalkınma hamlesinin ihtiyaç duyduğu dış kaynak yardımlarını sağlama amacıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatına başvurmuştur. Temmuz 1962'de Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı çerçevesinde 'Türkiye Yardım Konsorsiyumu' kurulmuştur. Devlet Bakanı Turhan Feyzioğlu Konsorsiyumun kurulmasını Türkiye'nin kalkınma davasında atılmış önemli bir adım olarak nitelendirmiştir.⁹⁸

Ancak Yardım Konsorsiyumunun talep edilen yardımları istenilen miktarda ve zamanda verememesi neticesinde birinci plan döneminde istenilen başarı sağlanamamıştır. Ayrıca kalkınma için alınan dış yardımlar, dış borç yükümlülüğünü arttırmıştır. Diğer bir deyişle, alınan dış yardımın büyük bir kısmı dış borcun ödenmesi için kullanılmıştır. Geriye kalan miktar kalkınma çabalarına yetmediği için tekrar dış borç alınmak zorunda kalınmıştır.⁹⁹ Bu durum genelde Batı ittifakı özelde ABD ile olan ilişkilerin, başta *Yön* dergisi olmak üzere, kamuoyunun dinamik kesimlerince sorgulanmasını beraberinde getirmiştir.

⁹³ Kazım Öztürk, **T.C. Hükümetleri...**, s.507, s.541, s. 576.

⁹⁴ "Başbakan Amerikan Elçisi ile Görüştü", *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1962.

⁹⁵ "Sarper'in verdiği İzahat", *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1962.

⁹⁶ "Johnson Dün Ankara'da Tezahüratla Karşılandı", *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1962.

⁹⁷ Sander, **Türk Amerikan...**, s. 206.

⁹⁸ "Türkiye'ye 'Yardım Kulübü' Kuruldu", *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1962.

⁹⁹ Sezer, " **Türkiye'nin Ekonomik...**", s. 506.

Şubat 1965’de kurulan Ürgüplü hükümeti ise önceki yönetimlerle karşılaştırıldığında Batı ittifakıyla ilişkiler konusunda eleştirel bir yaklaşım göstermiştir. Ürgüplü hükümetinin 26 Ocak 1965’de TBMM’de okuduğu hükümet programında, “Hayati milli menfaatlerimizi müdafaa için kullandığımız NATO ittifakı geçen senelerde olduğu gibi, bugünde dünya barışının korunmasında önemli bir yer işgal etmektedir. Bu ittifak çerçevesi içerisinde, dünya durumunun icapları göz önünde bulundurularak yapıcı bir şekilde işbirliğine devam edilecektir. NATO’ya mensubiyetimiz, ortak güvenlik mefhumuna sadakatimiz hiçbir zaman dış politika alanında zümreci bir görüşle hareket edeceğimiz manasını taşımayacaktır” ifadesi kullanılmıştır.¹⁰⁰ Böylelikle dış politikada çok yönlülüğe geçişin ilk işaretleri verilmiştir. Ürgüplü hükümetinin dış politikaya bakışındaki bu değişikliğinin nedenini ideolojik bir tercihten ziyade Küba bunalımı sonrasında ortaya çıkan füze bunalımının ve Kıbrıs olaylarının etkilerine bağlamak daha doğru bir değerlendirmedir. Batı dünyası ile ilişkilerin gözden geçirilmesine neden olan bu iki olayın incelenmesi, *Yön* dergisinin dış politikaya yönelik görüşlerini hangi koşullar içinde dile getirdiğini anlamaya da yardımcı olacaktır.

2.3.2.1.1. Küba Krizi

1962 yılında iki süper gücü karşı karşıya getiren Küba bunalımı, Türkiye dış politikasının genel eğilimlerinin kamuoyunca tartışılmasına neden olmuştur.

Küba’ya Sovyet füzelerinin yerleştirilmesi üzerine ABD, bu ülkeye denizden ambargo uygulamaya karar vermiştir. ABD yönetimi, adaya yaklaşmakta olan Sovyet gemilerinin ablukaya uymadıkları taktirde batırılacağını belirtmiştir. Kruşçev, 27 Ekim 1962’de Kennedy’ye gönderdiği mektupta ABD, Türkiye’de bulunan benzer füzeleri (Jüpiter füzeleri) söktüğü takdirde Sovyetler Birliği’nin de Küba’dakileri sökeceğini ifade etmiş ve Türkiye’nin bağımsızlığına saygı göstereceklerini, içişlerine karışmayacaklarını yazmıştır. Kruşçev Küba’daki füzelerin sökülmesi karşılığında ABD’nin de aynı güvenceleri Türkiye için vermesini istemiştir. ABD ablukaya son verileceğinin ve Küba’nın işgal edilmeyeceğinin güvencesini vermiştir. Ancak Türkiye’deki füzeler konusunda kesin bir güvence vermekten kaçınmıştır.¹⁰¹ Buna karşın füzeler çekilmediği taktirde Sovyetlerle sıcak çatışmaya girme riskinin devam edeceğini düşünen Beyaz Saray yönetimi,

¹⁰⁰ Kazım Öztürk, *T.C. Hükümetleri...*, s. 601.

Sovyetlerin Washington Büyükelçisi Dobrin ile yaptığı görüşmelerde, Jüpiter füzelerinin yakın bir gelecekte söküleceğinin garantisini vermiştir. ABD yönetimi füze pazarlığının gizli tutulması yönünde titiz davranmış ve aynı yaklaşımın Kruşçev tarafından da gösterilmesini istemiştir. Varılan uzlaşma neticesinde bunalım sona ermiştir.

Kriz boyunca ABD'nin yanında olan Türkiye, Küba'ya uygulanan ekonomik ambargoya uyan ilk devletlerden biridir. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'e göre, Türk armatörleri kendi arzularıyla Küba'ya nakliyat yapmamaya karar vermişlerdir.¹⁰² Bunalımın sona ermesinin ardından Erkin, ABD'nin nükleer bir savaşı engellemek için gösterdiği gayretleri ve Türkiye'nin pazarlık konusu yapılmamasını takdirle karşıladıklarını ifade etmiştir. Türk devlet adamlarına göre, ABD'nin Türkiye'deki Jüpiterlerin füzelerinin daha ileri bir teknolojiyle donatılmış Polaris denizaltılarıyla değiştirilmesini ise olumlu bir gelişmedir.¹⁰³ Buna karşın Türk kamuoyunda Küba bunalımı sırasında Türkiye'deki füzelerin pazarlık konusu yapıldığına dair olan inanç güçlenmiştir.¹⁰⁴

Özellikle Türkiye dış politikasını etkileyen kararlarda Türkiye'nin söz sahibi olmadığına yönelik eleştiriler bu dönemde artmıştır. Türk karar vericilerinin dünyadaki gelişmeleri Türkiye'nin çıkarları açısından değerlendiremedikleri belirtilmiştir. Bu eleştiriler, Kıbrıs olaylarından sonra dile getirecek olan 'kişilikli dış politika', 'bağımsız dış politika' gibi formüllerin ön habercisidir.¹⁰⁵

2.3.2.1.2. Kıbrıs Sorununun Gelişimi

Kıbrıs devletinin kurulmasının ardından Kıbrıs Türk ve Rum liderliği arasında vergi toplama, silahlık kuvvetleri oluşturma, belediyelerin sınırlarını belirleme ve kamu hizmetlerine katılım oranlarının belirlenmesi konularında antlaşmazlıklar çıkmıştır.¹⁰⁶ Toplumlaraarası uzlaşmazlık bir süre sonra çatışmaya dönüşmüştür.

¹⁰¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, İstanbul: İmge Yayınları, 2002, s 325-326.

¹⁰² "Erkin, Türk Armatörlerinin, Küba'yı Boykot Ettiğini Açıkladı", *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1962.

¹⁰³ Duygu Sezer, **Kamuoyu ve Dış Politika**, İstanbul: Sevinç Yayınları, 1972, s. 134.

¹⁰⁴ Tellal, "Batı Bloku Ekseninde Türkiye(1945-1960): SSCB'yle İlişkiler", **Türk Dış...**, s. 683.

¹⁰⁵ Sezer, **Kamuoyu ve...**, s. 151.

¹⁰⁶ Fırat, **1960-71 Arası...**, s. 116.

25 Mart 1962’de Lefkoşe’de cami ve türbelere düzenlenen bombalı saldırılar, Türkiye’nin tepkisine yol açmıştır. Hükümet yayınladığı resmi bildiride, Türkiye’nin Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinden olayın faillerinin en kısa zamanda yakalanıp, cezalandırılmasını beklediğini açıklamıştır.¹⁰⁷

Aralık 1963’de Makarios anayasada değişiklik öneren 13 maddelik bir memorandumu Türk kesimine ve diğer taraflara göndermiştir.¹⁰⁸ Bu öneriler neticesinde adada artan gerilim, 21 Aralık’ta başlayan Rum saldırısıyla çatışmaya dönüşmüştür. Türk Hükümeti, Rum saldırılarının durdurulmasına yönelik girişimlerde bulunmuştur. Cemal Gürsel, ABD Başkanı Johnson’a gönderdiği mektupta, Kıbrıs Türklerinin imha edilmesini amaçlayan Rum saldırılarının durdurulması için ABD’nin devreye girmesini istemiştir. Johnson verdiği cevapta, Kıbrıs’ta meydana gelen trajik durum karşısında endişe duyduğunu belirtmekle yetinmiştir.¹⁰⁹

ABD’nin çatışmaları önlemede ki isteksiz tutumu üzerine Türk hükümeti, Garanti Antlaşması gereğince Yunanistan ve İngiltere’nin çatışmaları durdurmak üzere harekete geçmelerini istemiştir. Aksi takdirde tek taraflı olarak müdahale edeceği belirtmiştir. Bu durumda İngiltere tarafları Londra’da yapılacak olan bir konferansa davet etmiştir.¹¹⁰

15 Ocak 1964’de gerçekleşen konferansta Türk tarafını temsil eden Rauf Denktaş, 1960 antlaşmasının Türklerin güvenliğini sağlayamadığını ifade etmiştir. Tek çözümün coğrafi olarak ayrılmış ve zorunlu nüfus mübadelesini gerçekleştirmiş iki toplumlu federal bir devletin kurulması olduğunu belirtmiştir. Kıbrıslı Rumların görüşlerini açıklayan

¹⁰⁷ “Kıbrıs’ta Tedhiş”, *Cumhuriyet*, 26 Mart 1962. Türkiye bombalama eylemlerinin arkasında *Ethniki Organosis Kypriou Agoniston*’nın [EOKA] olduğunu düşünmüştür. Buna karşın Kıbrıs’ta iki halkın işbirliğini savunan ve Kıbrıs Türk liderliğinin tutumunu eleştiren Cumhuriyet gazetesi bombalama eylemlerinin arkasında kimlerin olduğunu açıklayacağını ilan etmiştir. Cumhuriyet gazetesinin bu konuyu araştıran iki gazetecisinin 24 Nisan’da öldürülmesi, eylemlerin arkasında Kıbrıs Türk liderliğinin bulunduğu yönündeki şüpheleri arttırmıştır. A.g.e, s. 119.

¹⁰⁸ Bu önerilerin birkaçı şunlardır: a) Cumhurbaşkanı ve yardımcısının veto haklarının kaldırılması ve her ikisinin de Temsilciler meclisinin yapacağı ortak seçimlerle seçilmesi, b) Bazı vergilendirme yasalarına ayrı veto uygulaması kaldırılması, c) Ayrı belediyelerin lağvedilmesi, d) Adli sistem ile polis, jandarma ve güvenlik güçlerinin birleştirilmesi, d) İdari yapı ve ordu içindeki görevlerin sayısal dağılımının yasayla belirlenmesi, f) Kamu hizmetleri Komisyonu kararlarının basit çoğunlukla alınması, g) Cemaat meclislerinin ilga edilmesi. Melek Fırat, “Batı Bloku Ekseninde Türkiye(1960-1980): Yunanistan’la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, Der. Baskın Oran, Cilt 1, İstanbul:İletişim Yayınları, 2002, s. 723.

¹⁰⁹ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 263-264.

¹¹⁰ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914-1980)*, Ankara: İş bankası Yayınları,1989, s. 786.

Klerides ise, çoğunluğun çıkarlarına uygun, teknik olarak uygulanması daha kolay, yeni bir anayasanın hazırlanmasını ve yürürlüğe konmasını istemiştir.¹¹¹

Konferansta, yaklaşık on bin kişilik bir NATO gücünün Kıbrıs'a gönderilmesi ve adada düzen ve güvenliği bu kuvvetin sağlaması hususunda bir Anglo-Amerikan planı ortaya atılmıştır. Türkiye tarafından kabul edilen bu plan, Makarios tarafından reddedilmiştir.¹¹²

Bağılantısız bir dış politika izlemekte kararlı olan Kıbrıs Cumhurbaşkanı, Bağılantısız ülkeler ve Sovyetler Birliğinin BM içindeki ağırlıklarını göz önünde tutmuş ve adada yalnızca bir BM gücünün yerleşmesini kendi çıkarları açısından daha uygun bulmuştur.¹¹³

Makarios'un bu yöndeki çabaları sonuç vermiş ve konu ile ilgili tartışmalar BM Güvenlik Konseyinin gündemine gelmiştir. Konsey, 4 Mart 1964 tarihinde 186 sayılı kararı almıştır. Kararın dördüncü maddesinde adada, Kıbrıs Devleti'nin onayı ile BM barış gücünün kurulması, yedinci maddesinde ise Genel Sekreter'in bir arabulucu seçmesi tavsiye edilmiştir.¹¹⁴

Güvenlik Konseyi kararı ile oluşturulan BM Barış Gücü, çatışmaları durdurmada etkisiz kalmıştır. Özellikle Makarios'un Türkiye ve Yunanistan'ın da taraf olduğu ittifak anlaşmasını feshettiğini açıklamasıyla çatışmalar şiddetlenmiştir. Ayrıca Rum tarafının 1960 Anlaşmalarına aykırı olarak bir ordu oluşturma ve silahlanma kararı alması Ankara'yı rahatsız etmiştir.

Türk hükümeti bu gelişmeler karşısında 2 Haziran'da adaya müdahale kararını almış ve 4 Haziran'da bu kararını ABD Büyükelçisi Hare'e iletmiştir. Başkan Johnson'ın 5 Haziran 1964'de Hare aracılığıyla İnönü'ye iletildiği cevabi mektup, özelde Türkiye-Amerikan ilişkilerinde genelde Türkiye dış politikasında bir dönüm noktası sayılmıştır.¹¹⁵

¹¹¹ Melek Fırat, "Batı Bloku Ekseninde Türkiye(1960-1980): Yunanistan'la İlişkiler", **Türk Dış...**, 724.

¹¹² Armaoğlu, **20.Yüzyıl...**, s. 787.

¹¹³ Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", **Türk Dış...**, s. 725.

¹¹⁴ Faruk Sönmezoğlu, **ABD'nin Türkiye Politikası(1964-1980)**, İstanbul: Der Yayınları, 1995, s. 12.

¹¹⁵ A.g.e, s. 14.

Dönemin ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı George Ball tarafından “hayatımda gördüğüm en kaba diplomatik metin” olarak tanımlanan mektupta¹¹⁶, özetle şu hususlar üzerinde durulmuştur:

Birincisi, Türkiye’nin müdahale kararını ABD’ye danışmadan almaması gerektiği, diğer devletlerle uzlaşma imkanlarının tüketilmeden Türkiye’nin tek taraflı harekete geçmesinin yanlış olacağı vurgulanmıştır. İkincisi, Türkiye’nin Kıbrıs’a yapacağı askeri bir müdahalenin Sovyetler Birliği’nin soruna doğrudan karışmasına neden olabileceği belirtilerek, Sovyet müdahalesi karşısında NATO ülkelerinin Türkiye’ye karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmeyebileceği ifade edilmiştir. Üçüncüsü, Türkiye ve ABD arasında mevcut temmuz 1947 tarihli anlaşmanın dördüncü maddesine değinilerek, yapılan askeri yardımların veriliş amacından farklı gayelerde kullanılması için ABD’nin izninin alınmasının gerektiği hatırlatılmıştır. Böylelikle Türkiye’nin Kıbrıs’a yapacağı müdahalede, ABD tarafından sağlanan askeri malzemenin kullanılmasına ABD’nin izin vermeyeceğinin altı çizilmiştir.¹¹⁷

Bu ifadeler, uzun yıllar dış politikasını Batı ittifakı’nın çıkarlarıyla uyumlu hale getirmeye çalışan Türkiye için hayal kırıklığı yaratmıştır. Türkiye kendi ulusal çıkarlarına uygun bir dış politika izlemeye başladığında eğer Sovyetler Birliği ile bir çatışma içerisine girerse ABD tarafından yalnız bırakılabileceğini fark etmiştir.¹¹⁸ Hükümetin bir süre kamuoyuna açıklamadığı Johnson mektubu, basına sızdırılmış ve ülke kamuoyunda büyük tepki yaratmıştır¹¹⁹ Bu dönemde, ABD ve NATO karşıtı anti-emperyalist söylem hiç olmadığı kadar ses getirebilmiştir. Başbakan İnönü’nün Kıbrıs konusundaki danışmanı Nihat Erim, sonraki dönemde “Denilebilir ki o zamana kadar dünyanın tek memleketi Türkiye idi ki, orada Amerikalılara *Go Home* denmiyordu.” ifadesini kullanmıştır.¹²⁰

Başbakan İnönü, Johnson’un mektubunda yer alan daveti kabul ederek 21 Haziranda Washington’a gitmiştir. 22-23 Haziranda yapılan ikili görüşmelerde Türk

¹¹⁶ A.g.e, s. 15.

¹¹⁷ Armaoğlu, **Belgelerle Türk...**, s. 267-268.

¹¹⁸ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, İstanbul: İmge Yayınları, 1999, s. 445.

¹¹⁹ A.g.e, ss. 16-17

¹²⁰ Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara: Ajans Türk, 1975, s. 303’den aktaran Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl...**, s. 790.

hükümeti Zürih ve Londra Anlaşmaları ile Türk toplumuna tanınan hakların korunması için güvenlik ve garanti tedbirlerinin alınmasını istemiştir. Washington görüşmelerinde, Kıbrıs sorununun bir çözüme ulaştırılmasına yönelik ABD eski Dışişleri Bakanlarından Dean Acheson'un aracı olarak tayin edilmesine karar verilmiştir. Acheson'ın arabuluculuk faaliyeti 10 Temmuz 1964'de Cenevre'de başlamış ve 1 Eylül gününe kadar devam etmiştir.¹²¹

Sorunun çözümüne yönelik planını, 14 Temmuzda taraflara sunan Acheson şu önerilerde bulunmuştur: Kıbrıs'ın Karpas Yarımadası'nda bir bölgenin Türkiye'ye bırakılması kaydıyla adanın Yunanistan ile birleşmesi kabul edilecek ve Meis Adası Yunanistan tarafından Türkiye'ye verilecektir. Adanın Türklerin çoğunlukta bulunduğu bazı bölgelerinde kantonal sistem uygulanacaktır. Bu bölgelerin dışında kalan Türkler ise Lozan Anlaşması'ndaki azınlık haklarından yararlanabilecektir.

Plan, Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Yunanistan ise bazı değişiklikler talep etmiştir. Buna karşın Rum kesimi lideri Makarios planı resmen reddetmiştir. Bu arada Kıbrıs'ta çatışmaların artması ve Erenköy'e saldıran Rum kuvvetlerine karşı 8-9 Ağustosta Türkiye'nin düzenlediği hava harekatı nedeniyle görüşmeler tıkanmıştır. 15 Ağustosta yeniden başlayan görüşmelerin ardından 20 Ağustos'ta "İkinci Acheson Planı" ortaya çıkmıştır.¹²² Planda daha önce egemenlik hakkı Türkiye'ye bırakılmış olan Karpas bölgesinde, Türkiye'ye elli yıl süre ile bir askeri üst bulundurma hakkı verilmiştir. Ancak Türkiye planda yapılan bu değişikliği, Enosis'e yol açacağı gerekçesiyle kabul etmemiştir.¹²³ Cenevre görüşmelerinde Acheson tarafından ortaya atıldığı belirtilen 'kiralık üs karşılığı Enosis' formülü kamuoyu ve hükümet tarafından tepkiyle karşılanmıştır.¹²⁴

Eylül 1964'de adadaki gerilimin görece azalmış ancak Rumların Kıbrıslı Türkler üzerinde uyguladığı ambargo devam etmiştir. Bu sırada BM arabulucusu Galo Plaza'nın hazırladığı raporla, sorun yeniden alevlenmiştir. Raporda, 1959 anlaşmalarının uygulanmasının artık mümkün olmadığı belirtilmiştir. Önerilen çözüm tüm ada halkının güvenliğini garanti altına alacak tam bağımsız bir Kıbrıs devletinin kurulmasıdır.

¹²¹ Armaoğlu, **20.Yüzyıl...**, s. 791.

¹²² Sönmezoğlu, **ABD'nin Türkiye...**, s. 19.

¹²³ Fırat, **1960-71 Arası...**, s. 137.

Plaza'ya göre, kurulacak devlet self-determinasyon hakkına sahip olacak ama başka bir devletle birleşmeme yükümlülüğünü üstlenecektir. Rapor, Yunanistan ve Kıbrıs Rum liderliği tarafından olumlu karşılanırken, Türkiye için hayal kırıklığı yaratmıştır. 1959 Londra anlaşmasına dönülmesinin mümkün olmadığı belirtilmesi Türkiye'nin Kıbrıs politikasının çökmesi anlamına gelmiştir. Plaza raporundan sonra konunun BM Genel Kuruluna görüşülmesi halinde nasıl bir sonuçla karşılaşabileceğini anlayan Türkiye, Bağlantısızların desteğini sağlamak için harekete geçmiştir. Ancak yeterince başarılı olamamıştır.

16 Aralık 1965'te Kıbrıs sorunu, BM Genel Kurulunda tartışılmış ve 2077 sayılı karar 5 olumsuz, 54 çekimser oya karşılık 47 oyla kabul edilmiştir. Kararda, Kıbrıs'ın tam egemen bir devlet olduğu belirtilerek, müdahaleye karşı çıkmıştır. Bir bakıma 1959 Londra anlaşmalarının varlığı reddedilmiştir.¹²⁵

2.3.2.2. Sovyetler Birliği ile İlişkiler

İnönü koalisyon hükümetlerinin programlarında Sovyetler Birliği ile ilişkiler konusunda diplomatik ifadeler kullanılmaya özen gösterilmiştir: “Kuzey komşumuz Sovyetler Birliği ile münasebetlerimizin, mevcut milletlerarası taahhütlerimiz çerçevesinde, karşılıklı saygı ve iyi komşuluk esasları dairesinde tedricen geliştiğini müşahade etmekteyiz. Hükümetimiz bu yolda kendine düşen gayreti gösterecektir.”

Bu dönemde, Sovyetler Birliğinin ise yeni hükümetle olan temasları arttırmak istediği görülmüştür. Nitekim, Ocak 1962'de İnönü'yü ziyaret eden Sovyetler Birliğinin Ankara Büyükelçisi Nikita Rijov, Türk-Sovyet ilişkilerinde en üst düzeyde yakınlaşmayı sağlamak üzere İnönü'yü Moskova'ya davet etmiştir. Basına sızan haberlerde, bu görüşme esnasında, Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye “mali şartları hafif beş yüz milyon dolarlık” bir yardım teklifinde bulunduğu iddia edilmiştir.¹²⁶ Dışişleri Bakanı Sarper konuyla ilgili yaptığı açıklamada, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'de her hükümet değişikliğinde buna benzer teklifler yaptığını ancak Sovyetlerin önemli miktarda yardımda bulunacağına

¹²⁴ Sander, **Türk Amerikan...** , s. 236.

¹²⁵ Fırat, “Batı Bloku Ekseninde Türkiye(1960-1980):Yunanistan'la İlişkiler, **Türk Dış...** , s. 734.

¹²⁶ “Ruslar Ankara'da Dostluk Taarruzuna Giriştiler”, *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1962.

yönelik haberlerin asılsız olduğunu belirtmiştir.¹²⁷ Başbakan İnönü koalisyon hükümeti kurulduktan sonra Sovyetlerin yeni hükümetle daha sıkı ilişkilere girmek istediğini doğrulamış ancak Türkiye'nin NATO ve CENTO ittifaklarından ayrılarak Rusya ile bir ittifak kurmasının mümkün olmadığını altını çizmiştir.¹²⁸

Batı ittifakına bağlılık vurgusu devam etmekle birlikte, Kıbrıs olayları ve ardından Johnson mektubunun Türkiye-ABD ilişkilerinde yarattığı soğukluk, Sovyetler Birliğine yönelik yeni politikaların gündeme alınmasına yol açmıştır.

Bu doğrultuda Dışişleri bakanı Feridun Cemal Erkin'in 1964 sonunda yaptığı Moskova ziyareti, Türk-Sovyet ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Ziyaret Türkiye'nin Kıbrıs konusunda Sovyetler'in desteğini sağlaması, iki devlet arasında kültürel işbirliğini düzenleyen bir anlaşmanın imzalanması ve üst düzey yöneticilerin yapacakları ziyaretlerin önünü açması bakımlarından verimli olmuştur.¹²⁹ Türk heyetinin ziyaretlerine karşılık olarak Rus parlâmento heyeti başkanı Nikolai Podgorny'nin ziyareti gerçekleşmiştir. Podgorny temaslarında Rusya'nın her türlü iktisadi yardıma hazır olduğunu ve Türkiye'nin beş yıllık kalkınma planını finanse edebileceğini söylemiştir. Cumhurbaşkanı Gürsel ziyaretle ilgili olarak yaptığı açıklamada Sovyet yardımının düşünülebileceğini ifade etmiştir.¹³⁰

İkili ilişkilerde ki yakınlaşma, Ürgüplü hükümeti döneminde de devam etmiştir. Hükümet programında “Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk münasebetlerini idame ettirmeyi büyük bir samimiyetle arzu ediyoruz. Sovyetler Birliği ile münasebetlerimizde müspet bir inkişaf husule gelmiş olmasını memnunlukla karşılıyoruz. Türk-Sovyet münasebetlerinin daima iyi şartlar altında cereyan etmesini temin, dış politikamızda ehemmiyet atfedeceğimiz bir husus olacaktır”¹³¹ denilerek Türk-Sovyet ilişkilerinde yaşanan yakınlaşmanın sürdürülmek istendiği vurgulanmıştır.

Sovyet Dışişleri bakanı Gromikov'un Mayıs 1965'de Ankara'ya gelişiyle üst düzey ziyaretler devam etmiştir. Dışişleri bakanı Hasan Esat Işıkla görüşen Gromikov, SSCB

¹²⁷ “Sarper'in Verdiği İzahat”, *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1962.

¹²⁸ “Rusların Müttefik ve Tarafsız Olmayacağız”, *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1962.

¹²⁹ Erel Tellal, “Batı Bloku Ekseninde Türkiye(1960-1980): SSCB'yle İlişkiler”, *Türk Dış...*, s. 775-776.

¹³⁰ “Nikolai Podgorny ‘ Türkiye'ye Her Türlü Yardıma Hazırız’ dedi”, *Hürriyet*, 7 Ocak 1965.

hükümetinin iktisadi, siyasi işbirliğinin genişletilmesine hazır olduğunun söylemiştir.¹³² Işık yaptığı değerlendirmede, Türkiye'nin OECD dışındaki ülkelerden de borç alabileceğini ve SSCB'nin bunlardan biri olduğunu belirtmiştir. 1965'de yaşanan yoğun üst düzey görüşmeler, Başbakan Ürgüplü'nün Ağustos 1965 Moskova ziyaretiyle yeni bir boyut kazanmıştır.¹³³

Görüşmede iki ülke arasında ki ticari ilişkilerin artırılması yönünde karar alınmış ve Sovyetler Birliğinin Türkiye'nin sınai kalkınmasını destekleyeceği ifade edilmiştir. Atatürk-Lenin dostluğuna atıfta bulunan Sovyet Başbakanı Kosigin, Türk-Sovyet dostluk münasebetlerinin iki ülkenin menfaatine uygun olduğunu ve hiçbir başka devletin menfaatıyla çatışmadığını söylemiştir.¹³⁴

2.3.2.3. Üçüncü Dünya ile İlişkiler

I.ve III. İnönü koalisyon hükümetlerinin programında Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik benzer ifadeler kullanılmıştır: “Orta ve Yakın-Doğu memleketlerine karşı yakın bir ilgi duymaktayız. Bölgemizde huzur ve sükunun kurulmasını, bu memleketlerin istikrar, hürriyet ve bağımsızlık içinde refaha doğru ilerlemelerinde görmekteyiz”. II. İnönü koalisyonun hükümet programında ise özellikle Cezayir konusuna yer verilerek, şöyle denilmiştir: “1 Temmuz referandumu ile mukadderatını bizzat tayin etmiş olan Cezayir halkına karşı müşterek bir mazinin mahsulü olarak beslediğimiz samimi dostluk hisleri malumdur. Bu münasebetle, Türk milletinin ve hükümetinin kardeş Cezayir milletine kalbi tebrik ve iyi temennilerini ifade etmek isteriz” Ancak bu cümlelerden hemen sonra “Referandumun gerçekleşmesinde büyük ve cesur bir rol oynayan muhterem Fransız Devlet Başkanı General De Gaulle’ün üstün gayretlerini bu vesile ile takdirle anıyoruz” ifadesinin yer alması¹³⁵ Türkiye'nin bu konuda Fransa'yı karşısına almaktan kaçındığını göstermiştir.

Ürgüplü hükümeti döneminde, Üçüncü Dünya ülkeleriyle temasların arttırılmak istendiği görülmüştür. Gerek Asya gerek Afrika ülkelerinde verilen bağımsızlık mücadelelerinin başarıya ulaşmasının memnuniyetle karşılandığı önceki hükümet

¹³¹ Kazım Öztürk, **T.C. Hükümetleri...**, s. 601.

¹³² “Gromiko: ‘İyi münasebete Daima Hazırız ‘dedi”, *Milliyet*, 18 Mayıs 1965.

¹³³ Tellal, ” Batı Bloku Ekseninde Türkiye(1960-1980): SSCB ‘yle İlişkiler”, **Türk Dış...**, s.777.

¹³⁴ “Ürgüplü Dün Sovyet Lideriyle Görüştü”, *Milliyet*, 10 Ağustos 1965.

programlarında da belirtilmiştir. Programda buna ek olarak “Esaret altındaki milletlere gerçek hürriyet ve bağımsızlık mücadelesinin ilk örneğini vermiş olan Atatürk Türkiye’sinin bu dost memleketlerdeki müspet etkileri ve hatıraları bu istikametteki çalışmalarımızda bizim için kıymetli bir mesnettir.” ifadesi yer almıştır.¹³⁶ Böylelikle sömürgeciliğe karşı verilen bağımsızlık mücadelesinin Türkiye’nin ve bu devletlerin ortak bir özelliği olduğu vurgulanarak, ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Özetlenecek olursa, dört koalisyon döneminde de Batı bağlantısı Türkiye dış politikasının ana eksenini oluşturmaya devam etmiştir. Ancak bloklar arası yaşanan yumuşamaya paralel olarak dış politikada yeni açılımlar yapılması gündeme gelmiştir. Bu yönde gerek Sovyetler Birliği gerek Üçüncü Dünya ülkeleriyle ilişkilerde geçmiş döneme kıyasla bir gelişme yaşanmıştır. Ancak Türk hükümetleri, dış politikanın temel eğilimlerinin değiştirilmesi yönünde bir politika izlemekten özenle kaçınmışlardır.

2.3.3. 1965-67: AP DÖNEMİ TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASI

Ürgüplü hükümeti döneminde başlayan çok yönlü dış politikaya kayış, AP iktidarında devam etmiştir. 1965 yılından itibaren özellikle Sovyetler Birliği ve Arap ülkeleriyle ilişkilerde belirgin bir iyileşme yaşanırken, ABD ile ilişkilerde Johnson mektubunun yarattığı şok etkisini devam etmiştir. Buna karşın ekonomik ve siyasal yönden kapitalist demokrasiyi içselleştirmiş bir parti olan AP, Batı ittifak sistemine bağlılığın, Türkiye’nin güvenliği ve ekonomik kalkınması için vazgeçilmez olduğuna inanmıştır.

2.3.3.1. Batı İttifakı ile İlişkiler

1965 yılından itibaren ABD ve NATO ile olan ilişkiler, Türkiye dış politikasının öncelikli gündemini oluşturmuştur. Bu dönemde ele alınan her dış politika olayı ABD ile ilişkilendirilmiştir. İçeride Batı dünyasından esinlenmiş bir toplum düzeni geliştirmeyi, dışarıda ise Batı ile işbirliğini savunan AP, bu görüşlerini temelde değiştirmese de özellikle ABD ile olan ilişkileri yeniden ele almak zorunda kalmıştır.¹³⁷ AP hükümet programında, NATO, CENTO ve bölgesel ittifaklara bağlılık vurgulanırken, bunlara bağlılığın Türkiye’nin dış politikasında zümreci bir görüşle hareket edeceği anlamına gelmeyeceği

¹³⁵ Kazım Öztürk, **T.C. Hükümetleri...**, s. 543.

¹³⁶ A.g.e, s. 603.

¹³⁷ Sezer, **Kamuoyu ve...**, s. 337.

belirtilmiştir. Ayrıca uluslararası sistemde ortaya çıkan gelişmeler dikkate alınarak, başka bir ittifaka ve ideolojiye dahil olan devletlerle ilişkilerin geliştirilebileceği söylenmiştir.¹³⁸

Demirel, Batı dünyasıyla ilgili ilişkiler konusunda “kraldan daha fazla kralcı olunmaması” gerektiğini belirtmiştir. Demirel’e göre “1945-65 Soğuk Savaşının Türkiye’ye yüklediği korku, bizi tek yönlü dış politika izlemeye zorlamıştır. Bu tek yönlü dış politika takibi ABD ne yaparsa, Batı onu yapar, bizde onu yaparız şeklindedir. Bizim bir politika üretmemize gerek yoktur. Oysa yapılması gereken şey bir mesele karşısında kendi politikamızı üretmektir.”¹³⁹ Demirel’in bu yöndeki açıklamaları özellikle sol çevrelerce samimi bulunmamıştır. TİP milletvekillerinin ikili anlaşmaların durumu ile ilgili yaptığı eleştiriler hükümeti zor durumda bırakmıştır.¹⁴⁰

İktidar partisinin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, antlaşmaların niceliği ve niteliği üzerine yapılan eleştiriler karşısında 6 Ocak 1966’da yaptığı açıklamada, ikili antlaşmaları gözden geçiren bir çalışma içinde olduklarını söylemiştir.¹⁴¹ Demirel, ABD üstleri ile ilgi olarak “Türkiye’de üst yok tesis var” açıklamasını yapmıştır. 1967 Ocak ayında ikili anlaşmaların düzenlenmesi için Türk-Amerikan müzakereleri başlamıştır.¹⁴² Hükümet böylelikle Türkiye’deki Amerikan askeri personelinin kamuoyunda yarattığı tepkiyi yumuşatmak istemiştir.

1967 Nisan ayında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay Kıbrıs meselesini görüşmek ve kalkınma planına ekonomik destek sağlamak amacıyla ABD’ye resmi bir ziyarette bulunmuştur.¹⁴³ Ziyarette, ne Kıbrıs ne de ekonomik yardım konusunda beklediği desteği bulamayan Türkiye, Sovyetler Birliği ile özellikle ekonomik ilişkilerini daha da genişletmeye karar vermiştir.¹⁴⁴

¹³⁸ Öztürk, **T.C. Hükümetleri...**, s. 660.

¹³⁹ Tanel Demirel, **Adalet Partisi: İdeoloji ve Politika**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 214.

¹⁴⁰ Sezer, **Kamuoyu ve...**, s. 321.

¹⁴¹ “İkili Anlaşmalar Gözden Geçiriliyor”, *Hürriyet*, 7 Ocak 1966.

¹⁴² Armaoğlu, **20.Yüzyıl...**, s. 823.

¹⁴³ “Cumhurbaşkanı Sunay Amerika’da”, *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1967.

¹⁴⁴ Fırat, **1960-71 Arası...**, s. 260.

2.3.3.2. Sovyetler Birliği ile İlişkiler

AP iktidarının yönetime geçmesinden yaklaşık iki ay sonra Türkiye dış politikası açısından önemli bir gelişme yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler [BM] Genel Kurulu 19 Aralık 1965 tarihinde, 32'ler tasarısı adı ile bilinen Kıbrıslı Rumların ve Yunanistan'ın tezlerini destekleyen Kıbrıs ile ilgili tavsiye kararını almıştır.¹⁴⁵

Uluslararası platformda yalnızlığını gören Türkiye, Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmeye karar vermiştir. III. İnönü koalisyonu ve Ürgüplü hükümeti dönemlerinde başlayan Moskova'yla yakınlaşma çabaları Demirel hükümeti tarafından sürdürülmüştür. Türk hükümeti özellikle Kıbrıs sorununda Sovyetler Birliğinin desteğini almayı amaçlamıştır. Ayrıca ekonomik kalkınmada ihtiyaç duyulan kredi ve teknik yardımı bu ülkeden temin edebileceğini düşünmüştür. Bu doğrultuda, 18 Şubat 1966'da Türk-Sovyet ticaret protokolü imzalanarak iki ülke arasında ticaret hacminin gelişmesi amaçlanmıştır.

146

Türkiye-ABD ilişkilerinde soğukluğun yaşandığı bir dönemde yükselişe geçen Türk-Sovyet ilişkileri ile ilgili olarak Dışişleri Bakanı Çağlayangil, değişen dünya şartlarında farklı ideolojilere sahip devletlerin ilişkilerini geliştirmelerinin bir sakıncası olmayacağını belirtmiştir. Mecliste TİP'in NATO'dan çıkılması yönündeki görüşlerini eleştiren Çağlayangil, "NATO'dan çıkmamızı istiyorlar, Allaha şükür ki temsil ettikleri oy yüzde ikidir" açıklamasını yapmıştır.¹⁴⁷ Böylelikle Türk-Sovyet ilişkilerinde yaşanan yakınlaşmanın Türkiye'nin Batı bağlantısında bir değişikliğe yol açmayacağını altı çizilmiştir.

1967 yılına girilirken Türk-Sovyet ilişkilerinde yeni bir adım daha atılmış ve Türk-Sovyet İktisadi Yardım anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, Sovyetler yıllık kapasitesi bir milyon ton olan bir çelik tesisinin inşasında Türkiye'ye yardım edecek ayrıca Türkiye'de kurulacak yedi sanayi fabrikası için makine aksanı ve teknik yardım sağlayacaktır.¹⁴⁸ Ekonomik ilişkilerdeki gelişme karşılıklı siyasi ziyaretleri de beraberinde getirmiştir. Temmuz 1966'da Meclis Başkanı Ferruh Bozbeyli'nin başkanlığındaki

¹⁴⁵ Sezer, **Kamuoyu ve...**, s. 326.

¹⁴⁶ "Türk-Sovyet Ticaret Protokolü Dün İmzalandı", *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1966.

¹⁴⁷ "Bütçe Görüşmeleri", *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1966.

parlâmento heyeti Moskova'yı ziyaret etmiştir.¹⁴⁹ Bu ziyareti, aynı yılın Aralık ayında gerçekleşen Sovyetler Birliği Başbakanı Kosigin'in ziyareti izlemiştir. Ziyaret sonrasında yayınlanan ortak bildiride Kıbrıs konusunda Sovyetler Birliğinin Enosis'e karşı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin arttırılacağı söylenmiştir.¹⁵⁰

Sovyetler Birliği ile imzalanan ekonomik anlaşmalar ve gerçekleştirilen üst düzey siyasi temaslar, dış politikada görece özerkleşme doğrultusunda atılmış adımlar olarak görülse de, AP hükümeti Batı dünyası ile olan ekonomik ve siyasi ilişkilerin sınırlarını zorlamamaya özen göstermiştir.¹⁵¹

2.3.3.3. Üçüncü Dünya ile İlişkiler

1963-64 Kıbrıs krizi, Türkiye'nin Amerika ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerinde olduğu gibi, Üçüncü Dünya devletleri ile ilişkilerinde de bir dönüm noktasıdır. Aralık 1965'de Kıbrıs meselesini görüşmek üzere yapılan BM Genel Kurulunda özellikle Arap ülkelerinin Türkiye aleyhine bir tutum izlemesi Türkiye'nin Arap dünyası ile ilişkilerinin ne kadar zayıf olduğunu göstermiştir. Müslüman ve Arap ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmaya özen gösteren AP iktidarı, hükümet programında "Arap memleketleri, meşru davalarında Türkiye'nin anlayış ve desteğine güvenebilirler" ifadesini kullanarak Türkiye'nin İsrail meselesinde Arapları destekleyeceğinin ilk işaretini vermiştir.¹⁵² 1967 Arap-İsrail savaşı sırasında Türkiye, Arap ülkelere yaklaşma çabası içerisinde olduğunu kesin ve net bir şekilde ortaya koymuştur.¹⁵³

Ortadoğu'da yaşanan gelişmeleri ele alan Meclis oturumunda, Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Türkiye'de bulunan üstlerin, Araplara karşı kullanılmasının mümkün olamayacağını belirtmiştir. AP milletvekili Mevlüt Yılmaz da, İsrail'in sınırlarını genişletmek için Ortadoğu'da huzursuzluk yarattığını belirttikten sonra "Arap dünyasını destekler mahiyetteki görüşümüzü açıkça belirtmeliyiz. Harbin Arapların lehine

¹⁴⁸ "Türk-Sovyet İktisadi Yardım Anlaşması Dün İmzalandı", *Cumhuriyet*, 26 Mart 1966.

¹⁴⁹ "Parlamento Heyeti Rusya'ya Gitti", *Hürriyet*, 28 Temmuz 1966.

¹⁵⁰ "Demirel: Önemli Sonuçlara Varıldı", *Milliyet*, 27 Aralık 1966.

¹⁵¹ Tanel Demirel, **Adalet Partisi: İdeoloji ve Politika**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 214.

¹⁵² Armaoğlu, **20.Yüzyıl...**, s. 845-46.

sonuçlanacağına inanıyorum. Allah'tan Arapların muvaffak olmasını diliyoruz.” ifadesini kullanmıştır.¹⁵⁴

Haziran 1967’de BM Genel Kurulunda söz alan Türk Dışişleri Bakanı, “İsrail hükümetine büyük bir sorumluluk düşerek, tekrar savaşa girmekten vazgeçmelidir” açıklamasını yapmıştır. Arap halklarına “derin bir dostluk ve sempati” duyduklarını belirten Çağlayangil, konuşmasının sonunda Arap ülkeleriyle Türkiye arasında derin tarihi ve kültürel bağların olduğunun altını çizmiştir.¹⁵⁵ Türk Hükümeti’nin savaş karşısında gösterdiği tutum Arap ülkeleri içinde en fazla sorun yaşadığı iki ülke, Birleşik Arap Cumhuriyeti [BAC] ve Suriye tarafından olumlu karşılanmıştır.¹⁵⁶

Özetlenecek olursa, AP iktidarı döneminde temelde Batı ittifakı’na sadık kalınsa da çok yönlü dış politika yönünde bir takım adımlar atılmıştır. Bunda Johnson mektubunun yarattığı hayal kırıklığı, iktisadi büyüme stratejisini uygulayabilmek için ucuz teknolojiye ve yeni pazarlara duyulan ihtiyaç, Batıdan daha fazla miktarda kredi alabilmek için pazarlık gücünün arttırılmaya çalışılması, kamuoyunda oluşan Batı karşıtı tepki ve AP’nin oy almak için memnun etmeye çalıştığı İslamcı çevrelerin Arap yakınlaşmasına verdikleri önem etkilidir.

¹⁵³ Kürkçüoğlu, **Türkiye’nin Arap...** , s. 158.

¹⁵⁴ “Çağlayangil Gurup Sözcülerine Cevap Verdi”, *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1967.

¹⁵⁵ “Çağlayangil Genel Kurulda Konuştu”, *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1967.

¹⁵⁶ Kürkçüoğlu, **Türkiye’nin Arap...** , s. 159.

III. BÖLÜM

YÖN DERGİSİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

20 Aralık 1961 günü ilk sayısını çıkaran *Yön* dergisi gerek izlediği politik çizgi, gerek bir takım tabuları¹⁵⁷ yıkması bakımından özellikle dönemin üniversite gençliği ve aydınları üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. 1960'lar Türkiye'sinin sosyal, sınıfsal yapısını kendi bakış açısıyla yorumlayan ve buna göre bir strateji belirleyen *Yön*, mevcut düzene yönelik radikal eleştiriler getirmiştir.

Yön hareketi, dış politikayı, iç politikanın bir uzantısı sayarak Türkiye dış politikasının tartışılmaya açılmasında önemli bir rol oynamıştır. Yöncüler¹⁵⁸, azgelişmişlik ve bağımlılık arasında bir ilişki kurarak, mevcut Türkiye dış politikasını, Türk halkının sömürülmesine dayanan yarı feodal ve yarı kapitalist toplum düzenin bir uzantısı saymışlardır. Diğer bir deyişle, *Yön* altmışlı yıllara damgasını vuran azgelişmişlik teorilerini tartışmaya açarak bir bakıma 'Bağımlılık Okulu'nun' Türkiye'deki temsilcisi olmuştur. Azgelişmişliği Batı sömürsünün bir sonucu olarak değerlendiren Yöncüler, iktisadi ve siyasi bağımlılığa son vermeyi ortaya koydukları devrim stratejisinin ilk adımı olarak görmüşlerdir.

¹⁵⁷ Kürt Meselesinin işlenmesi, Nazım Hikmet'in şiirlerinin yayınlanması *Yön*'ün yıktığı önemli tabular arasındadır. Örneğin Doğan Avcıoğlu, "Kürt Meselesi" başlıklı yazısında resmi tez ne olursa olsun Türkiye'nin bir Kürt meselesi olduğunu vurgulamıştır. Avcıoğlu'na göre, uzun yıllar uygulanan politikalar bu meseleye bir çözüm bulmada yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla sosyalistler için bu mesele üzerinde düşünme zamanı gelmiştir: "Doğu meselesine nasıl bir çözüm yolu uygun düşecektir? Sosyalistlerde dahil, mesele üzerinde ciddiyetle duran düşünürlerimizin bulunduğu söylenemez. Bu konudaki tabu o kadar güçlüdür ki düşünceleri bile kurutmuştur." Doğan Avcıoğlu, "Kürt Meselesi", *Yön*, sayı: 194, 16 Aralık 1966, s. 3. Yöncüler, Nazım Hikmet'in şiirlerinin yayınlanması ile ilgili ise "YÖN, şairin şahsiyetinde şiiri mahkum eden yobaz zihniyetin ağır baskısına rağmen, Nazım Hikmet'in memleketçi şiirlerini yayınlamakla, aydınlarımızı bu utanç verici durumdan kurtardığı ve Türk kültürüne hizmet ettiği inancındadır." ifadesini kullanmışlardır. "Yön, Bir Demagojiyi Daha Yıkıyor", *Yön*, sayı: 83, 6 Kasım 1964, s. 15.

¹⁵⁸ Hikmet Özdemir, Yöncüleri dört guruba ayırarak tanımlamaktadır. Buna göre, birinci grupta *Yön*'ün yönetici kadrosu ve başyazarları yer almaktadır. Bu kişiler, Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk, İlhami Soysaldır. İkinci grupta, yönetici görevini üstlenmemekle birlikte derginin savunduğu tezlerin oluşumunda etkin olmuş kişiler vardır. Bu guruba Niyazi Berkes, Şevket Süreyya Aydemir ve Sadun Aren girmektedir. Üçüncü guruba dahil olanlar, Cahit Tanyol, İdris Küçükömer, Fethi Naci, Rauf Mutluay, Adil Aşçıoğlu, Atilla İlhan, Mehmed Kemal, Erol Uluberen, Çetin Altan İbrahim Çamlı gibi yazarlardır. Daha geniş bir yazar çevresini kapsayan dördüncü grupta ise, Nimet Azık, Hasan Hüseyin, Ayperi Akalan, Nijat Özön, Muzaffer Erdost, Memet Fuat, Samim Kocagöz, Azia Nesin, Fakir Baykurt, Muammer Aksoy, Mustafa Ekmekçi, Selahattin Hilav, Arslan Başer Kafaoglu, Mehmed Karabulut, Yaşar Kemal, M.Şükrü Koç, Melih Cevdet Anday, Türkkaya Ataöv, Taner Timur gibi kişiler vardır. Özdemir burada adları geçen kişilerin *Yön*'ün temel tezlerine yakınlık dereceleri aynı olmasa bile yazmamak bir yol iken, yazmak yolunu seçmelerini anlamlı bulmaktadır. Dolayısıyla bu yazarların tümüne *Yön* yazarları denilmesinin mümkün olduğunu belirtmektedir. Hikmet Özdemir, **Kalkınmada Bir Strateji Arayışı:Yön Hareketi**, Ankara: Bilgi Yayınları, 1986, s. 61. Gökhan Atılğan'a göre, bu yazar kadrosu eski TKP'lilerden, sosyal demokratlara, TİP yöneticilerinden Kemalistlere kadar herkesi kapsamakta, dergi solun her kesiminden yazar, şairi bir araya getirmektedir. Gökhan Atılğan, **Yön-Devrim...**, s. 269. Bu çalışmada, *Yön*'ün kurucu kadrosunun yazdığı makalelerin yanı sıra, derginin savunduğu temel tezler ile paralellik taşıyan en azından herhangi bir çelişkinin olmadığı düşünülen yazılar incelenmiş ve buna göre bir çıkarsamada bulunulmuştur.

3.1. YÖN DERGİSİNİN ORTAYA ÇIKIŞI, İDEOLOJİSİ ve TÜRKİYE SİYASİ HAYATINA BAKIŞI

27 Mayıs sonrası dönemde yayın hayatına başlayan *Yön*'ü kuran kadro, DP iktidarına karşı oluşan muhalefet içerisinde tanışma ve yakınlaşma fırsatı bulmuştur. Bu kadro, muhalefet hareketi içerisindeki hakim eğilimin aksine Türkiye'de yaşanan sorunların derin iktisadi çelişkilerden kaynaklandığını düşünmüştür. Yöncüler, Türkiye'nin sosyal ve toplumsal yapısını sosyalist bir bakış açısıyla değerlendirmişlerdir. *Yön*, bu dönemde sola farklı derecelerde sempati duyan aydınları bir araya getiren bir fikir hareketi olarak doğmuştur. Ancak bu düşünsel çeşitlilik derginin ilerleyen sayılarında kaybolmuştur. Dergi 'yukarıdan devrimcilik' anlayışını benimseyen, 'küçük-burjuva radikalizmi' olarak nitelendirilebilecek bir siyasal eğilimin yayın organı haline gelmiştir.

27 Mayıs hareketini, ilerici kuvvetlerin bir tepkisi olarak değerlendiren Yöncüler, darbe sonrası zinde güçlerin yaşadığı fikri boşluğun ülkede köklü reformların yapılmasını zora soktuğunu belirtmişlerdir. Parlamenter düzene geçişle birlikte bir taraftan İnönü'yü köklü reformlar yapma konusunda ikna etmeye çalışan Yöncüler, diğer taraftan 'zinde güçlere' politik bilinç vermeyi amaçlamışlardır. 1965 seçimlerinden sonra ise dergi, anti-emperyalist bir söylem üzerinde yoğunlaşarak, diğer siyasi guruplarla ilgili görüş ve eleştirilerini bu eksenle dile getirmiştir.

3.1.1. Yayına Başlarken

20 Aralık 1961 günü yayın hayatına başlayan *Yön*, 30 Haziran 1967 tarihinde yayınına son vermiştir.¹⁵⁹ Kendisini 'Haftalık fikir ve sanat' gazetesi olarak tanımlayan dergi, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Cemal Reşit Eyyüboğlu, Hamdi Avcıoğlu¹⁶⁰ ve Doğan Avcıoğlu olmak üzere altı kişilik bir kadro tarafından kurulmuştur.

¹⁵⁹ Jacob M.Landau, *Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar*, Çev: Erdiñ Baykal, Ankara: Turhan Yayınları, 1979, s. 74.

¹⁶⁰ Doğan Avcıoğlu'nun ağabeyidir. Gazeteci olan Hamdi Avcıoğlu, ellili yılların başında Cemil Sait Barlas'ın Ankara'da yayınladığı *Son Havadis ve Akşam* gazetelerinde yazı işleri müdürlüğü, *Akis* dergisinde ise genel yayın müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Atılğan, *Yön-Devrim...*, s. 257.

Derginin başyazarlığını yapan Doğan Avcıoğlu¹⁶¹ *Yön* kadrosunun bir araya gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ankara’da hazırlanıp İstanbul’da basılan derginin ilk sermayesi Cemal Reşit Eyüboğlu¹⁶² tarafından sağlanmıştır. Dergiye adını veren Mümtaz Soysal¹⁶³ niçin *Yön* ismini tercih ettiklerini “Çünkü bir yön­süzlük şaşkınlığı geçiren Türkiye’ye ‘çıkış yolu şudur’ diye ‘yön’ göstermek iddiasındaydık. O nedenle hem kısalığı hem de amaca uygulugu bakımından *Yön* çok uygundu.” şeklinde cevaplandırmıştır.¹⁶⁴

Yön’ün kurucu kadrosunun birbirleriyle tanışıp, ortak bir düşünce etrafında birleşmesi DP’ye karşı gelişen muhalefet hareketi içerisinde gerçekleşmiştir. Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü’ne asistan olarak giren Doğan Avcıoğlu, burada Mümtaz Soysal ile tanışmıştır. Sosyalist fikirlere sempati duyan ikili, Türkiye üzerine yaptıkları konuşmalarda benzer düşüncelere sahip olduklarını görmüşlerdir. Mümtaz Soysal ve Doğan Avcıoğlu fikirlerini uygulamaya geçirmek için öncelikle DP iktidarının son bulması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda başta *Forum* olmak üzere *Akis*, *Kim*, *Ulus* gibi iktidara muhalif basın organlarında görüşlerini ifade etmişlerdir.¹⁶⁵

Metin Toker’in davetiyle *Akis* dergisinde çalışmaya başlayan Doğan Avcıoğlu burada İlhan Selçuk¹⁶⁶ ve İlhami Soysal’la¹⁶⁷ tanışmıştır. İstanbul’da o dönem *Dolmuş* adlı

¹⁶¹ 1926 Bursa doğumludur. Fransa’da iktisat ve siyasal bilimler eğitimi görmüştür. 1955’de Türkiye’ye dönerek Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü’nde araştırma asistanı olmuştur. DP döneminin muhalif yayınları *Ulus*, *Akis* ve *Kim* dergilerinde yazıları yayınlanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi’nin Araştırma Biriminde çalışmış ve partinin yayın organı *Ulus* gazetesinde yazılar yazmıştır. 27 Mayıs 1960’tan sonra İnönü kontenjanından Kurucu Meclise üye seçilmiştir. 1961 Anayasasının hazırlanmasında görev almıştır. Elçin Macar, “Doğan Avcıoğlu”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, Der. Tanıl Bora, Murat Gültekinil, Cilt.2, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 162.

¹⁶² Kurucu Meclise Trabzon il temsilcisi olarak giren, eski bir CHP milletvekilidir. Bir dönem *Vatan* gazetesinin sahibi olan Eyüboğlu’nun Türkiye Komünist Partisi [TKP] ile de ilişkileri vardır. Eyüboğlu, TKP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Zeki Baştımar’a bir yayın evi kurmuştur. Gökhan Atılğan, **Yön-Devrim...**, s.46, s. 257. Hikmet Özdemir’in Doğan Avcıoğlu’ndan aktardığına göre, *Yön*’ün yatırılan ilk sermayesi Cemal Reşit Eyüboğlu tarafından konulan 70.000 TL’dir. Özdemir, **Kalkınmada Bir...**, s. 53.

¹⁶³ 1929’da Zonguldak’ta doğmuştur. Galatasaray Lisesinden sonra, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirmiştir. 1959 yılında İdare Hukuk Asistanı, 1963’te Anayasa Hukuku Profesör Yardımcısı, 1969’da da Anayasa Hukuku Profesörü olmuştur. 1961’de Kurucu Meclis Üyeliğine seçilen Soysal, 1971’de Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı, 1974-1978 yılları arasında Uluslararası Af Örgütü’nün yürütme Kurulu üyeliği görevlerinde bulunmuştur. 1976-1978 yılları arasında yine aynı örgütü’nün Yürütme Kurulu Başkan yardımcılığını yürütmüştür. Soysal bir dönem Dışişleri Bakanlığı yapmıştır. <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=1893>, 3 Mayıs 2007. İktidara uzun zamanlı ve sabırlı bir mücadele ile gelinmesi gerektiğini düşünen Soysal bu konuda Doğan Avcıoğlu ile ihtilafa düşmüştür. 1965 yılından sonra dergide Soysal’ın imzasına birkaç istisna dışında rastlanmamıştır. Atılğan, **Yön-Devrim...**, s. 211.

¹⁶⁴ A.g.e, s. 256.

¹⁶⁵ A.g.e, s. 33-35.

¹⁶⁶ 1925 İstanbul doğumlu olan İlhan Selçuk, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra bir süre avukatlık yapmış ardından dergi ve gazetelerde yazı işleri müdürlüğü görevini yürütmüştür. İlk yazıları *41 Buçuk* isimli mizah dergisinde çıkmıştır(1952). *Cumhuriyet* gazetesinde fıkra yazarlığını sürdürmektedir. <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=296>, 3 Mayıs 2007.

dergiyi çıkaran İlhan Selçuk, DP yönetimini karikatür ve mizah aracılığıyla eleştirmektedir. Rıfat Ilgaz, Aziz Nesin gibi sosyalist aydınlar da görüşlerini bu dergide dile getirmektedirler. Ankara'ya geldikçe kardeşi Turhan Selçuk'un çalıştığı *Akis*'e uğrayan İlhan Selçuk, Doğan Avcıoğlu ve İlhami Soysal ile burada tanışma fırsatı bulmuştur.¹⁶⁸

Yön dergisinin ideologlarından olan Mümtaz Soysal ve Doğan Avcıoğlu'nun, İsmet İnönü tarafından CHP kontenjanından Temsilciler Meclisine alınması¹⁶⁹ İlhami Soysal'ın ise Ankara basın temsilcisi sıfatıyla Temsilciler Meclisine seçilmesi, *Yön*'ü çıkaracak kadronun siyasi tecrübe kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca sonrasında *Yön* yazarları olacak geniş bir aydın çevresiyle bu yolla yakınlaşma fırsatı bulmuşlardır.¹⁷⁰ Muammer Aksoy, Altan Öymen, Bahri Savcı, Osman Nuri Torun, Necat Erder, Atilla Karaosmanoğlu, Adil Aşçıoğlu, Çetin Altan gibi *Yön* dergisinde yazacak olan aydınlarla Temsilciler Meclisindeki faaliyetleri sırasında tanışmışlardır. Bu isimlere ek olarak derginin finansmanını sağlayacak olan, Kurucu Meclise Trabzon il temsilcisi olarak giren ve CHP'de bir dönem milletvekilliği yapan Cemal Reşit Eyüboğlu ile bu dönemde ilişkilerini geliştirmişlerdir.¹⁷¹

Böylelikle *Yön* dergisini çıkaracak yapısal koşullar oluşmaya başlamıştır. *Yön* hareketinin siyasal bir eğilim haline getirecek yazar kadrosu belli fikirler doğrultusunda ortak bir siyasal zeminde buluşmuşlardır. *Yön*'ün geniş bir aydın topluluğu tarafından benimsenen bir siyasal dergiye dönüşmesi ise 27 Mayıs ertesinde mümkün olmuştur.

15 Ekim 1961 seçimlerinde DP geleneğini sürdüren partilerin gösterdikleri başarı, *Forum* dergisindeki liberal eğilimli grup içinde hayal kırıklığı yaratırken, sosyalist eğilimli grubun argümanlarını güçlendirmiştir. 15 Ekim seçimlerinin ardından, ülkenin temel meselesinin iktisadi çelişkilerden kaynaklandığını düşünen sol eğilim, etkili bir siyasal akıma dönüşmek için gerekli şartların olgunlaştığını düşünmüştür. Böylelikle *Yön*, 27

¹⁶⁷ Gazeteciliğe Bursa'da *Ant* dergisinde başlayan İlhami Soysal, 1953-57 yılları arasında Ankara'da *Pazar Postası* ve *Son Havadis* gazetelerinde yazı ve basım işleri müdürlükleri yapmıştır. *Kim*, *Milliyet*, *Akşam* gazetelerinin Ankara temsilciliğini; *Türk-İş*, *Akis*, *Vatan* dergi ve gazetelerinin genel yayın müdürlüğünü görevini yürütmüştür. Gazeteciler Sendikası ve Cemiyeti'nin başkanlığında bulunmuştur. Kurucu mecliste basın temsilciliği yapmıştır. "Soysal İlhami", **Büyük Ansiklopedi**, Cilt.13. İstanbul:Milliyet Yayınları, 1990, s. 5021.

¹⁶⁸ A.g.e, s. 39.

¹⁶⁹ Hikmet Özdemir, **Bir Jön Türk'ün Ardından**, Ankara: Bilgi Yayınları, 2000, s. 16.

¹⁷⁰ Yalçın Küçük, **Aydın Üzerine Tezler**, Cilt.5, Ankara: Tekin yayınları, 1997, s. 633.

¹⁷¹ A.g.e, s. 639-640.

Mayıs öncesindeki etkin muhalefet hareketinin 15 Ekim seçimlerinde yaşadığı düş kırıklığının hemen ardından, Aralık 1961 tarihinde yayın hayatına başlamıştır.¹⁷²

Avcıoğlu ve Soysal, *Forum* dergisine yön veren ve gerekli kurumlar oluşturulmadan gerçek bir demokrasinin kurulamayacağını düşünen grup ile yollarını ayırmışlardır. Onlara göre yaşanan siyasi krizlerin arkasında derin iktisadi çelişkiler yatmaktadır. Böylelikle, henüz açıkça ifade etmeseler de, ülkenin temel meselelerini sosyalist bir bakış açısıyla değerlendirmenin doğru olacağını düşünmüşlerdir.¹⁷³

3.1.2. Derginin İdeolojik Çizgisi

Paris’te ki öğrencilik yıllarında, Doğan Avcıoğlu’nun siyasi fikirlerinin şekillenmesinde iki isim önemli rol oynamıştır. Bunlardan birincisi, önce Radikal Sosyalist Parti sonra da Birleşik Sosyalist Partinin önderlerinden olan ve 1954 yılında Fransa’da başbakanken etkin çalışan bir hükümet mekanizması kurmayı amaçlayan Pierre Mendes-France, ikincisi az gelişmiş ülkelerde Batı demokrasilerinin işleyemeyeceği tezini öne süren Maurice Duverger’dir.¹⁷⁴ Avcıoğlu, kalkınmanın Türkiye’nin önünde duran temel mesele olduğunun altını çizirken bunun ancak güçlü bir iktidarın yönlendirmesiyle başarıya ulaşabileceğine inanmıştır. Mümtaz Soysal da 1958 yılında hazırladığı “*Demokratik İktisadi Planlama İçin Siyasi Mekanizma*” başlıklı doktora tezinde Türkiye’nin iktisadi planlama yoluyla kalkınabileceğini bunun için etkin ve hızlı bir hükümet yapısının kurulmasının şart olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁵

Yalçın Küçük’ün tanımlamasıyla, “Fransız şematizm ile Anglo-Amerikan ampirizmini Türkiye topraklarında birleştirerek çok büyük bir aydın hareketi yaratan” dergi, çıkışını bir aydınlar bildirisi ile başlatmıştır.¹⁷⁶ Bildiride, sosyal adaleti gerçekleşmenin ve demokrasiyi sağlam temeller üzerine oturtmanın yegane yolunun hızlı ve planlı bir kalkınmadan geçtiği belirtildikten sonra Türk toplumuna yön verme

¹⁷² Atılğan, *Yön-Devrim...*, s. 48.

¹⁷³ A.g.e, s. 43.

¹⁷⁴ A.g.e, s. 33.

¹⁷⁵ A.g.e, s. 34.

¹⁷⁶ Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, Cilt.3, Ankara: Tekin Yayınları, s. 177.

durumunda olan öğretmen, yazar, sendikacı, müteşebbis ve idareci gibi kimseleri kalkınma felsefesinin ana hatları üzerinde anlaşmalarının arzu edildiği vurgulanmıştır.¹⁷⁷

Bildiri, gerek üslup gerek içerik açısından solun farlı eğilimlerine hitap ederek kaleme alınmıştır. Ancak bildirinin ilk 164 imzacısının mesleklerine bakıldığında, ‘tepeden inmece’ ya da ‘cuntacı’ olarak tanımlanan eğilimin dayanacağı sosyal kuvvetlerin bildiriye ağırlığını koyduğu söylenebilir. Hikmet Kıvılcımlı bunu “İmza atanlara bakınca, *Yön*’ün bir kapıkulu atmosferi içinde doğduğu ve bir kapıkulu dergisi olacağı anlaşılıyordu” şeklinde tanımlamıştır.¹⁷⁸

Buna rağmen Ergun Aydınoğlu’na göre, *Yön*’ü içinde “merkez” den en “aşırı sol”a dek tüm Türk solunun yer aldığı bir fermantasyon ortamı olarak nitelendirmek yanlış değildir.¹⁷⁹ Haluk Yurtsever de benzer bir noktaya değinerek, 1960’lardan bu yana bu kadar çeşitli renk, eğilim ve sayıda aydının bir araya geldiği başka bir toplanma merkezinin olmadığına dikkat çekmektedir.¹⁸⁰ Ancak derginin ilk sayılarında görülen bu çeşitlilik ilerleyen sayılarda yerini Aydınoğlu’nun “tepeden inmece” ya da “cuntacı”¹⁸¹ olarak tanımladığı akımın etkinliğine bırakmıştır.

Gökhan Atılğan, “*Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön-Devrim Hareketi*” başlıklı yüksek lisans tezinde *Yön* hareketinin iktidar karşısındaki konumunu ve stratejisini dört döneme ayırarak incelemektedir: Atılğan, *Yön*’ün birinci dönemini köklü reformlar yapılması doğrultusunda CHP’yi, bürokratları ve MBK üyelerini ikna etme süreci olarak tanımlamaktadır. Atılğan’a göre, Yöncüler bu dönemde 1961 Anayasası’nın sağladığı haklardan sonuna kadar yararlanmaya çalışmışlardır.¹⁸² İkinci dönem ise, Yöncülerin ‘zinde kuvvetler’in artık bilinçlendiğini, öte yandan da geciken reformlar karşısında İnönü’ye olan desteklerinin azaldığını düşünmeye başladıkları dönemdir.¹⁸³ Üçüncü dönemde dergi, sosyalizm-kapitalizm değil, milliyetçilik-

¹⁷⁷ “Bildiri”, *Yön*, sayı 1, 20 Aralık 1961, s. 12.

¹⁷⁸ Aydınoğlu, *Eleştirel Bir Tarih...*, s. 40.

¹⁷⁹ A.g.e, s. 39.

¹⁸⁰ Haluk Yurtsever, *Marksizm ve Türkiye Solu*, İstanbul: El Yayınları, s. 164.

¹⁸¹ Aydınoğlu, *Eleştirel Bir Tarih...*, s. 40.

¹⁸² Atılğan, *Yön-Devrim...*, s. 162.

¹⁸³ A.g.e, s. 176.

emperyalizm karşıtlığı üzerinde yoğunlaşmıştır.¹⁸⁴ Dördüncü döneminde ise Atılğan, derginin parlamenter yolu dışarıda bırakan, Türkiye'nin kurtuluşunun devrimle mümkün olabileceğini savlayan bir iktidar stratejisini benimsediğini yazmaktadır.¹⁸⁵

Hızlı bir ekonomik kalkınmanın yeni bir devletçi anlayışla gerçekleşebileceğine inanan Yöncüler, çağdaşlaşmayı Batı'nın üretim düzeyine yaklaşmakla ölçmüşlerdir. Bunun ancak devletin denetiminde kapsamlı bir planlamayla başarılabileceğini savlamışlardır.¹⁸⁶ Devletçilik Yöncülere göre, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri giderecek, işçi ücretlerini arttıracak kısacası emekten yana bir toplumsal düzene geçişe aracılık edecektir. Yöncüler, emek lehine uygulanacak devletçi politikayı sosyalizme geçişte ara bir aşama olarak tanımlamışlardır.¹⁸⁷

Yöncülerin yeni devletçilik anlayışı paralelinde ortaya attığı görüşler, Asya ve Afrika'da yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerin geliştirdikleri kalkınma modeliyle yakından bağlantılıdır. Dünyada 1960'larda başlayan de-kolonizasyon dönemiyle birlikte yeni bağımsızlıklarını kavuşan devletler, geçmişlerinde sömürgeciliğe karşı duydukları öfkenin de etkisiyle batı tarzı kapitalist gelişim modeline soğuk bakmışlar ve anti-emperyalist 'kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna' gitmişlerdir. Genelde sanayileşmenin ve bir işçi sınıfının olmadığı bu ülkelerde, sınıfsal boşluk küçük-burjuva milliyetçi aydınlarca doldurulmuştur. Bunların öncülüyle girişilecek kalkınma 'milli kurtuluş tipi kalkınma' olarak adlandırılmıştır.

Yöncüler, de-kolonizasyon dönemi sonrası ortaya çıkan ülkelerin izledikleri politikaları Marksist-Leninist ideolojinin yeniden yorumlanması şeklinde algılamışlardır. Nitekim Hikmet Özdemir'in, Avcıoğlu'nun kitaplığında Baas ideologları Mişel Eflak ve Salah Bitar'ın kitaplarının bulunduğunu ve ben komünist değilim demesini yazması¹⁸⁸ Yöncülerin kafalarında tasarladıkları düzene ve buna nasıl ulaşmayı planladıklarına ilişkin ip uçları vermektedir. *Yön*, "Nasır'ın yıldız olduğu bir dönemde parlayarak"¹⁸⁹ küçük

¹⁸⁴ A.g.e, s. 187.

¹⁸⁵ A.g.e, s. 205.

¹⁸⁶ Jacob M.Landau, **Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar**, Çev: Erdiñ Baykal, Ankara: Turhan Yayınları, s. 76.

¹⁸⁷ Doğan Avcıoğlu, "Sosyalizmden Önce Atatürkçülük", **Yön**, sayı: 69, 10 Nisan 1963, s. 8-9.

¹⁸⁸ Hikmet Özdemir, **Bir Jön...**, s. 19-20

¹⁸⁹ Atılğan, **Yön-Devrim...**, s. 94.

burjuva önderliğindeki kurtuluş hareketlerinin sosyalizme yönelebileceğini savunmuştur. Yöncüler, benimsedikleri sosyalist stratejinin merkezine oturttukları ara tabakaların önemini Mısır'daki Nasır iktidarına atıfta bulunarak vurgulamışlardır.¹⁹⁰ Avcıoğlu, “*Bir Sosyalist Stratejinin Esasları*” başlıklı yazısında ‘nedir bu ara tabakalar?’ sorusuna şu şekilde cevap vermektedir:

“Bu bir mütecanis sınıf hatta mütecanis bir tabaka değildir. Ama hakim sınıfların nispeten zayıf olduğu toplumlarda, içinden çıktıkları sınıf ve tabakalardan bağımsızlaşmaktadırlar. Ara tabakalar politik hayatta sonucu tayin edici unsurdur.(...) Toplum hayatındaki önemli rolleri dolayısıyla öncül bir rol oynama, kendilerini özel çıkarlarının üstüne çıkmaya zorlayan tarihi bir misyona sahip sayma eğilimindedirler. Bu tabakalar, burjuvazi kalkınma çabasında başarısızlık gösterdiği ve kütlelerden gelen sosyal baskı arttığı ölçüde, kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna yönelebilmektedirler”¹⁹¹

Taner Timur, topluma öncülük edecek zinde kuvvetleri (ara tabakalar) aydınların, gençliğin ve ordu mensuplarının meydana getirdiğini söyleyerek, yaşanan çağda az gelişmiş bütün ülkelerdeki ilerici hamlelere bu kuvvetlerin öncülük yaptığını belirtmiştir.¹⁹² Yöncüler, bu kuvvetler içerisinde özellikle ordunun rolüne dikkat çekmişlerdir. İlhami Soysal’a göre ordu, Osmanlılar zamanından bu yana her yeniliğin öncülüğünü yapan bir kurumdur.¹⁹³ Doğan Avcıoğlu, ordunun halkın içinden çıkmış olması itibarıyla halkın sefaletini yakından bilen, en güvenilir kuruluş olduğunu belirtmiştir:

“Mütevazı ve fakir ailelerden gelen ordu, Türkiye’imizin ileri hamlelerinde dayanılacak en sağlam kuvvetlerden biridir. Memleketimizin batılılaşma hamlelerinde, ordu daima ilericilerin safında yer almıştır. Bugünde, ilerici kuvvetlerin anayasadan da kuvvetli teminatı ordudur. Ordu, elbette ki günlük politikanın dışındadır ve dışında kalmalıdır. Bu durum, ordunun, milli kurtuluş cephesinin en güvenilir manevi desteklerinden biri olduğu gerçeğini değiştirmez.”¹⁹⁴

Yöncüler, kitlelerin yeterli siyasal bilince sahip olmadığı durumlarda zinde kuvvetlerin diğer bir önemli unsuru olarak gördükleri aydın kadrolara büyük görev düştüğünü vurgulamışlardır. Niyazi Berkes’e¹⁹⁵ göre, ara tabakaların bir başka önemli

¹⁹⁰ Doğan Avcıoğlu, “Çağımızda Ekonomik Bağımsızlık Mücadelesi: Mısır Örneği”, *Yön*, sayı: 11, Kasım 1966, s. 10-12.

¹⁹¹ Doğan Avcıoğlu, “Bir Sosyalist Stratejinin Esasları”, *Yön*, sayı: 85, 14 Ekim 1966, s. 8.

¹⁹² Taner Timur, “Rejimin Gizli Hastalıkları: Liderimiz Var mı?”, *Yön*, sayı: 9, 14 Şubat 1962, s. 13.

¹⁹³ İlhami Soysal, “Ordu”, *Yön*, sayı: 43, 10 Ekim 1962, s. 7.

¹⁹⁴ Doğan Avcıoğlu, “Sosyalist Gerçeklik”, *Yön*, sayı: 39, 12 Eylül 1962, s. 20.

¹⁹⁵ (21 Ekim 1908-18 Aralık 1988) Lefkoşe’de başladığı ortaöğrenimini, 1928’de İstanbul Erkek Lisesi’nde tamamladı. 1931’de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nü bitirdi. 1935’te aynı fakültede sosyoloji asistanı oldu. Aynı yıl ABD’ye giderek 1939’a değin Chicago Üniversitesi’nde toplumbilim üzerine çalışmalar yaptı. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde sosyoloji doçenti olduktan sonra 1950’de ikinci kez yurtdışına çıktı. 1952’de Kanada’da McGill Üniversitesi’nde öğretim üyeliği yaptı, aynı üniversitede profesör oldu. Türkiye’nin tarihsel ve toplumsal evrimiyle

kesimini oluşturan aydınların toplum sever ve ulus sever bir tutumu benimsemeleri öncelikle anti-kapitalist ve anti emperyalist olmalarına bağlıdır:

“Türk aydını, bugün tarihinin hiçbir döneminde görülmedik bir döneme, kendi ödevini anlama ve anlatma dönemine gelmiştir. Türk aydını anlıyor ki, kendi toplumu iki katlı bir savaş içindedir. Biri şu veya bu sınıfın, ulusal düzene hakim olma isteğine karşı bir savaştır. Aydın gerçek toplum sever aydınsa, anti-kapitalist olmak zorundadır. İkincisi şu veya bu devletin milli varlık üzerine hakim olma isteğine karşı verilen savaştır. Aydın gerçek ulus sever aydınsa, mutlaka anti-emperyalist olmak zorundadır”¹⁹⁶

Jacop Landau’ya göre, *Yön* bir aydın hareketi olarak, amaçladığı türden bir ilerlemenin engelleri olarak gördükleri kent ve kır burjuvazisine karşı amansız bir kampanya başlatmıştır. Yöncüler, “yerel kapitalistler” adını verdikleri zengin tüccarların, bankacıların, fabrika sahiplerinin yabancı sermaye çevreleriyle birlikte Türkiye’yi sömürdüklerini düşünmüşlerdir.¹⁹⁷

Yöncüler, Kurtuluş Savaşının zinde güçlerin önderliğinde başarıya ulaştığına atıfta bulunarak bu kuvvetlerin anti-emperyalist karakterine dikkat çekmişlerdir. Köklü reformları gerçekleştirecek güçlü bir iktidar yapılanmasının zinde güçlere dayanması gerektiğini savunmuşlardır. Ancak, burada bir parantez açılabilir. Parlamenter demokrasiyi dışlayan bu tutumun tüm *Yön* yazarlarınca paylaşıldığı söylemek güçtür. Jacob Landau, dergide reformcu kanat olarak adlandırdığı kesimin parlamenter rejime dayalı İngiliz türü bir demokratik rejime taraf olduğunu belirtmektedir.¹⁹⁸ Aydınoglu da reformcu eğilimin Batı modeli bir sosyal demokrasiyi sunmaya gayret ettiğini yazmaktadır.¹⁹⁹ Ancak bu eğilim, derginin ilerleyen sayılarında etkinliğini giderek yitirmiştir.

Özetlenecek olursa, Türkiye’nin kendine özgü şartlarını dikkate alarak Asya ve Afrika aydınlarının savunduğu ‘kapitalist olmayan kalkınma’ tezini benimseyen Yöncüler, Türkiye için önerdikleri kalkınma modelinin, yeni bir devletçi anlayışla başarıya ulaşabileceğini savlamışlardır. Onlara göre, emek kesiminin lehine ekonomiyi yönlendirecek bir devlet mekanizmasının kurulması, sosyalist bir toplum modeline geçişin

ilgili çalışmalarıyla tanınan Niyazi Berkes, 1975’te emekli olup İngiltere’ye yerleşti. Berkes, kuramsal toplumbilim üzerine görüş ve düşüncelerini yansıtan çalışmalarının yanı sıra Türkiye’nin Osmanlı Dönemi’nden günümüze değin geçirdiği değişimleri inceleyen araştırmalar yaptı. <http://www.ykykultur.com.tr/yazar/yazar.asp?id=302>, 13 Haziran 2007.

¹⁹⁶ Niyazi Berkes, “Türk Aydınlarının Özellikleri Üzerine Düşüncüler”, *Yön*, sayı: 119, 9 Temmuz 1965, s. 9.

¹⁹⁷ Landau, *Türkiye’de Sağ...*, s. 84.

¹⁹⁸ A.g.e, s. 87.

¹⁹⁹ Aydınoglu, *Eleştirel Bir Tarih...*, s. 41.

nesnel koşullarını hazırlayacaktır. Yöncüler, amaçladıkları toplum modeline geçişte ara tabakalar olarak adlandırdıkları kesimlere büyük görev düştüğünü düşünmüşlerdir.

3.1.3. Türkiye Siyasi Hayatına Bakış

Yöncülerin 27 Mayıs darbesini ve sonrasında oluşan siyasi gelişmeleri hangi eksende değerlendirdiklerinin ortaya konması, bir bakıma derginin varlık nedeninin de bir açıklaması olacaktır. 27 Mayıs'ı zinde kuvvetlerin bir tepkisi olarak yorumlayan Yöncüler, 27 Mayıs yönetiminin kendisinden beklenen reformlara girişememesinin nedenlerini yaşanan fikri karmaşaya bağlayarak açıklamışlardır. Yöncülere göre, sosyal yapıda köklü değişiklikler yapmadan parlamenter düzene geçilmesi ise tutucu güçlerin iktidara ortak olmasına yol açmıştır. Bu dönemde zinde kuvvetlerin bilinçlendirilmesine yönelik yayınlara ağırlık veren dergi aynı zamanda Başbakan İnönü'yü de köklü reformlar yapma konusunda ikna etmeye çalışmıştır.

Yöncüler, 1965 seçimlerinde tutucu güçlerin siyasi temsilci olarak gördükleri AP'nin gösterdiği başarının arkasında yabancı çevrelerin etkili olduğunu düşünmüşlerdir. Bu dönemde derginin ülkedeki farklı siyasi gruplara karşı tavrında belirleyici unsur emperyalizm karşıtlığı olmuştur.

3.1.3.1. 27 Mayıs Hareketi

Yöncüler, 1950 seçimlerini ağa ve eşrafın ara tabakalara karşı iktidara hakim olma teşebbüsü olarak değerlendirmişlerdir. Bu yüzden, DP hareketini bir halk hareketi saymanın yanlış olacağını belirtmişlerdir. Avcıoğlu'na göre, halkın “komprador-ağa ittifakının” iktidarı ele geçirme teşebbüsünü desteklemesi bir şey ifade etmemektedir. Zira bir burjuva hareketi olan Fransız ihtilalinde, işçi ve köylüler aristokrasiye karşı nasıl burjuvazinin yanında yer almışlarsa, jandarma ve tahsildarın baskısından bıkan yoksul kitleler de komprador ve ağa ikilisinin peşinden öyle gitmişlerdir.²⁰⁰

Niyazi Berkes'e göre, ilk iktidar yıllarında olağanüstü koşulların yardımıyla halkın yüzünü güldürmeyi başaran DP, iktidarının sonlarına doğru yaşanan ekonomik sıkıntılara çare bulamayarak, arkasındaki geniş halk desteğini yitirmiştir.²⁰¹ Doğan Avcıoğlu,

²⁰⁰ Avcıoğlu, “Bir Sosyalist...”, s. 9.

²⁰¹ Niyazi Berkes, “DP ve Demokrasi”, *Yön*, sayı: 67, 27 Mart 1963, s. 11.

“Anlamak İstemediğimiz 27 Mayıs” başlıklı yazısında 27 Mayıs’ı bir sistemin toptan iflasının bir sonucu olarak görmektedir: “1946’da girişilen deneme, siyasi alanda toprak ağalarını ve büyük sermayeyi hakim duruma getirmiş, bunun sonucu olarak, özel teşebbüse dayanmak isteyen bir iktisadi sisteme gidilmiştir. Çöken bu sistemdir.”²⁰² Avcıoğlu’na göre, iktisadi başarısızlık, artan adaletsizlik, ahlaki çöküntü başta zinde kuvvetler olmak üzere ülke genelinde yaygın bir memnuniyetsizlik yaratmıştır. 27 Mayıs bu memnuniyetsizliğin bir sonucudur.

3.1.3.2. MBK Yönetimi ve Parlamenter Düzene Geçiş

Yöncüler, 27 Mayıs’ı gerçekleştiren zinde güçlerin iyi niyetlerine rağmen ne yapmak istedikleri noktasında bir belirsizlik yaşadıklarını belirtmişlerdir. Avcıoğlu’na göre, olgunlaşmış fikirlere ve yetişmiş bir kadroya sahip olmayan 27 Mayısçıların, köklü reformları gerçekleştirememeleri beklenen bir sonuçtur.²⁰³ *Yön* başyazarına göre, 27 Mayıs bu fikri boşluk mahvetmiştir.²⁰⁴ Mümtaz Soysal da, ilerici güçlerin 1945-60 arası dönemdeki temel sorunları kavramakta yetersiz kaldığını düşünmüştür: “Kimse çıkıp da, demokrasi adı altında çevrilen büyük dolabı, çarkların çaplarını ve dönüş hızlarını göstererek, bütün çevrelerdeki suçluları ortaya çıkararak, politikacıyla vurguncu, parti başkanıyla dolandırıcı arasındaki bağlantıları kurarak, kitlelerin gözünün önüne sermemiştir. Sistemin değil, köpekleriyle, metresleriyle, cımbızlarıyla insanların muhakemesi yapılmıştır.”²⁰⁵ Dergi de, 27 Mayıs yönetimiyle ilgili, 14’lerden eski MBK üyesi Numan Esin’in ise şu yorumuna yer verilmiştir:

“27 Mayıs’ı gerçekleştiren MBK, geçici bir yönetimin ihtilalin doğuşunda olumlu bir şeyler verip vermeyeceğini düşünmek ve ona göre bir karar almak durumundaydı. Her tür[1]ü dış baskılar bir yana, ihtilal organının kararı, ya ele geçen tarihsel fırsatı, ihtilali, gerçek bir devrim haline getirmek için oldukça uzun süreli bir devrede iktidarda kalmak suretiyle kullanmak yada bu yapılmayacaksa, zaman geçirmeden ve teminat organlarının yıpratılmasına yol açmadan derhal seçimlere gitmek olmalıdır. Ne o oldu[,] ne bu. Olayların ve dış koşulların zorlamasına kapılan ihtilalciler ikisine de karar veremedi. İş yapmak için kısa, yapmamak için çok uzun bir süre. Türkiye, istikrarsızlık ve otorite bunalımı yüzünden bir buçuk yıl olayların akışına kapıldı. İlk hükümetin bakanları, hiçbir zaman MBK’nin bakanları olmamıştı. Herkes nasılsa geçici olan bir iktidar devresinin ardından gelecek

²⁰² Doğan Avcıoğlu, “Anlamak İstemediğimiz 27 Mayıs”, *Yön*, sayı: 23, 23 Mayıs 1962, s. 3.

²⁰³ Doğan Avcıoğlu, “İnanç Buhranı”, *Yön*, sayı: 11, 27 Şubat 1962, s. 3.

²⁰⁴ Doğan Avcıoğlu, “Deve Kuşu Politikası”, *Yön*, sayı: 56, 9 Ocak 1963, s. 3.

²⁰⁵ Mümtaz Soysal, “Aldatış”, *Yön*, sayı: 87, 27 Kasım 1964, s. 3.

gerçek sahiplerin kimler olduklarını biliyor ve davranışlarını ona göre ayarlıyordu. Geçicilik psikozu, MBK yönetiminin belli başlı engellerinden biri olmuştu.”²⁰⁶

Mümtaz Soysal, 27 Mayısçıların gerçekten halkçı bir politika ile kitlelerin taleplerini anlayacak ve onlardan yana politikalar üretecek bir olanağa sahip olduğunu ancak bu yönde somut adımlar atmaktan kaçındığını düşünmüştür. Böylelikle kitle desteğinin sağlanamadığına dikkat çekmiştir.²⁰⁷ Soysal, 27 Mayısçıların Türk demokrasisini sağlıklı bir temele oturtmak için hukuki şekillerin gerisinde iktisadi meselelerin yattığını göremeyerek, yeni yönetimin zamanını kısır anayasa çalışmalarıyla geçirdiğini belirtmiştir. Mümtaz Soysal’a göre, 27 Mayısçılar devletçiliği geliştirmek, sağlamlaştırmak ve daha verimli hale getirmek için çaba harcasalardı, demokrasi daha dayanaklı bir temele oturtulmuş olacaktı.²⁰⁸

Kurucu meclisin toplanmasının ardından hazırlanan yeni anayasanın getirdiği kurumsal düzenlemeleri de eleştiren Yöncüler, özellikle Anayasa Mahkemesinin kurulmasının yürütmenin olanaklarını kısıtlayacağını ifade etmişlerdir. Mümtaz Soysal’a göre, Türkiye gibi hızlı kalkınmak ve kökü reformları gerçekleştirmek zorunda olan bir ülkenin, yürütme erkinin geniş yetkilere sahip olması büyük önem taşımaktadır.²⁰⁹ Nitekim, 9 Ocak 1961 günü Anayasa tasarısı hazırlamakla görevli komisyonun üyeliğine seçilen Doğan Avcıoğlu, karar mekanizmalarının hızlı ve kesin çalışmasına olanak sağlayan bir anayasa yapılmasını savunmuştur. Ancak istediklerinin gerçekleşemeyeceğini gören Avcıoğlu, Temsilciler Meclisi ve Milli Birlik Komitesince ortak yapılan Kurucu Meclis genel kurulundaki oylamaya katılmamıştır.²¹⁰

3.1.3.3. Koalisyon Hükümetleri Dönemi: Sivil Düzene Dönüş

Ekim 1961 seçimlerinin ardından DP’nin ardılı olan partilerin gösterdikleri başarı, Yöncülerce beklenen bir gelişmedir. Soysal’a göre, dışa tamamen bağımlı kılınmış ve toprak reformunu dahi gerçekleştirememiş geri sosyal yapıya sahip bir toplumda, klasik parlamenter sistemin tutucu güçlerin egemenliğini sağlamaktan başka bir sonuç

²⁰⁶ “Numan Esin, “27 Mayıs’ın Bilançosunu Yapıyor”, *Yön*, sayı: 23, 23 Mayıs 1962, s. 7.

²⁰⁷ Mümtaz Soysal “Merhaba Huzur”, *Yön*, sayı: 67, 27 Mart 1963, s. 3.

²⁰⁸ Mümtaz Soysal, “Teşhiste Yanılma”, *Yön*, sayı: 10, 21 Şubat 1962, s. 14.

²⁰⁹ Mümtaz Soysal, “Göl Kıyısında”, *Yön*, sayı: 26, 13 Haziran 1962, s. 3.

²¹⁰ Özdemir, *Bir Jön Türk’ün...*, s. 17.

doğurmayacağı açıktır.²¹¹ Yöncülere göre, 1961 seçimleri, muhafazakar eğilimlerin ağır bastığı bir parlamento oluşturarak, gerekli reformların gerçekleşmesini zora sokmuştur.²¹² Buna rağmen Yöncüler, İnönü başkanlığında kurulan hükümetin, ülkedeki köklü reformları gerçekleştirebilecek bir potansiyele sahip olabileceğini düşünmüşlerdir. Doğan Avcıoğlu'na göre, bu noktada İnönü'ye büyük görev düşmektedir: “Artık bir noktada şüpheyeye yer yoktur. Parlamento çoğunluğu ve bazı iş çevreleri ne düşünürse düşünsün, bugün Türkiye’de memleketin gerçek ihtiyaçlarına uygun devrimci bir politikanın dayanacağı büyük bir kuvvet vardır. Lidere düşen vazife, bu kuvveti seferber ederek, rejimi kurtarmak ve memleketi ilerleme yoluna koymaktır.”²¹³

Yöncüler, bu dönemde köklü reformların uygulanmasında İnönü'yü zinde kuvvetlerle işbirliğine davet etmektedirler. Atılğan, Yöncülerin iki nedenden dolayı İnönü'yü desteklediğini yazmaktadır. Birincisi, DP çizgisini farklı biçimlerde sürdürmek isteyen partilerin İnönü karşısında güç kazanmasının, baskıcı bir rejime yol açabileceği endişesini taşımışlardır. İkincisi, “tarihi bir şahsiyet” olarak gördükleri İnönü'nün köklü reformları uygulamaya ikna edilebileceğini düşünmüşlerdir.²¹⁴

Yöncülerin sivil düzene dönüş tartışmaları bağlamındaki görüşlerini değerlendirmek için bu dönemde Talat Aydemir önderliğinde gerçekleşen darbe girişimleri karşısındaki tutumuna yakından bakılabilir. Aydemir'in girişimleri Yöncüler tarafından İnönü hükümetine zinde güçlerin bir uyarısı olarak görülmüştür. 22 Şubat 1962'de gerçekleştirilen darbe girişimden bir gün önce Avcıoğlu şöyle yazmaktadır:

“Ordu, memleketin sosyal adalet içinde hızla ileri gitmesinin, füze çağında tek kurtuluş yolu olduğunu bilmektedir. 27 Mayıs'tan sonra, sosyal adalet çıkırını, birtakım politikacıların çekinmelerine rağmen, ordu açmıştır. Bugün sosyal adalet fikrini boğmaya çalışanların yeteri kadar cüretkar olmasını önleyen tek kuvvet ordudur. Ordunun din istismarcılarıyla Menderes devri zenginlerinden kuvvet alan ve her türlü yapıcı fikirden yoksun bulunan bu sözde milliyetçilerin memleketi geri götürmelerine fırsat vermesi düşünülemez. Atatürk devrinde de memleketin hızla ileri gitmesi için liderlik yapan ordu, bugünde en sağlam kuvvettir. Türkiye orduya dayanarak ve ordunun desteği ile, gericiliği ve gericileri yenmesini bilecektir. Parlamentoda fırtına yaratma sevdasına kapılan miyopların da, menfaatleri aslında bugünkü sistemin yaşatılmasıdır. Hükümet ve liderine düşen iş ise, cesur

²¹¹ Doğan Avcıoğlu, “27 Mayıs”, **Yön**, sayı: 165, 27 Mayıs 1966, s. 3.

²¹² Doğan Avcıoğlu, “Rejimin Güçlükleri”, **Yön**, sayı: 19, 18 Nisan 1962, s. 3.

²¹³ Doğan Avcıoğlu, “İnönü'den Beklediğimiz”, **Yön**, sayı: 9, 14 Şubat 1962, s. 3.

²¹⁴ Atılğan, **Yön-Devrim...**, s. 164.

hamlelerle, köklü reformlarla milletçe kalkınma şevkini yaratmak ve rejimin hayatiyetini ispat etmektir. Bu manzaradan halen çok uzağız.²¹⁵

Devlet Planlama Teşkilatı [DPT] uzmanlarının istifası, Yöncülerin İnönü hükümetine yönelik eleştirilerini yoğunlaştırmalarına neden olmuştur. ‘Sosyal adalet’, planlı ekonomi’ ve ‘devletçi politika’ gibi taleplerin uygulanmasında DPT’ye ümit bağlayan Yöncüler, plancıların istifası karşısında İnönü’nün pasif bir tutum izlediğini söylemişlerdir. Yöncülere göre, İnönü bu tutumuyla statükocu güçlerin yanında yer almıştır. Yöncüler, gelinen noktada zinde kuvvetlerin önceki döneme nazaran daha şuurlu bir şekilde hareket ederek plancıların yanında yer aldığının altını çizmişlerdir.²¹⁶

Talat Aydemir’in 21 Mayıs’taki ikinci darbe teşebbüsünün ardından *Yön* darbeyi destekleyen yayınlar yaptığı gerekçesiyle 14 ay süreyle kapatılmıştır. Darbeden bir süre önce sayfalarında Aydemir cuntasının bildirilerine yer veren Yöncüler, Mümtaz Soysal’ın ifadesine göre cunta hareketiyle yakın temasa geçmişlerdir.²¹⁷ Buna karşın Hikmet Özdemir, Yöncüler’in başından itibaren darbeyi başarıya ulaşması zayıf, kanlı bir macera şeklinde gördüklerini belirtmiştir. Yöncülere göre, askeri bir harekete elverişli bir ortam olmadığından eylemin şiddetli bir tepkiyle karşılaşacağı açıktır. Ayrıca çeşitli bölünmelere ve küskünlüklere adı geçen Talat Aydemir kişiliği itibariyle, toplayıcı bir insan olarak görülmemiştir.²¹⁸ 1962 ve 1963 yıllarındaki askeri darbe girişimlerinden sonra Türkiye’nin siyasal hayatında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kıbrıs olaylarına bağlı olarak kamuoyunda yükselen ABD karşıtlığı, Yöncülerin anti-emperyalizm söylemiyle çakışmıştır. Yöncüler, 1963’te İnönü’nün başbakanlıktan ayrılışını bu eksende değerlendirmişlerdir. Milli bir duruş göstermeye çalışan İnönü’nün, menfaatleri zedelenen çevreler ve onların dış destekçileri tarafından yönetimden ayrılmaya zorlandığını düşünmüşlerdir.²¹⁹

²¹⁵ Doğan Avcıoğlu, “Rejim Buhranı”, *Yön*, sayı: 10, 21 Şubat 1962, s. 3.

²¹⁶ Doğan Avcıoğlu, “Eski ve Yeni Türkiye”, *Yön*, sayı: 42, 3 Ekim 1962, s. 3.

²¹⁷ Mehmet Ali Birand, **12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, İstanbul: İmge Yayınları, 1994, s. 77.

²¹⁸ Özdemir, **Kalkınmada Bir...**, s. 109.

²¹⁹ Mümtaz Soysal, “Küçüklükler Komedi”, *Yön*, sayı: 100, 26 Şubat 1965, s. 3.

3.1.3.4. 1965 Seçimleri ve Sonrası

Yöncüler, 1965 seçimlerinin ardından yabancı çevrelerin desteğini alarak iktidara geldiğini düşündükleri AP iktidarını sert bir şekilde eleştirmişlerdir. Onlara göre, AP'nin iktidara gelişi, ülkede 27 Mayıs'ın tüm kazanımlarını ortadan kaldıracak karşı-devrimci bir süreci başlatmıştır. Bu nedenle, önlerinde duran temel mesele, anti-emperyalist güçlerin ortak bir zeminde buluşturulmasıdır. TİP, CHP hatta CKMP gibi farklı siyasi eğilimlere sahip partilere ilişkin görüşlerini bu düzlemde değerlendirmişlerdir.

Yöncüler ilk bakışta DP'nin devamıymış gibi görünen AP'nin bu partiden önemli farkları olduğunu düşünmüşlerdir. Soysal'a göre, DP içerisinde bütün eksikliklerine rağmen, burjuvazinin millici kesimlerinin öncülüğü söz konusuysa, AP'ye yön veren burjuvazi millilik niteliğini yitirmiştir. Yabancı çevrelerin çıkarlarını savunur hale gelmiştir. Bunun yanında, bir zamanlar DP'nin önderlik kadrosu içerisinde politik liberalizme yürekten inanmış aydınlar, artık başka partilere dağılmıştır. AP'nin yönetici kadrosu artık Sosyal'ın tanımlamasıyla “Atlantik ötesinden aktarılmış bayat özgürlük sloganlarını geveleyen, ama fırsat ve imkan bulunca, en karanlık faşizmi bu topraklarda yerleştirmek için can atan sözde demokratlardan” oluşmuştur.²²⁰

Doğan Avcıoğlu, seçimlerin ertesinde kaleme aldığı “Yeni dönem” başlıklı yazısında AP'nin toplumsal muhalefetin etkinliğini arttırdığı bir dönemde, *McCarthy* sloganlarıyla iktidara geldiğini belirtmiştir. *Yön* başyazarı, 27 Mayıs'ta ‘süngüyle gidenlerin, 1965 Ekiminde büyük oy çoğunluğu ile iktidara geldiğini’ söyleyerek seçim sonuçlarının “karşı-devrimci” bir nitelik taşıdığına dikkat çekmiştir.²²¹

Fethi Naci²²², seçimlerde emekçi halk kütlelerinin gene kapitalizme oy verdiğini belirtmiş ve halk nazarında DP efsanesinin devam ettiğini vurgulamıştır. İlhan Selçuk ise,

²²⁰ Mümtaz Soysal, “Başkalık”, *Yön*, sayı: 123, 6 Ağustos 1965, s. 3.

²²¹ Doğan Avcıoğlu, “Yeni Dönem”, *Yön*, sayı: 134, 22 Ekim 1965, s. 3.

²²² Asıl adı İsmail Naci Kalpakçıoğludur. 1940 yılından başlayarak çeşitli gazete ve dergilerde yazıları yayınlanmıştır. 1953'den sonra yazdığı eleştirilerde Fethi Naci adını kullanmıştır. <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=2776>, 13 Haziran 2007. Fethi Naci 157.sayısında dergiden ayrılmıştır. Doğan Avcıoğlu bu ayrılışın nedenini şöyle açıklamıştır: “Fethi Naci, derginin sanat ve edebiyat sayfalarından sorumlu idi. Birgün ‘edebiyat sayfası bozuldu’ diye ağabeyim Hamdi’ye not göndermiştim...Onu görmüş küsmüş...Küstü ve cephe aldı...” Atılgan, *Yön-Derim...*, s.261. Ancak Fethi Naci'nin “Bay Avcıoğlu'nun Dedikleri” başlıklı yazı ve bu yazıya verilen cevap, ayrılmanın fikri anlaşmazlıklardan kaynaklandığını göstermektedir. Fethi Naci yazısında, Doğan Avcıoğlu'nu halk kütlelerinin önemini göz ardı ettiğini ve ara tabakaların oynadığı ilerici rolü abarttığını belirtmektedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Fethi Naci, “Bay Avcıoğlu'nun Dedikleri”, *Yön*, sayı: 180, 9 Eylül 1966, s. 10-12.) Buna karşın Avcıoğlu *Yön*'de halk kütlelerinin önemini reddeden bir tek yazının dahi bulunamayacağını belirtmiştir. Avcıoğlu Marksist teorinin şimdiye kadar ihmal ettiği ve bir iki yıldır ele

seçim sonuçlarından dolayı halkın kınanamayacağını ileri sürmüştür.²²³ Doğan Avcıoğlu, Türkiye’de ilerici aydın kadronun eline imkan geçtiği halde enerjisini halkı komprador, tefeci ve ağa tahakkümünden kurtaramadığını belirtmiştir. Böylece, tutucu güçler din ve gelenek istismarcılığı yaparak işçi ve köylü oylarını zahmetsizce toplayabilmişlerdir.²²⁴

Yöncülere göre, seçim sonuçlarının ardından yaşanan en sevindirici gelişme TİP’in parlamentoya girme hakkını elde etmesidir. Soysal’a göre, seçim sisteminde yapılan değişikliğin tek olumlu yönü, TİP’in parlamentodaki temsilci sayısını arttırmasına imkan vermesidir.²²⁵ Doğan Avcıoğlu, daha önce CHP’ye ümit bağlayan ilerici unsurların önemli bir kısmının TİP’e kaydığını belirtmiştir.²²⁶

Bununla birlikte Yöncüler göre, TİP kendisinden beklenen açılımları gerçekleştirememiştir. Bunun nedeni TİP yöneticilerinin Türkiye’deki gelişme aşamasını, sosyal güçlerin durumunu ve mevcut ortamı iyi analiz edememeleridir.²²⁷ Özellikle sosyalizme varışta izlenecek strateji konusunda Yöncüler, TİP’lilerden farklı görüşler ortaya atmışlardır. Sınıf önderliği sorunu iki eğilim arasındaki zıtlaşmanın temel nedenidir. Yöncülere göre, TİP sosyalizme varışın anti-emperyalist mücadeleden geçtiği gerçeğini göz ardı etmektedir. Ara tabakaların radikalleşen kesiminin gösterdiği anti-emperyalist tutumu TİP dikkate almayarak, emperyalizme karşı uygulanacak geniş cephe stratejisine zarar vermektedir.²²⁸

Doğan Avcıoğlu, TİP’in klasik burjuva-proleter mücadelesini ön plana çıkararak, milli güçleri dağıttığını ve zayıflattığını belirtmiştir. Başyazara göre, emperyalizm ve işbirlikçilerine karşı milletçe mücadeleye kesin öncelik tanımak ve bunu burjuva-proleter mücadelesinden dikkatle ayırmak hayati bir meseledir.²²⁹ Avcıoğlu, TİP’in parlamentoya

aldığı konuları incelediklerini ara tabakaların durumunu bu bağlamda ele aldıklarını ifade etmiştir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. “Yön’ün Notu”, **Yön**, sayı: 180, 9 Eylül 1966, s. 11-12.)

²²³ İlhan Selçuk, “Devrimciliği Yitirince”, **Yön**, sayı: 133, 15 Ekim 1965, s. 5.

²²⁴ Doğan Avcıoğlu, “1965 Yılında Atatürkçülük”, **Yön**, sayı: 137, 12 Kasım 1965, s. 3.

²²⁵ Mümtaz Soysal, “Milli Kalıntı Sistemi”, **Yön**, sayı: 92, 1 Ocak 1965.

²²⁶ Doğan Avcıoğlu, “Cumhuriyet 42. Yılında”, **Yön**, sayı: 135, 29 Ekim 1965, s. 3.

²²⁷ Özdemir, **Kalkınmada Bir...**, s. 157.

²²⁸ Doğan Avcıoğlu, “Sosyalist Strateji ve Prof. S.Aren”, **Yön**, sayı: 197, 6 Ocak 1967, s. 16.

²²⁹ Doğan Avcıoğlu, “TİP’e Dair”, **Yön**, sayı: 168, 17 Haziran 1966, s. 3.

girdikten bir süre sonra söylem değişikliğine gittiğini ve anti-emperyalist mücadeleye zarar verdiğini vurgulamıştır:

“TİP yöneticileri önemli bir politika değişikliği yaparak ‘Anti-emperyalist mücadele, sosyalist mücadeledir. Bunu sosyalistler gerçekleştirir’ demeye başlamışlardır. Artık sosyalist olma şartına bakmadan ‘milletimizin namuslu, yürekli ve gerçekten yurtsever bütün kuvvetlerini bir milli cephede toplama’ söz konusu değildir. Aksine, Milli Cephe çağrısında ‘Geçte olsa, bağımsız ve kişiliği olan bir dış politika yürütme zorunluluğunu anlayarak ABD’yi endişelendirdi’ diye övülen İnönü aleyhine ‘vatanı Amerikalılara peşkeş çekmekten, ‘bunun hesabının sorulacağından’ sözü açan parti bildirileri yayınlanmıştır. Emperyalizm ve işbirlikçileriyle mücadeleyi ihmal pahasına, emperyalizmin en çok çekindiği güçlere yüklenme politikası, parti programı ile çatıştığı anlaşılan yeni ve çok orijinal teorilere bağlanmıştır. Yeni teorilere göre, ilk kurtuluş savaşını yapan ve 27 Mayısı gerçekleştiren güçler ‘Osmanlı tipi ceberut devletin halk düşmanı temsilcileridir.’ Emperyalizm ile işbirlikçilerinin egemenliğini sağlayan DP ve AP hareketleri ise ‘yörüngesine oturmamış halk devrimleridir’. Bu mantıkla Mustafa Kemal hareketinin ve 27 Mayıs’ın faşist nitelikte karşı devrim sayılması gerekmektedir!”²³⁰

Yöncülerin seçimlerden sonra ‘Ortanın Solu’ sloganını benimseyen CHP’ye yönelik tutumları ise, benimsedikleri sosyalist stratejiyle yakından bağlantılıdır. Doğan Avcıoğlu’na göre, CHP’nin bu söylemi anti-emperyalist bir nitelik taşıdığına anlamlıdır: “Tekrar tekrar belirtmek üzere, memleketimizin kalkınma yoluna girebilmesinin ilk ve vazgeçilmez şartını, emperyalizmin ve onun yerli temsilcilerinin hegemonyasından kurtulmak teşkil eder. Bu sebeple, Türkiye’de ortanın solu, emperyalizmin tahakkümüne hayır denildiği noktada başlarsa bir anlam kazanır.”²³¹

Doğan Avcıoğlu’na göre, CHP’nin milli bağımsızlığı amaç edinen anti-emperyalist bir politikaya yöneldiği görülmektedir. Bu noktada Avcıoğlu, TİP’in ortanın solu hareketi karşındaki tutumunu eleştirmiştir. TİP, ortanın solu sloganını ‘burjuva revizyonizmi’ şeklinde tanımlayarak emperyalizmle ortak bir zeminde buluşmaktadır: “Ne tuhaftır ki Tunçkanat’ın açıkladığı CIA raporunda da ‘Çetin Ceviz’in sola kayışı, emperyalizm açısından en büyük tehlike olarak gösterilmektedir. CHP içindeki ve dışındaki işbirlikçi takım, bu sola kayış yüzünden telaşa kapılmışlardır. Şimdi tamamen farklı nedenlerle de olsa, bir kısım sosyalistler, CHP’deki sola açılışı tıpkı CIA ve işbirlikçiler gibi zararlı bulmaktadır.”²³²

²³⁰ Doğan Avcıoğlu, “Açık Seçik”, **Yön**, sayı: 199, 20 Ocak 1967, s. 3.

²³¹ Doğan Avcıoğlu, “Ortanın Solu”, **Yön**, sayı: 122, 30 Temmuz 1965, s. 3.

²³² Doğan Avcıoğlu, “Sosyalizmde Ciddiyet”, **Yön**, sayı: 215, 12 Mayıs 1967, s. 3.

Ulusal bağımsızlık savaşının Türk sosyalistlerinin öncülüğünde gerçekleşeceğini düşünen Yöncüler, bu mücadelenin Türk sağının ‘millici unsurlarına’ da açık olduğunu belirtmişlerdir. Bu bakımdan Yöncülere göre, 1965 seçimleriyle meclise giren CKMP’yi de kendi siyasal amaçları doğrultusunda ittifak içinde olunabilecek bir partidir. CKMP’nin içerisinde milliyetçi ve ilerici unsurların bulunduğu dikkat çeken Yöncüler, bu güçlerin ekonomik bağımsızlığın sağlanması yönünde çaba harcadıklarını belirtmişlerdir.²³³

Yöncülere göre, muhafazakar grupların aşırı kısımları, 27 Mayıs’tan sonra ülke gerçeklerinin açığa çıkmasıyla bir inanç buhranına yakalanmışlardır. Uzun süre milliyetçilik adına ABD emperyalizmin, kompradorların ve toprak ağalarının savunuculuğunu yapan bu çevreler “Amerikan milliyetçiliğinin Türk milliyetçiliği demek olmadığını” görmüşlerdir. Türkeş ekibi bu çevrelere önderlik ederek, geleneklere ve anayasanın olanak verdiği ölçüde dine azami saygılı milliyetçi çerçeve içinde bir kalkınma görüşü ortaya atmaktadır. Yöncülere göre, CKMP’nin ortaya koyduğu yeni program, halkçılık kavramına gönderme yapması ve anti-emperyalizm vurgusu nedeniyle ileri ve demokratiktir:

“Faşistlik suçlamalarına rağmen, CKMP’nin yeni programı ileri ve demokratik bir manzara taşımaktadır. Madde 7, ‘Partimiz Ben Türküm diyen ve kendini Türk sayan her insanı Türk kabul eder ve ırkçılığı reddeder’ demektir. Madde 22, partinin milliyetçilik anlayışını tanımlamaktadır: ‘(...) Türk milliyetçiliği anti-emperyalist, barışçı, hürriyetçi, demokratik bir milliyetçilik’. Madde 121, ‘Türk dünya görüşü her çeşit emperyalizme karşıdır. Türkiye , emperyalist ittifaklar dışındadır, milletlerin kurtuluş ve kalkınma davalarına sempati duyar.’ fikrine değinmektedir.(...) Program halkçı ve hürriyetçidir: ‘Biz hürriyeti kişi ve toplum yararına mani bütün engelleri ortadan kaldırmaya yönelik bir sistem manasında anlıyor ve ulaşılması her gün yeniden fethedilmesi gereken bir hedef olarak görüyoruz. (...)’ Madde 25 ‘Rejimin meşruiyet ölçüsü, halkı ve menfaatlerini temsil ölçüsüdür. Halka dayanmayan bir yönetimi milli saymayız (...)’²³⁴

Özetlenecek olursa Yöncülere göre, 27 Mayıs sonrası ülkede köklü reformların gerçekleştirilememesi bir süre sonra ağa-komprador ikilisini tekrar iktidara taşımıştır. 1965 seçimlerinden sonra tek başına iktidar gelen AP, ülkede işbirlikçi sermayenin ve ABD’nin çıkarlarını savunmaktadır. Dolayısıyla emperyalizme ve içindeki uzantılarına karşı tüm ilerici güçler güç birliği yapmalıdır. Yöncüler, ülkedeki temel çelişkinin Batıdan farklı olarak burjuva-işçi sınıfı arasında değil, tüm millici unsurlar ve emperyalizm arasında olduğunu altını çizmişlerdir. Sosyalistler bunu göz önünde tutmalı ve parti farkı gözetmeksizin tüm

²³³ “Seçimler ve Yön”, **Yön**, sayı: 128, 10 Eylül 1965, s. 4.

²³⁴ “Türkeş Nedir? Ne Değildir?”, **Yön**, sayı: 123, 6 Ağustos 1965, s. 4-5.

anti-emperyalist kuvvetler ile güçlerini birleştirmelidirler. Zira, kalkınma, sanayileşme ve demokrasi yolunda atılacak ilk adım emperyalizme karşı mücadele etmektir.

3.2. YÖN'ÜN TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINA BAKIŞI

Yön, Türkiye dış politikasının tartışmaya açılmasında önemli rol oynamıştır. Yöncülere göre, uzun bir dönem Türkiye dış politikasının sorgulanması engellenmiş ve bu konuya bir çeşit dokunulmazlık kazandırılmıştır. Başka bir deyişle, dış politikanın partiler üstü 'milli' bir nitelik taşıdığı ileri sürülmüştür. Yöncüler, dış politika kararlarının sorgulanmamasının, Türkiye dış politikasının hareket serbestliğini kısıtladığını belirtmişler ve bu durumun dış politikanın ana hedefi sayılması gereken bağımsızlık ile bunu sağlayacak araçlar arasında bir dengesizlik yarattığına dikkat çekmişlerdir.²³⁵

Yöncülerin Türkiye dış politikasına bakışları üç eksen de değerlendirilebilir. Bunlar sırasıyla, Türkiye'nin Batı ittifak sistemiyle, SSCB ve Üçüncü Dünya ile ilişkileridir. *Yön*, Batı ittifak ile olan ilişkileri ekonomik, siyasi ve askeri bağımlılık çerçevesinde irdelediği söylenebilir. SSCB ise Yöncülere göre, Türkiye'nin dış politika tercihlerinde önemli bir yere sahip olan SSCB ile geliştirilecek ilişkiler Türkiye'nin Batı ittifak sistemine olan bağımlılığını azaltacak ve bağımsız, kişilikli bir dış politika yürütmesine imkan sağlayacaktır.

Yöncüler, Türkiye'nin emperyalizme karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinin bir çok Üçüncü Dünya ülkesi için örnek olduğunu vurgulamışlardır. Ancak sonraki dönemlerde Türkiye bu öncü rolünü kaybetmiştir. Bu ülkelerin verdiği bağımsızlık mücadelesine kayıtsız kalınmıştır. Türkiye, bu ülkelerin uluslararası platformdaki ağırlıklarını da hesaba katarak Üçüncü Dünya ile ilişkilerini geliştirecek açılımlarda bulunmalıdır.

3.2.1. Batı İttifakı ile İlişkilere Bakış

Dış politika olaylarını Batı ittifak sistemi açısından değerlendiren çevrelerin etkin olduğu bir dönemde Yöncüler, Türkiye'nin Batı ittifakı ile olan ilişkilerine radikal

²³⁵ "Dış Politika", *Yön*, sayı: 5, 17 Ocak 1962, s. 6.

eleştiriler getirmişlerdir. Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve askeri alanda Batıya bağımlı bir dış politika izlediğini savlamışlardır.

Yöncülere göre, tam bağımsızlığı temel alan bir dış politikaya yönelmenin ilk şartı ekonomik bağımsızlığın sağlanmasıdır. Türkiye dış politikasının ulusal çıkarlar doğrultusunda bir eğilim gösterememesinin temel nedeni, Batılı kapitalist ülkelere olan ekonomik bağımlılığıdır.

Yöncüler, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan süreçte Türkiye'nin siyasi bakımdan özellikle ABD'ye bağımlı bir politika izlediğini belirtmişlerdir. Batı İttifak sisteminin merkezi konumunda bulunan ABD'nin Türkiye ile olan ilişkilerini sömüren-sömürülen karşıtlığı üzerinden yorumlamışlardır.

İttifak sisteminin bir parçası olma isteği Yöncülere göre ülkenin güvenlik politikalarının belirlenmesini, başka ülkelerin iradesine bırakmıştır. Başka bir deyişle, NATO üyeliği ve yapılan ikili anlaşmalar Türkiye'nin askeri alandaki bağımlılaşmasıyla sonuçlanmıştır. Yöncülere göre, Türkiye kendi güvenliğini başka bir devlete ya da ittifak sistemine terk etmemelidir. Türkiye ekonomik, siyasi ve askeri alanda kendine yeten bir ülke olarak Atatürk'ün bağımsız ve gerçekçi dış politikasına yönelmelidir.

3.2.1.1. Ekonomide Bağımlılık ve Dış Politika

Yöncülere göre, Türkiye'nin Batı karşısında ulusal çıkarlarını gözetken, bağımsızlığı temel alan bir politikaya yönelememesinin temel nedenini ekonomik ilişkilerde yaşadığı bağımlılaşmadır. *Yön*, dış yardımlar, yabancı sermaye ve petrol gibi konuları sıkça sayfalarına taşıyarak, ekonomik bağımsızlığın Türkiye dış politikası açısından önemini vurgulamıştır.

3.2.1.1.1. Dış Yardımlar

1960-63 yılları arasında dış politikanın belirli bir alanını oluşturan dış yardımlar konusu hem hükümet hem de hükümet dışı çevrelerin ilgilendikleri tek konu olmuştur. Bu dönemde kamuoyunun aydın kesimi, dış politikada atılımcı öneriler getirme konusunda durgun davranmıştır.²³⁶ *Yön*'ün bu noktada bir istisna teşkil ederek, yayın hayatı boyunca dış yardımlar ve yabancı sermaye meseleleri üzerinden Türkiye dış politikasına yönelik

²³⁶ Duygu Sezer, **Kamuoyu ve Dış Politika**, Ankara: Sevinç Yayınları, 1972, s. 152.

alternatif bir bakış açısı sunduğu söylenebilir. *Yön*, yayın hayatına başladığı yıllar Türkiye dış politikasının en önemli gündem maddesini oluşturan ‘dış yardımlar’ meselesini, azgelişmişlik ve bağımlılık arasındaki ilişki çerçevesinde değerlendirmiştir. Yöncüler, yabancı sermayenin ve dış yardımların geliş şeklinin Türkiye’nin bağımsızlığını ve buna paralel olarak kalkınmasını olumsuz yönde etkilediğine dikkat çekmişlerdir.

Yöncüler, Batı dünyası ile ilişkilerde yaşanan ekonomik bağımlılaşmayı tarihsel süreç içerisinde değerlendirmeye özen göstermişlerdir. Doğan Avcıoğlu’na göre, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu bütün azgelişmiş ülkeler gibi, silah zoruyla Avrupa kapitalizmine açılmış ve sermaye ihracı yoluyla borçlandırılmıştır. Bu borçlanma devlet bütçesinin iflasıyla sonuçlanmıştır. Osmanlı maliyesinin yabancılar tarafından denetimini sağlamak üzere kurulan Duyunu-Umumiye ile devletin en verimli gelir kaynakları, yabancıların yönetimine girmiştir. Genç Türkiye Cumhuriyeti Mustafa Kemal’in önderliğinde bu iktisadi bağımlılığa son vermek amacıyla kapitülasyonları ortadan kaldırmıştır. Duyunu-Umumiye idaresine son vermiş ve yabancı sermayeyi ülkeden kovmuştur. Ancak Avcıoğlu’na göre, daha sonraki dönemlerde az gelişmiş bir ülkede ekonomik bağımsızlığı gerçekleştirmenin tek yolu olan halkçı ve devletçi politikalar uygulama yoluna gidilememiştir. Devletçilik bir sistem haline getirilememiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında ise Avcıoğlu “yerli kapitalistlerin ve toprak ağalarının” sınıfsal çıkarlarının Batıya bağımlı bir ekonomik modelin oluşmasını kaçınılmaz kıldığını belirtmiştir:

“1945 de Sovyet tehditleri karşısında ‘Biz Sovyetlerle dostuz’ diye yalnız bırakan Amerika, Soğuk Savaşın başlamasıyla bir ileri karakol olarak memleketimizle ilgilenmeye başlamıştı. Türkiye’de üstler kurmak istiyordu. Yerli kapitalist ve toprak ağası Amerikanın özel çıkarları uzattığı ele dört elle sarıldı. Devletçilik unutuldu. Devletçi planlar rafa kaldırıldı. Söz artık Sam Amcanındı. Sam Amca kapitalist kalkınma yolunu benimsemek şartıyla dış yardım veririm diyordu. Yerli kapitalistlerin ve toprak ağalarının da isteği buydu”²³⁷

Yöncüler, “yeni sömürgecilik” olarak adlandırdıkları dönemde Batının, ‘yardım’ söylemi altında Türkiye’yi yarı sömürge olma sürecine soktuğunu ileri sürmüşlerdir. Fethi Naci, tekelci kapitalizm olarak tanımladığı emperyalizmin I. Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’ye “resmi üniformalarla, kruvazörlerle, topla, tüfekte”, II. Dünya Savaşı’ndan sonra ise “yardım postuna bürünerek” geldiğini belirtmiştir. Kapitalist kalkınma yolunu

²³⁷ Doğan Avcıoğlu, “Yabancı Sermaye Saltanatı”, *Yön*, sayı: 92, 1 Ocak 1965, s. 17.

izleyerek “küçük Amerika” olma hayali Fethi Naci’ye göre Türkiye’yi bir çıkmaza sürüklemiştir:

“Bugün Türkiye’nin dış borçları 21.5 milyar lirayı yani 2 milyar doları bulmuştur. Bundan böyle kırk para borç almasak bile 2014 yılına kadar borç ödemek zorundayız. Türk lirasının değerinin düşürülmesi borç yükümüzü daha da ağırlaştırmıştır. Ödenmemiş borçlar birdenbire üç kat artmıştır. Bütçe gelirlerimizin yüzde 10’u dış borçların ödenmesine ayrılmaktadır. Bu durumun kalkınmamızı nasıl bir çıkmaza soktuğunu açıklamaya lüzum yoktur.”²³⁸

Kalkınmayı sanayileşmeyle ilişkilendiren Yöncüler, dış yardım alındığından beri sanayinin milli gelir içindeki payında bir yükseliş olmadığını, çünkü ‘yardım’ verenlerin Türkiye’nin kalkınmasına karşı olduğunu vurgulamışlardır. 1948 Marshall yardımı çerçevesinde Amerika’dan ekonomik yardımı alan Türkiye’nin, o tarihten bu yana dış ticaret dengesinin devamlı açık verdiğini belirtmişlerdir. Niyazi Berkes’e göre, Marshall yardımının Türkiye’nin kalkınmasını amaçlayan bir yardım olduğu “efsaneden” ibarettir. Marshall yardımı Türkiye’nin kalkınmasına büyük zarar vermiştir:

Hikayenin aslı şudur: Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı tarafından hazırlanıp Amerikan hükümetine sunulan Avrupa Kalkınma planına göre, bu teşkilata üye devletler üretimi arttırmak, uluslararası finansı stabilize etmek, kalkınmada işbirliği ve kaynaklar mübadelesi yapmak, ihracatı artırarak dolar noksanını telafi etmek ve amaçlarına göre kendi ekonomilerini ayarlamayı taahhüt ediyorlardı. Türkiye bu işe üye olmakla bu taahhütlerin gerek dış ticaret siyasetini gerek iç ekonomi siyasetini buna göre üzerine almış oluyordu. Peki Türkiye böyle bir anlaşma içinde kendi ekonomik kalkınması için gerekli değer fazlasını ele edebilecek ve bununla Kemalist anlamda bir kalkınma sağlayabilecek miydi? (...) Türkiye’nin başkalarına yardım için çağrıldığı bu işbirliği onun ekonomik kalkınmasını bir çıkmaza sokarak, bir taraftan birliğe dahil Avrupa ülkelerine ödeme açıkları ile, öbür taraftan bunları karşılamak üzere Amerika’dan ‘yardım’ şeklindeki borçlarından meydan gelecek muazzam bir yükün altına girmeyecek miydi?(..) Aslında Türkiye’nin başkalarına yardım etmek için kendi ekonomik amaçlarını inkar etmesinden başka bir şey olmayan bir işi yardım almak şekline sokarak halkı kandırıyorlardı.²³⁹

Yöncülere göre, ABD II. Dünya Savaşı’nın bitiminden sonra kendi görüşünü ve siyasi anlayışını diğer ülkelere yaymak ve bu ülkelerle kendi toplumu arasında bir benzerlik kurmak istemiştir. Bunun için “ideolojik savunma bölgesini” mümkün olduğunca geniş tutmaya çalışmıştır. Dış yardımlar bu ideolojik savunmanın gerçekleşmesinde ki en önemli vasıta. Verilen yardımlar, yalnızca Amerika’nın ideolojik savunmasını güçlendirmekle kalmamış aynı zamanda Amerikan ekonomisi üzerinde de olumlu sonuçlar doğurmuştur. ABD, verdiği yardımın yabancı sermayeli ve karma yönetimli teşebbüslerin kurulması yönünde kullanılmasını istemiştir. Yöncülere göre “böylece hem Amerikanın demokrasi

²³⁸ Fethi Naci, “Emperyalizm nedir?”, *Yön*, sayı: 103, 19 Mart 1965, s. 16.

²³⁹ Niyazi Berkes, “Batıya Peşkeş Çekilen Türkiye”, *Yön*, sayı: 63, 28 Şubat 1963, s. 8.

anlayışına uygun bir toplum düzenin özel teşebbüs ilkeleri üzerinde yükselmesi kolaylaştırılmış hem yapılacak yardımlar verimli şekilde kullanılmış hem de bunlardan elde edilecek meyvaların tekrar Amerika'ya dönmesi" sağlanmıştır.²⁴⁰

Yöncüler, dış yardımlarla ilgili görüşlerinin ABD yetkilileri tarafından da doğrulandığına dikkat çekmişlerdir. "Yazdıklarımızı, Amerikan yetkililerinin de aynen tekrarladıklarını bilmek herhalde yararlı olacaktır" diyerek Amerikan Yardım Teşkilatı Başkanının dış yardımlar konusundaki sözlerini bir itiraf olarak değerlendirmişlerdir:

"AID Başkanı dış yardımların amacını açıkça söylemektedir: 'Yardımanın her şeyin üstünde ve her şeyden önceki amacı, Asya, Afrika, Latin Amerika]'daki bu ülkelerin yardımlarımızla geliştikten sonra Amerikan ekonomisi için pazar olarak kurulmaları ve buralarda Amerikan özel yatırımları için en elverişli şartların hazırlanmasıdır.(...) Artık ihmal edebileceğimiz kadar küçük istisnalar dışında açtığımız dış yardım kredisinin kullanılmasını Amerika'dan mal ve hizmet ithal etmek için kullanma şartına bağlıyoruz. Bu şart, dış yardım programlarının, dış ödemeler dengemizin en düşük maliyetle intikalini sağlamaktadır. Sonuç ortadaki rakamlarla gözler önündedir; açıktır. 1963 mali yılında verdiğimiz 2.4 milyar dolarlık dış yardımın yüzde 80'i; yani 1 milyar 900 doları, Amerika'dan mal ve hizmet ithali şartı sayesinde, Amerika'nın ülke sınırları içinde kullanılmıştır' ”²⁴¹

Yöncülere göre, kalkınmasını dış yardımlarla finanse etmeye çalışan Türkiye'nin gelinen noktada beklediği yardım miktarını alamayacağı açıktır. Batılı devletler Türkiye'nin kalkınması için gerekli olan dış yardımı sağlamaktan kaçınmaktadırlar.²⁴² Bununla ilgili ABD Büyükelçisi Raymond Hare'in, Türkiye'ye yardım konusunda hazırladığı raporu açıklayan *Yön*, ABD'nin 1 Temmuz 1961-30 Haziran 1962 tarihleri arasında Türkiye'ye yapacağı iktisadi yardımda bir kısıtlamaya gideceğini açıklamıştır. Yöncülere göre, ABD Türkiye'ye yapacağı yardımı 58 milyon dolar olarak belirlemiştir. Bu bir önceki yıla göre 32 milyon dolarlık bir azalma demektir. Dolayısıyla, günlük ithalatın karşılamasında ABD'nin yapacağı yeni yardımlara güvenilememelidir.²⁴³

Yöncüler, Hare'in raporunun yayınlandığı tarihe denk gelen İnönü-Rijov görüşmesinin uluslararası çevrelerde Türkiye'nin nötralizme kayabileceği şeklinde yorumlandığını belirtmişlerdir. Ayrıca AP'lilerin "Hiçbir hükümetin Hür Dünyaya inat için

²⁴⁰ "Dış Hegemonya Tartışması", *Yön*, sayı: 94, 15 Ocak 1965, s. 16.

²⁴¹ "Vesika: Amerikan Yetkilileri Dış Yardımı Anlatıyor", *Yön*, sayı: 204, 24 Şubat 1967, s. 15.

²⁴² "Dünya Bankası Kalkınma Arzumuzu Anlamıyor", *Yön*, sayı: 3, 27 Aralık 1962, s. 3.

²⁴³ "Amerikan Büyükelçisinin Türkiye'ye Yardım Konusundaki Raporunun Tam Metni", *Yön*, sayı: 4, 10 Ocak 1962, s. 5.

Sovyetlerden yardım almaya yetkili olamaz” şeklindeki açıklamalarının dış politikanın soğukkanlılıkla yürütülmesini imkânsız hale getirdiğini düşünmüşlerdir.²⁴⁴

Yöncülere göre, Türkiye dış politikasında bir değişikliğe gidilmemesi beklenen yardımların alınmasını zorlaştırmaktadır. Örneğin, Hindistan, Pakistan, İsrail gibi devletlerin tarafsız bir dış politikaya yönelmeleri bu ülkelerin daha fazla yardım almalarını sağlamıştır. Bu nedenle, tarafsız bir dış politikaya yönelmeden dış yardım ve borçlar konusunda yapılacak kimi kurumsal düzenlemeler bir fayda sağlamayacaktır:

“Devlet Planlama Teşkilatının gayretleriyle, nihayet dış yardım ve istikrazları planlamak üzere, bir komisyon kuruldu. Komisyon, dış yardım müzakerelerini, bugünkü anarşik durumdan kurtaracak ve yardım stratejisi ile taktiğini tespit edecek. Bu, yerinde bir teşebbüs. Komisyonun, Hindistan, Pakistan, İsrail’in yardım sağlamak için başarıyla kullandıkları usulleri inceleyeceği ileri sürülüyor. Ne çare ki bu incelemeler, pek faydalı olmayacak. Zira yardım teminindeki başarıları, bu memleketlerin ustalığından çok, siyasi durumlarının ve tarafsız politikalarının sonucu. Dış politikada en ufak bir değişiklik düşünülmediğine göre, elimizde eskisi gibi coğrafi koz kalıyor”²⁴⁵

Yöncülere göre, ülkenin ağır bir borç yükü altında bağımsızlığını kaybetmemesi ve bir çıkmaza girmemesi için dış yardımlar belli bir planlama doğrultusunda kullanılmalıdır. Ayrıca iç kaynaklar verimli bir şekilde değerlendirilmelidir. Yöncüler, kendine özgü bir kalkınma felsefesine sahip olmasının Türkiye’nin itibarını ve kuvvetini arttıracaklarını düşünmüşlerdir. Böylelikle Türkiye Batı karşısında daha kişilikli bir tutum takınabilecektir: “İstikbalini daha ziyade rehin altına koymuş olmamak ve tam bir çıkmaza girmemek üzere Türkiye, bundan sonra dış yardımların her zerresini çok büyük dikkatle kullanmak zorundadır. Bu dikkatli kullanmanın çerçevesi ve zemini ancak iç fiyatlarda ve dış tediyeelerde istikrarı temel ittihaz eden planlı bir iktisadi politika ile sağlanabilir.”²⁴⁶

Yöncülere göre, yapılacak hibe yardımını 90 milyon dolardan 58 milyon dolara indiren ABD, tüm zorlamalara rağmen bu kararından vazgeçmemiş ve Türkiye’ye Avrupa İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı’na başvurmayı önermiştir. Ancak kısa vadeli ve yüksek faizli krediler veren bu milletlerarası kuruluşlar Yöncülere göre Türkiye’yi kalkınmayı engelleyici deflasyonist politikalar yürütmeye zorlayacaktır. Başka bir deyişle,

²⁴⁴ “Dış Yardım”, **Yön**, 10 Ocak 1962, sayı: 4, s. 4. Yöncüler, Amerikan elçisinin gizli raporunu açıklamalarının, Devlet Bakanı Turhan Feyzioğlu ve Dışişleri Bakanı Selim Sarper arasında yaşanan gizli çekişmeyi de açığa çıkardığını iddia etmişlerdir. Habere göre, Feyzioğlu raporun Sarper tarafından basına sızdırıldığını düşünmüştür. İki bakan arasında yaşanan anlaşmazlık, Dış Yardım Koordinasyonun Dışişleri Bakanı yerine Devlet Bakanı Feyzioğlu’na verilmesiyle şiddetlenmiştir. “Dış Yardım Koordinasyonu Hariciye vekilinin işidir” diyen Sarper istifa etmiştir. “Sarper’in İstifası”, **Yön**, sayı: 14, 21 Mart 1962, s. 4.

²⁴⁵ “Dış Yardım Planlaması”, **Yön**, sayı: 13, 14 Mart 1962, s. 4.

bu kurumlar, Türkiye'nin iktisat politikasının yürütülmesini "bu teşekküllerin gerisinde saklanan zengin dostların müdahalesine" açacaklardır.²⁴⁷

Doğan Avcıoğlu'na göre, uluslararası iktisadi kuruluşların az gelişmiş ülkelere karşı anlayışsız davranmaktadırlar. Bunun nedeni bu kurumların az gelişmiş memleketlerin farklı bir ekonomiye sahip olduklarını anlayamamalarıdır. Az gelişmiş ülkelerin sattıkları belli bir miktarda mala karşılık olarak gittikçe daha az miktarda ithalat yapmaları, bu ülkelerin aleyhinedir. Avcıoğlu, ileri Batı ekonomilerinin ucuza alıp pahalıya satmak şeklinde elde ettiği büyük gelirlerin, dış yardımlarla verdiklerinin çok üzerinde olduğuna dikkat çekmiştir:

"Sanayi üretimini tekelinde tutan ülkeler, dünyanın dört köşesinden hammadde ve gıda maddelerini, kendi tarımlarının sağlandığından çok daha avantajlı bir şekilde ithal etmişlerdir. Tarım maddeleri ithalatının avantajlı oluşu da onları daha fazla sanayileşmeye itmiştir. Öte yandan sanayi ürünleri karşılığı, gerekli gıda ve hammaddeyi sınırlı olarak satın alma olanağı, yatırımların doğurduğu enflasyonist eğilimleri az çok önlemeyi kolaylaştırmıştır. Gıda ve hammadde ithalatındaki sonsuz esneklik, genişleme devrelerini uzatmış, kriz ve durgunluk devreleri kısalmıştır."²⁴⁸

Yön yazarlarından İdris Küçükömer'in²⁴⁹ "*Dış Ticaret*" başlığıyla kaleme aldığı üç bölümlük yazı dizisi, bu süreci Türkiye özelinden hareket ederek ayrıntılandırmıştır. Küçükömer, ilk olarak mevcut dünya koşullarında, sanayileşmemiş ülkelerin ihracat oranının azaldığını, ithalatının ise arttığını belirtmiştir. Küçükömer'e göre aradaki açık, dış kredi ya da yardımlarla kapatılmaya çalışılmıştır. Bu durum gelişmeye çalışan ülkeler için bir *paradoks* yaratmıştır. Ayrıca az gelişmiş ülkeye gelen yabancı sermayenin önemli bir kısmının petrol ve diğer stratejik kaynakların stok ve üretimini kontrol etmeyi amaçladığını vurgulayan Küçükömer, bunu 'yeni emperyalizm' olarak tanımlamıştır. Yazar, ilkel

²⁴⁶ "Borçlanmaktan Kaçınalım", *Yön*, sayı: 41, 26 Eylül 1962, s. 12.

²⁴⁷ "Dış Yardım", *Yön*, sayı: 15, 28 Mart 1962, s. 8.

²⁴⁸ Doğan Avcıoğlu, "Kalkınma Programı: I- Arayış", *Yön*, sayı: 12, 7 Mart 1962, s. 9.

²⁴⁹ İdris Küçükömer İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde öğrenim görmüştür. 1960 sonrasında *Yön*'de yazdığı yazılarla tanınmıştır. *Ant* dergisindeki yazılarıyla tartışma yaratmıştır. Buradaki yazılarında Türkiye'de devletin *despotik* niteliğinin sivil toplumun gelişmesindeki en büyük engellerden biri olduğunu savunmuştur. http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/%C4%B0dris_K%C3%BC%C3%A7%C3%BCK%C3%B6mer, 13 Haziran 2007. Bu görüş, *Yön*'deki hakim ideolojik eğilimle zıtlık yaratmıştır. Nitekim Doğan Avcıoğlu, Küçükömer'in ve Sencer Divitçioğlu'nun ülkedeki temel çelişme 'kapıkulu' ve 'halk sınıfı' arasındadır şeklindeki görüşlerini eleştirmiştir. Avcıoğlu'na göre 'kapıkulu-halk' çelişkisi'emperyalizm-ağa-komprador-millet' çelişkisinin önüne geçirilmiştir. Böylece emperyalizmin kendisi için en büyük tehlike saydığı geleneksel yöneticileri nötralize etme çabasına ister istemez destek verilmiştir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan Avcıoğlu, "S.Divitçioğlu'nun Kitabı Üzerine", *Yön*, sayı: 169, 24 Haziran 1966, s. 13.)

maddeler ihraç ederek, yeterli sermaye malları ithal edemeyen fakir ülkelerin dış yardım ve kredi yoluyla kalkınmaya çalışmasının başarısızlıkla sonuçlanacağını ifade etmiştir.

“Öyle ki kalkınmak isteyen bu eski ve kalabalık nüfuslu ülkeler, emeğin verimliliğini arttırmak için sermayeye muhtaçtırlar. Fakat dünyamızdaki “kuvvet politikası”, sebebiyle dış sermayenin gelişi tavizler verilerek sağlanabilmektedir. Bu *paradoks* gören ve çözümünü amaç alan devletler bağlantısızlık politikasına yönelmektedirler. O zaman Hindistan’ın neden aynı masrafla demir ve çelik endüstrisinde bize göre iki kat kapasiteli tesisler yaratılabildiğini anlayabiliriz. Öyle bir dış ticaret dünyası ki ilkel maddeler satarak hem dış ticarete ziyanlı çıkacaksın, hem de yabancı sermayeyi mutlak sayıp sömürüleceksin. Öyle ki yabancı sermayenin önemli olanı sadece petrol ve diğer stratejik kaynakların stok ve üretimini kontrol için gelecektir. Böylece dünya kaynaklarının kontrolünü yapanlara fakir ülkenin kontrolünü de teslim etmiş olacaksın: İşte bunun ismi “yeni emperyalizm” dir. Ayrıca petrolü olmayan sanayileşmemiş ülkelerin durumu daha da zordur.”²⁵⁰

Küçükömer, Türkiye’nin ekonomik verimlilik açısından uygun olamayan dış krediler almasının Türkiye’nin içten ve dıştan sömürülmesine yol açtığını belirtmiştir.²⁵¹ Küçükömer’e göre, Türk ekonomisi 1948’den beri sürekli dış ticaret açığı vermiş, bu açıklar dış borç alınarak kapatılmıştır. Türkiye bir süre sonra bu borçları ödeyemez hale gelmiştir. Yazar, bu borçların önemli bir kısmının, Türk ulusunun gerçek borcu olmadığını ileri sürmüştür: “1950’den bu yana gerçeğe yakın ithal döviz giderlerini yeniden hesaplarsak, dış ticaret açığında döviz kaçakçılığı için yapılan suni şişirmeyi götürü olarak tespit edebiliriz. Bu hesaba göre 1950-63 arasında ithalattan götürü olarak 663 milyon dolar fazla döviz dışarı transfer edilmiştir. İhracattan ise 465 milyon dolar yurda getirilmiştir. Dış ticaret açığı söz konusu dönemde dış borç diye Türk ulusuna yüklenmiştir.”

Başka bir deyişle Küçükömer’e göre, gerçek olmayan beyanlarla ithalatta fiyat yüksek gösterilip dışarıya ödenmesi gerekenden fazla döviz transfer edilirken; ihracatta ise satılan malın fiyatı düşük gösterilip ülkeye getirilmesi gerekenden daha az döviz getirilmiştir: “Peki, bütün bu kaçırılan ve dış borç sayılan miktar ile fakir ulusun iradesinin ne ilişkisi var? Bana göre hiçbir ilişkisi yoktur. Türk ithalat ve ihracat tacirlerinin yabancı ülke tacirleri ve mali kurumları ile birlikte yürüte geldikleri bir soygundur bu.”²⁵²

Yöncüler, Batı’nın dış yardım kozunu kullanarak Türkiye’nin iç ve dış politikasına yön vermeyi amaçladığını düşünmüşlerdir. *Yön* yazarlarından Haluk Ülman’a göre, 27

²⁵⁰ İdris Küçükömer, “Dış Ticaret : Büyük Soygun Yolu: 1”, *Yön*, sayı: 82, 23 Ekim 1964, s. 16.

²⁵¹ Küçükömer, “Dış Ticaret : Büyük Soygun Yolu: 2”, *Yön*, sayı: 83, 13 Kasım 1964, s. 16.

²⁵² Küçükömer, “Dış Ticaret : Büyük Soygun Yolu: 3”, *Yön*, sayı: 84, 13 Kasım 1964, s. 16.

Mayıs yöneticileri Batılı dış yardımın Türkiye politikası üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak için çaba sarf etmişler ancak başarılı olamamışlardır. Seçimlerden sonra gündeme gelen Sovyet yardımı da bir sonuca ulaşamamıştır. Türkiye'nin Batı ile olan bağlantıları Sovyetler Birliği'nden yardım istemeyi ve almayı engellemiştir. Yetersizliğinden şikâyet etseler de Türk devlet adamları için Batı yardımı tek çıkar yol görülmüştür.

Ülman, dış yardım konusunda Türkiye'nin Batı'ya ne kadar bağlı olursa olsun, yapılan yardımın Batılı devletlere Türkiye iç ve dış politikasına karışma hakkını vermeyeceğini belirtmiştir. Yazara göre, Türkiye'nin iç ve dış siyasette karar alıp uygulama yetkisi Türk halkına aittir: “Batılı dostlarımız eğer bize dış yardım yapıyorlarsa, bunun Türkiye'nin kuvvetli olmasında kendi çıkarları olduğu için yapmaktadırlar. Türk iç ve dış politikasını yönetenler, Batılı yöneticilere bu gerçeği korkusuzca hatırlatmalıdırlar. Hele yapılan yardımlar Türkiye'yi çağdaş bir devletçilik düzenini köstekleyecek şartlara bağlanıyorsa, buna izin verilmemelidir.”²⁵³

ABD Başkan Yardımcısı Lyndon B. Johnson'ın Ağustos 1962'de gerçekleştirdiği Türkiye ziyaretinde dış yardım konusunda yaptığı açıklamaları, Doğan Avcıoğlu “*Hoş geldin Johnson güle güle Thalmayer*” başlıklı yazısıyla değerlendirmiştir. Yazısında, “Atatürk biliyor ve her konuşmasında ifade ediyor ki, bunları gerçekleştirmeden bir ülkenin bağımsız olabilmesine imkân yoktur. Süngü zaferini iktisadi zaferle tamamlamayan milletlerin ben özgürüm demesine imkân yoktur.” diyen Avcıoğlu Atatürk Türkiye'sinin tam bağımsızlığa ulaşmak için siyasi bağımsızlığın yanında iktisadi bağımsızlığa da büyük önem verdiğini hatırlatmıştır. Avcıoğlu'na göre, ülkenin geleceği ve bağımsızlığı başka devletlerin vereceği dış yardımlara bağlanmamalıdır. Yazısının devamında Avcıoğlu, Başkan yardımcısının “dış yardımlar konusunda derhal harekete geçeceğim” şeklindeki ifadesini, biraz da alaycı bir üslupla yorumlamıştır:

“Bunun içindir ki sevgili okuyucular size bu 30 Ağustos yıldönümünde bazı tavsiyelerde bulunacağız. (...) Yardım alabilmek için dikkat etmeniz gereken durumlar var. Yardım verecek çevrelerin midesini bulandıracak, yabancı sermayeyi ürkütecek davranışlar vatan hainliğidir. Bu işlerin şartını şurtunu büyüklerimiz düşünür ve siz her şeye ‘Evet Efendim’ dersiniz. (...) Size son bir şey daha tavsiye edeyim, Gidiniz 30 Ağustos'un yıldönümü törenlerini seyrediniz. Biz Türklerin bağımsızlığı sağlayan büyük ve kâfi darbenin

²⁵³ Haluk Ülman, “Dış Politikamızın Değişkenleri: II”, *Yön*, sayı: 27, 20 Haziran 1962, s. 16-17.

başlangıcıdır bu. Hem kim bilir ne güzel nutuklar söylenecek: Vatandaşlarrr... İstiklal!!!... Cumhuriyettt... Bağımsızlıkkk... Bizzz... Aslanlarrr... Zaferlerimizzz...”²⁵⁴

Gerçek milliyetçiliğin toplumun çıkarlarını gözetmek olduğunu belirten İlhan Selçuk da, hamasi söylemlerin arkasına sığınarak kimi çevrelerin dış yardımlar aracılığıyla bireysel menfaat sağlama arzusu içerisinde olduklarını belirtmiştir: “Lafta milliyetçilik, nefesle din... Bunları dış yardımın sadakasına sarıp fakir halkın cehaletine sunacak oy toplayacaksın(...). Borçlanacak, borçlanacak, borçlanacaksın... Aldıklarını sermayedar gurupları yaratmak, ağaları desteklemek için kullanacaksın(...) Sömürge ekonomisini benimsemiş, sömürge ekonomisinin parçaları haline girmiş kimselerin ne dini vardır, ne milleti!.. Onların tek bir dini vardır: para, tek bir milleti vardır: para”²⁵⁵

Özetlenecek olursa, kapitalist batı ülkelerinin verdiği yardımlar Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerin sanayileşmesini ve kalkınmasını önlemektedir. Bu ülkeleri açık pazar ve hammadde deposu haline getirmektedir. Yardım veren ülkeler öncelikle kendi firmalarına ve ihracatçılarına pazara bulmayı amaçlamaktadırlar. Yöncüler, Türkiye’nin aldığı yardımlara karşılık bağımsızlığından taviz verdiğini belirtmişlerdir. Ekonomi politikasının belirlenmesi büyük ölçüde yabancıların eline bırakılmıştır. Başka bir deyişle, yabancılar Türkiye’nin kalkınmasını sağlayacak sanayi yatırımlarına para vermekten kaçınmışlar ve şartlı yardımlarla ekonomiyi kontrol altına almışlardır.

3.2.1.1.2. Yabancı Sermaye

Yabancı sermayenin teşviki, başta ABD olmak üzere Batılı kapitalist ülkelerin dış politika hedeflerinin temel önceliklerinden biri olmuştur. Kapitalist ülkeler, Türkiye gibi az gelişmiş ülkelere kendi sermayelerine avantajlar sağlamaya özen göstermiştir. Az gelişmiş ülkelerin yabancı sermayeye dayalı kalkınma politikasını benimsemesi, dış yardım alma şartlarından biri sayılmıştır.

Doğan Avcıoğlu’na göre, “Yabancıya el açarak, memleketin bütün zevklerini yabancıya peşkeş çekerek kalkınma denemeleri bugün bütün azgelişmiş ülkelere iflas etmiştir.”. Ona göre, Abdülmecid devrinden beri benimsenen “yabancı sermaye gelsin kalkınalım” felsefesinin yanlışlığı ortadadır: “Bugün tam bir çıkmaz içine düştüğümüzü hissetmeye başladığımız halde, kurtuluşu, yabancı sermayeye yeni tavizler tanımak, işçi

²⁵⁴ Doğan Avcıoğlu, “Hoş geldin Johnson Güle Güle Thalmayer”, *Yön*, sayı: 37, 29 Ağustos 1962, s. 3.

ihraç etmek ve turist beklemekte görmekteyiz. Bu ümitlerde geçmiş ümitler gibi boşa çıkacaktır. Zira, bir millet dilencilikle, turistlere garsonluk etmekle, kumarhaneler ve sefahathaneler açmakla ve işçisini yabancı işçinin artık tenezzül etmediği işlerde çalışmaya göndermekle kalkınamaz.”²⁵⁶

“*İşte yabancı sermaye*” başlıklı haberde Yöncüler, yabancı sermayeye yönelik argümanlarını örnek bir olayla desteklemektedirler. Haberde, yerli sermaye ile kurulan ve dünya normlarında tüp üreten bir fabrikanın ülkedeki tüp ihtiyacını karşıladığı halde yabancı sermayeli bir şirketin ortaya çıkarak, tüp ithal ettiği belirtilmiştir. Böylelikle yabancı sermayenin milli sanayiye dayalı kalkınmayı nasıl engellediği anlatılmak istenmiştir: “5 milyon sermayeli bir ecnebi şirket pek kısa zamanda 140 milyon lira kar ederek bu parayı Türkiye hazinesinden alıp uçurmuştur. Her çocuğun 3-5 bin dolar borçlu olduğu bu milletin en elim zamanlarında milli servetinin bir takım oyunlarla başka milletlerin kasasına aktarılması ne zaman kadar sürüp gidecektir.”²⁵⁷

Doğan Avcıoğlu’na göre, “Amerikan birası uğruna yerli bira, Coca-Cola uğruna Türk meyva suyu feda edilerek” milli sanayi daha doğmadan yok edilmektedir. Avcıoğlu “*Gençliğe Çağrı*” başlıklı yazısında gençlerin yerli malı kampanyasına katılmaya çağırmaktadır. Yazara göre bu milli bir uyanışın başlangıcı olacaktır:

“Karşımızda devletleriyle, sanayicisi, tüccarı, avukatı, profesörü ve yazarıyla dev bir menfaat şebekesi vardır ve bu menfaat şebekesine kimse dur dememektedir. Gençlik diyecektir. Yabancı petrole, Coca-Cola’ya, Sana ve Vita’ya, Schlitz birasına bütün asil davaların savunuculuğunu yapan gençlik hayır diyecektir. Atatürk gençliği, bugün tek başına da kalsa, kendi öz petrolünü almak, kendi meyve suyumuzu, kendi biramızı, kendi nebati yağımızı tek kelimeyle kendi malımızı kullanmak için Atatürk devrinde olduğu gibi geniş bir kampanya açmalı, yabancı mal salgınına karşı, kamu oyunu uyarmalıdır. Gençlik yabancı petrol ve yabancı mal kullanmayı milli bir ayıp haline getirmelidir.”²⁵⁸

Doğan Avcıoğlu, “*Yabancı Sermaye İle Kalkınma Efsanesi*” adlı çalışmasında Atatürk dönemi hariç, ülke kalkınmasının iki yüzyıldır yabancı sermayenin akışına bağlandığına dikkat çekmiştir. Avcıoğlu’na göre, Atatürk yabancı sermayeye hayır demesini bilmiş, en güç şartlar altında milli sanayinin temellerini atarak yabancı sermaye olmadan da devletçi bir politikayla kalkınabileceğini ispatlamıştır. Ancak bu devletçilik

²⁵⁵ İlhan Selçuk, “1962 Yılında Türk Milliyetçiliği”, *Yön*, sayı: 25, 6 Haziran 1962, s. 7.

²⁵⁶ Doğan Avcıoğlu, “Kalkınma Çağı”, *Yön*, sayı: 81, 16 Ekim 1964, s. 3.

²⁵⁷ “İşte Yabancı Sermaye”, *Yön*, sayı: 80, 2 Ekim 1964, s. 5.

²⁵⁸ Doğan Avcıoğlu, “Gençliğe Çağrı”, *Yön*, sayı: 91, 25 Aralık 1964, s. 3.

politikası II. Dünya Savaşı sonrası terk edilmiştir. DP döneminde yabancı sermayeye imtiyazlar tanımak amacıyla yabancı sermayeyi teşvik kanunu hazırlanarak, sermayenin her alana girişi serbest bırakılmıştır. Ayrıca serbest kâr transferi önünde ki engeller ortadan kaldırılmıştır. Böylelikle Türk yatırımcılarının yararlandığı tüm haklardan yabancı yatırımcılar da istifade etmişlerdir. Avcıoğlu, ortaya çıkan durumu istatistiklere dayanarak açıklamaktadır:

“1963 sonuna kadar 13 yıl zarfından gelen yabancı sermaye 248 milyon TL’den ibarettir. Milyarlarca lira yabancı sermaye yatırımı hayali gerçekleşmemiştir. Hatta bu sermayenin bir kısmının Türkiye’de oturan şahısların dışarıya kaçırdıkları paraların Yabancı sermayeyi Teşvik Kanununun çok avantajlı hükümlerinden yararlanarak geri gelmesiyle teşekkül ettiği söylenebilir. 248 milyon lira yabancı sermayenin 8.1 milyon lira, 81 patent, teknik bilgi gibi gayri maddi haklara gitmektedir. 200.3 milyon lira ise makine vs şeklindeki aynı yatırımlardır. Döviz olarak gelen miktar ise 39.7 milyon liradan ibarettir. Bu durumda döviz ihtiyatlarımız bakımından yabancı sermayenin bu konudaki ısrarlı bir edebiyata rağmen, direkt en ufak bir yetkisi olmamıştır. Aksine serbest kar ve sermaye transferleri dolayısıyla yabancı sermaye döviz kanamasına yol açmıştır.(...) Döviz olarak 13 yıllık devrede 39 milyon lira girdiği halde 134 milyon lira gitmiştir. Bunun 79 milyon lirası kar transferidir.”²⁵⁹

Doğan Avcıoğlu’na göre, “Sam amcanın koltuğunda yürütülen” kapitalist gelişme politikası Türk ekonomisinin kötüye gitmesinden başka bir sonuç vermemiştir:

“1) Sermaye birikiminden beklenen hızlanma olmamıştır. AİD tarafından bir Amerikalı profesöre yapılan araştırma, Türkiye’de potansiyel tasarruf hacminin milli gelirin yüzde 30’una ulaşabileceğini göstermiştir. Halbuki resmi ve özel iç tasarruflar yüzde 13-14 civarında kalmaktadır. Tasarrufların önemli bir kısmı dışarıya kaçmaktadır. Dış ticaret yoluyla 1950-63 devresinde dışarıya 12 Milyar lira kaçırıldığı hesaplanmaktadır. Yeni dış krediler, zirai fazla yardımları ve proje kredileri sayılmazsa, ancak eski borçların taksitlerini karşılayabilecek duruma gelmiştir. Borç yükü artmakta, ekonomiye net bir ilave olmamaktadır. Üstelik şartlı kredilerin bir kısmı, dünya fiyatlarının bir hayli üstünde yürütülen bir ithalata zorlandığımız için, daha verilmeden geri alınmaktadır.

2) Yabancı sermaye, ya bir cins avantajlı ithalattan ibaret olan montaj ve ambalajlama sanayiine gelmiş, ya da çok karlı tüketim sanayii ile ilgilenmiştir. Sermaye, bir iki yılda amorti edilebilmektedir. Bu sebeple yabancı sermaye, sermaye getiren değil, sermaye götüren bir unsur olmaktadır.(...)

3) Petrol kanunu kendi imkânlarımızla bulup işletebileceğimiz, Siirt bölgesi petrollerinin dahi yabancı şirketlere hediye edilmesine yol açmıştır. Bu şirketler petrol bulup işletmeler bile 1 milyon ton ham petrol üretiminde, sermayenin dışında 26 milyon civarında kar transferi yapabileceklerdir. Bu miktar petrolün ithal maliyeti ise 19 milyon dolardır. Petrolde de sömürülmeye mahkûmuz.(...)

4) Daha önemlisi, emperyalist ülkelere tabi bir gelişme politikası, statükonun devamını isteyen sosyal gurupların güçlenmesine yol açmaktadır.(...) Yabancı sermayenin yanında onun borusunu çalan bir kadro teşekkül etmiştir.(...)²⁶⁰

²⁵⁹ Doğan Avcıoğlu, “Yabancı Sermaye İle Kalkınma Efsanesi”, **Yön**, sayı: 81, 9 Ekim 1964, s. 8-9.

²⁶⁰ Doğan Avcıoğlu, “Kalkınmaya Götüren Yol”, **Yön**, sayı: 86, 27 Kasım 1964, s. 8-9.

Özetlenecek olursa Yöncülere göre, ülkeye gelen yabancı sermaye, kendisine sağlanan olanaklardan yararlanarak yüksek karlar elde etmiştir. Yabancı firmaların yaptıkları kar transferleri getirdikleri sermayeyi çok büyük ölçüde aşmıştır. Yabancı sermaye ülkenin öz kaynaklarını sömürmüş ve milli sanayinin gelişmesini engellemiştir.

3.2.1.1.3. *Petrol Sorunu*

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın [TPAO] yabancı petrol ithalatının kısılması yönünde Petrol Dairesine yaptığı müracaat, bir süre sonra TPAO ve Sanayi Bakanlığı arasında bir anlaşmazlığa dönüşmüştür. Bu anlaşmazlıkla gündeme gelen petrol meselesi, *Yön* sütunlarında geniş yer bulmuştur.

Yöncüler, 1963 yılından itibaren kamuoyunda geniş yankı uyandıran petrol meselesi üzerinden Türkiye dış politikasını tartışmaya açmışlardır. Türk petrolünün korunması için yabancı petrol ithalatının kısıtlanması gerektiğini savunan Yöncülere göre, bu iktisadi bağımsızlığın sağlanması yolunda atılacak önemli bir adımdır.

Fethi Naci, petrol konusunun gündeme gelmesinin ardından ülkede ortaya çıkan durumu şu şekilde tasvir etmiştir:

“Petrol ve emperyalizm..., 1965 baharında Türkiye’de petrol; emperyalizm konusunda, gerçek milliyetçilik konusunda bir turnusol kağıdı ödevi görmeye başlamıştı. Emperyalizmin hizmetinde misiniz, emperyalizme karşı mısınız, petrol meselenizdeki davranışınız hemen bunu açığa vuruyordu. Emperyalizm Mobil ve Shell’e bürünmüş, petrol diye görünmüştü. Çünkü petrol, Türkiye’nin dış ticaret yoluyla soyuluşunun en açık örneklerinden birini gözler önüne seriyordu. Bize yardım ettiklerini söyleyen dostlar, petrolü dünya fiyatlarından yüzde 35 pahalıya satıyorlardı.(...) Çünkü petrol, Türkiye’nin çözüm bekleyen meselelerini bir yana iten, bütün vatanseverleri Amerikan emperyalizminin ihraç metayı komünistlik suçlamasıyla suçlayarak susturmaya çalışan, Anayasa’yı uygulamaktan aciz yönetici sınıfların, bu sömürme düzenini sürdürmek için, nasıl Türk halkına değil de emperyalist kuvvetlere dayanmak zorunda kaldıklarını, nasıl gayri milli bir duruma düşüklerini en açık bir şekilde gösteriyordu. Bunun için 1965 Türkiye’inde emperyalizme karşı savaşın somut ilkesi ‘petrol millileştirilecektir’ olmuştur”²⁶¹

“*Petrol Kaynaklarımız Tehlikede*” başlıklı yazısında Doğan Avcıoğlu, Mobil, Shell, BP gibi dev petrol şirketlerinin Türk piyasasını ele geçirmek için devlet kurumlarıyla bir çatışma içerisine girdiğini belirtmiştir. Bu şirketlerin yerli petrol işleyen rafineleri kontrol altına almak istediğine dikkat çekmiştir. Avcıoğlu, Türk petrolünü korumak için TPAO’nun yaptığı müracaatı dikkate almayan Sanayi Bakanlığını ve ona bağlı olan Petrol Dairesini yabancı petrol şirketlerin sözcülüğünü yapmakla suçlamıştır. Yazara göre, “sorumlu

²⁶¹ Fethi Naci, Emperyalizm Nedir?, *Yön*, sayı: 103, 19 Mart 1965, s. 16.

yöneticilerin meseleye soğukkanlı bir şekilde yaklaşamamaları ya Amerikalılar kızarsa, ya yabancı sermaye ürkerse, sonra mahvoluruz” korkusundan kaynaklanmaktadır:

“Bu korku 76 milyon liralık kredi dolandırıcılığından sanık Oğuz Akalın bir petrol şirketine olan borcunu, Hazineye ödetmek için kanun tasarıları hazırlanmasına sebebiyet verdi. Bu korku, Türk petrol kaynaklarının feda edilmesine ve Petrol Dairesi gibi Devlet Kurullarının yabancı şirketlerin savunucusu haline gelmesine yol açmaktadır. Nitekim son günlerde Türk petrol kaynaklarını koruma gerekçesiyle toplanan Bakanlıklar arası komisyon, yabancı şirketleri ürkütmek endişesiyle aşağıda göreceğimiz üzere tedbir almaktan kaçındı!

Sayın Muammer Aksoy’un dediği gibi ‘Sanayi Bakanı ve Petrol Dairesi yetkilileri sanmaktadırlar ki, Türk devletinin en tabii hakkı olan ve devletlerarası hukuka aykırı düşmeyen bazı tedbirlerle yerli sanayi, yerli sermayenin ve milli servetin korunması amacı güdülecek olursa, böyle bir davranış Amerika ve İngiltere tarafından kendilerine bir cephe alış olarak karşılanır ve bizi iktisadi yardımdan yoksun bırakır. Petrol Kanunun uygulayacak iki makam, yani Sanayi Bakanı ve ona tabi olan Petrol Dairesi, sermayenin yüzde 92’si devlete ait olan Türk Petrolleri A.O. ile aklın kavrayamayacağı bir çatışma ve insanı sadece hayrete değil, düpedüz dehşete düşürecek bir yıpratma kampanyası içindedirler.

Türkiye petrolleri A.O.’nın Sanayi Bakanına Petrol Dairesi ile hangi konularda ve ne ölçülerde çatışma durumuna düştüğünü yakından bilen kimseler, eğer şirketi tam adıyla değil de mesela sadece, rumuzu olan T.P.A.O. olarak tanısal, bu şirketin bir Türk şirketi olduğunu, hele Hazinesinin bir parçasını teşkil ettiğini akıllarının köşesinden bile geçirmezler. Hatta diğer ecnebi şirketler, mesela Mobil, Shell, ve BP’ye karşı davranışla, T.P.A.O. ya reva görülen tutumu kıyaslıyorlar, bu T.P.A.O.’nun mesela Demirperde arkasında yer alan bir şirket olduğu kanısına varabilirler, Evet, gerçek bu kadar acıdır; ve bu alanda aklın kavrayamayacağı bir anormallik hüküm sürmektedir.(5 Mart 1963)”²⁶²

Mümtaz Soysal’a göre, “petrol yağmacılığı”, bir ülkenin yabancılar eliyle sömürülüşünün en tipik ve sembolik örneğidir. Petrol davası bu nedenle iktisadi bağımsızlık savaşının “mihenk taşı”dır. Amerikan propagandası ile Türkiye’nin petrol kaynaklarını geliştiremeyeceği düşüncesinin ısrarla yaygınlaştırıldığını belirten Soysal, böylelikle milli petrolün yabancıların kullanımına açıldığını ifade etmiştir. Yazara göre, yabancı şirketlerin hazırladığı Petrol Kanunu, Türkiye’nin kendi kaynaklarından istediği şekilde yararlanmasına engel olmaktadır. Bu kanununla yabancı şirketlere bir takım mali kolaylıklar sağlanmıştır. Kendi petrolcülük faaliyetleri için gerekli tüm malzemeyi gümrük vergilerinden muaf tutularak ithal eden şirketler ayrıca dışarıdan getirdikleri petrolü Türkiye’de işletip dünya rayıcı üzerinden Türkiye’ye satma kolaylığını bulmuşlardır.

Soysal, Türkiye’nin Doğu Bloku ülkelerinden petrol ithal etmeyi gündeme getirmesi üzerine yabancı şirketlerin değişmesi imkânsız dedikleri fiyatlarını kırdıklarına dikkat çekmiştir. Böylelikle, dış politikada bağımsızlığa doğru en ufak bir kayışın bile Türkiye’ye yarar sağladığının altını çizmiştir: “Son günlerde Türkiye’nin Romanya’dan gaz yağı ithali

²⁶² Doğan Avcıoğlu, “Petrol Kaynaklarımız Tehlikede”, **Yön**, sayı: 66, 20 Mart 1963, s. 8-9.

için anlaşma imzalaması ve Doğu Bloku'ndan petrol ithal etme tehditlerinde bulunması üzerine yabancı şirketler imkânı yok değişmez dedikleri fiyatlarını %25 kırmak zorunda kalmışlar ve dış politikada bağımsızlığa doğru çok hafif bir kayma bile hemen meyvesini vermekte gecikmemiştir.”²⁶³

Yöncüler, kamuoyunu Türk petrolü kullanmaya ve satmaya teşvik eden yayınlar yaparak halkın dikkatini petrol meselesine çekmeyi amaçlamışlardır. Örneğin dergide Türk petrolünü kullanma kampanyası²⁶⁴ kapsamında Türk şoförlerine yapılan şu çağrı yayınlanmıştır:

“Vatansever Türk Şoförü,

Vatan bağrından fıskıran ve senin öz malın olan milli petrolü kullanma, yurt ve Türklük borcudur. Unutma ki kendi öz kaynaklarından çıkan milli petrolünü kullanmakla, milli petrol sanayimizi ve yurt çapında iktisaden yükselme hamlemize kendi şahsında düşen hizmetin en şerefliğini yapacaksın. Bu suretle milli servete seninde katılma payın olacaktır. Unutma ki, yabancı petrolü kullanmakla her yıl milyonlarca liranın yurtdışına çıkmasına da mani olacaksın. Milli Petrolcülüğümüzün öncülüğünü başarıyla yapan ve yurt hizmetinde olan Türkiye Petrolleri A.O, Petrol Ofisinin bütün bayileri ve kaynakları senin emrinde ve hizmetindedir. Bu milli davada üzerine düşen ödevi yapmakla, bu memleketin vatansever ve idealist bir evladı olduğunu ispat etmiş olacaksın. Bu milli çağrıya severek sende katıl”²⁶⁵

“*Yön’ün Yükselttiği Ses*” başlığıyla yayınlanan yazıda ise Yöncüler, Türk gençliğini milli petrolü satma kampanyasına çağırmaktadırlar. Fay Kirby Berkes, Türkiye’nin ulusal kurtuluş savaşında ulusça bir mücadele verdiğini hatırlatarak, gelinen noktada tekrar ulusal bir bütünleşmeye ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Berkes’e göre bu durumda özellikle gençliğe büyük görev düşmektedir. “Türk petrolünden müşteri kapmak ve herhangi ulusal direnme karşısında zararlarını diplomasi ve uluslararası mevzuat iddiaları ile kapatmak” olan yabancı petrol şirketlerine karşı gençliğin takınacağı tutum önemlidir:

“Bir defa heyecan ve hiddete kapılmadan, havaya bir el bile kaldırmadan bunlara karşı daha müessir olacak tedbirlere başvurmak. Yabancı şirketler her şeyi düşünebilirler, her şeye başvurabilirler fakat “bize zorla müşteri bulun” diye hiçbir hükümeti zorlayamazlar. Lazım olan şey yolcuların dikkatini bugün tavşan gibi üreyen Mobil, Shell, BP’lerden Türk petrolüne çevirmektedir. Sırf Türk petrolü müşterisi olmakla, bugün kimsenin yolda

²⁶³ Mümtaz Soysal, “Bu Petrol Bizim”, *Yön*, sayı: 96, 29 Ocak 1965, s. 8-9.

²⁶⁴ 1965 yılında TPAO Genel Müdürü İhsan Topaloğlu, petrol yasasının TPAO’ya yalnızca sekiz petrol kuyusu açabilme izni vermesine tepki göstermiştir. Genel Müdür, TPAO’nun dokuzuncu petrol kuyusunu açma talebinin hükümetçe reddedilmesinin kamu çıkarıyla bağdaşmadığını belirtmiş ve kamuoyunu bu konuda duyarlı olmaya çağırmıştır. Genel Müdürün çağrısı özellikle aydınlar ve öğrenciler üzerinde etkili olmuştur. Hükümetin aralarında Shell, Mobil gibi dev enerji tekellerinin bulunduğu yaklaşık on bir kadar yabancı sermayeli şirketin çıkarlarını temsil ettiğini savunan bu kesimler “Milli Petrol”, “Petroller Millileştirilecektir”, “Kahrolsun Emperyalizm”, “Kahrolsun Yabancı Petrol Şirketleri” sloganlarıyla, halkı milli petrolü kullanmaya teşvik etmişlerdir. “Tarih Bizden Yana”, <http://www.tkp.org.tr/index.php?yayinno=240&yayinyazi=1070>, 3 Nisan 2007.

²⁶⁵ “Türk Petrolünü Kullanma Savaşı Başlıyor”, *Yön*, sayı: 9, 21 Ocak 1965, s. 6.

benzinsiz kalma tehlikesi yoktur. Türk petrolüne müşteri sağlama kampanyasının en tabii başlangıcı YÖN okuyucularının şahsen müşterisi olmalıdır. Bununla, gerçek “toplumcu”lar “makale toplumcuları” belli olacaktır. İkinci yapılacak şey kampingdir. Her hafta sonu küçük gençlik gurupları Türk petrol istasyonlarının yanına 30-40 ağaç fidesi dikerek amaçlarını ifade edebilirler. Bunun bir faydası şudur: Aydınin halkla bir temas kuramadığından şikâyet edilir; fakat aydının bütün söyledikleri yalnız kendilerinin okudukları dergilerden öteye gidip halka ulaşmıyor. Tecrübelerimiz göstermiştir ki halka ulaşmanın en iyi yolu bir şey yapmaktır.(...). Üçüncü yapılacak iş kendi kaynak ve vasıtaları ile Türk petrol satış yerlerinin yanına çekici elverişli dinlenme yerleri yapmaktır. Yabancı petrolcüler Türk halkının ağaca, güzelliğe karşı sevisini iyicene istismar ediyorlar. Beşer, onar kişilik gençlik gurupları ceplerinde bir miktar çimento, tahta veya yelken bezi hatta kamyon tedarik ederek ne kadar acemi olursa olsunlar yabancıların yaptıkları ayarda iş görebilirler.²⁶⁶

Yöncülere göre, yabancı petrol şirketleri Türkiye’de buldukları yerli ham petrolü işlemekten kaçınıp, kendi petrollerini Türkiye’ye ihraç etmeyi amaçlamaktadırlar. Bu konuyla ilgili dergide yabancı petrol şirketlerinde on yıl çalışan Kamuran Erdinli’nin yorumlarına yer verilmiştir. Erdinli’ye göre, ülkenin dövizleri, bu şirketlerin yurt dışındaki merkezlerine aktarılmaktadır. Petrol şirketleri, Petrol Dairesi ve Gümrük Bakanlığına verdikleri aylık yerli petrol ürünleri beyannamelerinde o ay içinde yerli ham petrolden elde edilen ürünlerin miktarını ve bu ürünlerin tamamen tüketiciye teslim edildiğini bildirerek, karşılığında muafiyet belgesi elde etmektedirler. Bu belgelerle gümrük vergi ve resimlerini her ay Hazine’den almaktadırlar. Tüm bu avantajlarına rağmen, yabancı şirketlerin yerli ham petrolü işlemekten niçin kaçındıkları Erdinli şu şekilde açıklamaktadır: “Burada şu husus akla gelebilir: Madem ki yerli petrolden elde edilen ürünler gümrük resminden muaftır ve madem ki bu para Hazine’den çıkıp petrol şirketlerinin cebine girmektedir o halde bu şirketlerin daha fazla yerli petrol işlemleri ve satmaları kendi çıkarları gereğidir. Her ne kadar işin görünüşü böyle ise de bu şirketler için esas mesele ceplerine Türkiye’de 3-5 milyon Türk lirası indirmek değil, New York ve Londra merkezlerine kalkınma çabası içinde bulunan bu memleketin dövizlerini aktarmaktır.”²⁶⁷

Doğan Avcıoğlu’na göre de yılda 500 milyon lira döviz, yabancı petrol şirketleri adına Londra ve New York bankalarına transfer edilmektedir. Avcıoğlu, Türkiye’nin “aşırı sömürge fiyatları ile kartelden petrol almaya mahkûm” edildiğini belirtmektedir. Başyazara göre, Türkiye’nin çıkarı, petrolü devlet eliyle serbest piyasadan en ucuz fiyatla ithal edilmesini ve rafineleri bu petrolü işlemekle yükümlü kılınmasını gerektirmektedir. Petrol

²⁶⁶ Fay Kirby Berkes, “Yön’ün Yükselttiği Ses”, *Yön*, sayı: 82, 6 Kasım 1964, s. 6-7.

²⁶⁷ Kamuran Erdinli, “Türkiye’de Petrol Oyunları”, *Yön*, sayı: 110, 7 Mayıs 1965, s. 5.

arama ve bulma işinin de milli petrol şirketine bırakılmasını savunan Avcıoğlu, böylelikle çok daha fazla petrolün daha çabuk bulunacağını düşünmektedir. Yazar, milli şirketin kartel dışında kalan çeşitli ülkelerden teknisyen, malzeme ve kredi sağlayarak daha az maliyetle daha fazla petrol elde edilebileceğini savunmuştur: “Hindistan ancak kartel dışındaki ülkelerin işbirliği ile milli petrol şirketini kurduktan sonra önemli miktarda petrol bulmuştur. Bu sebeptendir ki, ithalat, ulaşım, dağıtım ve üretim gibi petrol arama işleri de millileştirilmelidir. Petrolün millileştirilmesi sadece kalkınma yolunda değil, Türkiye’nin ekonomik bağımsızlığı yolunda da önemli bir adım olacaktır.”²⁶⁸

Yabancı petrol şirketlerinin arama zararlarını gerekçe göstererek, vergi vermekten kaçındıklarını belirten Yöncüler, bununla ilgili Kamuran Erdinli’nin şu ifadelerine yer vermişlerdir:

“Yabancı petrol şirketleri muazzam karlarına rağmen Türkiye’de vergi ödememenin yolunu bulmuşlardır. Mesela Shell Rafineri Şirketi 1962’den bu yana büyük karlar sağlamış ama bu karlar 129 milyon liralık birikmiş sözde zararlarla bir çırpıda mahsup edildiğinden devlet vergi yerine sadece hava almıştır. Bu kar-zarar takası yüzünden yabancı petrol şirketleri, daha uzun yıllar kırk para vergi ödemeyeceklerdir. Bu imtiyazlı durum, Petrol Kanunun ancak gafletle izah edilebilecek hükümlerinden birine dayanmaktadır. Petrol kanunu 10 yıl süreyle arama zararlarının rafineri karlarından mahsubunu kabul etmektedir. Bu sebeple rafineri şirketleri milyonlarca kar ettikleri halde ‘Mobil ve Shell arama şirketlerimiz zarar etti’ diyerek vergiden kaçabilmektedirler”²⁶⁹

Özetlenecek olursa Yöncülere göre, iktisadi bağımsızlığın sağlanmasında petrol meselesinde benimsenecek tutum önemlidir. Çünkü altmışların Türkiye’sinde petrolün millileştirilmesi savunmak, emperyalizme karşı mücadelenin somut bir göstergesidir. Yöncüler, ülke kaynaklarının uluslararası tekeller karşısında korunmasını ve yerli teşebbüsler tarafından işletilmesini savunmuşlardır. Çünkü, Yabancı petrol şirketleri petrol kaynaklarını işletme hakkına sahip olarak elde ettikleri karı dışarıya götürmektedirler. Ayrıca Türkiye’ye yüksek fiyatlarla petrol satarak ülkenin döviz kaynaklarına el koymaktadırlar.

3.2.1.2. Siyasi Bağımlılık ve Dış Politika

II. Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye dış politikasının belirlenmesinde ABD kesin söz sahibidir. Savaş sonrası iktidara ağırlığını koyan “ağa ve komprador burjuvazi” ittifakı ister istemez Türkiye siyasetini ABD’nin etki alanına açmıştır. Özellikle altmışlardan

²⁶⁸ Doğan Avcıoğlu, “Yabancı Petrol Şirketinin Yalanları”, *Yön*, sayı: 114, 4 Haziran 1965, s. 3.

²⁶⁹ Kamuran Erdinli, “Yabancı Petrol Şirketleri Vergi Kaçırıyor”, *Yön*, sayı: 115, 11 Haziran 1965, s. 4.

itibaren ABD hükümetlerinin tümüyle askeri-sanayi kompleksinin çıkarları doğrultusunda hareket etmesi, diğer azgelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türk siyaseti üzerindeki ABD nüfuzunu arttırmıştır. *Yön* yayın hayatına başladığı tarihten itibaren Türkiye'nin Batı ittifak sistemine olan siyasi bağımlılığını ABD ile ilişkiler ekseninde değerlendirmiştir.

3.2.1.2.1. Türkiye-ABD İlişkileri

ABD'nin yürüttüğü dış politika Türkiye gibi azgelişmiş ülkeler açısından önemli sonuçlar yaratmaktadır. Bu nedenle Yöncüler, ABD hükümetlerinin dünya politikasına bakışlarını değerlendirmeye özen göstermişlerdir. Hükümetlerin dış politika kararlarında iç politik gelişmelerin etkili olduğunu vurgulayan Yöncüler, ABD dış politikasını bu bağlamda ele almışlardır.

Türkiye-ABD ilişkilerini tarihsel süreç içerisinde değerlendiren Yöncüler, II. Dünya Savaşı sonrası Batı ittifak sisteminin bir parçası haline gelen Türkiye'nin bu tarihten itibaren bağımsızlığından taviz verdiğini belirtmişlerdir. 1945-60 arası dönem Yöncülere göre içteki egemen sınıfların Türkiye'yi ABD'nin askeri, ekonomik, siyasi ve kültürel hakimiyet alanına soktuğu bir zaman dilimini kapsamaktadır.

1960-64 yılları arasında Yöncüler, Türkiye dış politikasında bağımsızlığa doğru bir kayışın olduğunu kabul etseler de, bunu yeterli bulmamışlardır. Yöncülere göre bu dönemde özellikle Küba krizi ve Kıbrıs olayları Türkiye'nin ABD ile ilişkileri açısından önemli dersler içermiştir. 1964 yılından itibaren içteki politik kutuplaşmanın artmasına paralel olarak Yöncüler, anti-emperyalist söylemlerini yoğunlaştırmışlardır. Bu dönemde özellikle Kıbrıs olaylarının kamuoyunda yarattığı ABD karşıtlığı, Yöncülerin fikirlerini daha rahat ifade edebilecekleri bir ortam yaratmıştır.

3.2.1.2.1.1. ABD Hükümetlerinin Dünya Politikasına Genel Bakış

ABD Kennedy'nin işbaşına geçmesiyle ekonomik alanda büyük atılımlar gerçekleştirmiştir. Ancak, başta “komünizmin yayılması”, sonrasında Asya-Afrika ülkelerinde ortaya çıkan yeni gelişmeler, Kennedy yönetimini sıkıntıya düşürmüştür. Bu dönemde ABD yönetiminin öncelikli dış politika gündemini ise Avrupa güvenliğinin sağlanması oluşturmuştur. Ancak dünyada gerçek barışın ancak az gelişmiş ülkelerin

kalkınmasıyla gerçekleştirebileceğine inan Yöncüler, ABD yönetiminin bu konuyla ilgili muğlâk bir tavır içerisinde olduğunu belirtmişlerdir.²⁷⁰

Bununla birlikte Yöncülere göre, dünya barışının sağlanmasında silahsızlanma önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, Kennedy'nin silahsızlanma konusunda gösterdiği tavır olumludur. Zira silahsızlanma, az gelişmiş ülkelerin kalkınma politikalarını başarıya ulaştıracak temel unsurlardan biridir. Silahsızlanma, fakir ülkelerin cılız bütçelerine yüklediği yükü ortadan kaldıracaktır.²⁷¹

Fakat Yöncülere göre, Kennedy'nin Sovyetler Birliği ile ilişkileri düzeltecek nitelikte bir politikaya yönelmesi, Kongre'de ve ABD kamuoyunun belli çevrelerinde tepki yaratmıştır. Kennedy, Moskova'ya karşı yumuşak bir siyaset gütmekle suçlanmıştır. Kongre ve ABD kamuoyundaki aşırı unsurların baskısıyla karşı karşıya kalan Kennedy, kolay anlaşılmayacak hareketlere sürüklenmiştir. Castro hükümetine karşı yürütülen politika bunun ilk belirtisidir. Yöncülere göre, Kennedy yönetimi Küba'yı Amerikan Devletleri Teşkilatından dışlayarak bir bakıma Kongredeki sağcı Senatör ve Temsilcileri tatmin etmeyi amaçlamıştır. Böylelikle Kennedy başka konularda serbestlik kazanmak istemiştir.²⁷² Ancak uğradığı suikast bu çevreleri yeterince tatmin edemediğini ortaya koymuştur. Yöncülere göre, ABD'deki "gerici çevrelerin" bu suikastın plânlayıcısı olduğuna yönelik şüpheler artmaktadır. Başbakan Kennedy'nin öldürülmesiyle ilgili olarak yayınlanan rapor suikast ile ilgili şüpheleri silememiştir:

"Komisyon, Amerikan toplumunun temellerinden sarsacak derinlemesine bir araştırmaya girmek cesaretini gösterememiştir. Dünyanın her yerinde yüksek menfaatler şeklinde ifade edilen statükoyu koruma endişesi ağır basmıştır. Rapor sayesinde, Amerikan halkının tehlikeli heyecanlara kapılması önlenmiş, toplumun gerçeklere göz yumma pahasına huzur içinde uyuması sağlanmıştır. Ama uyanık çevrelerde, Kennedy'nin gericilerin bir komplosuna kurban gittiği inancı, Warren raporundan sonra daha da kuvvet kazanmıştır."²⁷³

Yöncüler, Warren raporunun "CIA'nın ikiz kardeşi FBI" tarafından hazırlandığının ortaya çıktığını belirterek "Kennedy'nin bir komploya kurban gittiğinin" kesinleştiğini vurgulamışlardır. Yöncülere göre, derinlemesine yapılan araştırmalarda Kennedy suikastında Başkan Johnson dahi şüpheli duruma düşmüştür:

²⁷⁰ "Dış Durum: ABD", **Yön**, sayı: 6, 24 Ocak 1962, s. 18.

²⁷¹ Mümtaz Soysal, "Zeytin Dalı", **Yön**, sayı: 46, 31 Ekim 1962, s.5.

²⁷² Doğu-Batı, **Yön**, sayı: 11, 28 Şubat 1962, s. 13.

²⁷³ "ABD", **Yön**, sayı: 11, 2 Ekim 1964, s.10.

“1 Eylül 1966 tarihli Newyork Times’da Peter Gyose, İzvestia ve Trud gibi Sovyet gazetelerinin Johnson’un Başkan Kennedy’yi öldürmek amacını güden aşırı sağ kanat komplosunu örtmek için manevra yaptığını ve iktidarı ele geçirdiğini belirtmektedir. Peter Grose Kennedy’nin öldürülmesinde Johnson’un parmağı bulunduğu konusunda Sovyetlerin bir propaganda kampanyasına girişmeye hazırlandıklarını yazmaktadır. Bu tahmin Sovyetlerin, kendi ülkelerinde Warren raporunun dağıtılmasını reddetmeleri ve Warren raporunun doğruluğundan şüphe etmeleri olayına dayandırılmaktadır. Hâlbuki Warren raporundan şüphe etmek için çok ötelere gitmeye ihtiyaç yoktur. (...) Liberal Amerikan dergilerinde çeşitli yazılar, Warren raporunu şiddetle eleştirmektedirler. Bütün bu araştırmalar, Warren Raporunun Kennedy’nin öldürülmesinin ört bas edilmesi için hazırlandığı, raporun dayandığı 26 ciltlik belgelerin okunmasının dahi Kennedy’nin bir komploya kurban gittiğini ispata yeterli olduğu noktasında birleşmektedirler.”²⁷⁴

ABD ekonomisinde yaşanan tekelleşmeye dikkat çeken Yöncüler, Johnson yönetiminin “gittikçe devleşen yüz kadar tröstü” temsil ettiğini belirtmişlerdir. ABD hükümetiyle gücünü gittikçe arttıran dev tröstler arasındaki bağlantının kimi ilerici çevrelerde dahi tam olarak anlaşılmadığını vurgulamışlardır. Oysa, ABD Senatosunun Anti-tröst ve Tekel Alt Komitesinde görevli *Yale* Üniversitesi hocalarından Richard J. Barber, Amerikan hükümetinin dev tröstlerle olan ilişkilerine yönelik “sağlam kanıtlar” sunmaktadır:

“Hükümetin savunma ve öteki programlarının ekonomik anlamını iyi değerlendiren büyük sermaye, Demokrat Partiyi desteklemeyi uygun bulmuştur. 1964 seçim kampanyası harcamaları üzerinde etraflı bir inceleme yapan Herbert J. Alexander’ın dediği gibi Demokrat Parti bir “şişman partisi” haline gelmiştir. Demokrat Parti seçim komitelerine seçilen kişilerce yapılan yardımın yüzde 69’u 500 dolar ya da daha fazla tutardaki yardımlardan meydana geliyordu; Cumhuriyetçilerin kişi olarak bu miktarda yardım oranları ise sadece yüzde 28 idi. (...) Büyük şirketler, gösterdikleri desteklemenin karşılığında gerekli saygı ve itibarı sağladılar. 1965’de Başkanlık görevine başlamasından birkaç gün sonra Johnson önde gelen işadamlarına bir yemek verdi. Çağrılanların çoğu Başkan Eisenhower zamanında pek gözde olan, Kennedy yönetiminin başlamasında durumu az çok sarsılan ve bu bağları 1961’de yeniden sağlamlaştıran Business Konseyi üyeleri idi. Konseyin üye defteri, dev şirketlerin ‘Kim Kimdir’ katalogunu andırmaktadır.(Konseyin dört görevlisinin üçü, ülkenin önde gelen 100 şirketi arasına giren büyük firmaların yöneticisidir, dördüncüsü de en büyük demiryolu şirketinin başkanıdır) 65 yöneticiden kurulan faal üyesi ile Konsey devamlı olarak Washington’da ve dolaylarında Hükümet yetkilileri ile temas halindedir.”²⁷⁵

Yöncülere göre, Johnson’ın başkan olması ‘barış içinde birlikte yaşama’ prensibi büyük bir darbedir. Dergide, Johnson yönetiminin tutumuna yönelik ABD’li aydınların itirazlarının derlendiği “*Amerika Tehlikeli Yolda*” adlı bir makale yayınlamıştır. Yöncüler, makaleyi “sorumluluklarının bilincine varmış aydınların” ABD’nin saldırgan politikalarına bir tepki olarak değerlendirmişlerdir. Makalede, Johnson’un saldırgan bir dış politika

²⁷⁴ “Kennedy Cinayetinde Johnson’un Parmağı Var mı?”, *Yön*, sayı: 180, 9 Eylül 1966, s. 16.

²⁷⁵ “Big Business in Dünya İmparatorluğu”, *Yön*, sayı: 181, 16 Eylül 1966, s. 16.

anlayışını benimsediği ifade edilerek ABD'nin "büyüklük kompleksine" kapıldığı belirtilmiş ve Kennedy ve Johnson yönetimleri arasındaki tutum farklılığına değinilmiştir:

"Barış içinde birlikte yaşama prensibine darbe indirmeye, Üçüncü Dünyanın gözünde Amerika'nın değerini tüm yitirmeye, liberalizmi gözden düşürmeye, komünist devletlerin bağımsızlık savaşını yavaşlatmaya, kalkınma için işbirliğini yıkmaya Vietnam yetmiyordu demek; bu başarıya ulaşabilmek için Dominik'i de eklemek gerekliydi. Kennedy galiba asıl bugün öldürülmüştür. Son zamanlara kadar, Johnson'un Kennedy politikası izlediği yaygındı. Kennedy Küba'nın istilasını emretmişti; Ekim 1962 krizinde Rusların Küba'dan füze rampalarını çekmelerini sağlamak uğruna, atom savaşını göze almıştı. Bütün bunlar gerçektir. Ne var ki öte yandan Kennedy birçok siyasi olayların bilincine varmıştı ve kendi yanlışlarından ders almayı bilmişti. Teksas'ın ondan en büyük yakınması Amerika'nın gücünden sarhoş olmaması, salt egemenlik yerine sorumluluk duygusundan yana olmasıydı. Trujillo Batista gibi diktatörler için en ağır konuşan Kennedy idi. (...) Üçüncü Dünya ülkelerinden herhangi biriyle Amerika'nın arasının açılmamasına özellikle dikkat ediyordu.(...) Evet Kennedy gerçekten öldü. Johnson'un son aylarda ki bildirilerini, Amerikan basınına izlemek bu kanıyı güçlendirmektedir. Johnson kongrede savunmayla ilgili konuşmasında 'Biz dünyanın en güçlü milletiyez demektedir. 'US News, and World Report Şubat Mart, Nisan sayılarında Amerikalılara askeri yönden nedenli güçlü olduklarını, öbür milletlerde nasıl korku uyandırdıklarını anlatmaktan bıkmamıştır.(...) Öte yandan Amerikan ekonomisindeki gelişme de zafer çılgınlıklarına yol açmaktadır: 'Boy ölçülemeyen kuvvet' 'Hayali de aşan gelişme' Bunların yazarı ciddi 'New York Times' ın ekonomi uzmanı E. L. Dale bu durumun kendisine baş dönmesi verdiğini itiraf etmektedir. İşte temel sorun bu baş dönmesidir.(...) Bu büyüklük kompleksine karşı bu baş dönmesine karşı öbür ülkelerde bilinçlenmiş aydınların yanı sıra Amerika'nın içinden de kesin, yürekli protesto sesleri yükselmektedir."²⁷⁶

Oktay Ekşi "*Üstünlük Kompleksi ve Amerikalılar*" başlıklı yazısında, savaş sonrası ABD'nin insanların haysiyetli, hür ve güvenli bir şekilde yaşamalarına olanak verecek bir dünya düzeni kurma iddiasının, Johnson iktidarının uygulamalarıyla tartışmalı hale geldiği vurgulamıştır:

"[Ö]nce ABD ve İngiltere daha sonrada yeni katılanlarla 15 devlet İkinci Dünya Harbi bittikten sonra, dünya yeni bir düzene kavuşturulurken, hangi prensiplere bağlı kalacaklarını peşinen söylemiş oluyorlardı. Böylece:

- 1) A.B. Devletleri ve İngiltere, harpten sonra topraklarını genişletmeye kalkışamayacaklarını,
- 2) Doğrudan doğruya ilgili olan halkın rızası hilafına herhangi bir sınır değişikliğine muhalefet edeceklerini,
- 3) Halk yığınlarının kendi hükümet şeklini bizzat tayin etmeleri hakkını destekleyeceklerini ve benzeri birçok iyilikten, insanlıktan yana prensipleri benimsemiş oluyorlardı. Aradan 25 yıl geçtikten sonra acaba aynı prensipleri aynı Amerika Birleşik Devletlerinin aynı hararetle savunacağını söyleyebilir miyiz?

Amerika Birleşik Devletlerinin güneyindeki ada Cumhuriyetlerinden Dominik'te 1965 Mayıs başında bir ihtilal hareketi olduğunu hatırlayacaksınız. Amerikan hükümeti birden şiddet[1]e tepki gösterip, Dominik Cumhuriyeti topraklarını Amerikan askerleriyle doldurdu. Açıklanan sebep şuydu: İhtilalciler, Dominik'te Komünist eğilimli bir hükümet kuracaklardı. Oysa Amerika Birleşik Devletleri, hemen güney doğusunda yeni bir Cuba, yani komünist hükümet istemiyordu. Böylece, Dominik'teki hükümet şeklini tayin eden, Dominik halkı değil, Amerika Birleşik Devletleri oluyordu. Nitekim 3 Mayıs 1965 günü, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde hücumlara uğrayan Amerikan baş delegesi

²⁷⁶ A. Sarıca, "Amerika Tehlikeli Yolda", *Yön*, sayı: 113, 28 Mayıs 1965, s. 16.

Mr. Adlei Steveson, Dominik'te silahlı Amerikan askerlerinin indirilmesini şu sözlerle savunuyordu: 'Amerikan Milletleri Batı yarım küresinde yeni bir komünist hükümet kurulmasına müsaade etmeyecektir.' Dikkat edilirse komünist bir hükümet kurulmasına müsaade edip etmemek, Dominik halkının değil-Hatta Dominik halkı istese bile-Amerikan kıtasındaki öteki milletlerin, yahut kısaca Amerika Birleşik Devletlerin hakkı olarak gösterilmek istenmiştir.”²⁷⁷

Yöncülere göre, Kennedy'nin müşavirlerinden Amerikalı aydın Arthur Schlesinger'ın Vietnam Savaşı dolayısıyla ABD'de Mac. Carthy'ciliğin yeniden canlandığını belirtmesi anlamlıdır:

“Louis Harris ‘Nabız Yoklama’ Enstitüsüne göre, Vietnam Savaşı Amerikan kamuoyundaki, militan bir aktivizmin gelişmesine yol açmaktadır. Bu teşhis doğru olsa gerek. Güneydoğu Asya'da Amerikanın bir bataklığa gömülmesini görmenin yarattığı korku, radikal tedbirler isteme yolunda bir müzayedeyi beslemektedir.(...) Eğer tarih tekerrür-ki bazen tekerrürdür-Vietnam Savaşı, Mc Carthy'ciliğe bir hayli benzeyen bir durumu tahrik edecektir.”²⁷⁸

Arthur Schlesinger, Başkan Jonhson'ın, Vietnam savaşını eleştiren çevreleri “şeflerine, ülkesine ve savaşı kendi kardeşlerine karşı duran ödleler” olarak tanımlamadığını belirtmiştir. Schlesinger'e göre, Başkan Johnson'ın savaş karşıtlarına duyduğu öfke “milli özgürlüklere darbe indiren” yeni bir krize yol açabileceği endişesini doğurmaktadır.²⁷⁹

Yöncüler, sosyalizmin dünyadaki artan prestijinin ABD'yi endişeye sürüklediğini, ABD kaynaklarına dayandırarak ifade etmişlerdir. *NewYork Times*' da yayınlanan bir ankette “dünyada Marksist olmayan milyonlarca insanın sosyalizmin iyiliğine, kapitalizmin ise kötülüğüne inandığı” sonucuna varılmıştır.²⁸⁰

Özetlenecek olursa, Yöncülere göre, ABD'deki tekelci kapitalizmin temsilcisi olduğunu düşündükleri Johnson'un başkan olmasının ardından Amerikan dış politikasında geçmiş yönetimle kıyaslandığında belirgin bir sertleşme yaşanmıştır. Bunda dünyada yükselişe geçen sosyalist eğilimli ulusal bağımsızlık hareketlerinin önemli etkisi vardır.

3.2.1.2.1.2. Türkiye-ABD İlişkilerinde 1945-60 Arası Dönem

Savaş sonrası gerek dış gerek iç dinamiklerin yönlendirmesiyle ABD, Türk iç ve dış politikasının belirlenmesinde ön plana çıkmıştır. Truman doktrinin ilanı, ardından Marshall

²⁷⁷ Oktay Ekşi, “Üstünlük Kompleksi ve Amerikalılar”, *Yön*, sayı: 147, 21 Ocak 1966, s. 12.

²⁷⁸ “Mc Carthy'cilik Hortluyor”, *Yön*, sayı: 179, 2 Eylül 1966, s. 16.

²⁷⁹ A.g.y, s. 16.

²⁸⁰ “Dünya İnsanlarının Sosyalizmden Yana Olması Amerika'yı Ürküttü!”, *Yön*, sayı: 98, 12 Şubat 1965, s. 11.

Yardımları çerçevesinde benimsenen kalkınma programı ve NATO üyeliği, Türkiye'yi her alanda ABD'ye bağımlı bir ülke haline getirmiştir.

Yöncüler, Atatürk'ün izlediği dış politikayı ulusal bağımsızlığa dayanan, ülkenin varlığına öncelik tanıyan, büyük, küçük bütün devletlerle karşılıklı saygıyı temel alan barışçı bir politika olarak tanımlamışlardır. Niyazi Berkes'e göre, bu durum Osmanlı devletinin son iki yüzyıllık batı politikasından farklılık göstermektedir. Zira, "Son dakikada denizde boğulmamak için bir başka devlete sarılmak" şeklinde tanımladığı Tanzimat batıcılığı Osmanlı devletinin çöküşüne yol açmıştır: "Bu imparatorluğun idarecileri onun temel unsuru olan Türk toplumunda, modern dünyanın gereklerine uygun hiçbir reform yapmadıkları için bu siyasete sarılmışlar; bu siyasete sarıldıkları için hiçbir reform yapmamışlar; yapmağa kalkıştıklarını da gerçekleştirememişlerdir. Bu yüzden fasit bir daire içinde denize düşenin yılanı sarılması siyasetini güde güde nihayet yılanların içinde kaybolup gitmişlerdir."²⁸¹

Yöncüler, emperyalizme karşı ilk bağımsızlık savaşını veren bir ülkenin ABD gibi emperyal bir gücün himayesine girerek bağımsızlığını tehlikeye attığını düşünmüşlerdir. Özellikle, II. Dünya Savaşı'ndan sonra izlenen dış politikanın, Tanzimat döneminde benimsenen ve "uyduculuk" olarak tanımladıkları politikayla benzerlikler taşıdığını belirtmişlerdir.²⁸²

Fethi Naci, Cumhuriyetin on yedinci yıldönümü dolayısıyla kaleme aldığı "Bağımsızlık Bilincine Doğru" başlıklı yazısında, özellikle 1947 yılından itibaren Atatürk döneminde izlenen politikalardan sapıldığını yazmıştır:

"Çoğu zaman Cumhuriyet bayramında ya da 10 Kasım'a doğru açıp kimi yerlerini yeniden okuduğum Nutuk'un bir sayfasında şöyle diyor Atatürk: "(...) Tam istiklal denildiği zaman, tabii, siyasi, mali, iktisadi, adli, askeri, harsi, vs her hususta tam istiklal ve tam serbestlik kastedilmektedir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklalden mahrum olmak, hakiki manasıyla bütün istiklalden mahrum olmak demektir." Böyle diyordu Atatürk. Oysa son 17

²⁸¹ Niyazi Berkes, "Batı Emperyalizmi ve Batı Uygarlığı", *Yön*, sayı: 99, 19 Şubat 1965, s. 12.

²⁸² Nitekim Niyazi Berkes, *Yön* yayınlarından çıkan "Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler" adlı kitabının önsözünde şöyle yazmaktadır: "Türkiye İkinci Cihan savaşının alıp verme kavgası dışında kalmışken, şerefli bağımsızlık ve dengeli dış siyaseti ile ün almış bir memleket halinde iken, onu kendi savunması ile, kesintiye uğrayan kalkınması ile zerre kadar ilgisi olmayan soğuk savaş siyasetinin oyuncağı haline getirmeye muvaffak oldular. Ondan sonra gelen on yıllık süre, tarihimizde bu kitapta misalleri görülecek olan bir peykçilik dönemi oldu. Bir yandan Atatürk çıkışını dejenere eden Halk Partisi bu hareketi ile Türk siyasi tarihine kendini gömerken çıkarıcı sınıf Menderes rejimi şeklinde Türk toplumunun üstüne çullandı. Bu süre ve bu rejim ulusal kurtuluş savaşı ile dış kuvvetlerden kazanılanları birer birer geri verdi; yapılanları birer birer yıktı. Kurtuluş Savaşının bütün değerleri tersine çevrildi. Dünyanın birçok ulusları bağımsızlığına kavuşurken, bağımsızlığını çoktan kazanan Türkiye, ekonomi, maliye, endüstri, siyaset, fikir ve kültür alanlarında tabii, bağımlı bir memleket haline getirildi." Niyazi Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, İstanbul: Yön Yayınları, 1965, s. 5.

yıl durmadan, siyasi, mali, iktisadi, adli, harsi, istiklalimizden tavizler vermekle, bunları dış yardımlarla trampa ederek Amerika'ya bağımlı bir ülke durumuna gelmekle geçti. Biz hem bağımsız bir devlettik, hem de bütçemizi denk getirmeyi, paramızın değerinde istikrar sağlamayı Amerika'ya taahhüt etmek zorunda kalıyorduk. Biz hem bir bağımsız bir devlettik, hem de iktisat politikamızı Amerika'nın isteğine göre çiziyor, ille de özel sektör eliyle kalkınacağız diye debeleniyorduk! Biz hem bağımsız bir devlettik, hem de Birleşmiş Milletler'de Amerikan delegesi parmağını kaldırmadan oyumuzu belli edemiyor, milli kurtuluş savaşlarını yapan az gelişmiş ülkelere karşı emperyalist devletlerin yanında yer alıyorduk! Biz hem bağımsız bir devlettik hem de Amerikalıların yardımı denetlemek bahanesiyle her türlü iç işlerimize karışmalarına müsaade ediyorduk! Biz hem bağımsız bir devlettik, hem de NATO'ya bile ilgisi olmayan, doğrudan doğruya bir yabancı devletin Amerika'nın emrinde olan üsler veriyor, topraklarımızı yabancılara kiraliyorduk!"²⁸³

Doğan Avcıoğlu, II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan yeni dengede Anglo-Amerikanların Stalin'in şantajlarından Türkiye'yi korumadığını belirtmiştir. Anglo-Amerikanlar Yalta ve Potsdam Konferanslarında Boğazlar konusundaki Sovyet tezlerine karşı çıkmamışlardır. Yazara göre, Stalin üs ve toprak taleplerini Anglosaksonlardan cesaret alarak dile getirmiştir. Türkiye, Stalin'in şantajlarına tek başına karşı koymuştur. Stalin'in bir istila hareketine girişememesi Türkiye'nin kararlı tutumundan kaynaklanmıştır. Avcıoğlu'na göre, ABD ne zaman kendi savunması için Türk topraklarına ihtiyaç duymuş o zaman Türkiye'nin 'koruyucu meleği' kesilmiştir. Başka bir deyişle, "Amerika Türkiye'yi değil, Türkiye Amerika'yı" korumuştur:

"Koruyucu melek pozundakiler, sadece üstlerle de yetinmemişler, gittikleri ülkelerde ucuz asker bulmaya çalışmışlardır. Truman'ın Ekim 1949 tarihli "Karşılıklı Savunma Yardımı Kanunu" şu gerekçeyle çıkarılmıştır: "Yabancı hükümetlere yapılacak yardımlar, onların iktisadi ve siyasi güvenliklerini sağlamakla beraber, aslında Amerika'nın güvenliği uğruna yatırımlar olarak düşünülmektedir. Amerika'nın bu güvenliğinin artırılması için, yabancı devletlerin askeri güçlerini artırma yönünde çaba göstermelerini istememiz gereklidir."²⁸⁴

II. Dünya Savaşı sonrası "yeni sömürgecilik dönemine girerek 1919 yılında başladığımız noktaya gelmiş olduk" diyen Doğan Avcıoğlu'na göre, yirminci yüzyılda burjuva önderliğinde yapılan milli kurtuluş hareketlerinin bir çoğu aynı akıbetle karşılaşmıştır. Avcıoğlu, Batı ittifakına yönelişinde Türkiye'nin toplumsal yapısında gerçekleşen değişimin etkili olduğunu düşünmüştür. Yazara göre, II. Dünya Savaşı şartları içinde zenginleşen burjuvazi toprak ağalarıyla birleşerek o zamana kadar yönetimi elinde

²⁸³ Fethi Naci, "Bağımsızlık bilincine doğru", **Yön**, sayı: 83, 30 Ekim 1964, s. 7.

²⁸⁴ Doğan Avcıoğlu, "Dış Politika Tabuları", **Yön**, sayı: 156, 25 Mart 1966, s. 3. Avcıoğlu, bu süreci "*Milli Kurtuluş Tarihi-4*" adlı çalışmasında ayrıntılandırmıştır. Buna göre, ABD savunmasını sağlamak için 'düşman topraklarını' bombardıman etmek üzere, Ön Asya topraklarında üstlere gerek duymuş bu doğrultuda stratejik bombardıman uçaklarına, Türkiye'de üst sağlamayı planlamıştır. ABD bu nedenle Türkiye'nin NATO üyeliğini desteklemiştir. İngiltere ise Ortadoğu'da yükselen milliyetçi hareketlerin etkisini arttırmasından ve İran'da Musaddık'ın iktidara gelişinden tedirgin olmuş ve Türkiye'nin Orta Doğu'da kendisinin istediği rolü oynaması koşuluyla, NATO'ya girmesine onay vermiştir. Böylelikle Türkiye'nin Orta Doğu'daki İngiliz çıkarlarını koruyacağı düşünülmüştür. Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi-4**, İstanbul: Tekin Yayınları, 2000, s. 1615.

tutan memur burjuvazisine karşı bir iktidar mücadelesine girişmiştir. Bu mücadelede burjuvazi, ihtilal kadrosunda aradığını bulamayan halk kütlelerinin desteğini sağlamıştır. Avcıoğlu'na göre memur burjuvazisine karşı halkı peşlerinden sürükleyen toprak ağaları ve burjuvazi gerçekte halk kütlelerinin çıkarına yönelik köklü reformlara girişmekten kaçınmıştır. Ancak kütlelere bir şeyler vermek gerektiğinin farkında olan egemen sınıflar bunu sağlamanın bir yolu olarak ABD'nin desteğine başvurmuşlardır:

“Memur burjuvazisine, halkı da peşinden sürükleyerek karşı çıkan toprak ağası ve aracı faaliyetlere yönelmiş burjuvazi koalisyonunun, halk kütlelerinin ihtiyaçlarına cevap verecek hızlı sanayileşme ve kalkınmanın vazgeçilmez şartları olan toprak reformu, dış ticaretin ve bankaların devletleştirilmesi, plan gibi köklü reformlara gitmesi mümkün değildi. Bu, koalisyonun kendi kendini inkar etmesi demekti. Ama harekete geçirilen kütlelere de bir şeyler vermek gerekti. Bu aczini gören ağa-aracı koalisyonunun milletlerarası kapitalizme sığınmaktan başka çaresi yoktu. Askeri üs ihtiyacı, Türkiye[']ye Sam amca için de önem kazandırınca, ağa-aracı koalisyonu, memleketi yabancı kapitalizme ardına kadar açtı.”²⁸⁵

İç ve dış politikanın birbirinin tamamlayıcısı olduğuna dikkat çeken Avcıoğlu bu dönemde Türkiye-ABD yakınlaşmasının iç politikaya etkisini ise şu şekilde açıklamıştır:

“Amerika'nın nüfuz bölgesinde saydığı ülkelerin iç politika hayatına aktif bir şekilde müdahale ettiği artık herkesçe bilinen bir gerçektir.(...) Amerikan müdahaleleri genellikle, uyduluğu kabullenmiş iki büyük siyasi partiye dayanan, görünüşte demokratik bir sitem kurmaya çalışma yolunda olmaktadır. (...) ABD Truman doktrini kabul ederek kendisine Türkiye'ye yerleşme yolunu açan CHP'ye tam güven gösterememiştir. Metinleri bile bulunmayan ikili anlaşmalar imzalayacak kadar teslimiyet gösteren iktidarlara CHP'ye tercih etmiştir. Ama bir alternatif olarak CHP ile iyi ilişkileri sürdürmüştür. Hele Menderes'in bir ekonomik çıkmaza saplanması ve CHP'nin 1957'den sonra gittikçe güçlenmesi üzerine Amerika CHP ile ilişkilerini düzeltmeye önem vermiştir.”²⁸⁶

Bu noktada 27 Mayıs darbesinin ABD'nin bilgisi dahilinde gerçekleştiğine inanan Yöncüler, bu konuyla ilgili Amerikan İstihbarat Ajansının gizli faaliyetlerini anlatan “*Amerikan Merkezi Teşkilatının İç Yüzü*” adlı bir kitabın ilginç açıklamalar getirdiğini belirtmişlerdir. Dergide kitaptan yapılan şu alıntıya yer verilmiştir: “CIA Menderes'in zalimane idaresi karşısında Türk ordusunda kaynaşma başladığını çok evvelce haber almış ve Washington'a bildirmiştir. İhtilalden bir hafta evvel Washington'a gönderilen telgraflarda hükümet darbesinin niçin olduğu belirtilmekteydi”²⁸⁷ Kitapta, Menderes devrilmeden az önce Sovyetler Birliğini ziyaret etmeyi düşündüğüne ancak Moskova seyahati yapılamadan darbe olduğuna dikkat çekilmiştir.²⁸⁸ Yöncülere göre, Menderes'in

²⁸⁵ Doğan Avcıoğlu, “Medrese Atatürkçülüğünden gerçek Atatürkçülüğe”, *Yön*, sayı: 84, 13 Kasım 1964, s. 3.

²⁸⁶ Doğan Avcıoğlu, “Ortanın Solu ve Amerika”, *Yön*, sayı: 211, 14 Nisan 1967, s. 11.

²⁸⁷ “Amerikan İstihbarat Teşkilatının Marifetleri”, *Yön*, sayı: 99, 19 Şubat 1965, s. 11.

²⁸⁸ “27 Mayıs İhtilalinde Amerikan Gizli Teşkilatı CIA'nın Parmağı Var mı?”, *Yön*, sayı: 55, s. 10.

Moskova ziyaretinden ABD'yi haberdar etmemesi, CIA'nın darbe olacağı bilgisini kendisinden saklamasının nedenlerinden biridir. Yöncüler, "Amerika'nın baş dostu Menderes, eğer Amerika seyahatine Amerika'ya rağmen kalkışmasaydı, CIA'nın 27 Mayıs hareketiyle ilgili istihbaratını nasıl değerlendireceği düşünmek bile insana dehşet veriyor" diyerek ABD'nin çok hayati saydığı bölgelerde kendi çıkarlarını korumak her türlü eyleme başvurmaktan çekinmeyeceğinin altını çizmişlerdir.²⁸⁹

Özetlenecek olursa Yöncülere göre, Türkiye toplumunun geçirdiği dönüşüm sonucu iktidarı eline geçiren ağa-aracı koalisyonu ABD'nin ekonomik, siyasi, ideolojik desteğini arkasına alma ihtiyacını hissetmiştir. Bu ihtiyaç, ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrası "komünizmle mücadele" söylemi altında özellikle Sovyetler Birliğine yakın ülkelerde askeri üsler ve istihbarat istasyonları kurma amacıyla çakışmıştır. Böylece hassas bir coğrafyada yer alan Türkiye, ABD'nin başta askeri olmak üzere siyasi ve ekonomik etki alanına girmiştir.

3.2.1.2.1.3. Türkiye-ABD İlişkilerinde 1960-64 Arası Dönem

1960-64 yılları arası dönemde kamuoyuna bakıldığında genelde Türkiye dış politikasına yönelik aktif ve yoğun bir ilginin olmadığı ileri sürülebilir. Bu dönemde iç politikada Türkiye'ye yeni bir düzenleme getirilmeye çalışılırken, dış politika alanında tutucu bir yaklaşım benimsenmiştir. Aydın kesimin büyük bir çoğunluğu, ulusal yetkilerin arttırılması, ittifak sisteminden bağımsız bir dış politika izlenmesi gibi dış dünyada tartışma yaratan konular karşısında pasif kalmıştır. Özellikle Küba bunalımı sonrası ufak bir azınlık dışında, aydınlar Türkiye-ABD ilişkilerini sorgulayan bir yaklaşım içerisinde değildirlir.²⁹⁰

Yön, böyle bir ortamda özellikle Türkiye-ABD ilişkilerini tartışmaya açarak kamuoyunda sonraki yıllarda belirginleşecek olan anti-Amerikancı tepkinin ilk işaretlerini

²⁸⁹ "CIA Yetkisindeki Türkiye ve Orta Doğu", *Yön*, sayı: 123, 6 Ağustos 1965, s.4. *Yön*'de, ABD'nin Türkiye'ye askeri müdahale yetkisi ile ilgi olarak Prof.Ahmet Şükrü Esmer'in yorumlarına yer vermiştir. Esmer, NATO çerçevesi dışında yapılan Türk-Amerikan ikili anlaşmasının 5 Ocak 1957'de ilan edilen Eisenhower doktrini ile bağlantısına dikkat çekmiştir. Bu doktrine göre, Ortadoğu memleketlerinden her biri, milletlerarası komünizmin tecavüzüne uğrayıp da Amerika'dan yardım isterse, Amerika bu ülkelere gerektiğinde silahlı kuvvetleriyle yardımda bulunacaktır." Esmer'e göre, ABD Eisenhower doktrini çerçevesinde Türkiye ile ikili anlaşmalar imzalamıştır. Buna göre, "Türkiye, Ortadoğu'da milletlerarası komünizmin doğrudan doğruya veya kasıtlı bir saldırısına uğradığı zaman, yardım isterse Amerika yardımda bulunacaktır." Anlaşmada geçen 'dolaylı saldırı' kavramı ülke içinden gelecek bir hareket olarak yorumlanmıştır. Esmer, 1960 Mayıs'ında Menderes'in çağırması durumunda ABD'nin 1959 anlaşmasına dayanarak müdahale etme imkanına sahip olduğunu belirtmiştir. Ahmet Şükrü Esmer, "Amerika'nın Türkiye'de Askeri Müdahale Yetkisi:Anlaşma Kayıp mı Oldu?", *Yön*, sayı: 203, 24 Şubat 1967, s. 9.

²⁹⁰ Sezer, *Kamuoyu ve...*, s. 153.

vermiştir. Yöncüler, bu dönemde Batı İttifak sistemi içerisindeki gelişmeleri yakından takip etmişler ve Türkiye açısından değerlendirmişlerdir. Özellikle Küba krizi ve Kıbrıs'ta başlayan çatışmalar, Yöncülerin dış politikanın genel eğilimlerini sorgulamasında önemli bir etkiye bulunmuştur.

Doğan Avcıoğlu'na göre, 27 Mayıs'tan sonra sivil yönetime bir an önce geçilmesi yönünde ısrar eden ABD, İnönü başkanlığında kurulan sivil koalisyonu memnuniyetle karşılamıştır. İnönü'nü de ABD ile iyi ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. İkili ilişkiler görülen bu yakınlaşma Kıbrıs bunalımına kadar devam etmiştir:

“27 Mayıs'tan sonra ABD bir an önce sivil idareye dönüşü istemiştir. İnönü hükümetini, ABD iyi karşılamıştır. İnönü de ABD ile iyi ilişkiler sürdürmeye titizlikle dikkat etmiştir. Ne var ki bu durum Kıbrıs buhranına kadar devam etmiştir. Tıpkı Yunanistan'da olduğu gibi Türkiye'de de İnönü hükümetinin bağımsız bir dış politikaya yönelme eğilimi göstermesi ve Amerika'nın Enosisçi Kıbrıs politikasını reddetmesi ilişkileri gerginleştirmiş ve ABD'yi alternatif aramaya itmiştir.”²⁹¹

1963 başında *Yön* yazarı İbrahim Çamlı²⁹², Millet Meclisi ve Senato'da Türk dış politikası konusunda yapılan genel görüşmeler ile ilgili “*Batı İttifakı İçinde Bağımsız Türkiye*” başlıklı bir yazıyı kaleme almıştır. Yazıda, 27 Mayıs sonrası Türkiye dış politikasının bir analizi yapılmış ardından dış politikanın hangi prensipler üzerine yürütülmesi gerektiği ortaya konmuştur.

Çamlı, Millet Meclisi ve Senato'da Türk dış politikası ile ilgili yapılan görüşmelerde Türk parlamentosunda ilk defa Türkiye'nin Batılı müttefikleriyle ilişkilerini eleştiren seslerin yükseldiğine dikkat çekmiştir. Bunu dış politikada olması muhtemel değişikliklerin ilk işareti olarak değerlendirmiştir. Çamlı'ya göre dış politikada bağımsızlık eğilimi İnönü'nün muhalefet yıllarında yaptığı açıklamalarda belirtmiştir. Menderes'in ABD karşısındaki “aşırı uyduluğu”, “Lozan kahramanı” İnönü'nün bağımsız dış politika söyleminde etkilidir. O sıralarda hakim düşünce İnönü iktidara geldiğinde Türkiye'nin Batı ittifakı içerisindeki tutumunun değişeceği yönündedir. Nitekim, darbe sonrası dış politika konusunda İnönü ile benzer düşünceler sahip olan Milli Birlik Komitesi, Birleşmiş Milletlerde daha bağımsız oy kullanmaya ve Asya-Afrika Bloku ile daha yakın ilişkiler

²⁹¹ Doğan Avcıoğlu, “Ortanın Solu ve Amerika”, *Yön*, sayı: 211, 14 Nisan 1967, s. 11.

²⁹² 1944 yılından itibaren gazetecilik ve basın müşavirliği faaliyetleri yanı sıra, dış politika konularında uzmanlaşan İbrahim Çamlı 1981 yılında Abdi İpekçi Barış ve Dostluk Ödülünü, 1997'de de Burhan Felek Basın Hizmet Ödülü'nü almıştır. Çamlı ayrıca bir dönem Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten İsmail Cem'in kuzenidir. <http://www.jurnal.net/arsive/agustosarsiv/arsivhaber.htm>, 3 Mayıs 2007

kurmaya çalışmıştır. Ancak MBK'nin dış politikada radikal denebilecek adımlardan kaçınmıştır. Çamlı'ya göre, aynı durum İnönü içinde geçerlidir. Muhafazakar bir Dışişleri bakanı bulunan ve bir türlü çözölemeyen bir rejim kriziyle karşı karşıya olan İnönü, muhalefet yıllarındaki tutumunu iktidara geldikten sonra sürdürememiştir. Buna rağmen İnönü'nün Küba krizindeki dikkatli demeçleri ve genel olarak müttefiklerle olan temaslarındaki davranışları Türk dış politikasına “daha müstakil bir hava” getirmiştir.

Batı ittifakı içerisinde daha bağımsız bir dış politika güdölmesi düşüncesinin özellikle sol kanat yazarları tarafından sıkça işlendiğine dikkat çeken Çamlı, bu yazarların düşüncelerini şöyle özetlemiştir:

“1) Türkiye'nin başta Amerika olmak üzere, Batılı müttefikleriyle münasebetleri karşılıklı menfaat ve eşitlik esasına dayanmalıdır. İttifakın konseylerinde Türkiye gerektiği takdirde muhalefette kalmalıdır. Bu muhalefet sadece, Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren meselelerde değil, aynı zamanda genel NATO politikası ile ilgili konularda da olmalıdır.

2) Türkiye'nin Batı İttifakında olması, Atatürk'ün bu memlekete, Batı uygarlığına erişmek için verdiği yönle Rusya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında takındığı düşmanca tavrın sonucudur. Bu açılardan bakıldığında zaman, Türkiye'nin Batı ittifakında olması tabii ve yerinde bir olay sayılabilir. Bununla beraber, Türkiye'yi kısmen bir Doğu memleketi yapan coğrafi durumu, Asya ve Afrika'nın diğer az gelişmiş memleketleri ile olan sosyal ve ekonomik benzerliği ve anti-emperyalist geçmişi, onun bir Asya-Afrika memleketi olarak da hareket etmesini gerektiren sebeplerdir. Bu bakımdan bugüne kadar , NATO'daki bazı müttefiklerini desteklemek gayesi ile Asya-Afrika dünyasındaki bağımsızlık çabalarını dikkate almamakla olan Türkiye'nin dış politikası daha çok kendi sosyal ve ekonomik strüktürünü, özgürlük ve sosyal adalet içinde hızlı kalkınma gayretinde olan genç ve ileri bir cumhuriyetin karakterini ifade eder şekilde olmalıdır. Bundan başka, Türkiye'nin hem Batı, hem de Asya-Afrika gurubunda olmasından istifade ederek, ki blok arasında gerektiğinde bir köprü, bir arabulucu rolü oynaması icap etmektedir.

3) Nihayet, Türkiye'nin dünya meseleleri ile daha fazla ilgilenmesi gerekmektedir. Türkiye sadece Batı ittifakının bir çarkı, bir neferi olarak kalmamalı, barış içinde müreffeh bir dünyanın kurulması için sarfedilen genel çabalara aktif bir şekilde katılmalıdır. Bunu yapabilmek için, Türk Dışişleri Bakanlığında daha bilimsel bir tutuma ve çalışmaya ihtiyaç vardır.”²⁹³

İbrahim Çamlı'nın belirttiği gibi, bu dönemde Küba bunalımı, Türkiye dış politikasının özellikle solcu aydınlar tarafından tartışmaya açılmasında önemli rol oynamıştır. *Yön*, Küba krizi sırasında ABD'nin gösterdiği davranışı dikkate alarak Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerini sorgulamıştır. Yöncüler, böylelikle ‘bağımsız dış politika’ söylemini kamuoyunun gündemine taşımışlardır. Buna ek olarak, Yöncüler, Türkiye'yi uzun bir süre meşgul edecek Kıbrıs sorununu ilk başından itibaren dikkatle takip etmişlerdir. Özellikle 1965'den sonra şiddetlendirecekleri “ABD karşıtlığı” Kıbrıs

²⁹³ İbrahim Çamlı, “Batı İttifakı İçerisinde Bağımsız Türkiye”, *Yön*, sayı: 62, 20 Şubat 1963, s. 16.

konusuyla bağdaştırmışlardır. Dolayısıyla, Yöncülerin dış politika alanındaki yaklaşımlarının daha yakından anlaşılabilmesi için Küba Bunalımı ve Kıbrıs sorunu ile ilgili yazdıklarını incelemek yararlı olacaktır.

3.2.1.2.1.3.1. *Küba Krizi*

Dünyayı nükleer bir savaşın eşiğine getiren Küba bunalımını Yöncüler dikkatle takip etmişler ve yaşanan krizin Türkiye açısından ne gibi sonuçlar doğurduğunu analiz etmeye çalışmışlardır. Yöncülere göre “Birleşik Amerika’nın bazı dar görüşlü siyasetçileri, Karaippler’de hiç yoktan bir Küba meselesi yarattıktan sonra mahalli sayılabilecek bir huzursuzluğa milletlerarası bir genişlik kazandırmıştır.”²⁹⁴

Yön yazarlarından Şevket Süreyya Aydemir²⁹⁵, Küba krizinin nedenini ABD’nin önceleri ulusal pazarları olarak gördüğü Orta ve Güney Amerika ülkelerinde yükselişe geçen “zinde halk” hareketlerinden ürkmesine bağlamıştır. Küba lideri Fidel Castro’nun “Küba’da Amerikan imtiyazlarının bekçisi ve adanın diktatörü olan Batista’yı kovması” Amerika’yı endişelendirmiştir. Küba’ya petrol satılmasını ve Küba’nın şeker satmasını engelleyen ABD, Castro’yu daha radikal bir tutum almaya zorlamıştır. Çin ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştiren Castro yönetimi içte de çok geniş bir devletçiliğe gitmiş ve Amerikan imtiyazlarına son vermiştir: “Castro ister istemez sosyalist olunca Castro’culuk Latin Amerika memleketlerinde milli bir kurtuluş hareketinin ve Amerika’ya karşı anti-emperyalist mücadelenin adı olmuştur. Şimdi bütün Latin Amerika memleketlerinde Birleşik Amerika ile çıkarıcı diktatör ve yedek diktatörler bir tarafta ve halkın kuruluş gücünü temsil eden ihtilalci milliyetçilik diğer tarafta gizli ve aşıkarparpışıp dururlar.”²⁹⁶

Yöncülere göre, ABD’nin Küba’ya uyguladığı ambargo başarısız olmuştur. Ambargo bu ülkeyi tarafsız durumundan uzaklaştırarak Doğu bloğuna daha çok

²⁹⁴ “Tehlikeli Davranışlar”, *Yön*, sayı: 40, 19 Eylül 1962, s. 6.

²⁹⁵ Şevket Süreyya Aydemir 1897 yılında Edirne’de doğmuştur. Edirne Muallim Mektebi’ni bitirdikten sonra Azerbaycan, Dağıstan ve Gürcistan’da öğretmenlik yapmıştır. Moskova İktisadi ve Sosyal Bilimler Okulu’nu bitirmiştir. 1924 yılında Türkiye’ye döndükten sonra siyasal faaliyetlerinden dolayı Ankara İstiklal Mahkemesi’nce 10 yıl hapse mahkum edilmiş ve 1925’de ki aften yararlanmışır. Eğitimci ve iktisatçı olarak devlet hizmetinde görev almıştır. Yüksek ve Teknik Öğretim Umum Müdür Muavini Ankara Belediyesi İktisat müdürlüğü, Ankara Ticaret Lisesi müdürlüğü İktisat vekaleti Sanayi Tetkik Heyeti reisliği görevlerinde bulunduktan sonra emekliye ayrılmıştır. İktisadi devletçiliği savunan toplumcu *Kadro* dergisinin yazı kurulunda yer alan Şevket Süreyya, bu dönemdeki siyasal ve ekonomik görüşlerini *İnkılap* ve *Kadro* adlı kitabında dile getirmiştir. <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=518>, 10 Mayıs 2007

²⁹⁶ Şevket Süreyya Aydemir, “ABD Güney Asya’da Olduğu Gibi Küba’ya Silahlı Bir Müdahale Yapabilecek mi?”, *Yön*, sayı: 45, s. 16.

yaklaştırmıştır.²⁹⁷ Dergide, Devletler Hukuku Profesörü Charles Rousseau'nun makalesine yer verilerek uygulanan ambargonun milletlerarası hukuka aykırı olduğu ve dünya barışını tehdit ettiği belirtilmiştir:

“Geçmişte milletlerarası hukukun ihlaline bir karşılık olmak üzere barış içinde ablukanın meşruiyeti kabul edilse bile, sayısız suiistimallere yol açan bu usulün, her şart altında hukuka uygunluğu sorgulanamaz. Barış içinde abluka usulü, birçok halde büyüklerin küçük devletlere karşı giriştikleri politik müdahaleleri maskeleye yaradı. Neticede de bu tip abluka bir kuvvet ve prestij politikasının aleti haline geldi. Bu durumda Amerikanın Küba ve Sovyet hükümetlerinden şikayeti ne kadar haklı olursa olsun, abluka hareketi zamanımızda milletlerarası münasebetlerin gelişmesine hakim olması gereken zihniyete uygun değildir.”²⁹⁸

Mümtaz Soysal'a göre de, Küba'da iki bloğu çatışmanın eşiğine getiren olayların arkasında ABD'nin Küba'da kurulan sosyalist rejimi içine sindirememesidir:

“Giriştiği halkçı reformların Amerika'da tutulmadığını, aksine çevresindeki tehdit halkasının gitgide daraldığını gören Castro, ister istemez yüzünü Sovyetler Birliğine çevirmiş, oradan sempati görebilmek için en aşırı sözleri söylemekten çekinmemiştir. Tabii, adeta Amerika'nın zoruyla girilen böylesine bir flört hareketi, Küba topraklarında Sovyet üstlerinin kurulmasına kadar varmıştır. Moskova Washington'un kaçırıldığı fırsattan iyice faydalanmasını bilmiştir.”²⁹⁹

Yöncüler, İnönü hükümetini ABD'nin Küba'ya uyguladığı ambargoya katılması dolayısıyla sert bir şekilde eleştirmişler ve hükümetin dış politika konusunda önemli bir değişikliğe gitmekten uzak olduğunun altını çizmişlerdir:

“Aktif ve bağımsız dış politika güdebilmek için önce dostların yardımlarıyla günbegün yaşamaktan kurtulmak lazım. Halbuki Menderes hükümetleri gibi İnönü hükümetleri de içeride köklü icraatlara girişmedikleri için ayakta durabilme ümitlerini Sam Amcanın vereceği dolarlara bağlamışlardır. Biraz daha fazla dolar alabilme endişesiyle hükümetler Sam amcadan fazla Sam Amcacı zorunda kalmaktadırlar. Küba'ya gemi göndermeme kararı da Sam Amcanın gözüne girecek, ona kesenin ağzını açtırma çabasının sonucudur. Dış ödemelerimizde nispi bir rahatlığa kavuşmadıkça veya Doğu ve Batıdan aynı zamanda yardım almaya başlamadıkça aktif ve bağımsız bir politika gütmeye hayali lafta kalmaya mahkum. Nitekim büyük tecrübesine rağmen İnönü, dış politikamıza en ufak bir nüans getirememiştir.”³⁰⁰

Ancak Yöncüler, İnönü'nün krizin tırmanışa geçtiği dönemde temkinli ve akılcı bir politika izlediğini düşünmüşlerdir. Böylelikle Türkiye dış politikasının daha bağımsız bir eğilim gösterdiğini kabul etmişlerdir. İlhami Soysal'a göre, “hiçbir zaman becerikli ve kabiliyetli bir parti lideri olamayan” İnönü, Küba krizinde Türkiye için her zaman değerli bir diplomat olduğunu göstermiştir. Soysal, İnönü'nün “hadiseler tamamı ile bizim

²⁹⁷ “Amerika, nihayet Küba'ya ambargo koydu”, **Yön**, sayı: 45, 24 Ekim 1962, s. 4.

²⁹⁸ Charles Rousseau, “Devletler Hukuku Açısından Küba Ablukası”, **Yön**, sayı: 46, 31 Ekim 1962, s. 16.

²⁹⁹ Mümtaz Soysal, “Zeytin Dalı”, **Yön**, sayı: 46, 31 Ekim 1962, s. 5.

³⁰⁰ “Kraldan Daha Kralcı Politika”, **Yön**, sayı: 43, 10 Ekim 1962, s. 4.

kontrolümüz haricinde husule gelmiştir ve o şekilde devam etmektedir. Buhranın ne neticeye müncer olacağını kestirmek bizim için mümkün değildir.” şeklindeki ifadesini ihtiyatlı bir devlet adamının öngörüsü olarak değerlendirmiştir.

Soysal’a göre, İnönü’nün anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini vurgulaması ve gelişmeler karşısındaki endişelerini ifade etmesi Amerikan resmi çevrelerinde sempatiyle karşılanmamıştır: “Amerikalılar anlaşılan, iktisadiyatı geniş ölçüde Amerikan yardımıyla duran bir ülkenin Başbakanının kendilerinin her hareket ve kararını kayıtsız şartsız desteklemesini bekliyorlardı. Sayın İnönü ise, Milli şuur içinde, yılların verdiği tecrübe ile, hislerinin değil, ihtiyatın ve aklın yolunu tuttu. Menderes acaba böyle bir durumda nasıl davranırdı ki...”³⁰¹

Yöncülere göre, Küba krizi Türkiye’nin daha fazla dış yardım alma uğruna güvenliğini tehlikeye atacak davranışlardan kaçınması gerektiğini göstermiştir:

“Olaylardan çıkılacak ders, bugünkü kuvvet dengesinin memleketimiz için çok tehlikeli olduğudur. Menderes birkaç dolar fazla alabilmek için soğuk harpçiydi. Fakat artık olaylar birkaç dolarla ölçülecek sorumsuz seviyeyi fersah fersah aşmıştır. Türkiye, soğuk harbin geri gelmesini önlemek için elinden geleni yapmalıdır. Daha az dolar sağlama pahasına da olsa memleketimizin en egoist menfaatleri açısından bile, milletlerarası gerginliğin, milletlerarası gerginliğin azalması şarttır. Tehlikeli Küba çatışması, bu gerçeği göstermek bakımından faydalı oldu.”³⁰²

Doğan Avcıoğlu, Küba krizi ile birlikte, geçmişte yaşanan krizleri kayıtsızlık içerisinde karşılayan Türk halkının ilk defa olarak, ülkenin içinde bulunduğu tehlikenin farkına vardığını belirtmiştir. Avcıoğlu, dış politikada bir uyanışın başladığına işaret etmiştir: “Dost sohbetlerinde, otobüslerde, dolmuşlarda, parlamento kulislerinde ilk defa olarak memleketimizde ki füze üstleri ve bunun ortaya çıkardığı meseleler endişe ile tartışılmıştır.”³⁰³

Haluk Ülman’a göre de, Türk kamuoyunda dünya olaylarına karşı duyulan ilginin artması ve bunun devlet adamlarının kararlarında bir baskı unsuru oluşturması olumlu bir gelişmedir. Ancak tüm bunlara rağmen kamuoyunun dış politikaya yaklaşımında çağın gerçeklerine uygun bir anlayış beklemek fazla iyimser bir yaklaşımdır. Ülman, Küba bunalımı sırasında, günlük gazete ve dergilerin krizi yansıtır, değerlendirirken yanlışlıklar

³⁰¹ İlhami Soysal, “Dış Politikadan İç Politikaya”, **Yön**, sayı: 46, 31 Ekim 1962, s. 6.

³⁰² Küba ve Türkiye, **Yön**, 31 Ekim 1962, sayı: 46, s. 5.

³⁰³ Doğan Avcıoğlu, “Füze Üstleri”, **Yön**, sayı: 46, 31 Ekim 1962, s. 1.

yaptığına dikkat çekmiştir. Bunun nedeni ise haberlerin çok kere meselenin sadece bir yüzünü gösteren tek taraflı kaynaklardan gelmesidir. Ülman’a göre, Türkiye’deki çoğu yayın organı krizin arkasında Amerikan Senato seçimlerinin yattığını, Cumhuriyetçilerin Başkan Kennedy’i yıpratmak için uzun süredir bilinen Küba-Sovyet yakınlaşmasını yeni bir kılıfa sokmak istediklerini göz ardı etmişlerdir. Ülman, Türk basınında Küba meselesi tartışılırken “Castro bir diktatördür ve Küba’daki Sovyet askeri çalışmaları ABD’nin güvenliğine bir tehdittir” şeklinde iki boyut öne çıktığına dikkat çekmiştir:

“İşin acıklı yönü, dış politikamızı yönetenlerin milletlerarası olaylar üzerindeki bilgilerinin iyi çalışan sayılı elçiliklerimizin yolladığı birinci elden haberler dışında madalyonun ikinci yüzünü gizleyen kaynaklardan gelmesidir.(...). Her milletlerarası olayın Doğu-Batı çekişmesi çerçevesi içinde görülmesi sömürgecilikten yeni kurtulan iç güçlüklerinin iyi anlaşılması Türk dış politikasını çeşmelere düşürüyor. Dış politikamızı yönetenler dünya olaylarını yorumlayıp, değerlendirecek olumlu bir ölçü bulamadıkça dış politikamızda iyiye doğru bir gidiş ummak iyi niyetli bir dilek olmaktan öteye gitmez.”³⁰⁴

Doğan Avcıoğlu’na göre, Jupiter füzelerinin Türkiye’den çekilmesi kararı olumlu bir gelişmedir. Füzelerin kaldırılmasını endişeyle karşılayanlar dış yardımlar azalacağı korkusuyla hareket etmektedirler. Avcıoğlu, daha fazla dış yardım alabilmek için ülkenin güvenliğini tehlikeye atılmayacağını altını çizmiştir. Baş yazara göre, “Atatürk devrinde olduğu gibi, her şeyden önce kendi kendine yardım etmeye yeni baştan” alışılmalıdır:

“Füzelerin kaldırılması memleketimizde nedense endişe ile karşılandı. Halbuki en ciddi uzmanlar ve Amerikan hükümeti hızlı teknik gelişmeler karşısında çoktan müzelik hale gelen Jüpiter füzelerinin savunmamızı kuvvetlendirmek şöyle dursun, bir tehlike kaynağı olduğunu söylüyorlar. A.P ajansının Washington’dan bildirdiğine göre, Sovyetler daha atışa hazır hale getirilmeden önce Jüpiterleri yok edebilecek tertibata sahipmişler ve 1963 yılında bu modası geçmiş füzeler Sovyet hücumlarını davet etmekten başka bir işe yaramamış. (...)

Bu durumda Jüpiterlerin gitmesinden endişelenmeye lüzum olmasa gerektir. Jüpiterlerin gidişine hatta sevinmek lazımdır. Füze üstlerinin tasfiyesinden duyulan endişe, sanırsız ki daha çok, memleketimizin Batı Savunması bakımından önemini azalması ve bununda dış yardımlara tesir edilmesi ihtimalinden ileri gelmektedir. (...) Dış yardımlarla gün geçirme politikası, böyle sürüp gidemez. Yakın bir gelecekte dış yardımlar daha da azalabilir. Memleketimizin Atatürk devrinde olduğu gibi, her şeyden önce kendi kendine yardım etmeye yeni baştan alışması gerektir.”³⁰⁵

Özetlenecek olursa, Yöncülere göre, Küba krizi milli menfaatlerin ittifak siyasetinden bağımsız bir şekilde gözetilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Kamuoyu, Türkiye’nin geleceğini ilgilendiren kararların ülkeyi yönetenlerin iradesi dışında alındığının farkına varmıştır. Dolayısıyla Türkiye daha fazla yardım almak uğruna izlediği Amerikan

³⁰⁴ Haluk Ülman, “Madalyonun Öteki Yüzü”, *Yön*, sayı: 46, 31 Ekim 1962, s. 17.

³⁰⁵ Doğan Avcıoğlu, “Füzeler Kalkerken”, *Yön*, sayı: 59, 30 Ocak 1963, s. 5.

merkezli dış politika anlayışını gözden geçirmeli ve güvenliğini tehlikeye atacak girişimlerden uzak durmalıdır.

3.2.1.2.1.3.2. 1961-64 arası Dönemde Kıbrıs Sorununa Bakış

Altmışlı yıllar boyunca Türkiye dış politikasının başlıca gündem maddesini oluşturan Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin başta ABD ile olmak üzere Batı ittifakı ile ilişkilerini gözden geçirmesi zorunluluğunu ortaya koymuştur.

Yön, Kıbrıs meselesinin Türkiye açısından önemine vurgu yapan ilk yayın organlarından biridir. Dergi, çatışmalar başlamadan çok önce kamuoyunun dikkatini Kıbrıs sorununa çekmiştir. Yöncüler, Makarios'un 1959 anlaşmalarıyla belirlenen Kıbrıs statüsünü değiştirmek için yaptığı girişimleri adadaki Türk azınlığın haklarının çiğnenmesi olarak yorumlamışlardır. *Yön*, 1964 sonbaharına kadar, Türk hükümetinin 1959 anlaşmalarına dayalı çözümü temel alan tutumunu desteklemiştir. 1964 sonbaharında ikinci yayın dönemine başlayan *Yön*, bu tarihten sonra ise yeni dünya gerçekleri karşısında Londra ve Zürih anlaşmaları temelinde bir çözüme ulaşmanın mümkün olamayacağını ileri sürmüştür.

Adada iki toplum arasında yaşanan uzlaşmazlığın bir süre sonra çatışmaya dönüşmesi Türk kamuoyunun ilgisini Kıbrıs sorununa çekmiştir. Mart 1962'de Lefkoşe'deki cami ve türbelere düzenlenen bombalı saldırılar, Türk kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır. Ancak saldırıların arkasında Kıbrıs Türk liderliğinin bulunduğu yönündeki iddialar olaya yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu iddiaları araştıran iki Türk gazetecinin öldürülmesi Kıbrıs Türk liderliği üzerindeki şüpheleri arttırmıştır.³⁰⁶ Türk hükümetinin faillerin bulunmamasına yönelik hiçbir girişimde bulunmaması ise dikkat çekmiştir. Melek Fırat'a göre, dikkat çeken bir diğer nokta da basının olayla ilgili tutumu olmuştur. Zira sol kesim dahi olayın üzerine fazla gidilmemesini yeğlemiş ve bu gibi eylemlerin dünya kamuoyunda Kıbrıs Türklerinin davasına zarar verebileceğini belirtmiştir.³⁰⁷ Nitekim *Yön*, bombalama olaylarını kimlerin gerçekleştirdiğini sorgulamak yerine Kıbrıs Türklerine birlik olma telkininde bulunmuştur:

“Fikirleri ne olursa olsun iki Türk gazetecinin öldürülmesi, Türkiye ve dünyada iyi karşılanmadı. Gazetecilerin Rumlarla işbirliğine taraftar oldukları ve camideki bomba olayının iç yüzünü açıklayamadıkları için öldürüldüğü sanılıyor. Türk cemaatinin tam bir

³⁰⁶ bkz: dipnot 112.

³⁰⁷ Fırat, **1960-71 Arası...**, s. 119.

birlik içinde bulunması şart. Fakat bu birliğin ikna yoluyla değil de terör ile sağlanmaya çalışılması davaya zarar vermektan başka bir işe yaramayacak. Türk liderleri, kendilerini demokratik metotlara alıştırmalı ve gözlerini artık ciddi şekilde cemaatin iktisadi ve sosyal meselelerine çevirmelidir.”³⁰⁸

Makarios, Kıbrıs ile ilgili sorunları dile getirmek için 22-26 Kasım tarihlerinde Ankara’yı ziyaret etmiştir. Ziyaret boyunca ülkede Makarios aleyhtarı gösteriler yapılmış ve Türk kamuoyu Kıbrıs meselesinde yeniden duyarlı bir hale getirilmiştir.³⁰⁹ Yöncüler, Makarios’un ziyaretinin adadaki meselelere çözüm getirecek bir açılım getirmediğini belirtmişlerdir. Kıbrıs sorununun soğukkanlı bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan Yöncülere göre, Makarios aleyhine yapılan gösteriler Adadaki Enosisçi gurubun tezlerini güçlendirmekten başka bir işe yaramamıştır:

“Aleyhte tezahüratın sebeplerini anlamak güç değil. Düşük hükümetin teşvikiyle meydanlarda Makarios’u yakan ve onu “Kızıl ve kanlı papaz” olarak tanıyan halkın, politika adamları gibi, kısa bir devrede bütün bunları unutup, yeni dostu kucaklaması kolay değildi. Politikacılarımızın buna dikkat etmesi, halkın hislerini ufak politik oyunlarına alet etmemesi lazım... Zira halk hiçbir zaman politikacılar gibi kolay manevra yapamaz. İşin tuhafı Menderes hükümetlerinin sebebiyet verdiği bu durumu Menderesçi basın bu konuda hiçbir günahı olmayan bugünkü hükümet aleyhinde istismara kalkıştı. Halbuki Makarios’a kızıl papaz diyen Menderes’ti, Makarios’u Kıbrıs’ın başına getiren anlaşmayı imzalayan da Menderes’ti. Şimdi Türk cemaatinin menfaatleri bakımından bu anlaşmayı yaşatmak ve hissi davranışlardan kaçınmak lazım. Adadaki Türk azınlığın menfaati bunu gerektiriyor. Türk hükümeti nüfuzunu kullanarak bu meselelerin en kısa zamanda çözümlenmesini sağlamaktır. Fakat asıl dava iktisadi davadır. Halen iktisaden tabi durumda bulunan Ada Türkleri iktisaden eşit duruma getirilmedikçe, kağıt üzerinde sağlanan garantiler bir şey ifade etmeyecektir.”³¹⁰

Kıbrıs Türk Başkan Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük’ün Kıbrıs’taki Türk azınlığa daha geniş bir destek toplamak amacıyla Türkiye’ye gerçekleştirdiği gezi, dikkatleri tekrar Kıbrıs meselesine çekmiştir. Yöncüler, Rumların adada hakimiyeti sağlama yolunda ilerleme kaydettiklerini belirterek, kamuoyunu Kıbrıs konusunda daha duyarlı olmaya çağırmıştır. Yöncülere göre Londra anlaşmasını bir taktik icabı kabul eden Makarios gelinen noktada adayı tamamen Rum liderliğinin hakimiyetine sokmak istemektedir. Bunu engellemenin tek yolu ise Kıbrıs Türklerinin ekonomik bakımdan güçlenmesidir. Zira, ada Türklerinin haklarının korunmasında hukuki garantilerden çok iktisadi faktörler belirleyici olacaktır:

“Makarios’un Kıbrıs anlaşmalarını çiğneyerek Türk belediyelerini kapatmak istemesi ve Nihat Erim’in dış politika müzakeresi açılmasına yol açan önergesi, af gibi artık bıkkınlık veren meselelerden bir an için uzaklaşarak dikkati Kıbrıs’a çevirdi. Gerçekten yıllar

³⁰⁸ “Kıbrıs:Cinayetler”, **Yön**, sayı: 20, 2 Mayıs 1962, s. 15.

³⁰⁹ Fırat, **1960-71 Arası...**, s. 120.

³¹⁰ “Makarios Ankara’da”, **Yön**, sayı: 50, 28 Kasım 1962, s. 4.

boyunca Türk halk efkârının en önemli meselesi olan Kıbrıs meselesi, Londra anlaşmalarından sonra unutulmuştur. Öyle görünüyor ki halk efkârı da hükümet de meseleyi unutmuştur. Bu unutkanlıktan cesaret alan Ada Rumları ise Kıbrıs'ın tam hakimiyetini sağlama yolunda adım adım ilerliyorlar. Bilindiği gibi, Makarios kolayca işlemesi mümkün gözükmeyen Londra anlaşmasını bir taktik icabı kabul etmişti. Londra'da verilenleri alacak, sonrada fazlasını isteyecekti. Şimdi bu plan uygulanıyor. Başka türlü olsa, Makarios Kıbrıs anlaşmasını açıkça ihlale herhalde cesaret edemezdi. Şimdi Türk hükümetinin müdahalesiyle, Makarios'un biraz gerilemesi ve bazı tavizler vermesi gerekebilir.

Ama yine de Makarios mesafe almış olacak ve anlaşmalarla ilk gedik açılacaktır. Gerisi kolaydır. Esasen hukuki garantilere çok güvenmemek lazım. En sağlam garanti fiili, iktisadi garantiler. Adadaki Türk azınlığı Rum çoğunluğunun tam hakimiyetine düşmekten kurtaracak tek yol, iktisaden kuvvetlenmek ve Rumların iktisadi tâbiyetinden kurtulmaktır. Bunu da ancak Türkiye'nin planlı programlı bir aksiyonu gerçekleştirmesi yoluna koyabiliriz. Ne çare ki bu yolda ciddi hiçbir adım atılmadı. Kıbrıs kaderine terk edildi.”³¹¹

Yön, Makarios'un “Her Allah'ın günü Anlaşmalara ve Anayasa'ya aykırı konuşmalar” yaptığını belirtmiş ve Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın kalabalık bir subay gurubuyla birlikte Kıbrıs'a gidişinin bu davranışlarla ilgili olduğunu iddia etmiştir. “Londra anlaşmalarıyla ilk raundu kazanan Makarios şimdi anlaşmaları yok etme çabası içindedir” diyen Yöncülere göre Makarios EOAK'nın yıldönümü kutlamalarında bunu açıkça ifade etmiştir.

İki cemaat arasındaki temel anlaşmazlığın ayrı belediyeler konusunda çıktığını belirten Yöncüler, Makarios'un “Anayasa'nın vecibeleri ne olursa olsun belediyelerin ayrılması kabili tatbik değildir. Eğer Türkler benim birleşik belediye fikrini kabul etmezlerse Hükümetin belediyelere ait yetki ve vazifeleri eline almasından başka çare görmüyorum” diyerek “Türkiye'ye kafa tuttuğunu” ifade etmişlerdir. Dışişleri Bakanlığının “gerekirse müdahale ederiz” şeklindeki açıklamalarının bir sonuç vermediğine dikkat çeken Yöncüler, “bu gibi iddialar Kıbrıs'a bilhassa Türk unsuruna kötülük getirir” ifadesini kullanan Makarios'un daha tehditkar bir tavır sergilediğini belirtmişlerdir. Yöncüler aynı tutumun Rum basınınca da benimsendiğini vurgulamışlardır. Böylelikle Kıbrıs Türklerinin baskı altına alındığını ifade etmişlerdir. Yöncülere göre, bu durumda Türkiye'nin kısa vadede yapması gereken şey kararlı tutumunu Rum liderliğine göstermek ve uluslararası kamuoyunu desteğini almaktır. Uzun vadede ise Kıbrıs Türklerinin ekonomik durumunu düzeltecek “Doğu kalkınma planı gibi” bir planı benimsemektir:

“Görüldüğü gibi, adada anlaşmaları değiştirme ve Türk azınlığını boyunduruk altına alma kampanyası almış yürümüştür. Yunan hükümeti bu kampanyayı desteklemekten kaçınmakla beraber Adadaki Yunan büyükelçisi Makarios'un baş müşaviri gibi çalışmaktadır. Adada Makarios'un Yunan büyükelçisinden direktif aldığı intibası yaygındır.

³¹¹ “Kıbrıs meselesi”, *Yön*, sayı: 56, 9 Ocak 1963, s. 6.

Ne yapmak lazım? Hiç şüphesiz kısa vadede yapılacak iş, Türk hükümetinin anlaşmaları tamamen eksiksiz uygulaması hususunda, her türlü yola başvurma azminde olduğunun Makarios'a iyice anlatılmasıdır. Türk hükümeti şimdi bunu yapmaktadır. Fakat milletlerarası gelişmelerden iyi faydalanmasını bilen ve dünya kamuoyuna Rum tezini her zaman daha iyi anlatmayı başaran Makarios'un karşısında azimli bir tutum davayı kazanmaya yetmez. Meselenin BM'e intikali ihtimali de göz önünde tutularak dünya kamuoyunu aydınlatmaya ihtiyaç var. Halbuki hükümet, Türk kamuoyunu bile yeteri kadar aydınlatmamaktadır. Uzun vadede ise tedbir kağıt üzerindeki garantilerden çok, Türk cemaatinin ekonomik durumunu sağlamalaştırmaktır. Bu yolda henüz ciddi bir şey yapılmadı. Halbuki Doğu kalkınma planı gibi bir de Kıbrıs planına ihtiyaç vardır. Fakat ilgili çevreler, Karamanlis ve Yunan kalkınmasını hayranlıkla vakit geçiriyorlar. Bu komplekslerden sıyrılmadıkça, davayı kazanmaya imkan yok"³¹²

Doğan Avcıoğlu'na göre, Makarios Türk cemaatine tanınan tüm hakları ortadan kaldırarak, adada tamamen Rum hakimiyeti altında bir idare kurmayı amaçlamaktadır. Rum lider, Türkiye'nin taksim tezinden vazgeçmesinin bedelini teşkil eden ayrı belediyeler meselesini bu yönde ustalıklı kullanmaktadır. Makarios cemaatlerin karışık olarak yaşadığı şehirlerde ayrı belediyelerin kuramayacağı tezini başarıyla işleyerek anlaşmaları ve anayasayı değiştirebileceğine inanmıştır. Ayrıca Yunanistan basınının ve muhalefетinin Makarios'u destekleyen tutumu, Yunan hükümetini "Makarios'un dümen suyundan gitmek zorunda" bırakmıştır. Avcıoğlu, Amerika ve İngiltere'nin eskiden olduğu gibi Yunanistan'ı da Türkiye'yi de gücendirmeme endişesiyle iki tarafa da tavizkar davranmasının Makarios'un işini kolaylaştırdığını belirtmiştir.

Bu noktada Doğan Avcıoğlu'na göre, Kıbrıs Türklerinin iktisadi bakımdan güçlü olması onların asıl garantisidir. Bunun gerçekleşmesi ise Türkiye'nin halkçı ve devletçi bir politikaya yönelmesiyle mümkündür:

"Kısaca Kıbrıs konusunda, sarıh anlaşma hükümlerine rağmen imkanlarımız mahduttur ve bunu iyi hesaplayan Makarios, adım adım Kıbrıs'ı tam hakimiyeti altına almaya gitmektedir. Esasen hukuki garantiler, her zaman fazla bir şey ifade etmemektedir. Gerçek garantiler ekonomiktir. Nitekim İstanbul'daki Rumlar, Kıbrıs Türkleri gibi geniş garantilerin hiçbirine sahip olmadıkları halde, büyük iktisadi güçleri dolayısıyla, memleketimizin mutlu azınlığını teşkil etmektedirler. Kıbrıs Türklerinin de asıl garantisi, iktisadi bakımdan güçlü hale gelmektir. Halbuki adada durum tam tersinedir ve bu durumu değiştirmek için, ciddi bir çaba gösterilmemektedir. Sorumlu idareler, daha 1950 yıllarından itibaren, ileri bir devletçi politikayla Türk ekonomisini tamamen bağlayacak şekilde, Kıbrıs Türk cemaatinin iktisadi faaliyetlerini sıkı sıkıya planlardı. Kıbrıs Türklerinin eğitim seviyesini ve teknik bilgisini geniş çapta arttırmaya önem verirlerdi. Ama içeride kendi meselelerini çözemeyen ve iktisadi ve sosyal alanda aciz içinde çırpınan idarelerin, bunları yapabilmesine imkan var mı? Bu sebeple Kıbrıs davasını çoktan kaybetmiş olmaktan korkuyoruz. Ancak

³¹² "Makarios Türkiye'ye Kafa Tutuyor ve Türk Azınlığa Tanınan Hakları Kaldırmaya Çalışıyor", **Yön**, sayı: 17, 11 Nisan 1963, s. 11.

Türkiye’deki, halkçı ve devletçi dinamik bir idare, bu konuda çok geç kalınmış olmasına rağmen, Kıbrıs Türklerinin kaderini de değiştirme şansına sahip olabilir.”³¹³

Özetlenecek olursa, *Yön* ikinci yayın dönemine kadar Kıbrıs meselesinin Londra ve Zürih anlaşmaları temelinde çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Yöncüler, Makarios’un Londra anlaşmalarını ihlal etmeye yönelik teşebbüslerinin, Kıbrıs Rumlarının Enosis’i gerçekleştirme amacını ortaya koyduğunu ileri sürmüşlerdir. Yöncülere göre, Kıbrıs’ta Türkiye’nin lehine gerçekleşebilecek bir çözüm ada Türklerinin ekonomik ve sosyal yönden gelişimiyle yakından bağlantılıdır. Ayrıca Kıbrıs konusunda dünya kamuoyunun desteğinin sağlanması önemlidir.

3.2.1.2.1.4. Türkiye-ABD İlişkilerinde 1964-67 Arası Dönem

14 aylık bir kapatılmanın ardından 25 Eylül 1964’de yayın hayatına başlayan *Yön*, bu tarihten itibaren ABD aleyhtarı yayınlara ağırlık vermiştir. Bunda Kıbrıs olaylarının Türkiye-ABD ilişkilerinde yarattığı gerilim ve dünyada yükselişe geçen anti-Amerikancı dalga etkili olmuştur. Bu dönemde Yöncüler için, Feroz Ahmad’ın tanımlamasıyla ABD karşıtlığı bir dış siyaset meselesi olmaktan çıkmış ve ülke kabaca Amerikancı sağ ve anti-Amerikancı sol olarak iki kampa ayrılmıştır.³¹⁴

Yöncülere göre, emperyalizm elindeki geniş imkanlarla Türkiye içerisinde kendine yandaş bir kesim oluşturmuş ve böylelikle ülkenin siyasi, ekonomik, askeri, kültür politikalarının belirlenmesinde etkin olmayı amaçlamıştır. Bu nedenle, ABD emperyalizmine karşı solcuların yanı sıra çeşitli renklerden ulusalcı kesimlerin işbirliği yapması önemlidir.

Doğan Avcıoğlu’na göre, “ülkenin ekonomi ve politik bağımsızlığından vazgeçmesine neden olan Sam amcaya teslimiyet politikasının bilânçosunu, Türk milliyetçileri olarak soğukkanlılıkla yapmanın” zamanı gelmiştir. İç ve dış kapitalizmin Türkiye’yi “kiralık bir toprak parçası haline getirme çabasına karşı” toplumun her kesimindeki milliyetçilerin birleşmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, anti-emperyalist mücadele gayri milli bir tutum içerisinde olan yerli işbirlikçilere karşıda sürdürülmelidir.

³¹³ Doğan Avcıoğlu, “Türkiye’yi Saran Tehlikeler”, *Yön*, sayı: 72, 1 Mayıs 1963, s. 8-10. Avcıoğlu’nun yazısında İstanbul Rumları ile Kıbrıslı Türkler arasında bir karşılaştırma yapması ve İstanbul Rumlarını “mutlu azınlık” olarak nitelendirmesi Yöncülerin bu konuda milliyetçi bir tavır sergilediklerini ortaya koymaktadır. Fırat, **1960-71 Arası...**, s. 161.

³¹⁴ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye’nin...**, s. 169.

Çünkü, “Dolar ve lira kesesini elinde tutan Sam amcanın suni yollardan da olsa kendine bağımlı kapitalizm yaratma çabası iş adamı, yöneticisi, avukatı ve profesörü ve yazarıyla ona bağlı bir şebekenin doğmasına yol açmıştır.”³¹⁵

ABD’nin ülkedeki statükocu güçler aracılığıyla İnönü hükümetini düşürdüğünü iddia eden Yöncülere göre, bunda İnönü’nün bağımsız bir dış politikaya yönelme isteği etkilidir. Doğan Avcıoğlu, “*Muhalefet, Asıl Şimdi Başlıyor*” başlıklı yazısında, İnönü’nün hükümeti devretme konuşmasında “CHP’yi Amerika’dan uzaklaşmakla suçlayarak, Sam Amcaya yaranmak isteyen gayretçilere” dış politika konusunda önemli hatırlatmalarda bulunduğunu belirtmiştir.

Avcıoğlu’na göre, İnönü’nün, “ne Moskova ne de Washington’un emrinde olmayan bağımsız bir dış politikaya doğru ilk adımları atmaya” başlaması ABD’yi telaşlandırmıştır. Aynı zamanda kamuoyunda yaşanan uyanıştan rahatsız olan statükocu güçler de Amerika’dan bağımsız bir dış politikanın iç değişiklikleri kendileri aleyhine hızlandıracağını sezmışlerdir. Ülkedeki statükocu güçlerle emperyalizm arasındaki ilişkiye dikkat çeken Avcıoğlu, emperyalist ülkenin kaçınılmaz bir şekilde köklü reformların ve ilerlemenin karşısında olan sosyal kuvvetlerin yanında yer aldığını belirtmiştir. “Bugün böyle bir ittifakla karşı karşıyayız” diyen Avcıoğlu, emperyalizmin yeterince tavizkar davranamayan İnönü’ye tahammül edemediğini vurgulamıştır. Yazara göre “uslu bir başbakan aramaya kadar giden bu tahammülsüzlük kuzu postuna bürünmüş emperyalizmin maskesini düşürmüş ve Türk halkını emperyalizmin gerçek yüzüyle” tanıştırmıştır:

“Bütün bunlarla demek istiyoruz ki Türkiye[’]de milli menfaatleri gözeten hükümetleri devirmeye hazır kiralık insanlar ve satılmış siyasi parti yöneticileri vardır. Atatürk’ün yolundan hayli uzaklaşmakla beraber Türkiye, Kongo veya Vietnam değildir. Söylemek istediğimiz, emperyalist ülkelerin ona çok sıkı askeri, politik ve ekonomik bağlarla bağlı az gelişmiş ülkelerde, en ufak bağımsız bir davranışı hoş karşılamadığı, bunu önlemek için gücü yettiği anda en korkunç teşebbüslere girişmekten çekinmediğidir. Bu sebeple, Washington’un dış politikada bağımsızlığa yönelen bir İnönü’nün karşısında, statükodan yana bir muhalefeti tabi müttefik saydığı aşıkardır. Amerika böyle bir tabi müttefikin iktidara gelmesini elbette çok arzular. Amerika gibi uzun yıllar memleketin ve devletin kapılarını sonuna kadar açtığımız ve her şeyi ondan beklediğimiz dev bir ülkenin bir şeyi sadece arzulanması dahi, statükodan yana olanlar için çok büyük bir destektir. Bu büyük destek, toplumun sağlam kuvvetleri karşısında endişe duyan şaşkın ve dağınık bir ekibin iç ve dış politikada bütün davranışlarını ister istemez etkileyecektir. Böyle bir ekip İnönü’nün deyimiyle, Sam Amca’ya yaranma çabasından kurtulamaz.”³¹⁶

³¹⁵ Doğan Avcıoğlu, “Milliyetçilere Sesleniş”, *Yön*, sayı: 78, s. 3.

³¹⁶ Doğan Avcıoğlu, “Muhalefet Asıl Şimdi Başlıyor”, *Yön*, sayı: 98, 19 Şubat 1965, s. 3.

İnönü'nün iktidarı devretmesiyle ilgili olarak Yöncüler, “Türk dış politikasında beliren peyklikten kurtulma çabalarını engellemek isteyen Sam Amca'nın suçüstü” yakalandığını belirtmişlerdir:

“Sam Amcanın fütursuz büyükelçisi Hare, Amerika'ya yaranma şüphesi altında bulunan siyasi partileri, hükümeti devirme tertipleri peşinde koştukları bir sırada ziyaret ederek, güç duruma düşmüştür. İşin daha acıklı tarafı, Johnson'un yakın arkadaşı propagandasıyla Genel Başkan seçilen Demirel'in ziyaretin mevsimsiz olduğunu bildiği halde, herhalde büyükelçiye yaranma endişesiyle, buna rıza göstermesidir. Zira Demirel ve arkadaşları ziyareti normal bulsaydılar gazetecilerin gelişinden ve fotoğraflar çekilmesinden bir rahatsızlık duymayacaklardı. Halbuki, AP yöneticileri, gazetecileri ve gizlice bir fotoğraf çekmeyi başaran foto muhabirini şimdiye kadar görülmemiş bir sinirlilik içinde AP Genel Merkezinden uzaklaştırmışlardır.”³¹⁷

Yöncülere göre, Amerika'nın İnönü hükümetine neden güvenmediği sorusuna “Washington'un görüşlerini sadakatla” yansıttığını düşündükleri *New York Times*'da “*Türkiye’de Değişiklik*” başlığı ile yayınlanan bir makale açıklık getirmektedir. Makalede, Türkiye'nin iç ve dış politikasında uzun vadeli sonuçlar doğuracak gelişmelerin yaşandığı belirtilmiştir. Kıbrıs meselesinde Birleşik devletlerin takındığı olumsuz tutumun Türkiye'yi Sovyetler Birliği ile yakınlaşmaya itmesi ve iç politikada uzun yıllardan beri baskı altında tutulan solun sesini gittikçe yükseltmesi, makalede Türkiye'nin iç ve dış politikasındaki nazik değişimler olarak algılanmıştır. Türkiye'nin ABD tarafından teklif edilen nükleer donanmaya katılmamaya karar vermesi, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Moskova ziyaretine karşılık olarak Sovyetler Birliği prezidiyum üyesi Podgorny'nin Türkiye'ye gelmesi, basında sol eğilimli yazıların artış göstermesi, yaşanan değişikliğin ilk işaretleri olarak gösterilmiştir:

“Türkiye Nato birlikleri ile donatılacak olan ve Birleşik Amerika tarafından teklif edilen nükleer donanmaya katılmamaya kısa bir süre önce karar verdi. Birleşik Amerika'nın nükleer ticaret gemisi Savannah'ın İstanbul'u ziyaretini kabul etmedi. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Moskova'yı ziyareti buna karşılık Sovyetler Birliği prezidiyum üyesi Podgorniy'i, 1920'lerde Mustafa Kemal Atatürk'ün Batılılarla çatıştığı ve Sovyetlerle flört ettiği zamandan görülmeyen dostluk gösterileri içinde Türkiye'ye yolladı. Dostluğun ayrı bir belirtisi de gene 1920'lerde Sovyetler tarafından kurulan tekstil fabrikalarını incelemek üzere bir teknisyen gurubunun Podgorny ile birlikte gelmesi oldu. Bu gelişmelerin yanında birçok Türk gazetelerinde sol eğilimli yazılar birbirini kovalamaya başladı. Bu yazılarda Birleşik Amerika'nın ekonomik ve kültürel ‘emperyalizmine’ saldırıldı, Amerikan yardımının yetersizliği ve faydasızlığı tenkit edildi, özel yabancı sermayenin sömürücülüğü konusunda uyarmalar yapıldı.”³¹⁸

Hükümet değişikliğinden sonra Yöncülere göre, Türkiye’de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kamuoyu, hükümet üzerinde bir baskı unsuru olarak ön plana çıkmıştır. İlhan

³¹⁷ “İnönü Konuştu”, *Yön*, sayı: 98, 19 Şubat 1965, s. 5.

Selçuk’a göre, 1965 Türkiye’sinin muhalefeti artık siyasi değil, sosyal ve iktisadi alandaki muhalefettir. Buna açıkça sosyalist muhalefet denilebileceğini belirten Selçuk, milliyetçiliğin bu akıma güç verdiğinin altını çizmektedir. Selçuk’a göre, uluslararası kapitalizmin Türkiye’deki işbirlikçileri gittikçe güçlenen bu muhalefet hareketinden ürkmüşlerdir. Çünkü, işbirlikçi çevrelerin kendi çıkarlarını korumak için kurdukları düzenin iç yüzü ortaya çıkmıştır:

“Şimdiye kadar demokrasi ve özgürlük kavramlarını kendi çıkarları yönünde yontmak marifetini göstermiş menfaat çevreleri, halk cephesinin uyanışını geciktirmek için bol ilanlı gazeteleri, bol ücretli profesörleri, bol paralı elemanları, rotatifleri, propaganda vasıtaları ve bütün maddi imkanlarıyla çabalamaktadırlar. Ancak bütün bunlar milli uyanışı engellemek şöyle dursun memleketin sağlam kuvvetlerinin gözlerini daha da açmaktadır. Türkiye’de sosyalizm Milli Kurtuluş mücadelesinin gelişiminde kendisini bulmaktadır. Yabancı petrol şirketinin ücretli uşakları, yabancı sermayenin satılmış temsilcileri, kökü dışarıda şirketlerin işbirlikçileri birer birer halk oyu önünde teşhir edilmektedir. Türkiye’yi Amerika’ya satanların zillet devrinin oyunlarını sürdürme hülyaları, bu muhalefetin karşısında erimektedir.”³¹⁹

İlhan Selçuk, “*İnsan Pazarı*” başlıklı yazısında ise ABD kapitalizmin sahip olduğu geniş imkanları kullanarak, Türkiye’de kendine taraftar bir kamuoyu yaratma arzusunda olduğuna dikkat çekmiştir. Selçuk’a göre, kapitalistler “Küçük Amerika” olma hayaliyle Türkiye’deki kapitalizmi yabancı bir devletin desteğiyle yürütmeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle Türkiye’deki kapitalizm, dışarıya bağımlı bir şekilde gelişmektedir. Selçuk, Türkiye’deki kapitalistlerle işbirliğine giren ABD kapitalistlerinin Türkiye’de tehlikeli bir mali güce sahip olduklarını belirtmiştir. Yazara göre, ABD şirketleri böylelikle basın üzerinde baskı kurma imkanına kavuşmuşlardır. Aynı zamanda, Merkez Bankasında biriken paralarıyla istedikleri yönde yatırım yapma avantajını elde etmişlerdir. ABD’den gönderilen ihtiyaç fazlası tarım ürünlerinin Türk parasıyla ödenen karşılıkları ABD hükümeti adına Merkez Bankasına yatırılmıştır. Burada toplanan yüz milyarlarca lira Türkiye’de iş yapacak ABD firmalarına dağıtılmıştır. Bu firmaların sahip oldukları büyük mali güç, “her zaman kapitalizmin propagandasına girecek satılık kalemleri beslemek için” geniş bir imkan yaratmıştır. Selçuk “memleket içinde adam satın almak için bu kadar teşkilatlanmış ABD kapitalizmi, pervasız bir şekilde çalışırken solculara Rusların dağıttığı paralardan söz açan kalemlerin gülünç duruma düştüklerini” belirtmiştir:

“Türkiye’de sosyalistler hiçbir devletin desteğini aramadan, yüzde yüz Türk halkının gücüne ve milli kaynakların özüne dayanan bir akım içinde Türk sosyalizmini kurmak

³¹⁸ Dana Adams Schmid, “NewYork Times: Türkiye’de Değişiklik”, *Yön*, sayı: 100, 26 Şubat 1965, s. 7.

³¹⁹ İlhan Selçuk, “Hayallerin Çöküntüsü”, *Yön*, sayı: 105, 2 Nisan 1965, s. 3.

istiyorlar. Petrollerin millileştirilmesi, madenlerin millileştirilmesi, milli eğitimin Amerikan egemenliğinden kurtulması, dış politikada bağımsızlık, demir-çelikten tutunuz, elektrik kurumlarına kadar temek kuruluşların millileştirilmesi dilekleri, Türk sosyalistlerinin düşüncelerini açıkça gösteriyor. (...) Türkiye'deki kapitalistler ise Türkiye[']de kapitalizmi bir yabancı devlete dayanarak yürütmeye çalışmaktadır. Bu devlet Amerika[']dır. Türkiye[']deki kapitalizm bunun içindir ki kökü dışarıda bir kapitalizmdir. Amerikan yardımıyla Türkiye[']de kapitalizmi yönetmek isteyenler bu uğurda her şeyi göze almışlardır. Madenlerimizi Amerikan kapitalistlerine peşkeş çekmeleri, petrol davasında 'Millileştirmenin karşısındayız...' diye direnmeleri, demir-çelik sanayiinde Amerikan kapitalistlerine imtiyazlar vermeleri ve iç pazarı onlarla beraber sömürmek için türlü biçimlerde el ele, kol kola örgütlenmeleri, bu düşüncelerini gözler önüne sermektedir."³²⁰

İlhan Selçuk, "tarih boyunca hiçbir emperyalist devlet ABD kadar tehlikeli olamadı" diyerek ABD dış politikasının saldırgan niteliğine vurgu yapmıştır. Selçuk'a göre, ABD "kapitalizmin iflasını zorbalık ve silahla geciktirme hevesi" içerisinde. Çünkü az gelişmiş ülkelerin sömürgeciliğe karşı açtıkları savaş "Amerikan kapitalistlerinin" çıkarlarıyla çatışmaktadır. Bu noktada Selçuk'a göre, Türkiye gibi sömürgeciliğe karşı ilk bağımsızlık savaşını vermiş bir ülke "dünyanın dört bir yanında çağdışı bir imparatorluk sürdürme çabasında olan" ABD ile aynı safta yer alamaz:

"Sömürgeciliğin son ve en büyük imparatorluğunu savunmak, sömürgeciliğin karşındakiler için mümkün değildir. Sömürgeciliğe karşı ilk ve büyük savaş vermiş Atatürk Türkiye'sinde ise bu çağdışı imparatorluğun yanında yer almak düpedüz Atatürkçülüğe ihanet sayılır. Biz Osmanlı İmparatorluğunun külleri üstünde Yirminci Yüzyıla yakışır bir devlet kurmak amacıyla kapitalist sömürgeciliğe karşı savaş verdik, kan döktük. Emperyalizmin ta kendisi bir Amerika, Türkiye'nin de karşısındadır. Ve Türkiye[']nin karşısında olduğu son yılların çeşitli olaylarıyla birer birer ortaya dökmüştür. Amerika çağdışı bir imparatorluktur. Tekniği ve silahları ne kadar kurnaz ve güçlü olursa olsun, Türkiye'nin 'Küçük Amerika' olma çabası bir çılgınlıktı. Bugünkü iflasımız bu çılgınlığın sonucudur. 'Büyük Amerika' bile 'Büyük Amerika' olmak iflasının göbeğinde iken 'Küçük Amerika' olmak dileğine çılgınlıktan başka ne isim verilebilir! Zaman geçtikçe Atatürk'ün niçin modern devlet adamı olduğunu ve Atatürk'ten sonra gelenlerin niçin gerçekler dışına düştükleri çok daha iyi anlaşılıyor ve anlaşılacak. Tarih hepimize gereken dersleri vermektedir ve verecektir."³²¹

Ekim 1965 seçimlerinden sonra, AP'nin iktidara gelmesinin ABD'yi rahatlattığını belirten Yöncüler, böylelikle güç durumda olan ABD dış politikasının bir de Türkiye'de zorlanmaktan kurtulduğunu ifade etmişlerdir. Yöncülere göre, "Demirel, Washington'un başta petrol şirketleri olmak üzere yabancı sermayenin ve Bonn'un yüreklerine su serpen büyük bir başarı" sağlamıştır.³²²

Yöncüler, AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'i yabancı sermayenin ve petrol şirketlerinin Türkiye'deki sözcülüğünü yapmakla itham etmişlerdir. Demirel'in ABD'nin

³²⁰ İlhan Selçuk, "İnsan Pazarı", **Yön**, sayı: 116, 11 Haziran 1965, s. 5.

³²¹ İlhan Selçuk, "Çağdışı Bir İmparatorluk", **Yön**, sayı: 111, 7 Mayıs 1965, s. 3.

³²² "Seçim Sonuçları Washington'ı Sevindirdi", **Yön**, sayı: 133, 15 Ekim 1965, s. 4.

prestijini korumak endişesiyle hareket ettiğini iddia etmişlerdir. Yöncüler, bir bakıma Amerikan karşıtlığını Demirel karşıtlığı ile özdeşleştirmişlerdir. Doğan Avcıoğlu, mevcut dünya koşullarında Menderes'in dahi Demirel gibi hareket etmeyeceğini varsaymıştır:

“Süleyman Demirel ve çevresinin bugünkü tutumlarını hatta eski Demokrat Parti ve Menderes ile kıyaslamaya pek imkan yoktur. Menderes zamanından bu yana Türkiye'nin de dünyanın da şartları değişmiştir. Ortaya açık seçik çıkan gerçeklere göz yummaya imkan kalmamıştır. Bugün Menderes Başbakan olsaydı, yabancı şirketlerin savunmasına ısrarla koşar mı idi? Bu bir sorudur. Menderes bugün Başbakan olsaydı Türkiye'de Amerika'nın endişesi kırılmasın endişesiyle Johnson'un mektubuna sahip çıkar mı idi? Bu bir sorudur. Menderes bugün Başbakan olsaydı Süleyman Demirel gibi uyduluk politikasında direnir mi idi? Bu bir sorudur.(...) Süleyman Demirel'in bugünkü politikasını Menderes bile benimsemezdi. Çünkü Menderes 1950'nin şartlarına göre Başbakan olmuştur. Ve Başbakanlığı on yıl sürmüştür. Demirel 1965'in şartlarıyla 1950'ninkileri birbirine karıştırmaktadır.”³²³

İlhan Selçuk'a göre, Süleyman Demirel'in başbakan olması Türkiye'yi “bir çaprazın içine” sokmuştur. Bu çapraz “Atatürk Türkiye'sinin kuruluş felsefesiyle bugünkü Amerikan dünya politikasının çatışmasından doğmaktadır.” Demirel'in başbakanlığı ile birlikte Johnson Türkiye'yi herhangi bir Latin Amerika ülkesi gibi kendisine bağlı “bir komprador eliyle” yönetmeyi öngörmektedir. Ancak kamuoyundaki bilinçlenme Selçuk'a göre, buna izin vermeyecek bir düzeye erişmiştir:

“Johnson politikası bugünkü dünyanın uyanışına ne kadar aykırı ise; Atatürk'ün eliyle kurduğu devletin temel felsefesine ve Türkiye'nin iktisadi gerçeklerine de o kadar aykırıdır. Bunun içindir ki Johnson ve Süleyman Demirel karşılarına ister istemez Atatürkçülüğün temel ilkelerini almaktadırlar. Amerika milli kurtuluş savaşlarının düşmanıdır. Türkiye ise bir milli kurtuluş savaşı ile kurulmuştur.

Süleyman Demirel ve Johnson'un bir büyük talihsizliği de şudur: Türkiye'de Amerikan usulü kalkınmanın imkansız olduğu anlaşılmıştır. Amerika'ya pek şirin görünen kompradorlarımız Türkiye'nin bağımsızlığı pahasına bir kalkınma usulünü vaktiyle tecrübe etmişler, başarı kazanamamışlardır. Dünyada ve Türkiye'de Amerikan efsanesinin iflas ettiği yıllar yaşanmaktadır. Atatürk devrimlerine karşı kabaran reaksiyon İkinci Dünya Savaşından sonra arkasına Amerika'yı da alarak en hızlı yıllarını yaşamış, nesi var nesi yok ortaya dökülmüştür. Şimdi buna karşı devrimcilerin tepkisi daha bilinçli gelişmektedir.”³²⁴

Yöncülere göre, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda kapitalist bloğun tek hakimi olan ABD gelinen noktada bu üstünlüğünü kaybetmeye başlamıştır. ABD'nin kapitalist blok içindeki ekonomik ve politik rolü azalmakta, hegemonyası yıkılmaktadır. Örneğin De-Gaulle yönetimindeki Fransa'nın altın para sistemine dönülmesi yönündeki isteği Doğan Avcıoğlu'na göre, ABD'nin iktisadi üstünlüğüne bir meydan okumadır. Savaşı sonrası, milletlerarası ödemelerde doların altından farksız bir muamele görmesi, milli bir para

³²³ Doğan Avcıoğlu, “Menderes ve Demirel”, **Yön**, sayı: 146, 14 Ocak 1966, s. 3.

³²⁴ İlhan Selçuk, “İnsan ve Olaylar”, **Yön**, sayı: 150, 11 Şubat 1966, s. 3.

üzerine milletlerarası bir ödeme sistemi yaratmıştır. Ödeme dengeleri ABD'nin dış ticaret açığı verip vermemesine bağlı kalmıştır. Başka bir deyişle, ABD'nin uyguladığı ekonomi politikasına göre dolar bolluğu veya kıtlığı ortaya çıkmış bu da öteki devletlerin ekonomi politikalarını ABD'ye bağımlı kılmıştır.

Doların geniş ölçüde altının yerine geçmesinin avantajını kullanan ABD diğer ülkelerden farklı olarak kolaylıkla dış açık verebilmiş ve onları kendisine istemeden kredi açmaya zorlamıştır. Bu durumun milletlerarası bir enflasyona yol açmıştır. ABD, dolar ihracatındaki bu kolaylık sayesinde tekellerinin diğer kapitalist ülkeler ekonomilerindeki hayati sektörleri ele geçirme kolaylığını elde etmiştir.

Avcıoğlu'na göre, Fransa bu nedenle “doları tahtından indirmek için harp” açmış ve dolar stoklarını altına çevirmiştir. Böylece, “Altın stokları ancak doların dörtte bir oranındaki karşılığını sağlamaya yetecek seviyeye inen Sam Amca dış ödeme açıklarını azaltarak, doları savunma telaşına” kapılmıştır. Avcıoğlu, kapitalizmin değişmez kanununun, ekonomik durumu güçlenen Avrupa'nın pazar mücadelesi dolayısıyla ABD'nin rakibi haline geldiğini vurgulayarak bu mücadelede “Türkiye'nin yeri nedir?” sorusunu şöyle cevaplandırmaktadır:

“Batı ülkeleri Amerikanın liderliğinde tek bir blok manzarası gösterirken kör bir Batı hayranlığı içinde Batılılık taslamak ve ‘Batı aleminin ayrılmaz parçasıyız’ demek nispeten kolaydı. Fakat artık sormak gerekir: Birbirleriyle çetin bir menfaat mücadelesine girmiş emperyalist ülkelerden hangisinin parçasıyız? Amerikan emperyalizminin mi, yoksa Fransız veya Alman emperyalizminin mi? Hangi emperyalizm söz konusu edilirse edilsin, onun ayrılmaz parçasıyız demek, peyk olamaya rıza göstermek demektir. Emperyalizm dün olduğu gibi bugün de emperyalizmdir. Kendi devletleriyle el ele pazar, hammadde ve sermaye peşinde koşan monopoller, bir mucize ile melek kesilmemişlerdir. Emperyalizmden medet uman ülkeler, dün olduğu gibi bugün de geri bir tarım ülkesi kalmaya mahkumdur. Amerika, kıtanın öteki yakasında milyarlarca dolar yatırmıştır. Güney Amerika sırtını emperyalizme dayayarak sosyal ve ekonomik ilerlemeye karşı duran geri sınıfların elinde, korkunç bir lüks ile korkunç bir sefaletin silah zoruyla bir arada yaşadığı geri kalmış ülkeler topluluğudur. Hala emperyalist ülkelerin koltuğunda kalkınabileceğini ümit eden bir Türkiye[']nin geleceği başka türlü olmaz. Bugün bir sürü ülkede milyarlarca insan emperyalizme karşı savaş vermektedir. Bir ‘Üçüncü Dünya’ doğmuştur. Atatürk'ün liderliğinde emperyalizme karşı savaş bayrağını açmış Türkiye'nin yeri onların saffındadır.”³²⁵

Özetlenecek olursa Yöncüler, altmışlı yılların ikinci yarısından itibaren ABD aleyhtarı yayınlara ağırlık vermişlerdir. Özellikle İnönü hükümetinin düşmesinin ardından

³²⁵ Doğan Avcıoğlu, “Emperyalizmin Çırpınışları”, *Yön*, sayı: 98, 12 Şubat 1965, s. 3.

Yön, ABD karşıtlığını yeni iktidara yönelik eleştirileri ile birlikte yürütmüştür.³²⁶ Bu dönemde Kıbrıs meselesi Yöncülerin ABD ve NATO karşıtı anti-empyrealist söylemlerini daha rahat dile getirmelerini sağlamıştır.

3.2.1.2.1.4.1. 1964-67 Arası Dönemde Kıbrıs Sorununa Bakış

Yön, ikinci yayın dönemiyle birlikte Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeleri ayrıntılı olarak değerlendirmiştir. Yöncüler, Kıbrıs sorununu Türkiye dış politikasında gerçekleştirebilecek yeni açılımların çıkış noktası olarak görmüşlerdir. Dergi, 1964 yılının sonlarından itibaren önceki dönemden daha farklı olarak Kıbrıs sorunun Londra ve Zürih anlaşmaları temelinde bir çözüme ulaşamayacağını belirtmiştir. Böylelikle önceki dönemde benimsedikleri resmi söylemin dışında bir tutum almıştır.

İbrahim Çamlı Kıbrıs ile ilgili yazdığı yazılarda 1959 anlaşmalarının devam ettirilemeyeceğinin vurgulamış ve Türkiye'nin bağlantısız ülkelerin desteğini sağlayabilecek bir çözümü gündeme getirmesini savunmuştur.

“*Kıbrıs Gerçeği-1*” başlıklı çalışmasında Çamlı , Zürih ve Londra anlaşmaları ile kurulan Kıbrıs statüsünün sorgulanması gerektiği üzerinde durmuştur. Çünkü varolan dünya gerçekleri bunu kaçınılmaz kılmaktadır. 1964 dünyası Çamlı'ya göre, “bir yıldızlar sisteminin kurulması gibi devamlı bir dağılma, yeniden oluşma ve yeniden birleşme hareketi halinde olan, içinde devrim şimşekleri çakan çok fırtınalı bir dünyadır”. Çamlı, bir zamanlar sömürge olan devletlerin bağımsızlıklarını kazandıktan sonra dünya politikasına yön verdiklerini belirtmiştir.

“Tarafsızlık şimdi modadır” diyen Çamlı'ya göre, tarafsız devletler dünya meselelerini “kâbeleri olan ve 110 küsur oy arasından en azından 50'sine sahip oldukları Birleşmiş Milletlere getirmek ve etkilemek çabası içindedirler.” Bu devletler bloğu, milli kurtuluş savaşlarını desteklemek, bunun dışında her türlü savaşa karşı koymak ve dünya

³²⁶ ABD Büyükelçiliği'nin *Yön* ile ilgili hazırladığı rapor, ABD makamlarının derginin yayınlarından duydukları rahatsızlığı göstermesi bakımından anlamlıdır. Raporda, Türkiye'deki sol hareketin gelişmesinde *Yön*'ün belirleyici bir rol oynadığı ve Türkiye'nin daha açık bir topluma dönüşmesine katkısı olduğu kabul edilmekle birlikte, derginin verdiği haberlerde birtakım çarpıtmaların olduğu iddia edilmiştir. Raporda ayrıca, *Yön*'ün kapanmasından duyulan memnuniyet dile getirilmiştir: “5 yıl boyunca *Yön*, öğrencilerin popüler bir maskotuydu. Öğrenciler dergiyi otobüslerde taşır, halka açık yerlerde okumayı tercih eder veya konuşmalarda dergideki yazılardan atıflarda bulunurlardı.(...) *Yön*'ün çarpıtılmış haberciliğinin en gözde hedefleri olan Amerikalılar'ın *Yön*'ün ölümü karşısında yas tutmaları pek zordur. Ancak *Yön* sola bir ses ve bir ortam vermek suretiyle Türkiye'nin daha açık bir topluma dönüşmesine giden yolda katkıda bulundu”. Rifat.N. Bali, *Maziyi Eşelerken*, İstanbul: Dünya Yayınları, 2006, s. 134-135

barışını tehdit eden kuvvetler bloklarının varlığına ve yayılmasına karşı olmak gibi bir anlayışa sahiptirler. Dolayısıyla Zürih ve Londra anlaşmaları gereği iki NATO devleti olan Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs topraklarında askeri birlikler bulundurmaları ve diğer garantör devlet İngiltere ile beraber müdahale hakkına sahip olmaları, adadaki İngiliz üstleri, tarafsız ülkelerce tepkiyle karşılanmaktadır. Çamlı'ya göre, Türkiye bu gerçeği dikkate almalı, Makarios Kıbrıs'ının, tarafsızlar bloku ile olan ilişkilerini hesaba katmalı ve politikalarını buna göre belirlemelidir.

Çamlı, geçmişte Kıbrıs Türk liderliğinin izlediği hatalı politikaların bedelini gelineen noktada Kıbrıs Türklerinin ödediğini ifade etmiştir. Çamlı'ya göre, Türk cemaatinin 1954 yılında İngiliz sömürge idaresine karşı verilen Kurtuluş Savaşına katılmaması aleyhlerine olmuştur. Oysa, Türk cemaatinin direniş hareketinin Enosis karşıtı sol kanadı ile birleşmesi, Enosis'i bertaraf edebilecek önemli bir fırsat yaratabilirdi.

Yazar, ayrıca Kıbrıs statüsü meydana geldikten sonra Türk cemaat liderlerinin yapıcı bir zihniyet içinde olmadıklarına yönelik iddialara değinerek bununla ilgili 27 Mayıs hükümetinin Kıbrıs Büyükelçisi Emin Dirvana'nın çarpıcı açıklamalarda bulunduğunu belirtmiştir. Çamlı'ya göre, Dirvana'nın "Denktaş'ı ve etrafına kendi topladığı arkadaşlarını, bütün enerji ve çabalarını, büyükelçilik kadrosuna bin bir müşkülle temin edebildiğim maliye, kültür, ticaret ve zirai kredi müşavir ve ataşelerinin ve zaman zaman Türkiye'den celbedilen diğer uzmanların desteği ile bu istikamette toplamaya aylarca nafîle yere uğraştım. Ama onun akli, fikri bu işlerde değil, lüzumlu, lüzumsuz mütemadiyen Rumlarla didişmekteydi" şeklindeki Kıbrıs Türk liderliğini hedef alan ithamları önemlidir. Bu sözler, Kıbrıs Türk liderliğinin en önemli sorunu olan kalkınma davası ile ilgilenmediklerini ve yapıcı bir zihniyet içinde olmadıklarını ortaya koymuştur.

Yön yazarı, yazısının son bölümünde, 27 Mayıs ve İnönü hükümetlerinin Kıbrıs meselesindeki tutumlarının daha farklı olabileceğini belirtmiş ve geçmişe dönük bir durum muhakemesi yapmıştır:

"Bu tutum ne olabilirdi? Tabii kestirmek güç. Akla ilk gelen, Kıbrıs'ın iç statüsünde, devlet mekanizmasının daha iyi çalışabilmesini sağlamak için gerekli bazı rötüşlara rıza göstermekti. Yahut daha cesur bir hareketle, Kıbrıs'ı zamanın gerçekleri içine oturtacak daha ömürlü bir çözüme gitmekti. Mesela, Kıbrıs, yabancı bir devletle, üs, askeri veya iç işlerine müdahale imkanı sağlayan diğer herhangi bir bağlantısı olmayan tam bağımsız bir devlet haline getirilebilir ve bu çerçevede içinde, azınlıktaki Türk Cemaatinin, işler gerekirse federatif bir sistem altında sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesi yolları aranabilirdi. Ancak bu şekilde 'Kayıtsız Şartsız Bağımsızlık'a kavuşan Rum çoğunluğunun, bunu, ileride

ENOSİS'i gerçekleştirmek için kullanması mümkün olacaktı. Yalnız, Self-Determination ne kadar zamanımızın prensiplerinden biri ise, bunun başka bir devlete hele kuvvet bloklarından ilhak için kullanılması da o derece zamanımızın eğilimlerine aykırıdır. Ve kanaatımızca, Birleşmiş Milletler aracılığı ile, gerek bölge çıkarlarının gerek ideoloji kamplarının temsil edileceği, küçük ve büyük devletlerden kurulu bir konferans toplamak ve bu konferans da Kıbrıs'a, Avusturya gibi, tarafsızlık statüsü verdirmek suretiyle, ENOSİS tehlikesi bertaraf edilebilirdi. Üçüncü Dünya ve Doğu Bloku statüyü destekler, Batı hiç olmazsa pasif kalmaya zorlanabilirdi. Böyle bir konferansta, Milli Misakçı Atatürk Türkiye'sinin, 1950-60'da aldığı yaralara rağmen '*Megola İdea*'cı Yunanistan'ın Helenizm'ini yenebileceği açıktı. Kaldı ki, böyle bir ortamda, Kıbrıs'taki sağ cenah ile, bütün beyanlarına rağmen ENOSİS konusunda yavaş, hatta mütereddit olan Makarios arasındaki çelişme lehimize kullanılabilirdi. Ancak, Aralık, 1963 olayları patlak verip Rumların '*Genocide*' hareketi başlayınca, iş işten geçmiş ve yanlış bir açığa oturtulmuş olan Türk politikası hırpalanmaya başlamıştır.”³²⁷

İbrahim Çamlı, Kıbrıs sorunun Batı ittifak sistemi içerisinde bir çözüme kavuşturulmasının dünya geçekleriyle uyuşmadığının altını çizmiştir. Kıbrıs sorununun NATO çerçevesi içerisinde çözülemeyeceği Londra Konferansında ortaya çıkmıştır. Konferansta adadaki güvenliğin NATO birlikleri tarafından sağlanmasını öngören Anglo-Amerikan planı Ankara ve Atina'nın kabul etmesine rağmen, Makarios tarafından reddedilmiştir. Kıbrıs meselesini Güvenlik Konseyinin gündemine almayı başaran Makarios, Kıbrıs'ta güvenliği sağlayacak kuvvetlerinin NATO dışı ülkelere gelmesini istemiştir. Böylece Çamlı'ya göre, “Makarios idaresi sadece geçerliliğini kabul ettirmiş bir hükümet olarak karşımızda durmamakta, Makarios'un hükümran olduğu Kıbrıs devleti İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın bir yarattığı olmasına rağmen dünya politika alanında bağımsız bir kişiliğe bulunmakta ve kendisine ait bir meseleyi, arkasından NATO devletlerini de sürükleyerek Birleşmiş Milletlere doğru” itebilmiştir.

Çamlı, BM Güvenlik Konseyinde iki tezin çarpıştığını ifade etmiştir. Bunlar Zürih ve Londra anlaşmalarına uyulmasını ve bu anlaşmalar gereğince üç garantör devlete verilen garantörlük hakkının korunmasını isteyen Anglo-Amerikan teziyle, BM yasasının 103. maddesinin Londra ve Zürih anlaşmalarından daha bağlayıcı olduğunu savunan Sovyet tezidir. Kabul edilen formül iki tezi uzlaştırmayı amaçlamıştır. Güvenlik Konseyinin aldığı karar bir taraftan Londra ve Zürih statüsünü kabul ederken diğer taraftan bu anlaşmalardan doğan müdahale hakkını dolaylı bir şekilde ortadan kaldırmıştır.

Ancak Çamlı'ya göre, olayların gelişimi “anlaşmalara riayet prensibinin nazari” kaldığını, “müdahale hakkının kullanılması yasağının ise bir gerçek olarak ortada”

³²⁷ İbrahim Çamlı, “Kıbrıs Gerçeği-1”, *Yön*, sayı: 78, 24 Eylül 1964, s. 8-9.

olduğunu göstermiştir. Nitekim, Güvenlik Konseyinin kararını takip eden günlerde adada şiddetlenen çatışmalar karşısında Türkiye'nin adaya çıkarma olasılığının gündeme gelmiş ardından Güvenlik konseyi tarafları “durumu vahimleştirecek her türlü hareketten kaçınmaya davet etmiştir. “Bu Kıbrıs Hükümetinin geçerliliğini bir kere daha kabul etmek, ve bir taraftan Rumları takbih ederken, diğer taraftan müdahale hakkının kullanılmasına tekrar vaziyet almak oluyordu.”

Çamlı, Türkiye'nin müdahale kararı ile yersiz bir prestij zedelenmesine düştüğünü belirtmiştir: “Yersiz zira Birleşmiş Milletler Barış Gücü 10 gün kadar kısa bir zaman içinde kurulmuş ve Kanada'lı subaylardan müteşekkil öncü bir gurup daha Türk kuvvetlerinin çıkarma hazırlığını yaptıkları 13 Mart günü Kıbrıs'a doğru yol almıştı. Hiç olmazsa bu kuvvetlerin gelmesini beklemek, siyasi kaderimizi yavaş yavaş teslim etmeye başladığımız dünya teşkilatına bir şans vermek daha politik, Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin uzun vadeli çıkarları bakımından daha gerçekçi bir tutum olmaz mı idi?” Çamlı'ya göre Türkiye ABD'nin Enosis'i destekleyen bir politika izlediğinin farkına varmalı ve BM kapsamında bir çözüm aramalıdır:

“Amerikalılar için önemli olan, Kıbrıs'ın NATO etki çemberi içinde kalmasıdır. Ne Zürih-Londra statüsünün, ne de Türk tezi olan ve bu statüyü hareket noktası olarak alan federatif sistemin kabul edilebileceğini inandıkları için, bunun Ada'nın Yunanistan'a doğrudan doğruya verilmesi ile, Makarios'un Enosis konusundaki niyetlerinden şüphelendikleri için rizikolu saydıkları “Kayıtsız Şartsız Bağımsızlık” ve “Self-Determination”(Kıbrıs veya Yunan tezi) yollarından geçilmeden olmasını istemektedirler. Cenevre'ye getirilen ve Türkiye Cumhuriyeti'ne bir üs, Türk Cemaatine de bazı muhtar bölgeler tanıyan Acheson Plan'ı bu tutumun sonucu idi. Ancak, Birleşmiş Milletlerin, (arabulucunun haberi olduğuna göre) resmen değilse bile fiilen dışında yürütülmeye çalışılan Cenevre müzakereleri, Acheson Planının Kıbrıs'ın bütünlüğü ile telif edilemeyeceği savunan Makarios'un baskısı altında Yunanlıların müzakereleri çekilmesi sonucu kesildi. Aslında, taksimden ziyade bir nevi Enosis olan bu planı Türk Hükümetinin kabul edeceği de şüpheli idi.”³²⁸

Yöncülere göre, Türk Dışişleri Bakanlığı Doğu-Batı ilişkilerinin aldığı yeni şekli gözden uzak tutarak Makarios'un tarafsız ülkeler üzerindeki etkisini küçümsemiş ve Kıbrıs meselesini zora sokmuştur. Türkiye, İngiltere ve ABD'nin adadaki askeri üslerin kaldırılmasını önlenmek için, tarafsızlık politikasını savunan Makarios'a karşı Enosis'i destekleyeceğini teşhis edememiştir. Askeri üslerden arınmış, bağımsız, tarafsız bir Kıbrıs tezini savunan Yöncüler, ABD'nin Enosis'i kendisine adada fiilen üst sağlayacak ideal bir formül olarak gördüğünün altını çizmişlerdir:

³²⁸ İbrahim Çamlı, Kıbrıs Gerçeği-2, **Yön**, sayı: 80, 2 Ekim 1964, s. 8.

“Bugünkü şartlarda asıl mesele Adadaki üslerin kaybedilmemesidir. Böylece Batılıların çıkarları, emperyalizm ile yani Enosis ile birleşmektedir. Durum bu iken Türkiye’nin meseleyi ısrarla Washington ve Londra’da çözmeye kalkışması, onu Enosis zemininde müzakerelere zorlamış ve Kıbrıs davası memleketimize verilecek ufak bir toprak parçası tapulu mu yoksa kiralık mı olacak gibi manasız bir noktaya gelmiştir. Halbuki son olaylar, ‘Megola İdeacı’ emperyalist Yunanistan’ın güvenilmeyecek sözde bir müttefik olduğunu göstermiştir. Bu sebeple memleketimiz Yunanistan emperyalizmine yani Enosis’e kesinlikle karşı durmalıdır. Diğer taraftan en ufak bir emperyalist emel gütmeyen ve toprak ilhakı gibi bir davası olmayan memleketimizin amacı Kıbrıs’ta askeri üstlerin tesisi ile ilgili değildir. Aksine Kıbrıs’ın bir askeri üst tesis olarak mütalaa edilmesi bugün değilse, yarın Türkiye’nin güvenliği tehdit edilebilir. Bu sebeple askeri üstlerden temizlenmiş bağımsız bir Kıbrıs Enosis’in aksine menfaatlerimize çok daha uygundur. Bağımsızlığın Enosis’e yol açmayacak en güvenilir formül ise bütün büyük devletler ile bölgedeki devletlerin katılacağı milletlerarası konferans yoluyla, Kıbrıs Avusturya gibi tarafsız bir statüye kavuşturulmasıdır. Bağımsız, tarafsız ve askeri üslerden temizlenmiş bir Kıbrıs formülü, gerek Doğu blokunun, gerek bütün tarafsız devletlerin desteğini sağlayacak niteliktedir.

Esasen Kıbrıs meselesinde Türkiye’nin talihsizliği dostlarını Enosisçi yani Türk çıkarlarına karşı, dostu olmayanlarının ise Enosis aleyhtarı yani Türk çıkarlarına daha yakın bulunuşudur. Bu ters durumda, ABD’nin dümen suyundan giderek en sonunda Enosis’i kabullenmek zorunda kalmak yerine bu ters durum düzeltilmeli ve ondan yararlanılmalıdır. Hükümetimiz büyük devletleri ve bölge devletlerini bir araya getirecek bir Kıbrıs Konferansının toplanmasını sağlayacak diplomatik teşebbüslere girişmelidir. Kıbrıs’ın askeri üslerden temizlenmiş, tarafsız ve bağımsız bir ülke haline getirilmesi tezini savunan bir Türkiye Makarios’un gücünü teşkil eden bu en büyük kozu kendi eline geçirmiş olacaktır. Bu koz sayesinde Türkiye’nin bugünkünden çok daha güçlü bir şekilde, Kıbrıs’ta tarafsız, bağımsız fakat federal bir devlet kurulması tezini savunabilir ve bu tezi kabul ettirebilir.”³²⁹

Yöncüler, “meselenin aile içinde” çözülmesini isteyen ABD’nin Türkiye’nin karşısına Acheson planının gösterdiği gibi Enosis’i çıkardığını belirtmişlerdir. Türkiye’nin gerçekleri görmezden geldiğini düşünen Yöncülere göre “Washington ve Londra Enosisçi” diyen Yunan başbakanının açıklamaları karşısında “Bizim hariciye on günlük bir çabadan sonra Washington Enosisçi değildir tarzında kimseyi tatmin etmeyen bir tekzibi yayınlamaktadır.”

Yöncüler, Kıbrıs konusunda Sovyetler Birliği’nin ABD karşısında bir denge unsuru olabileceğini düşünmüşlerdir. Başka bir deyişle, Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmesinin Türkiye’nin lehine bir durum yaratacağını savlamışlardır. Bu doğrultuda, Feridun Cemal Erkin’in Sovyetler Birliği ziyaretini olumlu karşılamışlardır. Ancak Yöncülere göre, Sovyetler ile geliştirilecek ilişkilerin Kıbrıs’ta Türkiye’nin çıkarlarına uygun bir formülün bulunmasını ne derece destekleyeceği tartışmalıdır:

“Şüphesiz Erkin’in Moskova ziyareti durumumuzu kuvvetlendirmiştir. Enosis’e karşı olan Sovyetler Birliği’nin iki cemaatin varlığını esas tutan bir çözümün yolunu kabul etmesi, Türkiye’nin Enosis’e karşı direnme gücünü arttırmıştır. Yalnız meseleyi aylarca NATO içinde çözümlenmeye çalışmamız dolayısıyla çok geç araştırdığımız Sovyet desteği,

³²⁹ “Kıbrıs ve Yön”, **Yön**, sayı: 79, 25 Eylül 1964, s. 8.

Birleşmiş Milletlerde bağlantısız ülkeler oyunu, Enosisçi Makarios'tan bize kaydırmaya yetecek midir? Sovyetler Türk tezini ne ölçüde destekleyecektir?...³³⁰

İbrahim Çamlı, “*Türk Dış Politikası Belirli Bir Felsefeye Dayanmalıdır*” başlıklı yazısında Türkiye’nin Kıbrıs sorunun çözümünü NATO dışında aramaktan vazgeçtiği zaman federatif devlet temelinde yeni fırsatların doğabileceğini belirtmektedir. Çamlı’ya göre, Türk-Sovyet görüşmeleri sonrası yayınlanan 6 Kasım tarihli Moskova tebliği bunu açıkça ortaya koymuştur. Bildiride “Her iki cemaatin kanuni haklarına riayet ve Ada’da iki milli cemaatin varlığını tanıma esası” gibi cümleler Türkiye açısından olumludur. Ancak bu Rusların federatif devlet tezini tamamen destekleyecekleri anlamına gelmemektedir. Buna rağmen bildiri, Rusların Birleşmiş Milletler garantisi altında Türk Cemaatinin ekonomik ve sosyal gelişmesini sağlayacak imtiyazların tanınmasını savunacağını göstermektedir. Çamlıya göre önemli olan, Sovyetlerin ve diğer komünist ülkelerin Enosis’i emperyalist bir olgu olarak kabul edip karşısında olmalarıdır.

Bu noktada Çamlı’ya göre, Türkiye’nin yapması gereken NATO’lu devletlerden bütün bağları koparmış, bağımsız, üssüz Kıbrıs tezini samimiyetle benimsediğini Doğu bloku ve Tarafsız devletlere inandırmaktır. Ayrıca Türkiye NATO’da Kıbrıs konusunda varolan görüş ayrılıklarından yararlanmalı ve Rumların Enosis konusundaki bölünmüşlüğünden istifade etmelidir. Oysa Türk Dışışleri bu tarz uygulamalara girişmekten hala çok uzaktadır.

Yöncülerin, Türkiye dış politikasının Kıbrıs meselesi üzerinden bağımsızlık temelinde yeni bir felsefeye dayanmasını vurgularken bunun gerçekleşmemesinin sorumluluğunu İnönü hükümetine değil, Dışışleri Bakanlığına yüklemeleri dikkat çekicidir. Yöncülere göre, dış meselelerde Menderes dönemiyle karşılaştırıldığında daha bağımsız davranacağı varsayılan İnönü’nün bunu tam anlamıyla uygulayamaması Dışışlerindeki yetersiz kadrodan kaynaklanmıştır.

“Bütün bu işlerin çok iyi işlenmiş bir metot içinde uygulanması gerekmektedir. Dışışleri Bakanlığında şu anda böyle bir metodun kurulmuş olduğu şüphelidir. Daha önemlisi, Kıbrıs meselesinin esasında bile bir açıklığa kavuşmadığı görülmektedir. Bir taraftan bazı beyanlar ve temaslar tamamen bağımsız ve nötralist bir Kıbrıs anlayışının benimsenmeye başladığı intibamı verirken, diğer taraftan, İlhami Soysal’ın bildirdiğine göre Türk heyeti Moskova’da, Zürih ve Londra Anlaşmalarını kabul ettirmek için sonsuz çabalara girişmiştir.(...)”

³³⁰ “Kıbrıs:NATO Genel Sekreterinin Çabası”, *Yön*, sayı: 84, 13 Kasım 1964, s. 12.

Bu doğrudan doğruya Kıbrıs ile ilgili vuzuhsuzluktur. Bir de, Moskova yolculuğunun sadece Kıbrıs konusunda bir prestij zaferi kazanmak için yapıldığı havası vardır. Oysa Türkiye Moskova'ya yalnız Kıbrıs'ı halletmek için değil, dış politikasında yeniden bir denge kurmak için gidiyor. Türkiye dış politikasını Kıbrıs meselesini halletmek için değiştirmiyor. Kıbrıs ancak dış politikayı değiştirmek için bir vesile, Kıbrıs'ın arkasında yatan ve 10 yıldan beri bir türlü sezilemeyen yeni dünya akımlarını tanımak için bir fırsattır. Türkiye dış politikasını bu yeni dünyaya uymak için değiştiriyor.

Biz Dışişleri Bakanlığında Kıbrıs meselesi ile ilgili bağımsız bir dış politika arasında böyle bir mantık bağı kurulmadığı kanısındayız. Ve bu kanının tabii sonucu olarak, yeniden düzenlenmek istenen dış politikamızı bir sisteme, bir felsefeye oturtmak için çalışmalara yapıldığından de şüphe etmekteyiz. Dış politikada bağımsızlığa giden yolun sadece satıhtaki bazı hareketlerden ibaret sayıldığı intibai yaratılmıştır. Oysa önce bir dünya görüşüne sahip olunur ve ancak ondan sonra kibar değişle diplomasi denilen taktik niteliğindeki hareketlere geçilir. Dış politikada felsefe esas, diplomasi sonuçtur.³³¹

İbrahim Çamlı'ya göre, Londra ve Zürih anlaşmaları temelinde bir çözümün olamayacağı Galo Plaza raporuyla bir kez daha teyit edilmiştir. Yazar, “*Kıbrıs İşinde Gene Yanlış ve Tehlikeli Bir Yoldayız*” başlıklı yazısında, Plaza raporunun öngördüğü bağımsız Kıbrıs formülünün kendileri tarafından daha önce dile getirildiğini yazmıştır. Hükümetin Plaza raporunun teklifini reddetmesinin hatalı olduğunu ifade etmiştir. Çamlı'ya göre, Plaza'nın teklifinin müzakereye başlangıç noktası sayılması ve Londra anlaşmaları yerine dünya milletlerinin çoğunluğunun benimseyeceği askeri üslerden arınmış, bağımsız Kıbrıs formülünün savunulması Türkiye'nin lehine bir durum yaratabilirdi. Böylelikle hem Enosis saf dışı edilir hem de federatif devlete erişmek yolunda önemli mesafe alınırdı:

“Ümit ederiz ki, bu yazıyı okuduğunuz sırada Genel Kurul karşısında konuşacak olan Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin son dakikada bu manasız ısrarda devam etmemek şüphesini gösterebilir. Fakat korkarız ki bu İyi Niyet Heyetlerine yapılan telkinin de gösterdiği gibi gerçekleşmeyecektir ve gündemde sıra Kıbrıs'a geldiği zaman, Assembleye sunulan Türk tezi değiştirilmiş olacaktır. Bu taktirde Türk tezi kesin bir yenilgiye uğrayacaktır. Zannımıza göre, Hükümetçe ümit edilen Assemblenin son Kıbrıs müzakerelerinde olduğu gibi tarafların meseleyi aralarında halletmesi yolunda bir tavsiyede bulunacağıdır. Ancak böyle bir işlem meseleyi gene başladığı yere götürecektir ve Türk hükümeti sonunda karşısında gene Plaza'yı ve Güvenli Konseyi'nin müdahale hakkına set çeken ve üstelik Assemble kararları gibi tavsiye mahiyetinde olmayıp bağlayıcı nitelikte olan kararlarını bulacaktır. Bir ihtimal de Assemble'nin Amerika ile Birleşmiş Milletler Barış Gücü masraflarına katılmaktan kaçınan devletler arası ihtilaf yüzünden dağılacağı ve Kıbrıs konusunun gelecek yüz devresine kadar askıda kalacağıdır. Bu da yukarıdaki ihtimalin doğuracağı sonuçlardan pek farklı sonuçlar doğurmayacaktır. Her halükârda Türk Hükümeti Kıbrıs işinde gene yanlış ve tehlikeli bir yoldadır. Ve doğacak büyük ızdırapları Kıbrıs Türkleri ile beraber bütün Türk milleti çekecektir.”³³²

İbrahim Çamlı, “*Kıbrıs İşinde Hayal ve Gerçek*” başlığı ile yayınlanan yazısında ise Sovyetler Birliğinin Kıbrıs politikasının kamuoyuna yanlış aksettirildiği üzerinde

³³¹ İbrahim Çamlı, Türk Dış Politikası Bir Felsefeye Dayanmalıdır”, *Yön*, sayı: 85, 20 Kasım 1964, s. 3.

durmuştur. Çamlı'ya göre, Sovyet Dışişleri Bakanı Gromyko'nun İzvestiya'ya verdiği demeci "Rusya Federasyonu bizi destekliyor" şeklinde yorumlayan kimi çevreler kamuoyunu yanlış bilgilendirmiştir. Oysa, Sovyetler Birliğinin Londra anlaşmaları fesih edilmeden Türkiye'nin federasyon tezini desteklemeleri imkansızdır. Gromyko'nun "Sovyetler Birliği Birleşmiş Milletler üyesi Kıbrıs'ın bağımsızlığını, hükümlerini ve toprak bütünlüğünü kesinlikle ve ısrarla savunduğu gibi bu memleketin iç işlerine her türlü müdahalenin kuvvetle karşısındadır. Bazı NATO çevrelerinin Kıbrıs'ı bir askeri üs yapmak gayesiyle Kıbrıslılara kabul ettirmeye çalıştıkları planlar mahkum ve reddedilecektir." açıklaması Sovyetlerin tutumunu ortaya koymaktadır:

"Sovyetlerin Enosis ve Cemaatler konularındaki görüşleri ile birlikte ve bunların ayrılmaz bir parçası olarak Kıbrıs meselesindeki tüm tutumlarını meydana getiren bağımsızlık konusundaki bu görüşleri Kıbrıs topraklarında askeri bir üssün mevcudiyetini ve üç NATO devletinin iç işlerine müdahale hakkı tanıyan anlaşmalarla kayıtlı bugünkü bağımsızlığı ile bağdaşmamaktadır. Ve bu böyle olduğu içindir ki, Kıbrıs'ın bugünkü yarı bağımsızlığının menşei olan Zürih ve Londra anlaşmalarından sarfınazar edilmedikçe, Sovyetlerin ve kendileri gibi düşünen müttefiklerinin Federal Devlet konusunu desteklemeleri fikri mücerret kalmaya mahkumdur. Aynı şey genellikle aynı düşünce çizgisi içinde olan Tarafsızlar içinde söylenebilir. YÖN, işte bu sebeple Enosis kapısını kapayacak ve Federatif Devlet kapısını açacak yegane çare olarak tamamen Bağımsız ve tarafsızlaştırılmış Kıbrıs formülü üzerinde durmuş ve Zürih ve Londra anlaşmalarından vazgeçilmesini istemişti."³³²

Yöncüler, "*Amerika, Neden Enosisten Yanadır?*" başlıklı yazıda Kıbrıs meselesini ekonomik çıkarlar çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Yöncülere göre, Ortadoğu petrolü olmasa İngiltere Kıbrıs'taki askeri üslerinin çoktan tasfiye eder, Kıbrıs'ta bakır madenleri olmasa, ABD Enosis yanlısı bir politika izlemezdi. Yöncüler, Cyprus Mines Corporation[CMC] adlı Amerikan şirketinin Kıbrıs'ın başta bakır olmak üzere demir, kükürt gibi madeni zenginliklerini işleterek büyük karlar sağladığını belirtmişlerdir. Kıbrıs'tan ABD'ye önemli oranda sermaye ihraç edildiğinin altını çizmişlerdir. Yöncülere göre, bu durumda adada bağımsızlık akımının güç kazanmasıyla birlikte ortaya atılan madenlerin millileştirilmesi fikrinin ABD'yi rahatsız etmesi doğaldır. Dolayısıyla ABD'nin Enosis'i destekleyen tutumunun arkasında ekonomik bir beklentinin yattığını Türkiye dikkate almalıdır:

"Anglosaksonlar, işte bu sebeple yani gerçek bir bağımsızlıktan korktukları içindir ki Enosis'e dört elle sarılmışlardır ve Türk hükümetinin direnmesine rağmen Enosis'ten vazgeçmek yerine maskeli bir Enosis'i kabul ettirebileceklerini sandıkları Hükümetler araştırmaya koyulmuşlardır. Amerikan Casusluk Teşkilatı, Türkiye'de Başbakanlık keşfine kalkışmıştır.

³³² İbrahim Çamlı, "Kıbrıs İşinde Gene Yanlış ve Tehlikeli Bir Yoldayız", *Yön*, sayı: 95, 22 Ocak 1965, s. 13.

³³³ İbrahim Çamlı, "Kıbrıs İşinde Hayal ve Gerçek", *Yön*, sayı: 97, 5 Şubat 1965, s. 7.

Bu kadar tafsilat yeter. Kıbrıs meselesinde çıkarabileceğimiz dersler ve aslında emperyalist ülkelerin yabancı ülkelerdeki yatırımları apaçıktır: Her hangi memleket hangi şart altında olursa olsun yabancı şirketlerin kendi toprakları üzerinde iktisadi teşebbüslere sahip olmasına ve onları işletmesine müsaade etmemelidir. Bu gibi teşebbüsler, tabiatları icabı ekonomik gelişmenin vasıtası değildirler ve olamazlar. Bu gibi teşebbüslar memleketin servetin emmek ve onları dışarı transfer etmek için yapılmış pompalardır.”³³⁴

BM arabulucusu Galo Plaza’nın raporunu 26 Mart 1965 tarihinde BM Genel Kuruluna sunmasıyla dikkatlerin Kıbrıs konusuna çekildiği bir dönemde *Yön*’de, “*Hükümet Kıbrıs’ı Gözden Çıkardı mı?*” başlıklı yazı yayınlanmıştır. Yazıda, İnönü’nün istifaya zorlanmasının ardından kurulan Suat Hayri Ürgüplü hükümetinin Kıbrıs konusunda “Anglo-Saksonların yeniden dümen suyuna” girdiği belirtilmiştir. Yöncülere göre, Ürgüplü hükümetinin Türk-Sovyet dayanışmasını ihmal etmesi, ABD’nin Enosis yönündeki baskılarını arttırmasına neden olmuştur. Oysa daha önce de altı çizildiği gibi Yöncüler, Türkiye’nin Kıbrıs’ta güçlü duruma gelmesi ancak kendisi gibi Enosis’e karşı olan Sovyetlerin ve Bağlantısızların desteğini sağlamakla mümkün olduğunu vurgulamışlardır.³³⁵

Yöncülere göre, Bağlantısız ülkeler ve Sovyetler Birliği ile geliştirilmeye başlanan ilişkiler hükümet değişikliğinden sonra duraksamıştır. Bu nedenle Türkiye’nin Kıbrıs politikası bir çıkmaza girmiştir:

“Bu yılın ilk aylarında diplomatik alanda durumumuz hiç de fena değildi: Birleşmiş Milletlerde Makarios’un kesin başarı sağlanması önlenmişti. Sovyetler Birliği, federasyondan söz ediyordu. Tarafsız gurubun nüfuzlu devletlerinden Gana, federasyon tezimize destek oluyor ve arabulucum teklif ediyordu. Silahlardan temizlenmiş, tarafsız ve bağımsız bir Kıbrıs tezimizi benimsediğimizi anlatan iyi niyet heyetleri, bağlantısız ülkeler ile ilgili görüyordu. Bütün bunlar, mihverinden çıkmış dış politikamızı mihverinden oturtmak yolunda ilk adımlardı. Fakat bu ilk adımlar dahi, Yunanistan kanalıyla Anglosaksonları, Makarios kanalıyla Sovyetler Birliği ile bağlantısız ülkeleri safında tutan Papandreu Makarios ikilisini bozguna uğratmak ve Anglo-Saksonları Türkiye’ye karşı daha tavizkar davranmayı hatırlatmaya yetmişti.

Bu ilk adımlardan sonra, daha güçlü adımlar atmak gerekiyordu. Ne var ki hükümet değişikliği ile gelişme durmuştur. Makarios, bağlantısız ülkeler arasındaki durumunu yeniden güçlendirmiştir. Vietnam’da şartsız müzakere isteyen 17 bağlantısız ülke arasında Makarios da vardır. NATO üyesi Fransa da sonra bu görüşe katıldığı halde Türkiye yoktur. Türkiye, çimento yardım vaadiyle Amerika’nın Vietnam savaşına katılmakla meşguldür!³³⁶

İbrahim Çamlı’ya göre, Güvenlik Konseyinin kararı Türkiye’nin savunduğu Kıbrıs tezinin geçersizliğini ortaya koymuştur. Nitekim, Türkiye’nin anlaşmalardan doğan

³³⁴ “Amerika, Neden Enosisten Yanadır”, *Yön*, sayı: 98, 19 Şubat 1965, s. 6.

³³⁵ “Hükümet Kıbrıs’ı Gözden Çıkardı mı?”, *Yön*, sayı: 105, 2 Nisan 1965, s. 4.

³³⁶ “Kıbrıs’ı dümen suyu politikası yüzünden kaybetmek üzereyiz!”, *Yön*, sayı: 109, 23 Nisan 1965, s. 4.

müdahale hakkı “Amerikalılar NATO’yu bölecek, Sovyetler, Kıbrıs’ın bağımsızlığını tamamen ortadan kaldıracak düşüncesiyle önlenmiştir. Dolayısıyla Türkiye artık, Makarios’un Tarafsız ülkeler üzerindeki etkisini hesaba katmalı ve tarafsız ülkelerin savunduğu bağımsız Kıbrıs tezi üzerinden bir çözüm arayışına girişmelidir. Bir Enosis oldu bittisini önleyecek, Kıbrıs’ın tam bağımsızlığını ve tarafsızlığını BM kapsamında garanti altına alacak bir anlaşma Türkiye’nin ve Kıbrıslı Türklerin lehine olacaktır. Çamlı, Plaza’nın bu çözüm önerilerine yakın bir formül ortaya attığını ancak Türkiye’nin bunu reddederek hata yaptığını belirtmiştir:

“Plaza geçen Kasım’da Ankara’ya geldiği zaman bizim yukarıda öne sürdüklerimize çok yakın bir çözümü, Avusturya misali tarafsızlaştırılmış bağımsız Kıbrıs formülünü teklif etmişti. Plaza o zamanlar ‘Enosis Birleşmiş Milletler lügatinde yoktur’ diyordu. Ne yazık ki, Plaza’nın bu teklifi o zaman reddedilmişti. Şimdi Plaza müzakereleri inhisar ettiriyor ve hepsinden kötü Enosis’i 10.000 Yunan askeriyle Enosisçi Grivas’ın arkasında nöbet beklediği Makarios’un takdirine bırakıyor. Ama bütün bunlara rağmen Plaza kanaatlerini raporda bildirmiş olması vesile edilerek(zayıf ve sudan bir vesiledir bu) reddedilmeyecekti ve Birleşmiş Milletler ile bağlarımız kopmayacaktı. Hükümet meseleyi tekrar kısır mebdene, NATO topluluğuna getirmeye çoktan niyetlidir. O topluluk ki iki ihtilaflı üyesi arasında hareketsizdir. O topluluk ki, dünya kamuoyunun ağırlığı karşısında Kıbrıs meselesini değil çözmek el bile sürmemiştir. Ve o topluluk ki baş mimarı bizimle Cenevre’de masaya oturduğu zaman elimize Enosis’e ilk gidecek ekspres için bilet sıkıştırmıştır”³³⁷

“*Kıbrıs:Anglo-Saksonlar Adım Adım Planlarını Uyguluyor*” başlıklı yazı ise Galo Plaza raporu ile ilgili Yöncülerin bir görüş birliğine sahip olmadıklarını göstermiştir. İbrahim Çamlı’nın raporun çözüme bir temel oluşturabileceği savına karşılık, yazıda rapor, Enosis’in başka bir şekilde sunulması olarak değerlendirilmiştir:

“Arabulucunun Enosis hakkındaki görüşü şudur: ‘Kıbrıs Cumhuriyeti egemen ve bağımsız bir devlettir. Güvenlik Konseyinin 4 Mart 1964 tarihli kararı da açıkça Kıbrıs Cumhuriyetine atıfta bulunur...Kıbrıs Hükümeti, devlet güvenliğini ve bölge barışının devamını sağlayabilmek için yüksek menfaatler uğruna, bağımsızlığı koruma kararı alabilir. Kıbrıs hükümeti böyle bir karar aldığı takdirde, Yunan hükümetinin de bu karara hürmet edeceğine inanıyorum. Fakat egemen Kıbrıs Hükümetinin böyle bir karar alıp almamakta serbest olduğunu belirtmeliyim.’ Demek ki, Makarios Hükümeti Enosis’e gidip gitmemekte serbest olacaktır. Arabulucunun ümidi Makarios’un böyle bir karar almaktan vazgeçmesidir!”³³⁸

Ancak Yöncüler, Plaza raporunun Türkiye’nin milletlerarası arenada yalnız olduğunu gösterdiği noktasında hemfikirdirler. Bu durumu değiştirmek için Türkiye bağımsız bir dış politika yürütme azminde olduğunu özellikle Bağlantısız ülkelere göstermeli ve Sovyetler ile ilişkilerini geliştirmelidir. Oysa Yöncülere göre, Ürgüplü

³³⁷ İbrahim Çamlı, “Yalnızlığa Doğru”, *Yön*, sayı: 107, 16 Nisan 1965, s. 16.

³³⁸ “Kıbrıs: “Anglo-Saksonlar Adım Adım Planlarını Uyguluyorlar”, *Yön*, sayı: 106, 9 Nisan 1965, s. 4.

Hükümetinin Dışişleri Bakanı Hasan Işık'ın açıkladığı Kıbrıs politikası bu girişimlerden uzak, ABD eksenli bir açılıma sahiptir. Ürgüplü Hükümetinin Kıbrıs konusunda Amerika ve Sovyetler Birliğini belli bir görüşte birleştirip iki blok liderinin Yunanistan üzerinde baskı yaratmayı amaçlayan politikası, bir hayalden ibarettir:

“Kağıt üzerinde çok cazip görüne bu politika, aşırı hayalciidir. Zira bir tarafın temel amacı Kıbrıs yüzünden çökmek üzere olan Türk-Yunan dostluğunu tekrar kurarak NATO'nun doğu kanadını kurtarmaktır. Öteki taraf ise NATO'nun çökmesini istemektedir. Bir taraf, Kıbrıs üslerini güven altında tutmak çabasındadır. Öteki taraf ise, üsleri kaldırma davasıındadır. Çıkarları tamamen zıt olan iki tarafı uzlaştırmak, herhalde mümkün değildir. Aslında Türk politikası, yavaş yavaş Anglosakson nüfuzuna kaymaktadır. Yeni ekibin bağımsız bir dış politika uygulamadaki güçsüzlüğünü hisseden ve İnönü politikasının adım adım terk edildiğini gören Sovyetler Birliği, Makarios'u bırakmakta mütereddittir. Makarios 17 ülkeyle birlikte Amerika'nın Vietnam politikasını takbih etmekte, şartsız müzakere çağrısı yayınlamaktadır.(...) İşte Makarios, dünya politikasında ağırlığını hissettiren böyle bir blokun desteğine sahiptir. Bu destek kırılmadıkça, Türkiye'nin Kıbrıs davasını kazanması mümkün değildir. Ne var ki bu desteği kırmak için yeni ekip, dış politikasında gerekli değişikliği yapacak istidatta gözükmemektedir. Böylece, bağlantısız ülkelerin desteği kazanılamayacağı gibi, İnönü hükümetince sağlanmak üzere olan Sovyet desteği de kaybedilecektir. Neticede Türkiye tekrar Enosisçi Anglo-Saksonlarla başbaşa kalacaktır. Buda Kıbrıs davasının yavaş yavaş kaybedilmesi demektir.”³³⁹

İlhan Selçuk, “*Millet Yapar*” başlıklı yazısında “Kanlı Noel'den beri yurt içinde ve dışında ikide birde Kıbrıs'a çıkarma yapılacaktır sözleri dalgalanmaktadır” ifadesini kullanmış ve müdahalenin sürekli ertelenmesinin ABD'den kaynaklandığını belirtmiştir. Selçuk'a göre, Türkiye'nin askeri alandaki imkanlarını kendi çıkarına göre ayarlayan “Enosisçi Amerika”, Türkiye'nin milli savunma politikasını kendisi belirlemeyi amaçlamıştır. Johnson mektubunda görüldüğü gibi Türkiye'nin elindeki silahların yalnız NATO için kullanılabileceğini ihtar etmiştir. Ancak Selçuk, Kıbrıs olaylarının zorlamasıyla “Türk milletinin bağımsızlık konusundaki geleneksel bilincinin uyanmaya” başladığına dikkat çekmiştir. “Millet Yapar” kampanyası bunun en güzel örneğidir.

Kampanya Selçuk'a göre, Türkiye'nin müttetikleri içindeki yalnızlığına bir tepki olarak gelişmiştir. Bu kampanya sadece donanmanın Kıbrıs'a çıkarma yapacak yeni gemilere sahip olması amacıyla sınırlı kalmamıştır. Bu kampanya ayrıca kendine güven duygusunun doğuşunu temsil etmiştir. Böylelikle “Millet yalnız çıkarma gemisini kendisi yapmaz; iktisadi kalkınmasını da kendisi yapar; bor cevherini de kendisi işletir; petrolünü de kendisi çıkarır” anlayışı hakim kılınmıştır. Selçuk, yabancı kapitalistlerin milli kaynaklara el koymak için öne sürdüğü tezlerin bu kampanyanın yarattığı bilinçlenmeyle

³³⁹ “Kıbrıs”, *Yön*, sayı: 107, 16 Nisan 1965, s. 5.

çürütüleceğini ve Kıbrıs konusunda “Yunan emperyalizmini destekleyen Anglo-Amerikalıların oyunlarını Anadolu halkı önünde açıklamanın daha kolay” olacağını ifade etmiştir.³⁴⁰

Mümtaz Soysal da, “*Sistem Yapar*” başlıklı yazısında ‘Donanmaya Yardım’ kampanyasına değinerek kampanyanın arkasında herkesin düşünmesi gereken nedenlerin yattığını ifade etmiştir. Soysal’a göre, kampanya yalnız dışarıya değil aynı zamanda içeride halkın temel özlemlerine cevap veremeyen iktidar erkine karşı da bir tepkidir. Bu temel özlemleri sadece birkaç geminin yapımından ibaret değildir. Söz konusu olan “koca bir milletin gururu, kirli hesaplara karşı kızgınlığı, dış çemberleri parçalamak istemeyenler önündeki kırgınlığıdır.”

Türkiye’nin dış politikada bağımsız bir duruş sergilemesinin milli bir sanayileşme atılımı yapmasından geçtiğini belirten Soysal, “sömürücü politikalara karşı yaratılan tepkinin heyecanı bu noktaya çevirmenin yollarını aramalıyız” ifadesini kullanmaktadır. Soysal’a göre, sosyalist bir düzene geçiş onurlu ve milli bir dış politika yürütülmesini beraberinde getirecektir. Ancak sosyalist bir iktidar Kıbrıs meselesini Türkiye’nin milli çıkarlarına uygun bir şekilde çözebilecektir:

“Gerçekte sosyalist bir iktidar Türkiye Cumhuriyetini Kıbrıs konusunda pek daha haysiyetli duruma çoktan getirmiş olurdu. Başlangıçtan beri İngiltere[’]nin Yakın Doğudaki üs hesaplarına bulaşmamış olsaydık, Amerika’nın NATO içinde çevirmek istediği oyunlara kesin bir şekilde başkaldırabilseydik, Kıbrıs çok daha önce askeri üslerden temizlenmiş, tarafsızlığı teminat altına bağlanmış federal ve bağımsız bir devlet olur. Türk azınlığı Rum sultanı altına girmeden insanca yaşamak imkanını bulurdu. Kar ve yarar yerine, akli ve güzelliği koyan sosyalizm, şuna buna alet olup içinden çıkılmaz durumlara düştükten sonra savaş çılgınlıkları atmak değildir. İnsanca bir gururun akıldan ve sistemden geçmek şartıyla, barışçılıkla da bağdaştırılması her zaman mümkün”³⁴¹

Yön’e göre, Yunan başbakanı Papandreu’nun ABD destekli bir hükümet darbesiyle iktidardan uzaklaştırılması Kıbrıs meselesi bakımından önemlidir. Yunanistan’da ABD yanlısı bir hükümetin işbaşı yapması Türkiye’nin ümitlerinin aksine Atina’nın Kıbrıs konusundaki tutumunu yumuşatmamıştır. Tersine sertleştirmiştir. “Türkiye’den ‘hasta adam’ diye bahseden Yunan basını ‘Kral Konstantin İstanbul’a yürüyecek’ tarzında sayıklamalar içindedir”. Ancak Yöncülere göre, Kıbrıs meselesinde asıl tehlike Demirel ekibinin meseleyi hala kavrayamamasıdır. Demirel’in Kıbrıs meselesinin NATO içinde

³⁴⁰ İlhan Selçuk, “Millet Yapar”, *Yön*, sayı: 111, 14 Mayıs 1965, s. 3.

çözülmesi gerektiğine olan inancı geçmişten ders almadığını göstermektedir. Yöncüler, İnönü'nün bu yolu sonuna kadar zorladığını ancak her seferinde ABD'nin Enosis'i destekleyen planlarıyla karşılaştığını belirtmişlerdir. Bunun üzerine yeni diplomatik kozlar arayan İnönü Sovyetlerle yakınlaşmış, Üçüncü Dünya'da destek aramıştır. Kısa sürede Türkiye'nin durumunun güçlendiği görülmüştür. Yöncüler, Demirel'e "ABD'ye teslimiyet politikasının" tehlikelerini anlamasını ve İnönü'nün politikasına sarılmasını telkin etmektedirler:

"Şimdi 'Kıbrıs meselesinin NATO çerçevesi dışına çıkmasına asla müsaade edilmemeliydi' diyen Demirel bu zihniyetle Amerika'ya teslim olmaya zorlandığını ortaya koymaktadır. Amerika'nın görüşü tavizli bir Enositir. Ne var ki Amerika Yunanistan'ı önemli tavizlere sürüklemeyi tehlikeli saymaktadır. (...)Yunanistan'da Amerikan kuklası fakat halk çoğunluğuna dayanmayan sallantıda bir hükümet vardır. Kıbrıs tavizi yüzünden bu hükümetin düşmesi, tahtın yıkılmasına ve Amerika'nın çok korktuğu solcuların işbaşına gelmesine yol açacaktır. Bu sebeple Amerika, halka dayanmayan yeni hükümeti güçlendirmek için fedakârlıklara hazırdır. Halbuki Türkiye'de halkın büyük çoğunluğuna dayanan Amerikalıların gözünde sağlam bir hükümet vardır. Amerika, NATO'yu ve Yunanistan'ı solcuların elinden kurtarmak gerekçesiyle en büyük tavizi-hiç tereddüt etmeyelim-Türkiye'den isteyecektir. Bir iki ufak taviz karşılığı Enosis yeniden piyasaya sunulacak, yeniden çeşitli emrivakilere boyun eğmemiz istenecektir. İnönü'nün sağladığı diplomatik desteklerden yoksun ve bütün kozlarını Amerika'ya yaslandırıran bir hükümetin Washington'un baskılarına fiili durumda aleyhimize olduğuna göre dayanması kolay değildir. Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin tek çıkış yolu İnönü'nün politikasını geliştirmek derinleştirmekten ibarettir. Aksi bir davranış kısa yada uzun sürede Kıbrıs'ın kaybı demektir. Bir baskı aracı olarak yararlı olan silahlı müdahale ihtimali bu durumu değiştirmez ve memleketi beklenmedik maceralara sürükleyebilir"³⁴²

BM Genel Kurulunun 16 Aralık 1965 Kıbrıs ile ilgili aldığı karar *Yön*'de "*Anglo-Saksonların İhaneti*" başlıklı yazıyla değerlendirilmiştir. Yazıda, NATO müttefiklerinin Türkiye'yi açık bir biçimde "hançerlediği" ifade edilmiştir. Yöncülere göre, NATO müttefikleri Türkiye'nin tezlerine gereken desteği vermeyerek Enositen yana olduklarını göstermişlerdir. Yöncüler, ABD'nin oylamada Türkiye'nin lehine oy vermesini ise bir "aldatmaca" olarak değerlendirmişlerdir:

"Yunanistan ve Türkiye arasında tarafsız NATO müttefiklerinin her iki ülkenin de tezine bir miktar hak veren ortalama bir karar tasarısının kabulü için çaba göstermeleri gerekirdi. Peşlerinden 'müşterileri' olan bir hayli ülkeyi sürükleyebilecek durumda bulunan NATO müttefiklerimiz isteselerdi, bunu kolaylıkla yapabilirlerdi. Yapmadılar çünkü, Enosis yolunun açılmasını istiyorlardı ve 'sadık dost' Türkiye'nin NATO'nun yüksek idealleri uğruna Kıbrıs yenilgisini sineye çekeceklerine inanıyorlardı. Nihayet bir çocuk aldatma metodu da bulunmuştu: Amerika aleyhte oy kullanarak, Türkiye'ye 'Ben sendem'

³⁴¹ Mümtaz Soysal, "Sistem Yapar", *Yön*, sayı: 112, 21 Mayıs 1965, s. 3.

³⁴² "Demirel'i Bekleyen İlk Tehlike: Kıbrıs Tehlikede", *Yön*, sayı: 134, 22 Ekim 1965, s. 3.

diyecekti. İstedigini elde eden Yunanistan'ın Amerikanın bu aldatmacasına bir itirazı olmayacağı aşikardır.”³⁴³

Yöncüler, BM kararının Türk kamuoyu üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi ABD'ye karşı bir tepkiye dönüştürmeyi amaçlamışlardır. Doğan Avcıoğlu, “*Kıbrıs ve Ötesi*” başlıklı yazısında, ABD'nin Kıbrıs ile ilgili tutumunun Johnson mektubunda ortaya çıktığını belirtmiştir. Avcıoğlu, Demirel hükümetinin tüm engellemelerine rağmen mektubun içeriğinin artık herkesçe bilindiğini ifade etmiştir. Mektupta Türkiye'nin müdahale hakkına engel koyan ABD, açıkça Enosis'ten yana olduğunu göstermiştir. Öne sürülen Acheson planları bunu teyit etmiştir. Avcıoğlu'na göre, Türkiye ancak bağımsız bir dış politikaya yönelmesi halinde Kıbrıs politikasında başarıya ulaşabilecektir. Çünkü, “Amerika kendisine boyun eğenlerin değil, kafa tutmasını bilenlerin sesine kulak vermektedir”. Ancak Türkiye, “Amerika'dan fazla Amerikancı kesimlerin elinde” dış politikasını Johnson yönetiminin arzu ettiği şekilde oluşturmaktadır:

“Mesele bir Kıbrıs davasını çoktan aşmaktadır. Johnson ile yanyana çekilmiş resimlerle politika piyasasına çıkan iktidarın, basın CHP'den gelen 'Johnson mektubunun açıklama talebi' karşısındaki sözleri, Cumhuriyet Türkiye'si için tehlikeli bir yenilik teşkil etmektedir: Johnson mektubunun açıklanmasında ısrar eden zihniyet, soldan gelmektedir. Bu suretle memlekette bir Amerikan düşmanlığı yayılmasına çalışılmaktadır.' Demek ki Morrison temsilciliği ile iş hayatına atılan politikacılara göre, Johnson mektubunun açıklanmasını istemek solculuktur ve bunu isteyen CHP ve İnönü'nün maksadı Amerikan düşmanlığı yapmaktır. Kıbrıs gidebilir, Johnson Türk başbakanına hakaret edebilir, bunlar önemli değildir: önemli olan Johnson'dur, Amerika'dır.”³⁴⁴

BM kararının ardından, 27 Aralık 1965 günü Kıbrıs sorununa ilişkin Mecliste yapılan Genel görüşmeyi Yön, “*Çombeler Açık Bir Hezimete Uğradı*” başlığı ile kamuoyuna yansıtmıştır. Yazıda, CHP ve TİP'in Kıbrıs konusunda yaptığı açıklamaların hükümeti zor durumda bıraktığına dikkat çekilmiştir. CHP ve TİP'in “Askeri üslerden temizlenmiş, milletlerarası garanti altında bağımsız ve federatif” Kıbrıs tezine destek veren açıklamaları hükümeti rahatsız ettiği vurgulanmıştır: “İktidar başının ‘bu solcuların Amerikan aleyhtarlığı yaratma çabasıdır’ görüşünü tamamen benimseyen AP Genel Gurubu kraldan daha fazla kralcı bir davranışla Kıbrıs gibi bir meselemizin ortada olduğuna hiç aldırmadan Amerika'ya toz kondurmama gayretini son sınırlarına kadar götürmekten

³⁴³ “Anglo-Saksonların İhaneti”, Yön, sayı: 143, 24 Aralık 1965, s. 4.

³⁴⁴ Doğan Avcıoğlu, “Kıbrıs ve Ötesi”, Yön, sayı: 144, 31 Aralık 1965, s. 3.

çekinmiyordu. Nihat Erim'in kürsüden seslendiğini tekrarlayalım: 'Yolunuz açık olsun, böyle devam edin' »³⁴⁵

Kıbrıs konusunda Türkiye ile Yunanistan arasında ikili görüşmelerin başlaması için yapılan hazırlık çalışmaları Yöncülerce, iktidarın Enosis'e tavizi şeklinde yorumlanmıştır. "Demirel Kıbrıs'ta Şartlı Enosis' mi Yanaşıyor?" başlıklı yazıda iktidarın Yunanistan ile başbaşa anlaşmaya varma çabasının Türkiye'nin aleyhine olacağı belirtilmiştir. Yöncüler, böyle bir anlaşmanın, "Anglosaksonların askeri çıkarlarını ön planda" tutacağını ve "perde arkasından Anglosaksonlarca desteklenen Yunanistan" için bir avantaj sağlayacağını ifade etmişlerdir.³⁴⁶

Yöncülere göre, "artık ne Ankara'da ne Atina'da İnönü ve Papandreu gibi Washington'a kafa tutmaya cüret eden lider" olmadığından ABD'nin Kıbrıs meselesinin çözümünü tekeline almasının kolaylaşmıştır. ABD, NATO'nun Doğu kanadında birliği sağlamak üzere Kıbrıs konusunda Yunanistan ve Türkiye'yi anlaşmaya zorlamaktadır. Bu anlaşma Yöncülere göre Türkiye'ye verilecek belli bir bedel karşılığında, Enosis'in önünü açacaktır:

"Esasen Amerika başından beri, NATO'yu kurtarma gerekçesiyle Ankara'nın bir bedel karşılığı, Enosis'e yanaşmasını istemiştir. Kıbrıslı liderlerden Prof. Dr. Derviş Manizade, 'Kıbrıs'ın bedeli nedir' başlıklı bir yazısında bu gerçeği şöyle anlatmaktadır: 'Kıbrıs olaylarının başlangıcında, kulağımıza gelen acayip bir haberi duyduğumuz zaman hayretten donakalmıştık. Bu habere göre, NATO üyesi iki müttefik arasında, Akdenizde küçük bir ada yüzünden büyük bir ihtilaf çıktığını öğrenen Amerika, kendi yaratılış ve ruh yapısına uygun davranışla meseleyi bir çırpıda kolayca halledebileceğini sanmış ve Türklere,(What is the price) yani (Kıbrıs'ın bedeli nedir?) diye sormuştur. Kısaca, Amerikalılar akıllarınca Türklere Kıbrıs'ın bedelini ödeyerek, adayı satın alacak ve Rumlara hediye ederek, ihtilafı ortadan kaldıracaklardı. Türkler aldıkları bol paranın Yunanlılarda emellerine ulaşmanın sevinci içerisinde, sarmaş dolaş, minnet ve şükranla Sam amcanın kucağına atılacaklar böylece NATO'yu tehdit eden ihtilaf ortadan kalkacak, NATO dayanışması tekrar kuvvetlenecekti' »³⁴⁷

Yöncülere göre, Anglo-Saksonlar Türkiye'ye İnönü'nin reddettiği İkinci Acheson planını kabul ettirmeye çalışmaktadırlar. Plan, Türk hükümetine "prestijini koruyacak bazı aldatmacalarla Enosis'i" kabul ettirmeyi amaçlamaktadır. "Türkiye'ye bir üs vererek ve Türk topluluğuna birtakım haklar sağlayarak Hükümete Enosis oldu ama bu bir çifte Enosistir diyebilme fırsatı araştırılmaktadır. Ancak İnönü hükümetinin devrilmesiyle Kıbrıs

³⁴⁵ "Genel Görüşme: Çombeler Açık Bir Hezimete Uğradı", **Yön**, sayı: 144, 31 Aralık 1965, s. 3.

³⁴⁶ "Demirel Kıbrıs'ta Şartlı Enosis'e mi Yanaşacak", **Yön**, sayı: 176, 12 Ağustos 1966, s. 4-5.

³⁴⁷ "Kıbrıs Pazarlığı", **Yön**, sayı: 182, 23 Eylül 1966, s. 4.

konusunda ABD'ye büyük ümitler veren AP, İkinci Acheson Planı tarzındaki bir çözümü Türk kamuoyuna" kolay kabul ettiremeyecektir.³⁴⁸

Yöncüler, Kıbrıs konusunda AP iktidarının "ilk günden beri Washington'un dümen suyunda bir çözüm yolu aradığını" belirtmiştir. AP iktidarı taksim tezinden sonra federasyon tezini de reddederek Yunanistan ile ikili müzakereleri ABD'nin istediği doğrultuda yürütmektedir. Ayrıca, AP iktidarı "taksim ve federasyon tezinden ümidini kesen Fazıl Küçük ve ekibi" aracılığıyla Kıbrıs'ın kaybedilmesini içine sindiremeyen çevrelere karşı tasfiye hareketine girişmiştir. Yöncülere göre, Kıbrıs Türk lideri Fazıl Küçük ve ekibi "kendi durumlarını kurtarma çabasıyla Washington, Ankara ve Londra'nın güvenini kazanmaya" çalışmaktadır. Türk mukavemetçileri raporlarında Küçük ve çevresindekilere 'İngilizci ekip adını' vermektedirler. Rum radyosu Küçük ve ekibinden 'halkın istediği' kişiler olarak bahsetmektedir.

Yöncülere göre, Kıbrıs'ta Türk cemaatinin ekonomik ve siyasi yönden baskı altına alındığı bir ortamda AP iktidarının sorunun çözümünü zamana yayarak, Enosis'e taviz vermektedir: "Kıbrısta sükuneti kurduk" daha ne istiyorsunuz sözleriyle Demirel'in de pek övündüğü 'Dondurma Politikasına' rağmen Rumlar, Sunay'ın Amerika gezisi sırasında bir Türk köyüne saldırmıştır." Sorunun dondurularak bir sonuç elde edilemeyeceğini gören Türk mücahitleri, AP iktidarına ve Fazıl Küçük ekibine güvenlerini yitirmişlerdir. Küçük ve ekibinin karşısına Denктаş'ı çıkarmayı düşünen 'mukavemetçi gurup', Rauf Denктаş'ın adaya gönderilmesini istemiştir. Ancak Fazıl Küçük ve ekibi, Denктаş'ın gelmesinin Ada Türklerini böleceği gerekçesiyle buna karşı çıkmıştır.

ABD de "Fazıl Küçük'e kolayca kabul ettirilecek bir Kıbrıs anlaşmasını reddedebilecek bir kişinin adaya dönmesini tehlikeli" bulmuştur. Yöncüler, böylece Kıbrıs Türk Cemaati arasındaki bölünmeye dikkat çekerek adadaki Türk liderliğinin Kıbrıs Türk toplumunun çıkarlarını temsil etmediğini vurgulamışlardır:

"Mukavemetçiler, AP iktidarına ve Fazıl Küçük ekibine bütün güvenlerini yitirmişlerdir. Günün birinde Fazıl Küçük'ün hemen kabullenebileceği bir oldu-bitti ile karşılaşabilecekleri endişesidir ki onları Denктаş'ın liderliğini ileri sürmeye itmektedir. Raporda mukavemetçi aydınlar bu hassasiyetlerini şöyle dile getirmektedirler: 'Liderlik konusunda niçin hassasız.? Çünkü istenilen Dr Küçük ve ekibi eliyle, Türk çıkarlarına olmasa bir çözümü, Kıbrıs

³⁴⁸ "Kıbrıs:İkinci Acheson Planı", *Yön*, sayı: 185, 14 Ekim 1966, s. 5.

Türkleri adına imzalatabilmektedir. Mukavemetçiler bunun için Denktaş'ı istemekte, bunun için Hariciye karşı durmaktadır' ”³⁴⁹

Yöncülere göre, gelinen noktada Türk cemaati iki guruba ayrılmıştır. Bunlardan biri Ankara'nın izinden giden, Washington'a sempatiyle bakan “işbirlikçi” guruptur. Diğeri Türk Mukavemet teşkilatı etrafında toplanan, “Küçük ve ekibi gibi kadere rıza göstermeyi” reddeden kişilerden oluşan guruptur. Denktaş bu gurubun lideri konumundadır. Yöncülere göre, Dr. Fazıl Küçük'ün evinin önünde patlayan bomba Kıbrıs Türkleri arasında yaşanan bölünmenin vahametini göstermesi bakımından önemlidir. “*Bir Kıbrıs Raporu*” başlığı ile verilen haberde, Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı mensup bir gurup tarafından hazırlanan rapor, Kıbrıs Türk liderliği arasındaki ayırımın hangi boyutlara ulaştığını göstermektedir. Raporda özetle ABD'nin Kıbrıs Türk Mukavemetinin gücünü kırmak için Fazıl Küçük ve ekibi aracılığıyla harekete geçtiği belirtilmiştir. AP iktidarı da buna uygun ortamı hazırlamıştır:

“Bugün Kıbrıs'ta bir mücadele devam ediyor. Ama kabul etmek gerekir ki, bu mücadeleyi yürüten mücahitler Ankara'ya kızgındırlar. Çünkü mücadelenin en kritik devresinde bu mücadeleyi, yürüten güçlü bir komutanın bir takım oyunlar sonucu geri alınması ve Amerikan planını engelsiz uygulama yoluna girmesi Kıbrıslı Türkleri Ankara'ya gücendirmiştir. Halihazırda kendi kaderi ile başbaşa bırakmış olduğumuz Kıbrıslı soydaşlarımız bir yandan karşıdaki düşmanla savaşırken öte yandan da işbirlikçilerle mücadele etmektedir. Hariciye onlara mücadelelerinde yardım edeceği yerde, alabildiğince güçlük çıkararak mukavemeti zayıflatmaktadırlar. Bu durumun daha ne kadar devam edeceği, sorulmaya değer bir sorudur.”³⁵⁰

Özetlenecek olursa Yöncülere göre, Kıbrıs konusunda Türkiye, yeni dünya gerçeklerini göz önünde tutarak hareket etmelidir. Buna göre, Üçüncü Dünyanın dünya politikasındaki ağırlığı, SSCB'nin bu ülkeler üzerindeki etkisi, Kıbrıs meselesinin çözümünde Türkiye'nin dikkate alması gereken unsurlardır. Türkiye'nin meseleyi NATO çerçevesi içerisinde ABD'nin istekleri doğrultusunda çözüme kavuşturma politikasının başarısızlığı ortadadır. Yöncüler, ABD için önemli olanın adanın NATO etki alanı içerisinde kalması olduğunu belirtmişlerdir. ABD'nin bunu sağlamanın en güvenli yolu olarak Enosis'i gördüğünün altını çizmişlerdir. Dolayısıyla Türkiye'nin bağımsız, askeri üslerden sıyrılmış federatif Kıbrıs tezi üzerinde ısrar etmesini savunmuşlardır. Bu durumda Türkiye gerek SSCB'nin gerek Üçüncü Dünya ülkelerinin desteğini arkasına alabilecek ve Enosis yolunu kapatmış olacaktır. Yöncülere göre, başta ABD olmak üzere diğer NATO

³⁴⁹ “AP İktidarının Kıbrıs Planı”, *Yön*, sayı: 214, 21 Nisan 1967, s. 15.

³⁵⁰ “Bir Kıbrıs Raporu”, *Yön*, sayı: 217, 26 Mayıs 1967, s. 12.

ülkelerinin Kıbrıs konusundaki tutumları Türkiye'nin dış politika tercihlerini gözden geçirme zorunluluğunu ortaya koymuştur.

3.2.1.3. Askeri Bağımlılık ve Dış Politika

II. Dünya Savaşı sonrası Türk devlet adamları, NATO'ya girmek için yoğun çaba göstermişlerdir. 1952 yılında NATO'ya üye olan Türkiye dış politika olaylarını bu üyelik kapsamında değerlendirmiştir. NATO çerçevesinde yapılan ikili anlaşmalar ise ABD'nin güvenlik politikalarının belirlenmesindeki etkinliğini arttırmıştır.

Batı ittifakı ile ilişkiler konusunda Yöncülerin üzerinde durduğu bir diğer nokta Türkiye'nin ulusal savunma stratejisinin iradesinin dışında belirlenmesidir. Yöncüler, NATO ve ikili anlaşmalar yoluyla ülkenin egemenlik haklarının elinden alındığına dikkat çekmişlerdir.

Yöncüler, 18 Şubat 1952'de NATO'ya “zafer çığlıklarıyla” giren Türkiye'nin bu tarihten itibaren Amerika'nın ileri bir karakolu haline geldiğini belirtmişlerdir. Yöncülere göre “NATO maskesine sığınarak, bir takım ikili anlaşma imzalanmış ve Türkiye Amerika'nın istediği gibi at oynatacağı bir alan haline getirilmiştir.”³⁵¹

Haluk Ülman, “*Dış Politikamızın Değişkenleri-II*” başlıklı yazısında milletlerarası alanda yaşanan gelişmelerin, Türkiye'nin dış politikasını etkileyecek nitelikte olduğunu belirtmiştir. Ülman'a göre, Türkiye NATO içerisindeki konumu sorgulamalıdır. Zira onyıllar öncesine kadar Türkiye'nin Sovyetler Birliği karşısındaki tek güvencesi olarak görülen NATO üyeliği, ülkenin kendisini ilgilendirmeyen bir savaşa katılması riskini doğurmuştur.

³⁵¹ Yöncüler, “Vesika:Adana Üssü Olayı” başlığı ile yayınladıkları çalışmada bu savlarını örnek bir olayla desteklemişlerdir. Çalışmada, Ağustos 1958'de dönemin Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü arasında geçen bir tartışmanın meclis zabıtları yayınlanmıştır. Tartışma, ABD'nin Lübnan' a müdahalesi sırasında Adana üssünün kullanılması üzerine yapılmıştır. Yöncüler, “üslerin ABD tarafından bir çıkartma tahtası olarak” kullanılmasına şiddetle karşı çıkan İnönü'nün “dahi bunun NATO dışı bir hareket teşkil ettiğini bilmediğine” dikkat çekmişlerdir. “İnönü ‘Nereden bilelim saflığımıza verin’ demiş ve Amerikan askerlerinin indirilmesine imkan veren ‘anlaşmayı bilmek istiyoruz’ diye konuşmuştur.” “Vesika:Adana Üssü Olayı”, *Yön*, sayı: 203, 17 Şubat 1967, s. 8-10. Doğan Avcıoğlu'na göre İncirlik üssünün ABD'nin kullanımına açılması Türkiye'yi Ortadoğu'da bir maceraya sürükleyen, NATO dışı bir emri vakidir. “Lübnan olayı nasıl tam bir uydu politikasına sürüklendiğimizi ortaya koymaktadır” diyen Avcıoğlu benzer bir olayın 1957 Suriye bunalımında yaşandığını belirtmiştir. Buna göre, ABD, Türkiye'ye Sovyet eksi alanına giren Suriye'nin işgal edilmesi yönünde telkinde bulunmuştur. Ancak Türkiye'nin taarruz için yeterli teçhizata sahip olmaması ve Sovyetlerin böyle bir harekete seyirci kalmayacağını açıklaması bu maceradan vazgeçilmesini sağlamıştır. Avcıoğlu, “bütün bunlar Menderes döneminde nasıl büyük bir sorumsuzlukla Türkiye[']mizin bir Amerikan çiftliği haline getirildiğini göstermektedir” ifadesini kullanmıştır. Doğan Avcıoğlu, “Türkiye'deki Amerikan Üstleri”, *Yön*, sayı: 139, 26 Kasım 1965, s. 8.

Ülman ayrıca NATO üyeliğinin ekonomik ve mali etkilerinin de gözden kaçırılmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Zira, ortak savunma anlaşmaları Türkiye bütçesine olağanüstü yükler getirmiştir. Ülman, Türkiye'nin Batı safına katıldıktan sonra askeri malzeme bakımından geniş bir yardım aldığını kabul etmiştir. Ancak bu malzemenin bakımının savunma giderlerini arttırdığına, bozulan parçaların yerine yenilerinin alınmasının ülke ekonomisi için devamlı bir sorun yarattığına da dikkat çekmiştir. Dolayısıyla Türkiye, NATO üyeliğinin kendi güvenliği ve ekonomik kalkınması için ne gibi bir yarar sağladığını gözden geçirmelidir:

“Doğrudan doğruya bir Sovyet saldırısı olasılığının yok denilecek kadar azaldığı şu sırada NATO içinde bulunmanın hele Türk topraklarındaki -çoğu ikili anlaşmalarla kurulan-yabancı üslerin Türkiye üzerine gereksiz yıldırımlar çekeceği doğrudur ama, NATO içinde olmasa da Türkiye'nin coğrafi konusu onun büyükler arasında çıkacak bir savaşın dışında kalmasına elverişli midir? Böyle bir savaşta Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Türkiye'nin konumundan yararlanmak istemeyecekler midir? Bundan birkaç yıl öncesine kadar Türkiye'nin büyükler arasında çıkacak bir savaşta tarafsız kalması düşünülemezdi. Fakat çekirdekli silahları düşman üzerine yönelten taşıma araçlarındaki son gelişmeler, bugün bu kadar kesin konuşmayı önlemektedir. Bunun gibi ikili anlaşmalarla kurulan yabancı üslerin Türkiye'nin güvenliğine katkısı da bugün eskisi kadar kesin değildir.

Ne olursa olsun, dış politikamızı düzenleyenlerle, savunma uzmanlarımızın bu sorunları uzun uzadıya tartışmalarının sırası gelmiştir. Kütle yok edici silahlarının görülmemiş gelişmesi, bu yeniden değerlendirmeyi kaçınılmaz yapmaktadır. Bunun tersine bir davranış dünya gerçeklerine göz yummak olur.

Diğer yandan, Türkiye'nin NATO üyesi olarak da dünya barışı ve güvenliği için yapabileceği çalışmalar vardır. Kendi güvenliği için, bir kere, bununla doğrudan doğruya ilgili olmayan milletlerarası yüklemelerden kurtulmak, hele zararlı olanlardan mutlaka kurtulmak zorundadır. Kalkınmasını sağlamak için savunma giderlerini yeniden gözden geçirmek, bunu yaparken de kendi milli çıkarlarının dışında hiç bir düşünceye itibar etmemek zorundadır. Dünya barışına hizmet etmek için de kendi yeterliğince milletlerarası gerginliğin azalmasına çalışmak, kendini ve bütün insanlığı savaş tehdidinden kurtaracak silahsızlanma konusunda olumlu bir tutum takınmak zorundadır.”³⁵²

Mümtaz Soysal'a göre, “artık tuluat tiyatrolarında alay konusu haline gelen NATO'ya bağlıyız” savının geçerliliği tartışmalıdır. Zira son on yılın olayları “NATO'yu köhneleşmiş bir kuruluş durumuna” sokmuştur. Buna karşın Sovyetler, zor kullanma politikasını terk ederek artık silahlı çatışmanın gereksizliğine inanmıştır. Bu inanç, kapitalist sistemin dış müdahalesi olmaksızın kendi iç çelişkileriyle çökeceği beklentisine dayanmaktadır. Silahlanmayı teşvik edenlerin, kurtuluş savaşlarına karşı koyanların çabaları bu doğal oluşumu hızlandırmıştır. Son yıllarda yaşanan gelişmeler, Moskova'yı

³⁵² Ülman, “Dış Politikamızın...”, s. 16.

haklı çıkarmıştır. Soysal’a göre, Türkiye’nin değişen dünya şartları karşısında NATO’yu “hala on-onbeş yıl öncesinin gözlükleriyle” görmesi yanlıştır:

“Açıkça anlama gerekir ki, Türkiye’nin en büyük düşmanı, sınırlarına yığılmış ve harekete hazır bekleyen yabancı ordular değil, kendi içindeki açlık, işsizlik, topraksızlık, adaletsizlik, kısacası ‘geri kalmışlık’ tehlikesidir. Bu iç düşman, bu büyük tehlike ayakta dururken, New York’taki sanayici, Londra’daki tüccar, Paris’teki banker, Rotterdam’daki armatör yataklarında rahat uyusunlar diye yarım milyonluk bir orduyu NATO emrine verip gece nöbetine dikilmeye hakkımız yok. Üstelik elimizdeki gücün ulusal yararlarımıza değil, batılı büyük devletlerin amaçlarına göre düzenlenmesi en haklı olduğumuzu davalarda bile, hareketsiz kalmamız sonucunu doğurmuştur.”³⁵³

İlhami Soysal, “*NATO’da Eşit Söz Hakkı İstiyoruz*” başlıklı yazısında Türkiye’nin NATO teşkilatı içerisindeki konumunu analiz etmiştir. Soysal, Türkiye’nin NATO devletleri içinde en fakir ülke olmasına rağmen, bütçesinin büyük bir kısmını silahlı kuvvetlerine ayırdığını belirtmiştir. Silahlı kuvvetlerinin önemli bir bölümünü doğrudan NATO Avrupa Ordusu Ortak Komutanlığı emrine veren Türkiye Soysal’a göre, “birliklerini NATO Avrupa Ortak karargahı emrine veren memleketler arasında emre amade kıldığı asker oranına göre en az yardım gören devlet” durumundadır. Ayrıca, Türkiye NATO ortak savunması uğruna ulusal güvenliğini en fazla tehlikeye atan devlettir. Yazara göre, Kıbrıs olayları Türkiye’nin NATO bağlantısının ulusal çıkarlarıyla ne ölçüde uyuştuğunu göstermesi bakımından anlamlıdır:

“Kıbrıs gibi milli haysiyetimize dokunan bir meselede bıçak kemiğe dayanıp da adadaki insafsız Rum tecavüzlerini önlemek için son çare olarak askeri hedefleri bombardıman etmek gerekince, dehşetle görülmüştür ki, elimizde bu işi yapabilecek uçak yoktur. Yoktur zira Türk Hava Kuvvetlerinin tamamı, NATO Komutanlığının, dolayısıyla Amerikalı Generalin emrindedir. Buna rağmen bu uçaklara, Kıbrıs’taki barbar saldırıları gidip bombalamaları emredilmiştir. Uçaklar gitmişler, milli görevlerini yapmışlar ve üslerine dönmüşlerdir. Dönmüşlerdir ama ardından da yüzündeki NATO maskesini bir kenara atan Amerika Cumhurbaşkanı Johnson azarı yaptırmıştır. ‘Siz nasıl olur da NATO komutanlığı emrinde olan uçakları bizim müsaademiz olmadan kullanabilirsiniz. Bunları biz size istediğiniz gibi kullanmanız için vermedik. Bunları ancak bizim göstereceğimiz ve emredebileceğimiz yerlerde kullanabilirsiniz.’”³⁵⁴

Fethi Naci, NATO kapsamında yapılan savunma harcamalarının bütçeye ağır yük getirdiğini belirtmiştir. Bu durumun Türkiye’nin kalkınmasına büyük zarar verdiğini ifade etmiştir. Milli savunma ve milli kalkınma arasındaki bağlantıya dikkat çeken yazar, Türkiye’nin milli bir savunma gücüne sahip olmasının milli kalkınmasıyla gerçekleşebileceğini savunmuştur. Ayrıca Naci, son dönemde izlenen bağımsızlık eksenli

³⁵³ Mümtaz Soysal, “Yalnızlık”, *Yön*, sayı: 143, 24 Aralık 1965, s. 3.

³⁵⁴ İlhami Soysal, “NATO’da Eşit Söz Hakkı İstiyoruz”, *Yön*, sayı: 80, 2 Ekim 1964, s. 7.

dış politikanın milli savunmaya yönelik olumlu bir etki yaptığının altını çizmiştir. Naci'ye göre, milli savunma, milli kalkınma ve milli dış politika bir bütün olarak ele alınmalıdır:

“Milli savunma elbette bağımsızlığımızın milli haysiyetimizi koruyabilmenin baş şartı. Ne var ki milli savunma ile milli kalkınma arasındaki derin bağlantıyı ve bunların dış politika ile ayrılmaz ilişkilerini gözden kaçırmamak gerek. Türkiye'nin gerçekten milli bir savunma gücüne sahip olabilmesi ancak milli kalkınmasını gerçekleştirmesiyle mümkün. Türkiye'nin milli çıkarlarına uygun bir kalkınma kendi öz kaynaklarımıza dönmekle gerçekleşecekse, milli çıkarımıza uygun bir savunma da ancak kendi öz kaynaklarımızla gerçekleşecektir. (...)

Son zamanlarda dış politikada yeniden Atatürk ilkelerine dönüş milli savunma meseleleri üzerinde de olumlu etkilerini göstermiştir. Çok taraflı vurucu kuvvete katılmayı reddedimiz, NATO'nun silahlı kuvvetler mevcudunun 1965 yılından başlayarak arttırılmasını istemesine rağmen bu isteği yerine getirmeyişimiz gerçek bir milli savunma anlayışının belirtilerinden başka bir şey değildir.

Gerçek bir milli savunma ancak milli kalkınmamızla mümkün. Milli kalkınmamız için durmadan üretken yatırımlar yapmamızı gerektiriyor; milli gelirimizin büyük bir kısmını sınai ve zirai üretimimizi arttıracak alanlara yatırmamızı gerektiriyor. Bu ancak milletlerin barış içinde birlikte yaşamalarının gerçekleştirilmesiyle mümkün. Bunun için Türkiye'nin kalkınması iç imkanları kadar dış ilişkilerine de bağlı. Az gelişmiş Türkiye'nin sürekli bir barış, genel silahsızlanma ve barış içinde birlikte yaşamak düzeninin gerçekleşmesinde sadece ama sadece milli çıkarları vardır.(...) Milli savunma, milli kalkınma, milli dış politika...Hepsi birbirine bağlı, hepsinin ötesinin olmazsa olmaz şartı...”³⁵⁵

Edip Çelik'in “*NATO Sözleşmesi ve Yargı Yetkisi*” başlıklı çalışmasında ise, ABD'nin gerek ikili anlaşmalar yoluyla gerekse NATO çerçevesi içerisinde Türkiye'de geniş imkanlar ve imtiyazlar elde ettiğini belirtmiştir. Bu anlaşmalardan biri devletin yargı yetkisini kısıtlayan NATO Kuvvetleri Sözleşmesidir. Türkiye, NATO kuvvetlerinin hukuki statüsünü belirleyen bu sözleşmeyi 10 Mart 1954 günü 6375 sayılı kanunla onaylamıştır. Bu kanuna göre, “resmi vazifenin ifası dolayısıyla ve resmi vazifenin ifası sırasında” bir suç söz konusu olduğunda yargı yetkisi suçlunun vatandaşı olduğu devlete ait olacaktır.

16 Mart 1956'da bu kanuna 6816 sayılı kanunla, “vazife hususunun tayinine müteallik esaslar gönderen devlet ile Türkiye Cumhuriyeti arasında tesbit olunur” şeklinde yeni bir hüküm getirilmiştir. Çelik, bu hükme dayanarak kanunun yürürlüğe girmesinden dört gün sonra Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından ABD büyükelçiliğine bir muhtıra gönderildiğini ve aynı gün ABD elçiliğinin bu muhtırada teklif edilen usulü kabul ettiğini belirtmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı ve ABD Büyükelçiliği arasında mektup tealisi şeklinde yapılan bu yazışma bir anlaşma niteliğinde sayılmıştır.

Bu anlaşmaya göre, “Amerika Birleşik Devletlerinin askeri kuvvetlerinin Türkiye'de mensup oldukları makamları işgal eden en yüksek dereceli zatın imzasını resmi

³⁵⁵ Fethi Naci, “Milli Kalkınma ve Milli Savunma”, *Yön*, sayı: 97, 5 Şubat 1965, s. 5.

bir vesikada fiilen vazife dolayısıyla veya vazife sırasında işlendiği bildirildiği takdirde bu husus Türk adil makamları tarafından kabul olunacaktır.” Çelik, böylece ABD silahlı kuvvetlerine bağlı kişileri Türk mahkemelerinde yargılanma olanağının tamamen ortadan kalktığını vurgulamıştır.³⁵⁶

Yöncüler, Amerikan üstlerinde çalışan personelin Türk kanunlarına değil, ABD kanunlarına tabi olduklarını belirterek, Türkiye’nin egemenlik haklarının çiğnendiğini iddia etmişlerdir. Nitekim Yöncülere göre, “adli bir skandal halinde suç işleyen Amerikalı askerlerin hangi mahkemede yargılanacağı meselesinde Amerikalılar asgari taviz bile vermeye güçlülkle yanaşmışlardır.”³⁵⁷ *Yön*, bir ülkenin bağımsızlığı ile bağdaşmayacağını düşündükleri bu adli imtiyazların kamuoyunda yarattığı tepkiyi “*Amerikalı Çocuğunu Çiğnedi, Hesap Soran Yok*” başlıklı haberle yansıtmıştır:

“*Hürriyet* gazetesinde 16.9.1964 günkü nüshasında “*Serbest Kürsü*” sütununda şu yazı çıktı:

Geçenlerde gazeteler yazdı, Yalova’da sarhoş bir Amerikalı, üç çocuğumuzu ezmiş, bunlardan biri derhal ölmüş, diğerleri koma halinde hastaneye kaldırılmış. Olay hakkında fikrim var. Bizzat içinde bulunuyorum. Şimdi elini kolunu sallayarak dolaşan Amerikalı George N.Balley’e adli makamlar bir şey yapamamaktadırlar. Sebebinin sorarsanız, Amerikalı kaza sırasında vazifelidir. Daha evvel yapılan anlaşma gereğince, Türk adliyesinin hakkında yapacağı bir şey yoktur. Bu Amerikalı gerçekten de vazifeli miydi? Amerikalı karakolda verdiği ifadede saat 17 den 21 e kadar N.C.O adlı klüpte içtiğini açıklamıştır. Bu adamın vazifesi, klüpte oturup içki içmek midir? Kaldı ki, Amerikalı kazayı gece evine giderken işlemiştir. Hem canım bırakın, vazifeli dahi olsa...Yani bunlar önüne geleni çiğnesin, öldürsün, kimse dokunmayacak. Şimdi söyleyin çiğnene çocuklarımızın hesabını kim soracak? (...) Amerikalının dokunulmazlığı ne zamana kadar devam edecek? *O.Namık Güner, Pazaryolu 24-Yalova(Çiğnen çocuğun babası)*”³⁵⁸

“*Türkiye’de Türk İşçilerini Amerikalılar Yargılıyor*” başlıklı haberde ise, ABD silahlı kuvvetlerinin istihdam ettiği Türk işçilerin hak ettikleri ücreti alamadıkları ve haklarını Türk mahkemelerinde arayamadıkları belirtilmiştir. ABD ‘hiçbir devlet başka bir devletin mahkemesinde yargılanamaz’ prensibine dayanarak meselenin Türk mahkemelerine götürülmesini engellemiştir. ABD, işçi taleplerini incelemek üzere bir komisyonun kurulmasını kararlaştırmıştır. Yöncülere göre, komisyon işçilerin lehine bir karar vermesine rağmen burada önemli olanın kararın alınış şeklinin Türkiye’nin egemenlik haklarıyla ne derece uyduğudur:

“Anlaşmazlığın sonucu ne olursa olsun, egemen bir devlete yakışmayan görülmemiş bir yargı organıyla karşı karşıyayız; Türk kanunlarına göre, Türkiye’de karar verecek olan 5 kişilik hakimler kurulunun 3 üyesi Amerikalıdır ve karar çoğunlukla alınmaktadır. Demek ki Türk işçisi hakkını Amerika hakimi önünde aramak zorunda bırakılmaktadır. Ve hakimler

³⁵⁶ Edip Çelik, “NATO Sözleşmesi ve Yargı Yetkisi”, *Yön*, sayı: 78, 24 Eylül 1964, s. 12.

³⁵⁷ “Adli Kapütasyonlar Kökünden Kaldırılmalı”, *Yön*, sayı: 142, 17 Aralık 1965, s. 3.

³⁵⁸ “Amerikalı Çocuğunu Çiğnedi, Hesap Soran Yok”, *Yön*, sayı: 142, 17 Aralık 1965, s. 3

kurulunun vereceği karar kesindir! Karar Türk mahkemelerinde itiraz edilemez. Egemenlik haklarımızı hiçe sayanlara, Türkiye'ye saygıyı ne zaman öğreteceğiz?"³⁵⁹

Yön yazarlarından İlhami Soysal'ın, AP hükümetinin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile yaptığı röportaj, dergide “*Yeni İktidarın Dış Politikası: Eski Hamam Eski Tas*” başlığı ile yayınlamıştır. Soysal'ın Dışişleri Bakanına NATO, ikili anlaşmalar konusunda yönelttiği sorular, yazarın ifadesiyle “yeni Türk dış politikasının ana hatlarını göstermek konusunda gerekli her türlü açıklıktan uzak, yuvarlak” bir şekilde cevaplandırılmıştır. Soysal'ın Çağlayangil'e yönelttiği sorular ve aldığı cevaplar özetle şöyledir:

“Cevapları gene bir kül halinde verilmiş olan bu sorular şöyle sıralanmaktaydı:

- A) NATO ile imzalanmış bir anlaşma gereğince, NATO personelinin Türkiye'de işlediği bir suç şayet vazife anında işlenmiş ise, NATO personelinin bağlı olduğu devletin mahkemelerine havale edilmektedir. Personelin suç anında vazifeli olup olmadığını bildirecek yetkili makam da gene NATO makamları olmaktadır. Türk Devletin hükümlerine haklarına pek aykırı olan ve milli vicdanı rencide eden bu anlaşmanın feshedileceğine dair eski dışişleri bakanlarının beyanları olmuş, ama anlaşma yürürlükte kalmıştır. Sizin bu konuda bir çalışmanız olacak mıdır ve şahsen bu anlaşma hakkında ne düşünüyorsunuz?
- B) Fransa Devlet Başkanı NATO'nun bir revizyondan geçirilmesini, NATO üyeleri arasında daha fazla eşitlik ve bağımsızlık sağlanmasını istemektedir. NATO üyelerinden pek çoğu da bu görüşü desteklemektedir. Türk dışişleri bakanı olarak sizin bu konudaki görüşleriniz nedir?
- C) NATO üstlerinin Türkiye'de bulunanlarına Türk komutanlar tayin edilmesi yolunda bir görüş vardır. Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?
- D) Türk Silahlı Kuvvetlerinin tamamına yakın bir kısmı NATO emrindedir. Kıbrıs olayı göstermiştir ki NATO emrindeki kuvvetlerimiz dışında bir Milli kuvvet teşkil etmek gerekmektedir. Sizin bu konuda görüşünüz nedir?
- A) Mesela Eskişehir Hava üssünde, uçaklarımıza alarm verme tesisleri NATO'ya bağlı Amerikalıların elinde olduğu için, onlarla mutabakata varmak gerektiği iddia edilmektedir. Böylesi bir duruma son verme gerektiği kanaatinde misiniz?
- B) Amerika ile Türkiye arasında sayıları 56'yı bulduğu söylenen ve Türkiye'yi bağlayan gizli anlaşmalardan söz edilmektedir. Bu anlaşmalardan Milli iradenin başlıca kaynağı olan Parlatmentonun haberi yoktur. Hatta Bakanlar bile bunları bilmemektedirler. Bu gizli anlaşmaların açıklanması gerektiğine, Milli haysiyetimizi zedeleyecek durumda olanların feshedilmesine taraftar mısınız? Yoksa bunları gizlilik perdesi altında sürdürmek fikrinden yana mısınız? (...)

Çağlayangil şöyle demektedir:

Bildiğiniz gibi NATO bir müşterek savunma sistemi tesis etmiştir. Üye memleketler daha sulh zamanında muhtemel bir tecavüze karşı savunma gayesiyle bir teşkilat kurmuşlardır. Bir ittifakın devamlı ve müessir bir şekilde işleyebilmesi için üyelerinin menfaatlerinin hak ve nesafet esaslarına dayanan bir muvazene halinde olması şarttır. NATO'ya dahil bütün memleketler gibi Türkiye'nin de ittifak içindeki hak ve menfaatleri ile yüklenmiş olduğu vecibe ve mesuliyetlerin dengeli olması ve dengeli tutulması üzerinde titizlikle durması tabiidir. Dünya şartları değiştiği ve buna paralel olarak milli menfaatlerde de tahavvüller vukua geldiği taktirde bahis konusu dengeyi yeni şartlara uygun şekilde kurmak da tabii bir gelişme olur.

³⁵⁹ “Türkiye’de Türk İşçilerini Amerikalılar Yargılıyor”, *Yön*, sayı: 110, 7 Mayıs 1965, s. 12.

Çağlayangil'in bu sorulara cevap teşkil eden sözleri şöyle devam etmektedir:

Gayet muğlak bir savunma mekanizması içinde çeşitli sahalarda gerekli işbirliğini gerçekleştirmek için üye memleketler arasında muhtelif anlaşmalara yapılması, tesisler kurulması ve müşterek maksatlar için kuvvet tahsis edilmesi normaldir. Şurasını belirtiyim ki, Türkiye'nin bütün kuvvetlerini NATO'ya tahsis etmesi gibi bir durum mevcut değildir. NATO'ya tahsis edilmiş kuvvetler dışında milli kumanda altında kuvvetlerimiz mevcuttur. Diğer taraftan Türkiye'nin NATO'ya tahsis etmiş olduğu kuvvetleri milli zaruretlar halinde milli gaye ve menfaatlerimiz için kullanılması kabildir.

Bütün NATO memleketlerinin kabul etmiş oldukları “Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi” gereğince memleketimizde bulunan yabancı personelin vazife sırasında işlenmiş suçlar için tabi olacakları yargı yetkisi konusunda Türkiye bakımından tevcih ettiğiniz soru, sayın başbakanın 9 Kasım 1965 günü Millet Meclisinde yapmış olduğu konuşmada sarih cevabını bulmaktadır. 1956 yılında Türkiye ile Amerika arasında bu konuda varılmış olan mutabakatın tatbikatta ortaya çıkardığı mahzurlar sebebiyle kaldırılması icap etmiştir. Yeni usulü gösteren kararname hükümetimiz tarafından en kısa zamanda yayınlanacaktır.”³⁶⁰

Yön, parlamentoda yapılan dış politika tartışmalarına değinerek, Dışişleri Bakanı Çağlayangil'in kendisine yöneltilen sorular karşısında muğlak bir tavır takındığını belirtmiştir. Yöncüler, “Usta şerbetçi” olarak tanımladıkları Çağlayangil'in özellikle Senatoda Johnson mektubunun açıklanmasını engellemek için her türlü yola başvurduğunu yazmışlardır. CHP'li vekillerin bütün kuvvetlerin NATO'ya verilmesinin hatalı bir davranış olduğu ve NATO yoluyla bütün sırların sızdırıldığı yönündeki iddiaları karşısında Çağlayangil'in sessiz kaldığına dikkat çekmişlerdir:

“Dış politika tartışmaları, Hükümetin sudan cevaplarıyla son buldu. Parlamentoda ‘Amerika’yı kurtaran’ Çağlayangil, ‘1959’da büyük bir basiretle ileriye gören devlet adamı İnönü’ yü överek ve müdahale hakkını kullanmadı diye CHP’yi tenkidi düşünmediklerini belirterek tartışmaları tatlıya bağladı. Ama Genel Görüşme tam bir açıklıkla belirtilmese de dış politikada değişiklik zorunluluğunu millete duyurmuş oldu.

Fakat iyimserliğe yer bırakmayan bir durum da gözden kaçırılmamalıdır. Dış politikada bir değişiklik temayülü çeşitli çevrelerde ne derecede benimsenirse benimsensin, Hükümetin böyle bir niyeti yoktur!”³⁶¹

Yöncüler, TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın Millet Meclisinde “Türkiye’de 35 milyon metrekare vatan toprağı Amerikan işgalindedir” şeklindeki açıklamalarının kamuoyunda geniş yankı uyandırdığını belirtmişlerdir. Yöncülere göre, TİP'in meclise girmesiyle halktan saklanan gerçekler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak Başbakan Demirel, TİP Genel Başkanı'nın iddialarını “memleket menfaatleriyle bağdaşmayacak yalanları kapsadığını” ileri sürerek, gerçeklerin üstünü kapatmaya çalışmıştır. Oysa Yöncüler, ABD üsleriyle ilgili olarak geçmiş hükümetlerin de benzer savlarda bulunduğunu

³⁶⁰ İlhami Soysal, “Çağlayangil Açıklıyor: Yeni İktidarın Dış Politikası: Eski Hamam Eski Tas”, *Yön*, sayı: 145, 10 Aralık 1965, s. 16.

³⁶¹ “Dış Politika Tartışmalarının Bilançosu”, *Yön*, sayı: 147, 14 Ocak 1965, s. 4.

vurgulamışlardır. Bununla ilgili İlhami Soysal'ın İnönü hükümetinin Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar ile yaptığı görüşmede Sancar'ın "NATO ilgililerine Türkiye'nin bir peyk olmadığını öğreteceğiz" ifadesini hatırlatarak Aybar'ın iddialarına geçerlilik kazandırmışlardır.

Yöncüler, ABD ile Türkiye arasında yapılan ve Amerika'nın Türkiye topraklarında üstler kurmasına imkan sağlayan ikili anlaşmaların, NATO'ya ek bir anlaşma şeklinde gösterildiğini belirtmişlerdir. Bunun arkasında ulusal ve uluslararası hukuk bakımından aykırı olan bu anlaşmalara hukuki bir görünüş verme niyeti yatmaktadır. Yabancı devletlerle yapılacak anlaşmaların TBMM tarafından onaylanmasının şart olduğunu belirten Yöncüler aksi takdirde anlaşmaların bağlayıcı olmayacağını altını çizmişlerdir.

Oysa Yöncülere göre, ABD'ye Türkiye toprakları üzerinde üst kurmasına olanak veren anlaşmalar, hiçbir zaman TBMM'nin onayına sunulmamıştır. Ayrıca Türkiye toprakları üzerinde üstler kurması için ABD'ye bazı toprakların terk edilmesinin bir anlaşmaya dayandığını ileri sürmek de şekli bir savunmadan ibarettir. Çünkü bir devletin başka bir devletin lehine egemenlik haklarından vazgeçmesi ister zor ister rıza yoluyla olsun her zaman bir anlaşmaya dayanmaktadır. Başka bir deyişle başlangıçta hukukla ilgisi olmayan işgaller ve fiili müdahaleler bile sonradan bir anlaşma ile sonuçlandırılmaktadır.

Devletler hukuku bakımından önemli olan devletler arasında hak eşitliğine ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesidir. Bu noktada Türkiye'deki üstler ile ilgili olarak yapılan ikili anlaşmalarda hak eşitliğine, eşit şartlara dayanılmadığı açıktır. Yapılan anlaşmaların asıl büyük tehlikesi, ABD'ye bu anlaşmalardan doğan haklarını silah zoruyla koruma yetkisini vermesidir. ABD, ikili anlaşmalara dayanarak kendisine sağlanan hak ve imtiyazları korumak için Türkiye'ye karşı zor kullanma hakkına sahiptir.

Milli savunma meselesinin milli kalkınma meselesiyle birlikte düşünülmesi gerektiğine de değinen Yöncüler, bu konuda Orhan Erkanlı'nın ilginç açıklamalarda bulunduğunu belirtmişlerdir. Yöncüler göre, Erkanlı'nın Milliyet gazetesinde yayınlanan "Milli Savunmamız" başlıklı yazısında "NATO anlaşmasının Türkiye'ye yüklediği vazifeler mali yükümüzün çok üstünde, milli güvenlik ihtiyacımızın çok dışında, milli kalkınmamamızın çok aleyhindedir." şeklindeki ifadeleri dikkat çekicidir:

"Erkanlı'nın 'Türkiye Avrupa'nın asker deposu olmaktan kurtarılmalıdır' diye biten yazısındaki 'Benzini başka yerden gelen jetler, cephanesi gayri tanklar her şeyden önce ordu

mensuplarına ızdırıp veren süslerdir' sözlerinin ortak bir duyguyu belirttiğini sanıyoruz. Mecliste başlayan tartışmaların yuvarlak sözlerle geçirilemeyeceği, tabu sayılan konuların tabuluktan çıktığı, her şeyin milli çıkarlarımız açısından tartışılacağı artık belli olmuştur. Bu gelişme belirli dış ve iç çevreleri tedirgin etse de her halde Türk milletinin yararına bir gelişme olduğunda bütün Türk milliyetçileri müttefiktir”³⁶²

Yöncülerin, CKMP Genel Başkan yardımcısı eski MBK üyesi Numan Esin'in Sosyalist Kültür Derneğinde yaptığı konuşmayı yayınlamaları, emperyalizmin karşıtlığı temelinde farklı siyasi eğilimlerle bir araya gelebileceklerini göstermesi bakımından anlamlıdır. Esin konuşmasında Türkiye'nin bağımsız milli savunma stratejisinin Batı ittifak sistemi içerisinde kaybolduğunu, geline nokta ülke çıkarlarının ne olduğunun tartışmalı duruma geldiğini vurgulamıştır:

“Savunma stratejimiz, bölgede barış hedefini güden bağımsız ulusal bir strateji olmalıdır. Türkiye'nin gelişmiş sanayici ülkelerin savunma stratejilerini istihdaf eden ve Türkiye'nin menfaatleri ile çatışan bir ittifak sistemine hele her türlü kontrolü terk ederek kaderini bağlamasında bu ittifak sistemi içerisinde güvenlik aramasında isabet yoktur. Nato anlaşması 1969'da uzatılacak veya isteyen üye çekilebilecektir. Çeşitli görüş ayrılıkları esasen anlaşmanın akıbeti üzerinde tereddütler yaratmaktadır. ABD-Rusya ve Avrupa yaklaşmasının artması nispetinde Nato ve Varşova camiaları gevşeyecektir. Fransa şimdiden anlaşmanın basit bir ittifak anlaşması haline getirilmesini istemeye hazırlanmaktadır. Dünya değişiyor. Türkiye bütün yabancı üstlerden arınmalıdır. Türkiye 1969'da Nato'dan ayrılmaya hazırlanmalıdır. Silahlı kuvvetlerimiz önümüzdeki on yıl içinde kademeli bir şekilde ulusal savunma stratejimizin icaplarına ve ekonomik imkanlarımıza göre yeniden teşkilatlandırılmalı, 1953'den beri yıkılan harp sanayimiz, ekonomik kalkınma hedefleri içine alınarak ihya edilmelidir. Bunlar son derece ciddi çalışmaları gerektirir. Kaybedecek zaman kalmadı. Türk dış politikası gittikçe daha çok milli, daha çok bağımsızlık temeline oturtulacaktır. Kuvvet, milletlerarası denge, barış hedefi dostluk politikamızın ilkeleri olmalıdır.”³⁶³

Emekli Binbaşı Nahit Arda, “*Nato'ya Girişimizin On Beşinci Yılında*” başlıklı yazısında, Türkiye'nin savunma stratejisi ile ilgili Esinle benzer saptamalarda bulunmuştur. Arda, NATO'nun ABD demek olduğunu ve ABD'nin sömürme politikalarına aracılık ettiğini belirtmiştir. NATO'da kuvvet kullanımının ve karar alma inisiyatifinin ABD'nin tekelinde olduğunu ifade eden Arda, bunun başta Fransa olmak üzere bazı üye devletlerin tepkisine neden olduğunu yazmıştır. Arda'ya göre Fransa, Sovyet Rusya tehdidin ortadan kalktığını düşünerek NATO yerine Avrupa devletlerinin kaderini tayinde bağımsız ittifaklar kurulmasını savunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye de Amerikan hegemonyasındaki NATO'nun izlediği politikaların milli menfaatleriyle uyuşmadığı gerçeğini anlamalıdır:

“Nato'nun planları, Türkiye'nin milli hedeflerine ve jeo-politik durumuna uymamaktadır. Türkiye savunma tertipleri için coğrafi derinliğe sahip değildir. Kuzey kesiminde Doğu Bloku ile 2 bin milden fazla deniz ve kara hududu vardır. Bu kesimde bazı bölgeler amfibik

³⁶² “Amerikan Üsleri Meselesi”, **Yön**, sayı: 138, 19 Kasım 1965, s. 5-6.

³⁶³ Numan Esin, “Ulusal Stratejiye Dönüş Zorunluluğu”, **Yön**, sayı: 150, 11 Şubat 1966, s. 10.

harekata elverişlidir. Modern silahlar muvacaanesinde boğazlar stratejik önemini kaybetmiştir. Hava savunma sistemi yok denecek kadar yetersizdir. Muhtemel bir savaşta Türkiye önce terk edilecek daha sonra müttefik ve dostları tarafından kurtarılacaktır. NATO'nun savunma hattı, Türkiye'nin güneyini dahi kapsamamaktadır.(...) Nato'nun bazı üye devletleri savaş ile karşı karşıya kaldıklarında bu devletlerin milli çıkarları ve görüşleri söz konusu olmayacaktır. Belki de bu üyeler savaşın başladığını kamuoyu gibi, yayın araçlarından öğreneceklerdir. Barış devresinde bile ciddi problemlerde söz sahibi olmamış, fikirleri alınmamış, hatta problem kendilerinden gizli tutulmuştur. Türkiye'deki füze rampalarının sökülmesi için varılan anlaşma, daha doğrusu pazarlık; Amerika ve Sovyetler Birliği arsında olmuş, bu hususu Türkiye dünya kamuoyu gibi netice alındıktan sonra duymuştur.(...) NATO, Türkiye'nin yetersiz kaynaklarını senelerce, milli çıkarlarına aykırı olarak sömürmüştür. Bu insafsız sömürme ve hovardaca israf hızını kaybetmeden devam etmektedir.³⁶⁴

Yöncüler, De-Gaulle'ün NATO içinde Anglosakson egemenliğine karşı çıkarak milli bağımsızlık fikrinin şampiyonluğunu yaptığını belirtmişlerdir. De-Gaulle Fransız birliklerini NATO'dan çekmeye başlamıştır. Amerikan kontrolü altındaki toprakları üzerinde nükleer başlıklar stok edilmesini reddetmiştir. Yöncülere göre, Türkiye yaşanan bu gelişmeleri dikkate alarak NATO içerisindeki durumunu gözden geçirmelidir:

“Peki ya Türkiye? Bazen Nato'ya sığınarak bazen ona da lüzum görmeyerek Amerika her istediğini elde etmiştir. Amerikan üstleri, bizim haberimiz dahi olmadan en tehlikeli işler için kullanılmaktadır. Bir takım ikili anlaşmalar en akla gelmedik tavizleri taşıdıkları içindir ki gizli tutulmaktadır. Amerika, Türkiye[']deki imtiyazlı durumuna o kadar alışmıştır ki, Türk kamuoyunun sert tepkisine rağmen, suç işleyen askerlerinin nerede yargılanacaklarının Türk mahkemelerinin tayinine dahi bir türlü yanaşmamaktadır. Eşitliğe asla rıza göstermeyen bu tip müttefiklerin emrine, Türkiye hemen bütün ordusunu vermiştir. Hiç değilse, ordumuzun bir kısmını Nato'dan çekelim diğer Nato ülkelerinde mevcut olmayan hükümler taşıyan anlaşmaları feshedelim ve Türkiye[']deki üsler üzerine kontrol kuralım. Sanırsız ki en ateşli Amerikan taraftarları dahi eğer satılık değillerse, bunu kabul etmek zorundadırlar.”³⁶⁵

Dergide ayrıca Tabii Senatör Haydar Tuçkanat'ın Senatoda Türkiye'nin savunma stratejisi ile ilgili yaptığı konuşmaya yer vermiştir. Tuçkanat konuşmasında Türkiye'nin savunma stratejisinin ulusal çıkarlar doğrultusunda belirlenmediğinin altını çizmiştir. Mili Birlik Gurubu Senatörü, ABD'nin askeri yardımlar çerçevesinde vermiş olduğu malzeme ve silahların bu ülkenin rızası olmadan kullanmanın imkanı olmadığını belirtmiştir. Tuçkanat'a göre, ikili anlaşmalarla ABD'ye tanılan haklar ve verilen imtiyazlarla kurulan üsler, Türkiye'yi istemediği bir savaşa dahil etme ihtimalini her zaman taşımaktadır. Diğer taraftan “ABD'nin benimsediği kademeli harp stratejisine göre, yardım alan devletlerin bir gün ABD'nin güvenliğini sağlamak uğruna üzere feda edilmesi” olasılığı gözden kaçmamalıdır. Tuçkanat, NATO anlaşmasının “üyelerinden birinin maruz kalacağı

³⁶⁴ Nahit Arda, “Nato'ya Girişimizin On Beşinci Yılında”, **Yön**, sayı: 203, 17 Şubat 1967, s. 10.

³⁶⁵ “Fransa'da Nato üstleri ve Türkiye”, **Yön**, sayı: 132, 8 Ekim 1965, s. 12.

tecavüz, bütün üyelere yapılmış kabul edilerek, mütecavize karşı otomatikman harekete geçileceğini bildiren” 5. maddesinin ABD tarafından kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirdiğinin altını çizmiştir. Kalkınma ve güvenlik arasındaki ilişkiye de dikkat çeken Tunçkanat, NATO’ya olan vecibeler öne sürülerek Milli Savunma bütçesinin yüzde 88.37 sinin “cari harcamalara yani ordunun yiyecek, giyecek, yolluk, tazminat ve maaş ve ücretlerine” gittiğini ifade etmiştir. Senatöre göre, Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkenin kalkınmasını engelleyen bu durum karşısında yapılacak ilk iş, silahlı kuvvetler mevcudunu ve tümen adetlerini indirmektir. Yöncüler, Tunçkanat’ın bu değerlendirmelerinin “Türkiye’nin yanlış bir savunma stratejisi nedeniyle nasıl tehlikeli bir durumda bulunduğunu” aydınlatması bakımından dikkat çekici olduğunu belirtmişlerdir.

Özetlenecek olursa, Yöncülere göre NATO Türkiye açısından “Sevr stili bir Avrupalaşmayı” temsil etmektedir. Yöncüler, NATO’nun, Kıbrıs meselesinde “ordumuzu ve uçaklarımızı bizim müsaademiz olmadan kullanamazsınız” diyerek bunun teyit edildiğini belirtmişlerdir. “NATO’cular Ordumuzu bile Sevrleştirmek istemektedir” ifadesini kullanan Yöncüler, NATO’ya olan tepkilerini ortaya koymuşlardır.³⁶⁶

3.2.2. Sovyetler Birliği ile İlişkiler

II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye dış politikasının belirlenmesinde Sovyetler Birliği önemli bir etken olagelmıştır. Bu dönemde, Sovyetler Birliği’nin Türkiye’nin güvenlik kaygılarını arttırıcı bir dış politika anlayışını benimsemesi, Türkiye kamuoyunda bu ülkeye karşı olumsuz bir izlenim yaratmıştır. *Yön*’ün bu noktada kamuoyunda Sovyetler Birliğine karşı olan önyargıları ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Yöncüler, Türkiye-Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesinin siyasi ve ekonomik açıdan Türkiye’nin lehine bir durum yaratacağını savlamışlardır.

Yöncülere göre, Stalin’in ölümü sonrası Sovyetler Birliğinin dünya politikası bir dönüşüm geçirmiştir. Sovyetler Birliği’nin II. Dünya Savaşı sonrası kendisiyle benzer siyasi ve ekonomik sistemi benimsemiş ülkeler ile arasında yaşadığı sorunlar proletarya enternasyonalizmin gerçekleştirilmesinin zorluğunu göstermiştir. Sovyet devlet adamları, komünizmin yeryüzünde gerekirse zor kullanılarak yayılabileceği anlayışından vazgeçmişlerdir. Barış içinde bir arada yaşama prensibini benimseyerek daha gerçekçi bir

tutum benimsemişlerdir. Ayrıca az gelişmiş ülkelerin ekonomik ve siyasi bağımsızlık mücadelelerinin desteklemesi Sovyet Birliği'nin dünya politikasındaki prestijini arttırmıştır. Yöncülere göre, tüm bu gelişmeler karşısında Türkiye Sovyetler Birliği ile ilişkilerini gözden geçirmelidir. Zira, Sovyetler Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesi bağımsız bir dış politika yolunda atılacak önemli bir adımdır.

3.2.2.1. Sovyetler Birliği'nin Dış Politikasına Genel Bakış

II. Dünya Savaşından sonrası ortaya çıkan yeni komünist devletler ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerde bir takım sorunların yaşanmış, Yugoslavya Sovyetler Birliği ile çatışmıştır. Romanya, Sovyetler Birliği için bir sorun olmaya devam etmiştir. Çin-Sovyet çatışması ise tehlikeli bir boyuta ulaşmıştır. Yöncüler, böylelikle proletarya enternasyonalizmin teorik planda öngörülme-yen güçlüklerle karşılaştığını ifade etmişlerdir. Teorik planda, her komünist devletin ötekilerle eşit ve proletarya enternasyonalizmi sayesinde işbirliği halindedir. Ancak pratikte komünist dünyada görülen çalkantılar, milli çıkar ile proletarya enternasyonalizminin gereklerini bağdaştırmanın zor olduğunu göstermiştir.³⁶⁷ Yöncülere göre özellikle Moskova-Pekin arasındaki çatışma dünya siyasetinin geleceğini yakından belirleyecektir. Yöncüler, Küba krizi dolayısıyla Kruşçev'in Çin'i nükleer savaş istemekle, Çin'in ise Kruşçev'i Amerika'dan korkmakla ve şiddet yoluyla devrim ilkesini terk etmekle suçladığını belirtmişlerdir:

“Gerçekten komünizm, tarihi bir dönüm noktasına gelmiştir. Hayat seviyesi yükselen Sovyetler Birliği kapitalizmle mücadeleyi barışçıl yollardan yürütmeyi ve milletlerarası gerginliği arttıracak hareketlerden kaçınmaya gayretli görünüyor. Moskova, kapitalizm ile komünizmin uzunca bir müddet yanyana yaşabileceği inancını benimsiyor. Kapitalizmle daha sert şekilde mücadele tezini savunan Çin ise, Moskova'nın yumuşak tutumunu zayıflık hatta Marksizm-Leninizm[']e ihanet sayıyor. Anlaşmazlık nasıl çözülecek? Pekin, Moskova[']nın liderliğini kabul edecek mi?, yoksa komünist blok arasındaki bölünme kuvvetlenecek mi? Bölünme gerçekleşirse bu Sovyetler Birliğini kapitalist ülkelere yakınlaştıracak mı?³⁶⁸

Şevket Süreyya Aydemir, Sovyet komünizminin dünya komünizmi olma safhasının sona erdiğini ve bunun yerini ülkeler komünizmin aldığı vurgulamıştır. Nitekim, “Çin tecrübesi, Yugoslavya tecrübesi kendi ülkelerine has özellikler ve oluşlar arz etmektedirler”. Aydemir'e göre, “Güneydoğu Asya meselelerinde Moskova, Pekinden çok Birleşik

³⁶⁶ “Nato, Türkiye, Sevr”, **Yön**, sayı: 121, 23 Temmuz 1965, s. 5.

³⁶⁷ “Milliyetçilik Karşısında Komünizm”, sayı: 218, 2 Haziran 1967, s 8-9.

³⁶⁸ “Moskova-Pekin Çatışması”, **Yön**, sayı: 56, 9 Ocak 1963, s. 15.

Amerika ile müşterek görüşlere sahip görünmekte, Çinlilerin güney ovalarına karşı kontrol merkezleri tesis etmek teşebbüslerinde Çin'i değil, Hindistan'ı desteklemektedir.”³⁶⁹

Yöncüler, özellikle Küba krizi sonrası SSCB ve ABD'nin nükleer bir savaşın yaratacağı felaketler konusunda anlaşmaya varmalarının bazı çevreleri rahatsız ettiğini vurgulamışlardır. Mümtaz Soysal, “Mao Tse-Tsung'un gerginliğin giderilmesinden kapitalistlerin faydalanacağını” ileri sürmesi, “Moskova'daki bazı generallerin homurdanmaları” bunu ortaya koymaktadır. Ancak, Soysal'a göre, geniş kitleler Kennedy ve Kruşçev'in anlaşma yolunu seçmelerini “barış için birlikte yaşama” politikasının bir başlangıcı olarak, sevinçle karşılamışlardır.³⁷⁰

Şevket Süreyya Aydemir, Moskova'dan idare edilecek bir stratejiyle, Kızıldordu aracılığıyla devrimin Avrupa'ya “yayma planın çocukça bir hayal” olduğunu ifade ederek “sulh içinde yanyana yaşama prensibinin geçici olma vasfını” kaybettiğini belirtmiştir.

“Doğu Berlin kongresi hazırlıkları sırasında Kruşçev'in ‘Bir memlekette komünizmin olması yada tutunması için harp etmeyeceklerini’ ilan etmesi, Berlin kongresi sırasında ‘Bir atom savaşının dünyayı mahvedeceği, dünya hava kuşağını zehirleyeceği, Amerika'ya karşı atom harbinde zaferin kime nasip olacağı bilinmeyeceği, savaştan sonra muzaffer olanın da yaşayamayacağı’ gibi sözleri yeni bir tarihi gelişmenin belirtileridir. Hatta bu arada kapitalist alemin üstün taraflarından faydalanmanın gereği bile açıklanmıştır. Nihayet komünizmin artık bir ülkeler hareketi halini aldığını, birbirinden bağımsız komünist ülkelere doğru gidildiğini ve zamanımız dünyasında komünist ülkeler gibi, komünist olmayan ülkelerinde pekala yan yana yaşayacaklarını, mesela Türkiye'nin bu komünist olmayan ülkelerden olacağını belirtmekte bir isabetsizlik yoktur.”³⁷¹

Yöncüler, Sovyetler Birliğinin geçmişteki yayılcı politikalarından vazgeçtiğini ve daha gerçekçi bir tutumu benimsediğini belirtmişlerdir. Mümtaz Soysal'a göre, Sovyetler Birliğinin bu tavır değişikliği dış politikasına da yansımış ve kapitalizmin dışarıdan zor yoluyla yıkılması anlayışı terkedilmiştir:

“Sovyetler Birliği bir ara, yeryüzünde komünizmin yerleşmesini, topraklarına toprak katma, karşı tarafı baskı ve tehditlerle ürkütme, hatta gerekirse zor kullanma yollarıyla gerçekleştirmeyi tasarlamaktaydı. Ama sonraları çekirdeksel silahlardaki gelişmelerin savaşı pek büyük bir kumar şekline getirmesi ve Sovyetler Birliğinde daha gerçekçi bir tutumun yerleşmesi, dış dünyaya karşı davranışları da değiştirdi. Moskova, artık silahlı çatışmanın gereksizliğine herkesten çok inanmıştır. Bu inanca göre, kapitalizm üzerine kurulmuş olan düzen, iç çelişmeleri ve çekişmeleriyle nasıl olsa dış müdahalesiz yıkılacak, Sovyetler Birliği'ne riziko olmadan da olup bitenlerden faydalanmak düşecektir. Silahlanmayı teşvik eden çevrelerin çabaları, kurtuluş savaşlarına karşı koyanların uğraşmaları, bu doğal oluşumu hızlandırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Kabul etmek gerekir ki son on yılın

³⁶⁹ Şevket Süreyya Aydemir, “Türk Sosyalizmin İlkeleri”, **Yön**, sayı: 56, 9 Ocak 1963, s. 8.

³⁷⁰ Mümtaz Soysal, “Birlikte Yaşama”, **Yön**, sayı: 50, 28 Kasım 1962, s. 3.

³⁷¹ Şevket Süreyya Aydemir, “Marksizm, Memleketçi Sosyalizm ve İhtilal”, **Yön**, sayı: 59, 30 Ocak 1963, s. 16.

[1955-65] olayları Moskova'daki düşünce değişikliğini bir hayli haklı çıkarmış, Amerika'nın önderliğinde birleşenler pot üstüne pot kırmışlardır”³⁷²

Yöncüler, ayrıca Sovyetler Birliğindeki ekonomik gelişmelere dikkat çekerek, bu ülkenin “ekonomik kalkınma ve refah yoluyla sistemin üstünlüğünü dünyaya kabul ettirme çabası” içinde olduğunu belirtmişlerdir. Sovyetler Birliği verdiği dış kredilerle az gelişmiş ülkelerin kalkınmasını desteklemekte ve tarafsız bir dış politika yürütmelerine olanak tanımaktadır. Yöncülere göre, Sovyetler Birliği ile ekonomik ilişkilerini geliştirmeye amaçlayan Türk devlet adamları, Sovyet yardım şartlarının içeriğini iyi bilmek zorundadırlar. “Whitman Kolejinin Milletlerarası Münasebetler Merkezini yöneten Prof. Janos Horvart'ın” bu hususla ilgili verdiği bilgiler önemlidir. Horvart, Sovyetlerin genellikle on iki yıl vadeli olmak üzere yüzde 2.5 gibi düşük faizli krediler verdiğini belirtmektedir.

“Kredilerin ödenmesi daima teçhizatın ödenmesinden sonraya bırakılmaktadır. Böylece ödemeyi kurulan tesisin üretimiyle karşılama imkanı ortaya çıkmaktadır.” Bunun yanında Sovyetler Birliği, Küba gibi ülkelerle uzun vadeli ticaret anlaşmaları yapmıştır. Küba 1970 yılında, Sovyetler Birliğine kaç ton şekeri kaç kuruş fiyatla satacağını bilmektedir. Böylece genişleyen, fiyatlı ve garantili bir pazarın bulunması diğer ülkelere yapılan satışları yüksek bir fiyat seviyesinde tutmaya olanak tanımaktadır. “Hiç değilse görünüşte kayıtsız, şartsız” yapılan Sovyet yardımlarının genelde sanayiye yöneldiğinin altını çizen Yöncüler, Sovyetlerin az gelişmiş ülkelerin ağır sanayi kurmalarını kendi felsefelerine ve çıkarlarına daha uygun bulduğunu belirtmişlerdir:

“Prof. Janos Horvart bu konuda şöyle demektedir:

‘Sovyet yöneticileri, tarafsız ülkelere Sovyet yardımlarının gerçek bir tarafsızlık politikasına uygun düştüğünü, hatta onlara bağımsız bir politika gütmeye imkanını getirdiğini söyler. Düşünürler ki başka bir yardım kaynağının mevcut olduğunun bilinmesi vakası dahi, bu memleketleri Batı ile münasebetlerinde daha az boynu bükük davranmaya itecektir.’

Nitekim Türk parlamento Heyetine de, Milliyetler Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkan vekili ve İlimler Akademisi üyesi Fedosoyev şu sözleri söylemiştir: ‘Bizimle olmayan bizim karşımızdadır diye bir şeye inanmıyoruz. Hindistan, Birmanya ve Mısır ile münasebetlerimiz, rejimlerimiz ayrı olmakla beraber siyasi, kültürel ve ekonomik yardımlaşmamıza engel değildir. Devletlerin eşit haklılığına ve iç işlerine karışmadan barış içinde birlikte yaşama arzusuna yürekten bağlıyız. Hindistan bütçesinin yüzde 15’ini Mısır ithalatının yarısını, Afgan yatırımlarının yüzde 35 ini Sovyetler Birliği finanse etmektedir. Kredilerimiz siyasi bir bağlantıya tabi değildir. Batılılar gibi yüksek faiz almıyoruz. 12 yıl vadeli kredilerin faiz tutarı yüzde 2.5’u geçmez. Ödeme süresi de kurulan tesislerin tam kapasite ile üretime geçmesinden sonra başlar. Karşılığında ne askeri üs istiyoruz, ne de rejime müdahale ederiz. Bunlar kapitalist usulleridir. Teknik yardım prensibimizde

³⁷² Mümtaz Soysal, “Yalnızlık”, **Yön**, sayı: 143, 24 Aralık 1965, s. 3.

Batılılardan farklıdır. Onlar kendi personeline iş bulurlar, biz milli kadrolar yetiştirir yetiştirmeyen hemen ayırırız.”³⁷³

Özetlenecek olursa, Yöncüler Sovyetler Birliğinin 1955 yılından itibaren dış politikasında bir değişikliğe giderek ‘barış içinde birlikte yaşama’ ilkesini benimsediğini ifade etmişlerdir. Böylelikle Sovyet dış politikasının daha gerçekçi bir eksene oturduğunu düşünmüşlerdir. Komünizmi baskı ve zora dayanarak yayma anlayışını terk eden Sovyetler Birliği Yöncülere göre, kapitalizmle mücadelesinde kendisi için daha az rizikolu bir yolu seçmiştir. Kapitalizmin çöküşünün kendi iç çelişkileriyle gerçekleşebileceğini savlamıştır. Yöncüler, ayrıca komünist blokun bir bütün olarak algılanamayacağını Moskova-Pekin çekişmesinin açıkça ortaya koyduğunu belirtmişlerdir. Başka bir deyişle, bloklar arası ayrışmanın yanında bloklar içinde de bir çözülmenin yaşandığına dikkat çekmişlerdir.

3.2.2.2. Türk-Sovyet İlişkilerine Bakış

SSCB’nin II. Dünya Savaşı’ndan sonra boğazlardan üs talebi ve doğu sınırının yeniden düzenlenmesi şeklinde kendini gösteren saldırgan politikası, Stalin’in ölümünden sonra değişmiştir. Ayrıca Batı ittifak sistemine üye kimi ülkeler dahi Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmektedir. Bu gerçekler karşısında Türkiye Yöncülere göre, Atatürk döneminde olduğu gibi Sovyetler Birliği ile samimi ilişkiler kurmalıdır. Böylece, Batı ittifak sistemine olan bağımlılık azalabilir ve daha kişilikli bir dış politika izlenebilir.

Haluk Ülman’a göre, 1945-47 arası dönemde Türkiye’nin Batıya yakınlaşmasında Sovyetler Birliği karşısında duyulan güvence arayışı etkilidir: “Türk dış politikasının sıkı sıkıya Batıya bağlanmasına yola açan en önemli etken 1945-47 yıllarında karşı karşıya kaldığı Sovyet tehdididir. Bu tehdit o sıralarda yalnız Türkiye için değil, İran ve Yunanistan içinde vardı ve Sovyetler Birliği’nin takındığı uzlaşmaz tavır yüzünden bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumak isteyen bir devletin günün tek kudretli ülkesine, Amerika Birleşik Devletlerine yanaşmaktan başka seçenek yoktu.” Ancak Ülman, II. Dünya Savaşı sonunda beliren Sovyet tehdidinin yalnız Türkiye değil dünya ölçüsünde de şekil değiştirdiğini vurgulamıştır. Eski dönemde mümkün görülen doğrudan saldırı denemesinin bugün artık düşünülemez olduğunun altını çizmiştir.³⁷⁴

³⁷³ “Sovyet Yardımları”, *Yön*, sayı: 83, 6 Kasım 1964, s. 12.

³⁷⁴ Haluk Ülman, “Dış Politikamızın...”, s. 3.

Yön başyazarı Doğan Avcıoğlu'na göre de, II. Dünya Savaşı sonrası genişleme politikası güden Sovyetler Birliği'nin toprak talepleri karşısında Türkiye dış politikasını değiştirmek ve savunma gücünü arttırmak zorunda kalmıştır. Avcıoğlu, "Stalin'in emperyalist politikasının" bunda etkili olduğunun altını çizerek "bu yüz­süz toprak talebi yüzünden" Türkiye dış politikasının "ciddi bir itiraza uğramadan tehlikeli bir istikamete sürüklendiğini" ifade etmiştir.³⁷⁵ Erdoğan Berk­tay ise, Sovyetler Birliğinin savaş sonrasında toprak ve üs talebinde bulunarak büyük bir hata yaptığını ve "emperyalizmin ve Türkiye'deki işbirlikçilerinin" işini kolaylaştırdığını belirtmiştir. Böylece, Türkiye'nin işgal tehdidiyle karşı karşıya bulunduğu ve ABD himayesini kabul etmekten başka bir çare olmadığı düşüncesi hakim kılınmıştır. Berk­tay'a göre, mağdur kitlelerin desteğini sağlayarak iktidara gelen DP, ABD taraftarı bir dış politikayı koyu bir şekilde savunurken, Türkiye'yi anti-Sovyetik bir ittifak sistemine dahil etmek için yoğun çaba göstermiştir. Ancak Berk­tay altmışlı yıllara girilirken Sovyetler Birliğinde büyük değişiklikler yaşandığına dikkat çekmiştir. Sovyetlerin "Türkiye'den toprak ve üs taleplerinin haksız ve yanlış olduğunun meydana" çıktığını belirtmiştir.³⁷⁶

Doğan Avcıoğlu, geçmişte Sovyetler Birliğinin yayılmacı politikasının Türkiye'nin güvenliğini tehdit ettiğini ancak 1953'ten sonra Sovyetlerin bu politikasından vazgeçtiğini vurgulamıştır. Avcıoğlu'na göre, ABD gibi büyük bir devlet olan Sovyetler Birliği, 1917 devriminden sonra ileri sürdüğü ilkelere ilk fırsatta ayrılarak, toprak genişletme arayışına girişmiştir. Yalta ve Postdam konferanslarında Stalin, Boğazlar Etatusu değişikliğini Anglo-Saksonlara kabul ettirmiş ve 1946 yazında Boğazlar üzerinde egemenlik talebinde bulunmuştur. Burada önemli olan Avcıoğlu'na göre, "Anglo-Saksonların boğazları Stalin'e peşkeş çektiklerini" ve Stalin'in taleplerine Türkiye'nin tek başına karşı koyduğunu bilmektir. "Sovyetler Birliği bir harp tehlikesini göze almadan toprak genişletmenin yollarını aramış, fakat mukavemetle karşılaşınca tek başına güç kaldığımız yıllarda dahi" bu politikasını uygulamaktan çekinmiştir.

³⁷⁵ Avcıoğlu, "Füze üsleri", *Yön*, sayı: 46, 31 Ekim 1962, s. 3.

³⁷⁶ Erdoğan Başar, "İkinci Milli Kurtuluş Savaşı", *Yön*, sayı: 106, 9 Nisan 1965, s. 8.

Avcioğlu, özellikle Balkan coğrafyasında, Sovyetler Birliğinin arazi ilhakına dayalı nüfuz bölgesini genişletme fırsatlarından azami ölçüde yararlandığını belirtmiştir. Avcioğlu'na göre, büyük devletlere özgü bu egoist politikalarına rağmen, Sovyetler Birliği emperyalist bir ülke değildir. Çünkü orada dev tekeller ve dev tekellerin emrinde bir devlet yoktur. Nitekim, ABD Üçüncü Dünyanın ilerlemesini ve sanayileşmesini engellerken, Sovyetler Birliği “Üçüncü Dünyanın sanayileşmesini engellemeyi değil, aksine bu ülkelerin sanayileşmesine ve modernleşmesine yönelmiştir.”

Avcioğlu, Türkiye'deki bazı çevrelerin “Sovyet zulmü altında inleyen kardeşlerimiz” sloganıyla Sovyetler Birliğini emperyalist bir ülke olarak göstermeye çalıştığını ifade etmiştir. Avcioğlu'na göre, Stalin yönetiminin Türklere zulüm yaptığı doğru olmakla birlikte, bunun başka bir gerçeği görmeye engel olmamalıdır. “Aşiret hayatı yaşayan ve kırk yıl önce Anadolu'dan kat kat geri bulunan” Türkistan komünist yönetim altında hızla modernleşmiş ve kalkınmıştır. Avcioğlu, “İlk kadın hükümet başkanı diye bayan Bayan İndra Gandhi'ye tebrik telgrafi çeken politikacı hanımlarımız, Özbekistan Cumhurbaşkanının Bayan Nasreddin adlı enerjik bir Türk kadını olduğunu öğrenmelidir” ifadesini kullanarak ‘milliyetçilik etiketini’ tekellerine alan çevrelere bu gerçekleri görmelerini ve Türkistan'dan önce Anadolu'nun kurtarılması gerektiğini anlamalarını telkin etmektedir. Avcioğlu'na göre, Türkiye bağımsız bir dış politika yürütmek istiyorsa geçmişte yaşanan olumsuzlukları bir kenara bırakmalı ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmelidir. Ancak bu yaklaşma ülkenin bağımsızlığından en ufak bir taviz verilmeden gerçekleşmelidir:

“Dış politikada uyduluktan kurtulma ve bağımsızlığa yönelme zorunluluğu artık anlaşılmıştır. Bağımsız dış politika Batı ittifakı içerisinde kalırsa dahi, Amerika'ya yüzde yüz bağlı olmaktan çıkıp, büyük komşu Sovyetler Birliği ile ekonomik, politik ve kültürel ilişkileri geliştirmeyi gerektirmektedir. ‘Ne Washington, ne de Moskova’ diyebilmek, Washington'dan bir ölçüde uzaklaşıp bir ölçüde Moskova'ya yaklaşmakla mümkündür. İçinde bulunduğumuz durumda Sovyetlerle yaklaşma bağımsızlığa yönelmiş bir dış politikanın temel şartı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sebeptendir ki, büyük komşuyu ‘Amerika melek, Rusya umacı’ biçimindeki Soğuk harp manevralarını bir kenara iterek, fakat ‘Rusya melek, Amerika umacı’ tersliğine de düşmeden, olduğu gibi tanımalıyız”³⁷⁷

İlhan Selçuk da “*Kızıl Elma*” başlıklı yazısında, ‘Orta Asya’daki Türkler’ sorununa değinmiştir. Yazısında, Sovyetler Birliği gezisi sırasındaki gözlemlerine yer veren Selçuk, ‘Ruslar Orta Asya’daki Türkleri sömürüyorlar’ şeklinde bir yargıya varmanın “kendi

³⁷⁷ Doğan Avcioğlu, ‘Sovyetler ve Biz’, *Yön*, sayı: 148, 28 Ocak 1966, s. 3.

kendimizi kandırmak” olacağını ifade etmiştir. Yazar, Orta Asya’da yaşayan Türklerin gerek ekonomik gerekse kültürel açıdan büyük ilerleme kaydettiğinin altını çizmiştir:

“Bunun içindir ki Orta Asya’daki soydaşlarımızın yaşadığı ülkeleri gezenlerde ne idüğü belirsiz bir burukluğun içlerini kemirdiğini hissedeceklerdir. Oradaki insanlar bana: ‘Türkiye’de okuma yazma bilmeyenler çokmuş öyle mi, Fukaralık yoksulluk pek fazlaymış doğru mu?’ diye soruyorlardı. Üniversiteler, ilimler akademileri, fabrikalar, kombinalar, dev çiftlikleri ortalığı sarmıştı. Bu manzarayı gördükçe yüzde altmış okuma yazma bilmeyen yoksul halkımızla, yaşama düzeyi bizden üstün soydaşlarımızı kurtarmaya nasıl koşabileceğimizi düşündüm. Bunun içindir ki, sağcı Turancı eğilimde nice vatandaşımızın önce Anadolu Türklüğünün davasını çözümlemek için kafa yormaları gerektiğini bir daha ve yerinde anladım.(...) Oradaki soydaşlarımız bir Sovyet Cumhuriyetinin vatandaşlarıdır. Ve kalkınma problemi yanında bağımsız düşünce açısından durumlarını tahlil etmek bizi Türkiye’deki sorunlarımız bakımından aydınlığa götürecektir. Ama ne var ki bağımsızlık ülküsüne bağlanmış olanların, ister Turancı görünüşte olsunlar, ister aşırı milliyetçi, Orta Asya’daki Türkleri düşünüp duracaklarına Anadolu Türklüğünü Amerikan güdümünden kurtarmak için çalışmaları kendi fikirlerinin samimiyetine bir kanıt olacaktır.”³⁷⁸

Yöncüler, Küba krizinden sonra başlayan Washington-Moskova yakınlaşmasını, Pekin-Moskova çekişmesini ve Fransa’nın çok taraflı nükleer kuvvete katılmayı reddederek kendi bağımsız nükleer kuvvetini oluşturmaya çalışmasını, dünya siyasetindeki önemli gelişmeler olarak değerlendirmişlerdir. Yöncülere göre, bloklar arasında ve bloklar içinde meydana gelen değişiklikler, Türk-Sovyet ilişkilerini de etkilemiştir. Rusya’nın Türk parlamento heyetini Mayıs 1963’de Moskova’ya davet etmesi ve Rusya’nın Ankara büyükelçisinin İnönü ile uzun bir görüşme yapması, değişen dünya şartlarında içinde gelişen ilişkilerin ilk adımları sayılmıştır. Ancak Yöncüler, Türk devlet adamlarının Rusya ile ilişkiler hususunda Batılı ülkeleri tedirgin etmemek için özen gösterdiklerinin altını çizmişlerdir:

“İyi haber alan çevrelere göre, Rus-Türk münasebetlerinin geliştirilmesi için Rus büyükelçisi Rijov ile Başbakan İnönü’nün yapmış oldukları görüşmelerde, daha ziyade ‘Kültürel’ alanda üzerinde durulmuş, bu sahada artacak faaliyetlerin faydası hakkında fikir birliğine varılmıştır. Moskova ile Ankara arasındaki temaslarda esen hava, Pravda gazetesinde yayınlanan bir makalede iki komşu ülke arasında iyi komşuluk münasebetlerini gelişmesi olarak yorumlanırken Hür Batı dünyası içindeki yeri üzerinde herhangi bir yanlış bir yoruma sebep olmamak için Dışişleri Bakanlığı yetkilileri sık sık açıklamalarda bulunuyorlar ve ‘Rusya ile iyi münasebetlerimizin Batı dünyası içindeki yerimize hiçbir şekilde tesir etmeyeceğini söylüyorlar.’”³⁷⁹

Yön, Türk Dışişleri Bakanın Kasım 1964’de yaptığı Moskova ziyareti vesilesiyle “*Vesika: Brejnev ve Ürgüplü*” başlıklı haberi yayınlamıştır. Haberde, Brejnev ile Türk Parlamento Başkanı arasında Haziran 1963’de Kremlinde geçen konuşma “tarihi bir vesika

³⁷⁸ İlhan Selçuk, “Kızıl Elma”, *Yön*, sayı: 194, 6 Ocak 1967, s.5

³⁷⁹ “Türkiye ve Sovyetler Birliği”, *Yön*, sayı: 61, 13 Şubat 1963, s. 5.

olarak” sunulmuştur. Ürgüplü’nün Sovyet kalkınmasını öven açıklamaları ve Brejnev’in Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesini arzu ettiklerini belirtmesi Yöncülere göre, Türk-Sovyet ilişkilerinde yaşanan yumuşamanın somut göstergesidir. Böylelikle Yöncüler, Dışişleri Bakanının Moskova ziyaretinin günlük politikanın ötesinde başlayan bir sürecin devamı olarak görmüşlerdir. Bu süreçte, Türkiye özellikle Kıbrıs olaylarından sonra ulusal çıkarlarını korumak için iki süper devletle olan ilişkilerinde bir denge sağlamanın gerekliliğinin farkına varmıştır:

“Yirmi beş yıldan beri ilk defa bir Türk Dışişleri Bakanı Moskova’ya gidiyor. Bu ziyaret Türk dış politikasına kişilik kazandırma yolunda atılan ilk adımdır. Kıbrıs olayları artık iyicene açığa vurmuştur ki, ufak devletlerin bağımsızlığını koruyabilmesi ve kişilik sahibi olabilmesi dünya çapında bir mücadeleye girişen iki dev devletle olan münasebetlerinde bir denge kurabilmesine bağlıdır. İki devletten birini yok sayarak sadece ötekileriyle münasebete girmek, tarafların niyeti ne olursa olsun, küçük devletin tamamen bağımlı duruma düşmesine yol açmaktadır. Türkiye bu denemeyi geçmiştir ve şimdi mevcut ittifakları çerçevesinde mümkün olan bağımsızlığı gerçekleştirme çabası içindedir. Moskova ziyaretinin günlük meseleleri aşan temeldeki nedeni budur. Gerek Birleşik Amerika’nın gerekse Sovyetler Birliği’nin, milletimizin hislerine tamamen tercüman olduğunu sandığımız bu bağımsızlık ihtiyacını gerektirdiği gibi değerlendirecekleri ümit edilmelidir. Bu vesileyle, bugünkü Sovyet lideri Brejnev ile Türk Parlamento Başkanı arasında 12 Haziran 1963 günü Kremlinde geçen konuşmayı, tarihi bir vesika olarak yayınlıyoruz.”³⁸⁰

Doğan Avcıoğlu, Türk-Sovyet ilişkilerinin gelişmeye başladığı bir dönemde Tevfik Rüştü Aras’la³⁸¹ yaptığı röportaj, dergide “*Atatürk’ün Dışişleri Bakanı Anlatıyor*” başlığı ile yayınlanmıştır. Avcıoğlu’na göre, Aras’ın Türk-Sovyet ilişkilerinin geçmişine yönelik yaptığı analizler, kamuoyundaki bir takım önyargıları ortadan kaldıracak niteliktedir. Tevfik Rüştü Aras’ın, Atatürk’ün ‘Yurtta Sulh, cihanda sulh’ sözünün aslında sosyalist bir görüşü ifade ettiği, Stalin’in Türk dostluğuna önem verdiği hatta Atatürk’ten askeri tavsiye aldığı şeklindeki açıklamaları önemlidir. Ayrıca Aras’ın Sovyetler Birliği ile özellikle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik yaptığı tespitler dikkat çekicidir:

“ ‘Sovyet yardımları hakkında düşüncemi soruyorsunuz. Sovyet yardımı almakta bir mahzur yoktur. Nihayet Amerika’ya Çinlilerden mi alayım, sizin veremediklerinizi onlardan alıyorum denir. Ben İş bankası İdare Meclisi Başkanıyken Çayirova Cam Fabrikasını Ruslara yaptırdım. Fena mı oldu? Amerika ve Avrupa’da kapı kapı dolaştık. Oralarda Cam tröstü var. Fabrika kurmayı reddettiler. Onun üzerine Ruslara gittik. Keban’ı da pek ala Ruslar yapabilirler. Atatürk devrinde kombinaları da Ruslara yaptırdık. Stalin’e, İsmet Paşa ile birlikte gittik. Votkalar içildi, öğle yemeyi yenildi. Yemekten sonra Stalin beni bir kenara çekti. Stalin ‘sıkıntıda mısınız’ diyordu, ‘biz de sıkıntıda mız, on milyon verebiliriz.’ Ona meseleyi sefirler seviyesine düşürmeden aramızda bitirmemizi söyledim. Faiz şartlarını sordum. ‘Kredi faizsiz olacak. Biz faiz almayız’ cevabını verdi. Krediyi nasıl ödeyeceğimizi öğrenmek isteyince de, Stalin ‘Siz tespit edin’ dedi. 15 yıl vadeli bu kredi, malla ödenmiştir.

³⁸⁰ “Vesika: Brejnev ve Ürgüplü”, *Yön*, sayı: 83, 30 Ekim 1964, s. 6.

³⁸¹ Tevfik Rüştü Aras 1925-1938 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmüştür. Tevfik Rüştü Aras, *Atatürk’ün Dış Politikası*, İstanbul: Kaynak yayınları, 2003, s. 7.

Beş yıllık Kalkınma Planının hazırlık çalışmalarını da Ruslara yaptırdık. İki memleket arasındaki ticari ve iktisadi münasebetler geniş ölçüde geliştirilebilir.’ Milliyetçi, fakat kompleksiz ve şahsiyetli bir dış politikanın yürütücüsü olan Tefvik Rüşti Aras böyle konuşuyordu. Yurtta sulh cihanda sulh politikası, her tarafta düşmanlar yaratarak, hasım blokların politikalarına alet olarak değil, tam bir bağımsızlık içinde her tarafla dostluklar kurarak başarıya götürülmüştü.”³⁸²

Yön, “Doğu-Batı ve Türkiye” başlığı ile verdiği haberde, İsviçre’de yayınlanan haftalık bir derginin Türk parlamento heyetinin Moskova ziyareti ile ilgili dikkat çekici bir yazı yayınladığını belirtmiştir. Yazının özetini sayfalarına taşıyan dergi böylelikle Türk-Sovyet ilişkilerinin geldiği noktanın Batı kamuoyunca nasıl değerlendirildiğini okurlarına aktarmayı amaçlamıştır:

“İsviçre’de yayınlanan ‘Die Weltwoche’ adlı haftalık dergide Türk parlamento heyetinin Mayıs’ta yapacağı Moskova ziyareti dolayısıyla, özetini aşağıda okuyacağınız ilgi çekici bir yazı çıkmıştır:

‘Batı ile Doğu arasında billurlaşmaya başlayan ‘Münasebetlerin normalleşmesi meselenin teni bir noktasını teşkil etmektedir. Gerginliğin böylece ortadan kalkışı Türkiye’yi yeni etki alanlarına itecektir. Nihayet Türkiye’ye böyle önemli rol oynatan etken, soğuk harptir. Soğuk harp bitince Türkiye’nin ‘Özel mevkii’ de kaybolacaktır. Ülke askeri üslükten çıkacaktır. Türkiye doğum nispeti çok yüksek, siyasi bakımdan dengesiz ve son derece ağır ve iktisadi problemleri olan geri kalmış ülkedir. Planın başarısızlığı halinde kaçınılmaz gibi görünen sosyal bir ihtilal eğer önlenmek isteniyorsa Beş Yıllık Planın başarıyla yürütülebilmesi için Türkiye’nin askeri yardımdan çok iktisadi yardım görmesi gerekir. (...)

Bu ülke ihtilal istemiyorsa iktisadi ve sosyal yardıma muhtaçtır. Bu bakımdan Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile münasebetleri çok önemlidir. Kuzeydeki hasım ile münasebetler Türk dış politikasına her zaman tesir gösterdi. Bu münasebet, Türkiye’nin Batı karşısındaki durumuna bağlıydı. Sık sık bütün Türklerin doğuştan Rus düşmanı olduğu iddia edilmektedir. Fakat unutulmaktadır ki, Türk milli kahramanı Kemal Atatürk ve Lenin 1921’de Batıya karşı müşterek savaşlarında dost ve müttefik olarak beraberce çalışmışlardır. Ve Sovyetler Birliği Türk İstiklal Savaşını silah ve malzeme ile desteklemiştir. 1960 ihtilali ve eski Başbakan Menderes’in idamından sonra Sovyetler, Ankara ile münasebetlerinin düzelmesi bakımından büyük gayretlerde bulunmuşlardır. Mayıs 1961’de Sovyet-Türk dostluk paktının kırkinci yıl dönümü dolayısıyla Başbakan Kruşçev, Başkan Gürsel arasında mektup teatisi olmuştu. Bahis konusu olan şeyler hep Sovyet inisiyatifine bağlıydı. Türkiye’de hali hazırda batıya karşı büyük bir memnuniyetsizlik mevcuttur. Batının beş yıllık planı gereği gibi desteklemediği ileri sürülmektedir. Türkler ne ortaya atılan meblağlardan ne de şartlardan memnundur.”³⁸³

“İnönü Moskova’ya gidecek mi?” başlıklı yazıda ise Yöncüler, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin’in Moskova ziyaretini Türk-Sovyet ilişkilerinde atılan geç ancak olumlu bir adım olarak değerlendirmişlerdir. Yöncülere göre, Moskova dünya ülkelerine mensup devlet adamlarının uzun zamandan beri uğrak yeri haline gelirken, Türkiye bu bakımdan geç kalmıştır. “Sovyetler de ‘münasebetlerimizi İran seviyesine getirelim’

³⁸² Doğan Avcıoğlu, “Atatürk’ün Dışişleri Bakanı Anlatıyor”, *Yön*, sayı: 83, 30 Ekim 1964, s. 5.

³⁸³ “Doğu-Batı ve Türkiye”, *Yön*, sayı: 61, 13 Şubat 1963, s. 10.

diyerek dünyayı ne kadar geriden takip ettiğimizi belirtmiş olmaktadır.” Yöncüler, Türk-Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesi için önemli nedenlerin olduğunu belirtmişlerdir. İlk olarak, bloklar arası gerilimin azalması işbirliği için uygun bir ortam hazırlamıştır. İkincisi, Sovyetler Birliği geçmiş dönemdeki toprak istemlerinden vazgeçmiştir. Ayrıca, Kıbrıs meselesinde Türkiye, Enosis’in karşısında duran Sovyetlerin desteğini alma imkanına sahiptir. Son olarak, Sovyetler Birliği ile geliştirilecek ekonomik ilişkiler Türkiye için önemli avantajlar sağlayacaktır:

“Türk-Sovyet münasebetlerini düzeltmek için ciddi sebepler vardır ve şartlar elverişlidir. Bir defa Doğu ve Batı blokları arasında, kısa vadeli sertleşmeler her zaman mümkün olmakla beraber, bir anlaşma ve uzlaşma devresine girilmiştir. Sonra, Sovyetler Birliği Türkiye’den herhangi bir toprak talebi olmadığını ve kendi rejimini kabul ettirme yolunda bir niyeti bulunmadığını defalarca açıklamıştır. Ayrıca Türkiye’nin mevcut ittifaklarına karşı bir itirazı yoktur. Batı ülkeleri uzlaştırma çareleri araştırırlarken bu şartlar altında bir yakınlaşmayı reddetmek, milli menfaatlerimiz açısından gerçekten bir gaflet olurdu. Ancak Amerika[’]dan Amerikacı köle bir memleket, böyle bir durumda hareketsiz kalırdı. Kaldı ki, kalkınma yolundaki memleketimizin geniş ham madde ve makine satabilecek ve kredi verebilecek durumda bulunan aynı zamanda ihracat mallarımız için hudutsuz pazar teşkil edebilecek olan Sovyetler Birliği ile münasebetlerini iyileştirmekten sağlayacağı büyük faydalar vardır. Kıbrıs meselesinde de, Enosis’çi Batıya karşı, bağımsızlığı savunan Sovyet görüşü, Türk tezine çok daha yakındır.³⁸⁴

Feridun Cemal Erkin’in ziyaretine karşılık olarak Rus Parlamento heyeti başkanı Nikolai Podgorny’nin ziyareti Yöncülere göre, kişilikli bir dış politikaya yönelme bağlamında olumlu bir gelişmedir. İlhan Selçuk, “*Kökü Dışarıda Dış Politika Olmaz*” başlıklı makalesinde Podgorny’nin ziyaretinin “Türkiye’de son zamanlarda güçlenen milli ve haysiyetli dış politika” düşüncesinden rahatsız olan kimi çevrelerde ise rahatsızlık uyandırdığını belirtmiştir:

“Batı devletleri dünya politikasının yeni gerçeklerine uyarak, Sovyetlerle temaslara geçerken Türkiye’ye münhasır bir karanlık perde yaratmak çabası, kimin hesabına faydalı olacaktır? sorusu iç politikadaki ve dış politikada ki kimi gerçekleri aydınlatmak bakımından faydalı olacaktır. Türkiye Dışişleri Bakanın Moskova’ya gidişi de Batının bazı çevrelerinde asabiyetle karşılanmıştı. Batının bu çevreleri kendileri için tabii saydıkları birçok davranışları, Türkiye için hoş görmemek hakim görüşünden henüz kurtulmuş değillerdir. Türkiye’nin vesayete muhtaç olmadığını, milli çıkarları gerektiği anda yalnız başına kararlar vermek kudretinden mahrum olmadığı düşüncesini bunların kafalarına yerleştirmek için önce bizim politikacılarımızın kafalarına yerleştirmek için önce bizim politikacılarımızın milli varlığımıza güven duymaları gerekir. Pısrırlıktan, aciz duygulardan, aşağılık komplekslerinden kurtulmak Atatürk devrinin kendine güven düşüncesini millete aşlamak zorundayız. Yabancıların koltuğunun altına sığıp, dış politikamızı onların yorumlarına göre hoş görünmek esasına göre düzenlenmek isteyenlerin Atatürkçülükten nasipleri yoktur. Bağımsız Türkiye’yi idare edebilmek yeteneğinden nasipleri de yoktur.³⁸⁵

³⁸⁴ “İnönü, Moskova’ya gidecek mi?”, *Yön*, sayı: 84, 6 Kasım 1964, s. 4.

³⁸⁵ İlhan Selçuk, “Kökü Dışarıda Dış Politika Olmaz”, *Yön*, sayı: 95, 22 Ocak 1965, s. 5.

Mayıs 1965’de gerçekleşen Sovyet Dışışleri Bakanı Gromikov’un ziyareti ise Yöncülere göre, aralarında anlaşmazlıklar bulunan bir koalisyon hükümeti sırasında yapılmasından dolayı çok fazla verimli olmamıştır. Ancak ziyaret ilişkilerde bir gerileme de teşkil etmemiştir. Temmuz ayında Ürgüplü’nün Moskova’ya gitmeyi kabul etmesi bunun bir göstergesidir. İkili ilişkilerde görülen yakınlaşmanın daha çok ekonomik ve ticari alanda gerçekleştiğini altını çizen Yöncüler, Türk hükümetinin Sovyetlerden kredi talebinde bulunduğunu belirtmişlerdir.

Yöncüler, Kıbrıs konusunda ise Sovyetlerin Türk tezine yaklaşan eski görüşünü yinelediğini vurgulamışlardır. Ahmet Şükrü Esmer’in bu konuyla ilgili “Her halde Enosis’e karşı olmakla Sovyetler Birliği Türkiye ile görüş birliğindedir. Bağımsız bir Kıbrıs istiyor, adada iki ayrı cemaatin bulunduğunu ve rejiminde federasyon olabileceğini kabul ediyor” şeklindeki açıklamalarının önemli olduğunu düşünmüşlerdir. Yöncüler, ayrıca yayınlanan Türk-Sovyet bildirisinde Türkiye’nin sömürgeciliğe karşı bir tutum aldığını vurgulamışlardır. Esmer’in “Bildiride, barışın devamının sömürgeciliğin tasfiyesine bağlanması, bizi 1921 yılına geri götürmüştür. 1921 de imzaladığımız Moskova anlaşmasıyla da bu ortaklaşa görüşü belirtmiştik” yorumuna paralel olarak Yöncüler, “Sovyet-Türk ilişkilerindeki bu gelişmelerin 1925 anlaşmasına benzer bir ittifaka varacağı anlaşılmaktadır” ifadesini kullanmışlardır. Yöncülere göre, “iktidar değişikliği vuku bulmasaydı, dostluk anlaşması belki de Gromyko’nun ziyareti sırasında imzalanacak veya iyicene olgunlaştırılacaktı.”³⁸⁶

Başbakan Suat Hayri Ürgüplü’nün Ağustos 1965’de gerçekleştireceği Moskova ziyaretinin her bakımdan Türkiye’nin yararına olacağını belirten Yöncüler, ziyareti “turistik bir gezi” olarak nitelendiren AP yanlısı çevreleri eleştirmişlerdir. Yöncülere göre, ikili ilişkilerde yaşanan ilerleme, Kıbrıs meselesinde, ticaret ve ekonomi alanında Türkiye’nin lehinedir. Dolayısıyla Başbakanın Moskova ziyareti, Türk dış politikası açısından önemli bir açılmıdır. Yöncülerin iki ülke arasında bu ziyaretle gerçekleşen yakınlaşmanın mimarı olarak Ürgüplü’yü değil, İnönü’yü göstermeleri ise dikkat çekicidir:

“Bu şartlar altında partisiz bir Başbakanın seçim arifesindeki Rusya gezisi ne sağlayabilecektir? Gezi her şeye rağmen yararlıdır. Bir defa seçimler sırasında bastıran Kıbrıs meselesinde, Sovyetler Birliğinin yardımına ihtiyacımız vardır. Sonra Sovyetlerle ticari münasebeti geliştirmek, iş çevrelerinin çok arzuladığı bir husustur. Ve bu yolda hala

³⁸⁶ “Türk-Sovyet Bildirisi”, *Yön*, sayı: 113, 28 Mayıs 1965, s. 7.

başarılı sonuçlar alınmış değildir. Daha önemlisi, AP çoğunluğuna dayanan bir hükümetin dahi Sovyetler Birliği ile ilişkileri düzeltmek zorunda kalması dış politikadaki değişikliğin İnönü politikası olmaktan çıkıp milli bir nitelik kazanmasını hiç değilse bu konuda AP'nin demagoji silahlarının elinden alınmasını sağlayacaktır. Bu sebeple seçimler arifesinde Amerika'ya rağmen, Moskova gezisinin yapılabilmesi az başarı değildir. Bu vesile ile Sam Amca da İnönü gidince, Türkiye'de istediklerini yapabileceği inancının ne kadar yanlış olduğunu görmüştür. İnönü muhalefette de Türk dış politikasının gidişini tayin eden büyük bir güçtür. Sovyetler bu gerçeği, Amerikalılardan çok daha çabuk anlamışlar ve değerlendirmesini bilmişlerdir.³⁸⁷

Ziyarette daha çok ekonomik ve ticari meselelerin gündeme geldiğini belirten Yöncüler “bu yolda ihtiyatlı adımların atıldığını” belirtmişlerdir. Yöncülere göre, Sovyetler Birliği ile geliştirilecek ticari ve ekonomik ilişkiler Türkiye'nin kalkınması bakımından önemli avantajlar sağlayacaktır. Türkiye, fındık, tütün, üzüm gibi Batı pazarında alıcı bulamadığı mallarını daha yüksek fiyatlarla Sovyetler Birliğine satma imkanına sahiptir. Sovyetler Birliğinden alınan tesis kredileri ile tarım malları için büyük bir pazarı garanti alabilecek olan Türkiye, böylelikle ticari ilişkilerini yüksek bir seviyede ve dengeli bir şekilde yürütebilecektir. Tesis kredisi almakta Türkiye'nin çekingen davrandığını belirten Yöncüler, Sovyet kredilerinin hiçbir ekonomik ve politik şart taşımadığına dikkat çekmişlerdir. “Sovyet teknisyenleri istenilen tesisleri kurunca işleri yetişmiş personele bırakıp, giderler. Sovyetler Birliği tatlı karlar peşinde koşmaz ve yabancı ortaklıklar kurmaz”.

Yöncülere göre, Mısır, Suriye, Afganistan, Mali Habeşistan, Pakistan gibi pek çok ülke Sovyet kredileri yardımıyla milli petrol sanayine sahiptirler. Oysa, “Anglo-Saksonların büyük petrol tekelleri belli petrol ikmallerini ellerinde” tutmuşlar, bu ülkelerin kendi petrol sanayilerini geliştirmesini engellemeyi amaçlamışlardır. Yöncüler, Türkiye'nin bu gerçekleri göz önünde tutarak Sovyetler Birliği ile ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmesinin gerekli olduğunu düşünmüşlerdir. Böylelikle ekonomik ve siyasi bağımsızlığını sağlanmasında önemli mesafe alınacaktır:

“Atatürk devrinde yapayalnız iken Sovyetler Birliği ile geniş ekonomik işbirliği yapmakta en ufak mahzur görmeyen Türkiye, artık Amerikan icadı demagojiye paydos demeli, hiç değilse tek bir kaynağa bağlı olmaktan kurtulmak için, Sovyetler Birliği ile ekonomik ilişkilerini geliştirmelidir. Ne yazık ki yüksek kademe uzmanlarımızın ve yöneticilerimizin çoğu kapitalist dogmalarla şartlandırılmıştır. Milli çıkarlarımız görmeleri, zaman alacaktır. Ancak uyanık ve zeki politikacılar, cesaretleri ölçüsünde kapitalist demagojisini yıkabilirler. Ürgüplü'nün ekonomik ve ticari meselelere ağırlık veren gezisi, bu yolda ihtiyatlı bir adım olacaktır. Ama ancak klişelerden kurtulabildiğimiz ve öteki az gelişmiş ülkelerin, dünya politikasındaki son değişikliklerden sağladıkları büyük faydaları görebildiğimiz ölçüde,

³⁸⁷ “Ürgüplü'nün Moskova Ziyareti”, *Yön*, sayı: 123, 6 Ağustos 1965, s. 10.

Sovyetlerle olan ekonomik ve ticari ilişkiler hızla gelişecek ve Türkiye[']miz en kısa sürede ekonomik ve siyasi bağımsızlığına kavuşacaktır. Kesinlikle bilmek gerekir ki çağımızda kapitalist ülkelerin yardımları, Sovyet yardımlarından çok daha tehlikelidir...³⁸⁸

Doğan Avcıoğlu'na göre, otuz üç yıl aradan sonra bir Başbakanın kendi ekibinin tüm karşı çıkışlarına rağmen Moskova'ya gitmesi bu ziyareti daha da önemli hale getirmiştir. Avcıoğlu, "Kapitalist şartlandırmanın etkilerinden" kurtulmanın ve demagojiye paydos demenin" zamanın geldiğini vurgulamıştır. Dünyada artık ufak devletler bağımsızlıklarını koruyabilmek ve kişilikli bir dış politika sürdürebilmek için iki büyük devlete eşit mesafede durmanın gerekliliğini görmüşlerdir. Dolayısıyla "Amerikan uyduluğunun fiyatını pek yüksekten" ödeyen Türkiye de, Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmesi gerektiğinin farkına varmalıdır. Avcıoğlu, Ürgüplü'nün önemli siyasi görüşmelerde bulunmayacağını ve 1925 Saldırmazlık Anlaşmasının yeniden canlandırılması gibi bir durumun şimdilik söz konusu olmadığını ileri sürmüştür. Ancak ekonomik planda bir takım ciddi adımların atılabileceğini belirtmiştir:

"Türk uzmanları ve politikacıları, kapitalist şartlandırmanın etkilerinden henüz kurtulabilmiş değillerdir. Yatırımcı daireler, Sovyetlerle alışverişte, biraz isteksizdir. Fakat artık Amerikan propagandasının etkisinden kurtulup, demagojiye paydos demenin zamanı gelmiştir. Kapitalist ülkeler, kalkınma planında yer alan suni gübre fabrikası, Petrokimya sanayii, petrol borusu hattı, kağıt fabrikası gibi tesislerin finansmanına yanaşmamaktadırlar. Türkiye, bu tesisleri Sovyet kredileri ile kurdurma çarelerini araştırmaktan çekinmemelidir. Bizden önce bu yola giden Hindistan, Mısır gibi ülkeler, bağımsızlıklarını kaybetmek şöyle dursun, aksine bu sayede, ekonomik ve politik bağımsızlıklarını sağlamışlardır ve üstelik kapitalist ülkelere çok daha elverişli şartlarla yardım alma imkanını kazanmışlardır. Kraldan fazla kralcı olmayı artık bırakalım"³⁸⁹

Fethi Naci'ye göre, Ürgüplü'nün Moskova ziyareti ile İnönü'nün "yeni bir dünya kurulur, Türkiye bu dünya içindeki yerini bulur" sözü yavaş yavaş yaşayan bir gerçek durumuna gelmiştir. Türkiye'nin kapitalist dünya pazarına bağımlılığı, ihraç ürünlerinin değerini düşürmüş buna karşılık sanayileşmesi için gerekli olan makine ve teçhizatın fiyatlarını devamlı arttırmıştır. Oysa azgelişmiş bir çok ülke bağımsızlığından ödün vermeksizin sosyalist dünya pazarıyla ekonomik ilişkilerini geliştirmekte, milli ekonomilerini kalkındırmaktadır. Dolayısıyla için de bulunduğu ekonomik durum az gelişmiş bir ülke olan Türkiye'nin, Sovyetler ile yakınlaşmasını zorunlu kılmaktadır:

"Büyük devletlerle dostluğu hemen bu Devletlerin peyki olmak sanan ve 'Peyk olduktan sonra bari Amerikan peyki olalım' diyen bir takım, yabancı dostlarıyla birlikte, Türk-Sovyet

³⁸⁸ "Başbakanın Moskova Ziyareti", **Yön**, sayı: 124, 13 Ağustos 1965, s. 5.

³⁸⁹ Doğan Avcıoğlu, "Demagojiye Paydos", **Yön**, sayı: 124, 13 Ağustos 1965, s. 3.

yakınlaşmasını engellemeye çalışacaktır. Ne var ki, bu yakınlaşma ekonomik bir zorunluluktur. Boğulan ekonomimize nefes aldırarak bir harekettir. Bizi soyan kapitalist dünya pazarında bize pazarlık gücü kazandıracak bir imkandır. Bu imkanı milli çıkarlarımız için kullanmak, Türkiye'yi sömüren yabancı şirketleri bilmem ama herhalde Türk halkının yararınadır.”³⁹⁰

Yöncüler, Türk kamuoyunun Sovyet sistemine karşı olan önyargılarını yıkmak ve SSCB ile ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde kamuoyunu ikna etmeye özen göstermişlerdir. Nitekim *Yön* yazarlarından Melih Cevdet Anday, Sovyetler Birliğindeki izlenimlerine ver veren “*Sovyetler Birliği Gezisi*” başlıklı yazı dizisinde, Sovyetler Birliği’nin her açıdan bir çok kapitalist ülkeyi geride bıraktığını ve Sovyet insanların mutlu bir hayat sürdürdüklerini belirtmiştir. Yapılan tüm yanlış propagandalara rağmen, Sovyet toplumunun barışı içselleştiren, mutlu insanlardan meydana geldiğinin altını çizmiştir:

“Bizi Odesa’ya götürecek Armenia vapuru Tophane rıhtımından kalkarken yol arkadaşım Yaşar Kemal:

-Bizim sağcılar ‘Moskova’ya Moskova’ya’ diye öyle çok bağırıyorlar sonunda gidiyoruz işte dedi.

Onlarda gelseler keşke. ‘Moskova’ya Moskova’ya...’ Nedir bu sözün anlamı? Şu olsa gerek: ‘Solcu isen Sosyalist isen senin yerin burası değil Moskova[’]dır sen ancak orada rahat edebilirsin’ Böyle ise bizde önce şunu belirtelim: Solcu isek sosyalist isek bizim yerimiz burasıdır. Türkiye’yi bütün Türklerin rahat edeceği bir barış ülkesi yapmak istiyoruz bunun da yolu sosyalizmdir diyoruz. Moskova’ya gelince gerçekten sevdim Moskova’yı. ‘Moskova’ya Moskova’ya’ diye bağırانlarında gidip görmelerini sağlık veririm hoşlanacaklar, birtakım yersiz kuşkulardan kurtulacaklar yıllardan beri birtakım kökü dışarıda birtakım çıkarıcı çevrelerin yaydıkları uydurmalarla aldatıldıklarını anlayacaklar. Orada dostlarımızın oturduklarını ve bu dostların savaş istemeyen mutlu insanlar olduklarını göreceklerdir.”³⁹¹

Yöncülerin, Süleyman Demirel başkanlığındaki AP hükümetinin Sovyetler Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesi konusunda samimiyetine yönelik şüpheleri vardır. Doğan Avcıoğlu’na göre, Sovyet Başkanına evvelce yapılan davetin yeni hükümet tarafından teyit edilmesi, Romen ve Bulgar Dışişleri bakanlarının ziyaretleri, kamuoyunda İnönü tarafından başlatılan bağımsız dış politika izleme eğiliminin devam ettirildiği intibasını uyandırmıştır. Hatta TİP Genel Başkanı bile “AP iktidarının Atatürk dış politikası doğrultusunda atacağı her adımı” destekleyeceğini ifade ederek iyimser bir yaklaşımda bulunmuştur. Oysa Avcıoğlu’na göre, Demirel’in bu yöndeki girişimleri, ABD’nin onayladığı yada zararsız bulunduğu önemsiz temaslardır:

“Demirel hükümeti de, Amerika’nın sadık dostları olan bu ülkeler gibi, az çok bağımsız bir dış politika izleme yolunda mıdır? Yoksa Romen ve Bulgar devlet adamları ile yapılan müzakereler, Washington’un da tasvip ettiği, hiç değilse sakınca görmediği, önemsiz temaslardan mı ibarettir?

³⁹⁰ Fethi Naci, “Bir Yolculuğun Düşündürdükleri”, *Yön*, sayı: 124, 13 Ağustos 1965, s. 7.

³⁹¹ Melih Cevdet Anday, “Sovyetler Birliği Gezisi-1”, *Yön*, sayı: 127, 27 Ağustos 1965, s. 10.

Yayınlanan ortak bildiriler, ikinci ihtimali doğrulayacak biçimdedir. Bildirilerde Avrupalılar arası konferans, Almanya'nın birleştirilmesi, NATO ve Varşova paktlarının durumu, Balkan ülkeleri yakınlaşması, Vietnam vs gibi, Bükreş ve Sofya'yı çok ilgilendiren politik konularda, Türkiye'nin herhangi bir bağımsız teşebbüste bulunduğunu gösterecek en ufak belirti yoktur. Ekonomik işbirliği alanında da bildiriler son derece pısırık kalmıştır³⁹²

Sovyet Başkanı Kosigin'in ziyareti ise Doğan Avcıoğlu'na göre, kimi politik çevrelerce olumlu bir gelişme olarak değerlendirilse bile bunu Türk-Sovyet yakınlaşmasında önemli bir adım saymak zordur. Ziyaret, koalisyonun AP kanadının isteksizliğine rağmen Moskova'ya giden Ürgüplü'nün yaptığı davetin yerine getirilmesinden ibarettir. Nitekim AP yanlısı basın Kosigin ziyareti öncesinde Sovyetler Birliğine “küfürler yağdırması”, AP iktidarının ilişkilerin geliştirilmesine yönelik isteksizliğini ortaya koymaktadır. AP iktidarı, 1964'de imzalanan basit bir kültür anlaşmasını dahi Parlamentonun onayından geçirmemiştir. Romanya ve Sovyetler Birliğinden ucuz ham petrol almaktan kaçınmıştır. Sovyetlerin, rafineri kurma teklifi kabul edilmemiştir. Ayrıca AP'nin Kıbrıs meselesinde Anglo-Sakson tekelinde bir çözüm yolu araması, Sovyetlerin tepkisini çekmiştir. Bunlar dikkate alındığında Kosigin'in ziyaretinin önemli sonuçlar vermeyeceği açıktır. Avcıoğlu, NATO'nun yeni politikasının bağımsız politikaya yönelmemek şartıyla bu tarz temaslara karşı olmadığını vurgulamışlardır. Bu nedenle, İnönü'nün Dışişleri Bakanının Moskova ziyaretinden rahatsız olan ABD yönetimi, Kosigin-Demirel müzakerelerini rahatlıkla izlemektedir. ABD yönetimi, AP iktidarının NATO politikasının dışında bir adım atmayacağı konusunda emindir:

“Müzakereler esas itibariyle ekonomik ilişkiler ve Kıbrıs konuları etrafında dönecektir. Kıbrıs meselesinde, Sovyetlerin Anglo-Sakson tekelindeki bir çözümün sakıncalarını anlatmaya çalışacakları ve bilinen görüşlerini tekrarlamakla yetinecekleri sanılmaktadır. Türkiye'yi mevcut şartlardan daha ileri ölçüde desteklemekten kaçınacaklardır. Ekonomik ve ticari ilişkilerde ise AID ve Amerikan tekellerini incitmeyecek biçimde bir miktar gelişme kaydedileceği şüphesizdir. İhracat tüccarları bu ilişkilerin geliştirilmesine şiddetle taraftardır ve ekonomik durumumuz Türkiye'yi buna zorlamaktadır. Ama AP iktidarı İran ve Pakistan tipinde bir dış politika izlemekten henüz çok uzaktadır. Temenni edelim ki, kaçınılmaz görünen Türk-Sovyet yakınlaşmasının bedelini bu dümen suyu politikası yüzünden bir gün Türkiye'miz ödemek zorunda kalmassın”³⁹³

Özetlenecek olursa, Yöncüler, Türkiye dış politikasında Sovyetler Birliğinin önemli bir yeri vardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin Batı ittifak sistemiyle geliştirdiği ilişkilerde Sovyetlerin haksız toprak taleplerinin etkisi olduğunu düşünmüşlerdir. Hikmet Özdemir'e göre, Yöncüler, savaştan sonra Türkiye'nin ABD ile yakınlaşmasını ve

³⁹² Doğan Avcıoğlu, “Demirel'in Dış Politikası”, *Yön*, sayı: 178, 26 Ağustos 1966, s. 3.

³⁹³ Doğan Avcıoğlu, “AP İktidarı ve Sovyetler”, *Yön*, sayı: 195, 23 Aralık 1966, s.3.

NATO'ya girişini tümüyle Sovyetler Birliği karşısında duyulan güvence arayışına bağlamıştır. Başka bir deyişle, Yöncülere göre, SSCB ile ilişkiler, II. Dünya Savaşı sonrası izlenen dış politikanın tek belirleyicisidir. Özdemir'in analizi doğru olmakla birlikte burada bir parantez açmak gerekir. Yöncüler, bir ülkenin dış politikasının iç politikasında yaşanan gelişmelerden bağımsız değerlendirmemişlerdir. Yöncülere göre, savaş sonrası sadece SSCB ile gerginleşen ilişkiler değil, toplumsal yapısında görülen dönüşüm de Türkiye'nin Batı bloğuna yönelmesinde etkilidir. Dolayısıyla, Özdemir'in Yöncüler, "Türkiye'nin savaştan sonra Batı ittifakına hızla yönelmesi ve ABD ile geliştirdiği ilişkiler, NATO'ya giriş, sanki tümüyle SSCB yüzünden olmuş bir hava yaratmaktadırlar"³⁹⁴ şeklindeki yorumu eksik bir değerlendirmedir.

Yöncüler, Sovyetler Birliğinin savaş sonrasında izlediği saldırgan politikasından vazgeçtiğinin ve komşularıyla yakın ilişkiler kurmak yönünde çaba sarf ettiğinin altını çizmişlerdir. Yöncülere göre, Türkiye SSCB'nin dış politikasında görülen yumuşamayı dikkate almalıdır. Özellikle siyasi ilişkilerin yanında SSCB ile geliştirilecek ekonomik ilişkiler Türkiye'nin lehine olacaktır.

3.2.3. Üçüncü Dünya ile İlişkilere Bakış

Altmışlı yıllarla birlikte, iki kutuplu sistem devam etse de, sistemin katılığında göreceli bir yumuşama başlamıştır. Bu dönemde, bloklar arasındaki bu yumuşamadan yararlanan eski sömürge devletler üçüncü bir güç olarak dünya siyasetine ağırlığını koymuşlardır.

Yöncülere göre, az gelişmiş ülkeler, Kuzey Afrika'da, Yakın ve Orta Doğu'da ve Asya'da "kapitalizmin sömürgecilik karakterine" milliyetçi bir tepki göstermektedirler. Özellikle Mısır, Cezayir, Hindistan gibi ülkeler bağımsızlıklarının ekonomik bağımsızlıkla pekiştirmeyi başarmışlardır. Kapitalist kalkınma yolunun kendileri için bir çıkmaz olduğunu anlayan bu ülkeler henüz sosyalist olmayan halkçı devletçi bir kalkınma ve ilerleme yolunu seçmişlerdir. Bazı ülkeler siyasi bağımsızlıkla yetinmeyerek ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak için emperyalizme ve onun iç müttefiklerine karşı mücadele etmişlerdir. Buna karşın Kuveyt, Suudi Arabistan gibi ülkeler bunu gerçekleştirememiştir.

³⁹⁴ Özdemir, **Kalkınmada Bir...**, s.231.

Yabancı petrol şirketlerinin denetimindeki bu ülkelerin bağımsızlığı şekilden ibaret kalmıştır:

“Kuveyt’in başında yetmişlik bir hükümdar var: Hükümdarın petrolden sağladığı gelir, yuvarlak rakam beş milyon liradır: Çünkü sultan, Kuoco ve Koweit Oil Company’nin yarı yarıya ortağıdır. Efsanevi serveti dillere destan olan hükümdar, bir ve hatta iki geri memleketin kalkınmasına rahatça yetişebilecek olan muazzam servetini, yaralı sahalara tahsis etmiş olmaktan uzaktır. Hükümdar her Allah’ın günü bir pınar ittıradıyla akmakta olan bu beş milyon lirayı, el değdirmeden, İngiltere Milli Bankasına yatırır. Dünyanın en zengin insanı olarak anılan Sultan Abdullah’ın birikmiş serveti, İngiltere Devletinin kasalarındaki ihtiyatlarının dörtte biri kadar çoktur.”³⁹⁵

Bunun yanında Yöncüler, Arap dünyasında sosyalizme doğru bir kayışın olduğuna dikkat çekmişlerdir. Nasır liderliğinde Mısır, Arap sosyalizminin öncülüğünü yapmaktadır. Yerli ve yabancı sermayeye karşı mücadeleye girişen Nasır iktidarı, sanayi ve ticari alanında ki millileştirme hareketlerini genişletmiştir. Yöncülere göre, Mısır olaylarının en önemli tarafı, sermayeye ve özel mülkiyete indirilen darbe sonucu yeni üretim ilişkilerinin doğmasıdır.³⁹⁶ Yöncüler, bir bocalama döneminden sonra Başkan Nasır’ın “sosyalizm yolunda hızlı adımlarla” ilerlediğini belirtmişlerdir. Nasır’ın az gelişmiş ülkeler için sosyalizmden başka çıkar yol olmadığını ifade etmesi, ekonomik kalkınmanın devletin öncülüğünde gerçekleşmesini savunması, bunu ortaya koymaktadır. Yöncülere göre, Nasır, işçi ve köylülerin geniş ölçüde temsil edilebileceği bir siyasi sistemin kurulmasını arzu etmektedir. Tüm bunlar Arap dünyasını ve tüm az gelişmiş ülkeleri etkileyecek önemli gelişmelerdir:

“Bazı çevrelerin ‘asrın siyasi vasiyetnamesi’ adını verdikleri milli yasa, Arap Dünyasında ve bütün az gelişmiş ülkelerde geniş yankılara yol açacaktır. Şimdiye kadar Arap Dünyasında, Nasır, kısır bir milliyetçilik anlayışı ve İsrail düşmanlığıyla prestijini sağlamıştı. Şimdi Nasır, uyanan ve sabırsızlanmaya başlayan kütlelerin karşısına gerçek hürriyetin, demokrasinin ve refahın şampiyonu olarak çıkmaktadır. Uzun vadede bu, herhalde çok daha tesirli ve inandırıcı politikadır.”³⁹⁷

Yöncüler, tasarladıkları toplum düzeninin alacağı biçimi dünyada bu yönde yaşanmış örneklerle zenginleştirmişlerdir. Örneğin Doğan Avcıoğlu, “*Çağımızda Ekonomik Bağımsızlık Mücadelesi: Mısır Örneği*” başlıklı yazısında, Mısır’ın siyasi ve ekonomik durumunu bir başarı örneği olarak Türk kamuoyuna sunmuştur. Avcıoğlu’na göre, Mısır denemesi, küçük burjuva kökenli milliyetçi devrimci kadronun “tıpkı Atatürk’ün yapmak

³⁹⁵ Necmi Çelikel, “Kuveytteki Entrikalar”, **Yön**, sayı: 5, 17 Ocak 1962, s. 18.

³⁹⁶ “Arap Sosyalizmine Doğru”, **Yön**, sayı: 10, 21 Şubat 1962, s. 17.

³⁹⁷ “Mısır: Milli Yasa”, **Yön**, sayı: 24, 30 Mayıs 1962, s. 17.

istediği biçimde bir bağımsızlık ve kalkınma çabasıdır.” Siyasi bağımsızlığı gerçekleştiren devrimci kadro bunu ekonomik bağımsızlıkla tamamlamaya çalışmış, bu çaba halk kütlelerinin baskısıyla onları sosyalizme yöneltmiştir. Nasır hükümeti komünist olan yada olmayan tüm solcu unsurları halk kitlelerini bilinçlendirmesi için örgütlemiştir. Mısır örneği, küçük burjuva önderliğindeki kurtuluş hareketlerinin altmışlar dünyasındaki olayların zorlamasıyla sosyalizme ulaşılabilirliğini göstermiştir. Avcıoğlu’na göre, anti-emperyalist devrimci demokratik burjuva devrimleri, diyalektik bir işleyişle sosyalizme yönelmişlerdir.

Avcıoğlu yazısında, Nasır liderliğindeki Mısır’ın “Atatürk Türkiye’si” ile olan benzerliklerine dikkat çekmiştir: “Mısır, milletlerarası planda tıpkı Atatürk Türkiye’si gibi büyük itibar sahibi ülkedir. Emperyalizmin silahlı saldırısına, ekonomik ablukasına, dış yardım baskısına ve hükümet darbesi tehditlerine rağmen, bağımsızlığını titizlikle korumasını bilmiştir.”³⁹⁸

Doğan Avcıoğlu, “*Sosyalist Cezayir*” başlıklı yazısında ise Cezayir’de verilen anti-emperyalist mücadelenin tüm azgelişmiş ülkelere örnek olacağını belirtmiştir. Bağımsızlık mücadelesini, başarıya ulaştıran Cezayir halkı bütün dünyanın sempatisini kazanmıştır. Başarıya ulaştırılan bağımsızlık mücadelesinin ardından “Cezayirli sosyalist liderlerin girişecekleri reform hareketleri, özellikle Ortadoğu ve Afrika memleketlerinde geniş yankılar bulacaktır.” Avcıoğlu’na göre, Cezayir’in vermiş olduğu siyasi ve ekonomik bağımsızlık mücadelesi Türkiye açısından da büyük önem taşımaktadır. Avcıoğlu, Türkiye’nin de bir zamanlar “sömürge olmanın ıstırabını çeken azgelişmiş ülkelerin” hayranlıkla izlediği bir ülke olduğunu belirtmiş ve sömürülen ülkelerin lideri konumunda olduğunu hatırlatmıştır. Ancak Türkiye bu eski mevkiini kaybetmiştir. “Kuvay-i Milliye ruhu çoktan tükenmiş, devrimcilik ölmüştür.” Yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerin “Türkiye’den alacakları örnek kalmamıştır.” Örneğin, Türk devlet adamları, dış yardımlar azalır endişesiyle, Cezayir’in kurtuluş mücadelesini desteklemekten kaçınmıştır. Dünya milletlerinin bağımsızlık mücadelesine ilgisiz kalmıştır. Avcıoğlu’na göre, “Türk siyasi hayatına zinde bir kuvvet olarak giren Milli Birlik Komitesi üyelerinin Kurtuluş Savaşı

³⁹⁸ Doğan Avcıoğlu, “Çağımızda Ekonomik Bağımsızlık Mücadelesi : Mısır Örneği”, *Yön*, sayı: 189, 11 Kasım 1966, s. 10-12

yapan milletlere karşı duydukları içten sevginin” dış politikaya yansımaları önlemek için diplomatlar yoğun çaba harcamışlardır. Fakat, çeşitli hayallerle oyalanan toplumun zinde kuvvetleri, ülkenin bir çıkmaz içinde olduğunu anlamış ve ülkede bir uyanış başlamıştır.³⁹⁹

Yöncüler, Asya ülkelerinin de “yavaş fakat bilinçli olarak yeni bir ufka doğru yol aldığını” belirtmişlerdir. “Bu yeni ufuk her Asya ülkesinin kendi yapısına uygun bir sosyalizmdir.” Yöncülere göre, Asya ülkeleri sömürgecilikten ve geri kalmışlıktan kurtulmayı amaçlamaktadır. Bu ülkeler gücünü “sosyal adalet, milliyetçilik ve ülkücülükten” almaktadır. İçte ve dışta bağımsızlık için mücadele eden Asyalı liderlerin siyasi ve ekonomik iki amacı vardır. Asyalı milliyetçilerin siyasi amacı, ülkelerindeki siyasi yönetimi yabancıların elinden almaya çalışmaktır. Milliyetçilerin ekonomik hedefi ise siyasi hedeflerine paralel olarak “ülkelerinin ekonomik hayatından yabancıları temizlemektir.”

Yöncülere göre, Asyalı milliyetçiler bu iki amacı devletçilik ilkesiyle gerçekleştirmektedirler. Milliyetçiler önce devlete hakim olacak, devlet de yabancıların ekonomik etkilerini “kapı dışarı” edecektir. “Asya’daki bağımsızlık hareketlerinin altında devletçilik ve devletleştirmeye olan inanç” yatmaktadır.⁴⁰⁰

Yön, Hukuk fakültesi Devletler Hukuku asistanı Ahmet Mumcu’nun Asya’nın en büyük ülkelerinden biri olan Çin ile ilgili incelemesine yer vermiştir. Yöncüler böylelikle Türk kamuoyunu Çin konusunda bilgilendirmeyi amaçlamıştır. Yöncüler, Türkiye’deki “aydınların ve politikacıların Çin dendi mi akıllarına sadece Chian Kai sheik’in Formazasının” geldiğini ifade etmişlerdir. Oysa bu Çin’in ötesinde nüfusu yaklaşık 600 milyonu geçen, gerçek büyük Çin’in varlığı dikkatlerden kaçmaktadır. Yöncülere göre, Asya’da bu ülke büyük bir güç olarak dünya politikasına ağırlığını koymuştur. Ahmet Mumcu incelemesinde Çin’in emperyalizm tarafından sömürülmeye başlanmasının, emperyalizmin Çin’e iyicene yerleşmesinin ve buna karşı başlayan mücadeleyi ana hatlarıyla anlatmıştır. Komünist devrimden sonra girilen sanayi hamlesinin olumsuz sonuçlarına değinmiştir. Yöncüler, “Ahmet Mumcu-Çin hakkında ne düşünersek düşünelim- memleketimizce meçhul bir alemleri tanıtarak faydalı bir iş yapmıştır” ifadesini

³⁹⁹ Doğan Avcıoğlu, “Sosyalist Cezayir”, *Yön*, sayı: 15, 28 Mart 1962, s. 3

⁴⁰⁰ “Asya Sosyalizminin Milliyetçi Kaynağı”, *Yön*, sayı: 12, 7 Mart 1962, s. 16.

kullanmışlardır. Ahmet Şükrü Esmer de *Yön*'de yayınlanan “*Kıta Çin’i ve Türkiye*” başlıklı yazısında Türkiye’nin Çin ile ilişkilerini geliştirmesi ve bu ülkeyi tanıması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye, Çin’i tanımaktan kaçınan ABD ile aynı tavır içinde olmamalıdır. Esmer, Çin gezisi sırasındaki gözlemlerine dayanarak bu ülkenin Türkiye ile yakın ilişkiler kurmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Esmer’e göre, Türkiye ve Çin benzer tarihsel deneyimlere sahiptirler:

“Çinliler, Mustafa Kemal’in kendi Sun Yat Sen’lerine benzetiyorlar. Onlara göre Sun Yat Sen’den sonra Çan Kay Şek geldiği gibi, Türkiye’de de Atatürk ve İnönü’den sonra, Demokratlar gelmiş ve Türkiye’yi Çan Kay Şek rejimine sürüklemişlerdir. Böyle düşündükleri içindir ki, 27 Mayıs’tan memnun kaldılar ve gazeteleri bu inkılâbımızı öven yazılar yazdılar. Çinlilere göre, 27 Mayıstan beri Türkiye’nin dış politikası doğru yola girme çabasındadır.(...)”

Biz istediğimiz kadar “Avrupalı”, “Batılı” olmakla övünelim, Çinliler, Türkiye’ye kendileri ile birlikte, Kurtuluş Savaşı yapmış ve kendileri gibi gelişmemiş bir ülke olarak bakıyorlar. Bizden gelecek dostluk, iyi niyet ve anlayış jestleri, ülkede candan yankılar uyandıracaktır ve gelecek içinde iyi yatırım olacaktır.”⁴⁰¹

Doğan Avcıoğlu’na göre, “Çin bir sürü taşkınlık, ölçsüzlük ve yanlışlık içinde de olsa kendi gücüyle kalkınmanın ve kendine güvenmenin gururu içinde” yaşamaktadır. Oysa Türkiye bu gururu Çin’den çok önce tanımıştır. Atatürk Türkiye’si öz güvene sahip gururlu bir millet yetiştirmeye büyük önem vermiştir. Dil ve tarih konusunda yapılan birtakım aşırılıklar ise kendine inan, mağrur bir millet yaratma sabırsızlığından kaynaklanmıştır. Atatürk’ün kendine güvenen bir ulus yaratma çabası tüm sömürge ülkeler gibi Çin için de bir ilham kaynağıdır:

“Çin o zamanlar daha “Köpekler ve Çinliler” giremez hakaretini alnında taşıyordu. Mao ve arkadaşları “Ah bizde Türkiye gibi yapabilirsek” diye kıvranıyorlardı. Bugün Çin’in liderlerinden biri 1922 Eylölünde şunları yazıyordu: “Emperyalizmin baskısı altındaki büyük ve eski ülkeler arasında en çok ıstırap çeken Türkiye ve Çin oldu. Ey benim 400 milyon mazlum kardeşim, gördünüz mü olan biteni? Bizim gibi milletlerarası emperyalizmin baskısına uğrayan Türk halkı, şimdi emperyalizmi yendi! Türklere hayranız onların verdiği büyük örneği, bizde gerçekleştirmek istiyoruz. Türk mücadelesi karşısında kör ve sağır kalamayız. Asya’nın her yerinde mazlum halklar Türkiye’nin zaferini yürekten istemektedirler. Milletlerarası emperyalizmin zulmüne uğrayan biz, 400 milyon kardeş, sıcak sevgi ve temennimizi göstermeli ve hep birlikte haykırmalıyız: Yaşasın mazlum Türk halkının zaferi.””⁴⁰²

Yön yazarlarından Türkkaya Ataöv’e göre, siyasi bağımsızlığına kavuşan ülkeler bununla yetinmeyip geriliği ve fakirliği ortadan kaldıracak iktisadi bağımsızlık

⁴⁰¹ Ahmet Şükrü Esmer, “Kıta Çin’i ve Türkiye”, *Yön*, sayı: 183, 30 Eylöl 1966, s. 2.

⁴⁰² Doğan Avcıoğlu, “Gurur”, *Yön*, sayı: 183, 30 Eylöl 1966, s. 3.

mücadelesine girişmişlerdir. Sömürgeci ülkeler ise değişen dünya şartlarına ayak uydurmaya çalışmışlardır. Az gelişmiş ülkelerin siyasi bağımsızlığına rıza gösteren sömürgeci devletler, ekonomik ve kültürel egemenliklerini devam ettirecek politikalara ağırlık vermişlerdir. “Ekonomik bağımsızlık olmadıkça, siyasi bağımsızlığın lafta kalacağını anlayan” Mısır, Cezayir gibi ülkeler ‘kapitalist olmayan, halkçı politikalara’ yönelmişlerdir. “Mısır, Tunus, Fas ve Cezayir kurtuluş hareketleri, Afrika’daki hızlı uyanış, Atatürk ile başlayan mücadelenin örnekleridir.”

Atatürk liderliğinde Türkiye, sömüren-sömürülen uluslar mücadelesinde sömürülenler yanında yer almıştır. Bu mücadele “yabancıların ekonomik ve siyasal sömürmelerine ve onlarla işbirliği yapan halk düşmanı zümreye karşı” verilmiştir. Dolayısıyla Türk ulusal kurtuluş hareketi sömürge ve yarı sömürge durumdan kurtulmaya çalışan tüm ezilen halklar için bir ilham kaynağıdır. Ancak Atatürk’ün ölümünden sonra Türkiye bu özelliğini kaybetmiştir. Azgelişmiş ülkeler nezdinde Türkiye’nin lider ülke konumundan uzaklaşmıştır. Türkiye’nin eski itibarına kavuşması “Atatürkçü bir sosyalizme” yönelmesiyle gerçekleşebilecektir:

“Sömüren ve sömürülen uluslar arasında başlayan bu iç ve dış savaşta, Atatürk Türkiye’sinin yeri nedir? Milletlerarası kapitalizme karşı ilk kurtuluş savaşının yapan Türkiye, artık bu öncü rolünü kaybetmiştir. 1938’den önce kurtuluş savaşına girişen ülkelerin gözleri, büyük bir ümit ve hayranlıkla Türkiye’ye çevrikti. Bugün durum değişmiştir. Kahramanca bir Kurtuluş savaşından galip çıkan Cezayir için dış yardımlara tesir eder endişesiyle, bu mücadeleyi desteklemekten çekinen ve bütün gelişme ümitlerini milletlerarası kapitalizmin cömertliğine bağlayan Türkiye artık bir örnek değildir. Ancak Atatürkçü bir sosyalizm, memleketimize eski itibarını ve fakir ülkelere öncülük rolünü sağlayabilir.”⁴⁰³

Yöncüler görüldüğü gibi, Atatürk liderliğinde verilen bağımsızlık mücadelesinin tüm ezilen milletler için bir örnek olduğunu vurgulamışlardır. Şevket Süreyya Aydemir’e göre, Türkiye milli kurtuluş hareketlerinin öncüsü olmuştur. Ancak sonraki dönemlerde bu misyonunu terk etmiştir: “Mustafa Kemal’in bize getirdiği ve tarihin bir hediyesi olan bir misyonumuzu yani Milli kurtuluş hareketlerine önder olmak, onları sevmek ve benimsemek, onları desteklemek, onları yaratanların milli kurtuluş hareketimize hayran olarak bizden fikir rehberliği beklemek ümitlerine, kendi misyonumuzu inkar ederek düpedüz hıyanet etmiştir.” Birleşmiş Milletlerde emperyalizm lehinde bir tutum benimsenmiştir. Tunus’un, Fasın bağımsızlık mücadelelerinde Fransa’nın yanında yer

⁴⁰³ Türkkiye Ataöv, “Atatürk’ün Dış Politikası”, *Yön*, sayı: 47, 7 Ekim 1962, s. 16.

alınmıştır. Cezayir'in milli kurtuluş hareketi Fransa'nın bir iç meselesi gibi görülmüştür. Bandung konferansında sömürgecilik aleyhtarı bildiriye destek verilmemiştir. Bu bildiri, BM'de daima sabote edilmiştir. Angola'da Portekiz'den yana bir tavır alınmıştır. Bağımsızlık mücadelelerinde “halklar krallarını, despotlarını boğarken mesela Mısır, Irak, hatta Yemen olaylarında olduğu gibi bu boğulanların ardından gözyaşı” dökülmüştür. Hatta onları kurtarma gayretine düşülmüştür.⁴⁰⁴

Yöncüler, 1964 yılının Ekim ayında dünyadaki bağlantısız ülkelerin katılımıyla gerçekleşen Kahire Konferansını değerlendirmişlerdir. Yöncülere göre, böyle bir konferans II. Dünya Savaşı'ndan önce yapılsaydı yada Atatürk'ün dış politikasına sadık kalınsaydı Türkiye, Kahire konferansındaki lider ülkelerden biri olabilirdi. Ancak Türkiye'nin Kıbrıs konusunda destek almak için Kahire'ye yolladığı iki büyük elçisinin toplantıya müşahit olarak katılması dahi reddedilmiştir. Türkiye, 56 ülkenin katıldığı Bağlantısızlar Konferansını dinleyiciler locasından izlemiştir. Konferans sonunda hazırlanan ortak bildiride bağlantısız ülkelerin Kıbrıs meselesinde Makarios'un tezini desteklediği görülmüştür. “Ortak bildiri ‘Kıbrıs’ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne, bütün ülkelerin saygı göstermesi gerekir. Kıbrıs halkına siyasi geleceğini tayin etme hakkı tanınmalıdır. Yabancı memleketlerin Kıbrıs’ın iç işlerine müdahale etmeye ve Kıbrıs’ta kuvvet kullanmaya hiçbir hakkı yoktur’ diyerek, bağlantısızların 1959 anlaşmasını yok saydığını, self-determinasyonu tanıdığını ve Türkiye’nin müdahale hakkını reddettiğini belirtiyordu.”⁴⁰⁵

Fethi Naci'ye göre, Tarafsızlar Konferansından birkaç gün önce Türk Dışişleri Bakanının “faşist İspanya’da” kendisine şövalyelik payesi verilmesiyle övünmesi, iki Türk elçisinin Konferansa neden gözlemci olarak alınmadığını açıklamaktadır. “Yabancı sermayenin ve sömürücülüğün ücretli uşağı, katil Çombe ile elçilerimizi aynı çizgide birleşir görmenin yüz kızartıcılığını, utancını yaşamak bizlere düşüyor!” ifadesini kullanan Naci, Türkiye'nin Üçüncü Dünya ülkelerince güven uyandırmayan bir ülke olarak görüldüğünü belirtmiştir:

“Tartışmasız kabul edilen bir yargı var: Türk milli kurtuluş hareketi az gelişmiş ülkeler için bir örnek olmuştur, onlara yol göstermiştir. Milli kurtuluş hareketimiz elbette, tarihimizde bir dönüm noktasıdır; Türkiye’yi, ileriye doğru değiştiren şanlı bir harekettir. Ne var ki o zamandan bu yana dünya şartlarında çok önemli değişiklikler olmuştur; üzerinde

⁴⁰⁴ Şevket Süreyya Aydemir, “Türkiye Sosyalizminin İlkeleri”, **Yön**, sayı: 56, 9 Ocak 1964, s. 10.

⁴⁰⁵ “Kahire Konferansı”, **Yön**, sayı: 83, 16 Ekim 1964, s. 12.

durulmayan budur. Milli kurtuluş savaşımızı yaptığımız yıllarda milli kurtuluş hareketleri dünya burjuva devrimlerinin bir halkası idi. Oysa bugün az gelişmiş ülkelerin milli kurtuluş hareketleri yavaş yavaş sosyalizme doğru gidişin bütünleyici bir parçası durumuna gelmektedir. Tarihi şartlardaki bu köklü değişiklik Üçüncü Dünyanın milli çıkarlarına gerçek çözüm yollarını bulmasını, kapitalist olmayan bir kalkınma yolunu seçmesini kolaylaştırmaktadır.(...)

Bunun için bu değişik şartlar içinde milli kurtuluş hareketlerini yapan ülkelerin sözlerini pek anlayamıyoruz. Ne istiyor Üçüncü Dünya? Başkan Nasır açık söylevinde, sürekli bir barıştan bu barışın ancak bütün adaletsizliklerin ortadan kaldırılmasıyla sağlanabileceğinden söz açıyor. Bunun için bir yandan emperyalizme ve yeni sömürgecilğe, öbür yandan az gelişmişliğe savaş açılması gerektiğini söylüyor. ‘Yaşama seviyeleri arasındaki farklar ürküntü vericidir. Sanayileşmiş memleketlerle arasındaki uçurum gitgide derinleşiyor’ dedikten sonra ‘Bu dramatik meseleyi çözmeye yardım etmek, bundan böyle, barış içinde birlikte yaşamaktan yana olanların başta gelen amacı olmalıdır’ sonucuna varıyor.(...)

Kahire Konferansı’na gözlemci olarak kabul edilmeyen, ama dinleyici olarak konuşmaları, tartışmaları izleyen elçilerimiz Türk halkına hiç de yabancı olmayan bu gerçekler için 47 devletin ileri sürdükleri çözüm yollarını yöneticilerimize anlatabilirlerse, herhalde faşist İspanya’dan şövalyelik payesi almaktan daha yararlı bir iş görmüş olacaklardır.”⁴⁰⁶

Yöncülere göre, ABD olmak üzere Batılı kapitalist ülkeler Üçüncü Dünyanın vermiş olduğu ekonomik ve siyasi bağımsızlık mücadelesini kabullenememiştir. ABD’nin Vietnam’a müdahalesi emperyalizmin Üçüncü Dünyayı boyunduruk altında tutma ve milli kurtuluş hareketlerini bastırma amacını ortaya koymuştur. Doğan Avcıoğlu’na göre, ABD az gelişmiş ülkelerin siyasi ve ekonomik bağımsızlık mücadelelerinin sosyalizme yönelmesinden ürkemektedir. Çünkü bu ülkelerin sosyalizmi benimsemesi, ABD’nin ekonomik çıkarlarıyla çatışmaktadır. Avcıoğlu, bununla ilgili Washington Üniversitesi Sosyoloji Profesörlerinden Jules Henry’nin yorumlarına atıfta bulunmuştur. Henry’e göre, ABD’de gittikçe çoğalan ekonomik fazla, dünyada yatırım yapılacak yeni alanlara duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Dolayısıyla ABD için dünyanın açık pazar haline gelmesi önemlidir. Vietnam savaşını bu açıdan değerlendiren Henry, ABD’nin Vietnam’da zor kullanması, bu ülkede yabancı sermayenin egemenliğini sağlama isteğiyle yakından bağlantılıdır. Avcıoğlu’na göre, Henry’nin saptamaları önemlidir. Çünkü, Üçüncü Dünyaya giden yabancı sermayenin azalacağı endişesinin ABD’yi daha da saldırganlaştırdığı açıktır. Bu durum “yabancı sermayenin kanlı hegemonyasından habersiz, onun çığırtkanlığını yapanların nasıl bir ‘gaflet, dalalet ve hatta hıyanet içinde’ bulunduklarını” göstermektedir.⁴⁰⁷ “*Vietnam Savaşında Durum Muhakemesi*” başlıklı yazıda, Vietnam

⁴⁰⁶ Fethi Naci, “Üçüncü Dünya ve Biz”, *Yön*, sayı: 81, 16 Ekim 1964, s. 10.

⁴⁰⁷ Doğan Avcıoğlu, “Vietnam Harbi ve Korkunç Bir Teori”, *Yön*, sayı: 170, 8 Temmuz 1966, s. 3.

konusunda yetkin bir gazeteci olarak tanımladıkları Jean Lacouture'un yorumları yayınlanmışlardır. Jean Lacouture'a göre, "ABD bütün Üçüncü Dünya'ya ders vermek istemektedir. ABD, Asya, Afrika, Güney Amerika halklarına Marksizm Leninizmin ilerleme yönünde kestirme bir yol olmadığını gösterme çabasındadır."⁴⁰⁸ Avcıoğlu'na göre de, Vietnam Savaşı "Washington'un kamuoyuna benimsettiği ben o kadar güçlüyüm ki, her istediğimi yaparım. Bana kimse yan bakamaz formülü ile özetlenebilecek zorba politikasının" bir sonucudur. ABD'nin Vietnam savaşını genişletmesi dünya barışını tehdit etmektedir.⁴⁰⁹

Yön'de Aziz Nesin'in Bakü'de toplanan Asya-Afrika Yazarlar yaptığı konuşma "*Vietnam Saldırısı ve Türkiye'deki Yankıları*" başlığı ile yayınlamıştır. Nesin konuşmasında, Türk hükümetinin ABD yanlısı tutumunu eleştirmiştir. Yazara göre, dünyada emperyalizme karşı ilk bağımsızlık savaşını veren Türkiye'de, mevcut iktidarın emperyalizmin savunuculuğu yapması acıdır. Demirel'in "Amerikan ordusu Vietnam'ın davetine uyarak, oraya, yardıma gitmiştir. Birleşik Amerika'nın Güney Vietnam'ı savunmak için bu memlekete yaptığı yardımı takbih için bir sebep görmüyoruz." ifadesi Türkiye'nin bütün ilerici aydınların tepkisini çekmektedir.⁴¹⁰

Yöncülere göre, ABD Türkiye'yi Vietnam savaşının içine çekmeye çalışmaktadır. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Washington ziyaretinde Başkan Johnson'ın Kore savaşında olduğu gibi Vietnam savaşında da Türkiye'nin dünya barışına katkıda bulunacağına inandığını belirtmesi kaygı vericidir: "Çok korkulur ki, iktisadi ve askeri yardım vaatleri ve Kıbrıs meselesinde anlayış hikayeleri ile, Sunay'ın Amerika gezisi, herhangi biçimde Türkiye'nin Vietnam Savaşına katılmasına yol açsın."⁴¹¹

Yöncülere göre, "ABD'nin derdi gerçek bir askeri yardım değildir. İstenilen manevi bir yardımdır. Bütün mesele Türkiye'de asker yollayarak bizi destekledi demekten ibarettir." Dolayısıyla askeri gözlemci yollama teşebbüsünde uyanık olunmalıdır. ABD'nin de bir zamanlar Vietnam'da asker değil, müşavir bulundurduğu unutulmamalıdır. Yöncüler,

⁴⁰⁸ "Vietnam Savaşında Durum Muhakemesi", *Yön*, sayı: 175, 5 Ağustos 1966, s. 16.

⁴⁰⁹ Doğan Avcıoğlu, "Dünya Harbine mi Doğru?", *Yön*, sayı: 176, 12 Ağustos 1966, s. 3.

⁴¹⁰ Aziz Nesin, "Vietnam Savaşı ve Türkiye'deki Yankıları", *Yön*, sayı: 183, 30 Eylül 1966, s. 7.

⁴¹¹ "Johnson Türkiye'yi Vietnam Savaşına İtmek İstiyor", *Yön*, sayı: 210, 7 Nisan 1967, s. 4.

ayrıca Başkan Johnson'un Türkiye ve Güney Vietnam arasında benzerlik kurmasını eleştirmişlerdir. "Truman doktrini ile Türkiye'yi kurtardıkları ve özgürlüklerini korudukları iddiasında olan Başkan, yirmi yıl sonra Güney Vietnam'ın da Türkiye'ye benzeyeceğini ısrarla ileri sürmüştür." Bu benzetilişin "saçmalığını" Yöncüler, Ahmet Şükrü Esmer'in şu cümlelerine atıfta bulunarak belirtmişlerdir:

"Prof.Ahmet Şükrü Esmer şöyle demektedir : 'Türkiye ile Vietnam arasında ne gibi bir münasebet görüldüğünü anlamak zordur. Fakat Amerikalıların zihinlerinde Vietnam ile Kore ve Türkiye'nin her nedense yan yana yattığı sözlerinden anlaşılıyor. Johnson ilerde Güney Vietnam'da Türkiye'ye benzeyecek demiş, Sakın Türkiye Vietnam'a benzeyecek demek istemesin, zira ülkemizi Vietnam'a benzetmek isteyenler yok değildir. Herhalde geçmişte hiçbir zaman Türkiye, Vietnam'a benzememiştir.

Birinci Dünya Savaşından sonra Anadolu saldırıya uğradığı zaman, Türkiye, kimseden yardım görmeden bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü savunmuştur İkinci Dünya Savaşından sonra da Rusya'nın toprak isteklerine yalnız başına mukavemet etmiştir. Dean Rusk da geçen gün söylediği nutukta (Türk ulusu bundan yirmi yıl önce, Doğu vilayetlerine karşı yönetilen tehdidi, sükunet vakar içinde bertaraf etmesini bilmiştir.) diyerek, bu mukavemetimizden övgü ile bahsetmiştir. Şu halde Türkiye'nin Vietnam'a benzer neresi vardır ve Amerikalılar neden benzemekte ısrar ederler?..

Türkiye'nin Vietnam Savaşına katılmasını Amerika zaman zaman sağlamaya çalışmıştır. Belki bu düşünceyledir ki, Johnson ve Rusk, Türkiye'nin Kore Savaşına katıldığını Sunay'a hatırlatmışlardır

Fakat Türkiye, Vietnam da Amerika'nın maşası olmaz. Böyle bir macera, emperyalizme ve sömürgeciliğe hizmet olabileceği gibi , Türkiye'nin güvenliği için büyük tehlikelerde yaratabilir. Bunu Amerikalılara en kesin dil ile anlatmalıyız. Bizi Vietnam'a sürükleme çabasından vazgeçsinler.' ”⁴¹²

İlhan Selçuk'a göre, Türkiye gibi ülkeler dünyadaki ideolojik mücadelenin içinde "ya bir kampta kaynayıp giderler, ya da millet olarak yirminci yüzyılda sözü bulunan şerefli bir toplum olarak yaşamak yeteneğini gösterirler." Dolayısıyla Atatürkçülüğün yeniden gözden geçirilmesi gereklidir. Atatürk tam bağımsızlık ilkesi çerçevesinde "ne Sovyet Cumhuriyeti olmayı ne de ABD'nin güdümüne" girmeyi kabul etmiştir. Tito, Castro, Nasır gibi milli kurtuluş mücadelesi vermiş liderler de uyduculuk politikasını reddederek bağımsızlıklarını korumayı başarmışlardır. "Vietnamlılar, savaşı iki kampın değil, bir milletin savaşı gibi yürütmüşlerdir." Selçuk'a göre, Türkiye'nin tekrar Atatürk'ün tam bağımsızlık ülküsüne bağlanarak, ABD kapitalizmin güdümünden kurtulmalıdır. Ayrıca bu ülküyü komünizme düşmanlık olarak gösteren çevrelerin de Türkiye'yi kapitalist kamp içine mahkum etmek isteyenler olduğu unutulmamalıdır. Bu tutum Milli kurtuluş savaşlarını komünizm sayan ABD görüşünün başka bir ifadesidir:

⁴¹² "Vietnam ve Türkiye", **Yön**, sayı: 211, 7 Nisan 1967, s. 5.

“1967 Türkiye’si ise sanki dünyada ilk kurtuluş savaşını veren Türkiye değildir. Gerek milli savunma stratejisinde gerek toplum yaşayışında Amerikan kampının içinde kaynamak ve boğulmak üzeredir. Gazi Mustafa Kemal’in büyük eserini bu bakımdan tamamlayacağımız yerde yıkılmış bulunuyoruz. Atatürk elbette bir Sovyet Cumhuriyeti olmayı reddetmişti ama Amerikan kapitalizminin güdümünde bütün milli değerlerimizin ve haysiyetlerimizin yok edilmesine de karşı çıkmıştı. Bugünkü dava önce Türk toplumunun bağımsızlık konusunda bir derin nefes alabilmesidir. Milletimizin tek ülküsünü “Komünizme karşı düşmanlık” olarak gösterenler, kapitalist kamp içinde Türkiye’nin bütün milli değerlerini kaynatmak ve boğmak isteyenlerdir. Milli Kurtuluş Savaşlarını komünizm ayan Amerikan görüşünden başka şey değildir bu tutum. Türk milliyetçileri artık dar görüş açılarından kurtulmalı gerçek düşmanı teşhis etmelidirler; bu teşhis için yeteri kadar tarih tecrübesini ise kendi milli tarihimizde bulmak mümkündür.”⁴¹³

Doğan Avcıoğlu “*Üçüncü Dünya*” başlıklı yazısında, Üçüncü Dünya ülkelerinin Türkiye’yi de yakından ilgilendirdiğini düşündüğü mücadelelerini ele almıştır. Brezilya’da ABD destekli faşist bir darbe ılımlı reformist Goulart Hükümeti devrilmiş, ilerici liderleri ya hapse atılmış yada sürgüne gönderilmiştir. Halktan yana güçler seçimleri kazanmalarına rağmen, ABD ve içerideki müttefikleri onların iktidara gelmelerine müsaade etmemiştir. Benzer şekilde Peru’lu lider Garcia Urritia ekonomik ve politik iktidarın, dev tekellere ve toprak ağalarına bağlı büyük burjuvazinin elinde olduğunu belirtmiştir. Avcıoğlu’na göre, Güney Amerika’da hukuk yoluyla bir mücadelenin yürütülemeyeceği açıktır. “Halkçı hareketler karşılarında Amerikan Deniz Piyadelerini bulacaktır.” ABD Asya ve Afrika’da da aynı yollara başvurmaktadır. Buna rağmen dünyanın dört bir yanında devrimci mücadele gelişmektedir. “ABD’ye ve Sovyetlere kafa tutan ve dış yardımsız kalkınma yoluna giren 700 milyonluk Çin” bir dünya gücü olma yolundadır. “Ekonomik kalkınma yolundaki gevşekliğine rağmen” Hindistan tarafsız dış politika ve bağımsız planlama ilkelerine bağlı kalmıştır. Afrika’da Mısır, ekonomik güçlüklerle ve gıda sıkıntısına rağmen istikrarlı bir durum göstermekte, ABD’nin baskılarına direnebilmektedir. Avcıoğlu’na göre “Türkiye’nin istese de istemese de kader birliği içinde bulunduğu, 2 milyarı aşan nüfuzu barındıran Üçüncü Dünya, ümit ve ümitsizlik arasında çırpınarak, emperyalizmin ağır ve artan baskısı altında, bir çıkar yol aramak” durumundadır.⁴¹⁴

Yöncüler, Üçüncü Dünyadaki milli kurtuluş mücadelelerinin gelişimini, ortaya çıkardığı sorunları okuyucularına duyurmaya çalışmışlardır. Örneğin Habeşistan Kralı Haile Selasiye’nin Türkiye ziyareti sırasında “*Habeşistan’da Amerikan Askeri Müdahaleleri*” başlıklı çalışmayı yayınlamışlardır. Yöncülere göre, emperyalizmin “bütün

⁴¹³ İlhan Selçuk, “İdeolojik Savaş ve Milli Gerçekler”, *Yön*, sayı: 211, 7 Nisan 1967, s. 5.

⁴¹⁴ Doğan Avcıoğlu, “Üçüncü Dünya”, *Yön*, sayı: 159, 15 Nisan 1966, s. 3.

Üçüncü Dünya ülkelerine çizdiği kaderi” anlamada Habeşistan’da yaşananlar iyi bir örnektir. Haile Selasiye yönetimi, Ortadoğu’da Suudi Arabistan gibi gerici bir rejimdir. Bütün gerici rejimler gibi ABD desteği ile ayakta durmaktadır. İlerici subayların Selasiye’nin gerici rejimini devirme teşebbüsleri, tam başarıya ulaşacakken ABD müdahalesiyle engellenmiştir. “Halen gerilla savaşlarına giren milliyetçiler karşılarında ABD subaylarının yönettiği birliklerini bulmaktadırlar. Asmara şehri sokaklarında, Habeşistan’daki Kagnew üssünden çıkan ABD birlikleri, geçenlerde kuvvet gösterisi yapmışlardır.” Habeşistan’ın milliyetçi gençleri ve aydınları herhangi bir bağımsızlık girişiminde karşılarında Selasiye’den önce Habeşistan’daki üslerine yerleşmiş, ABD askerlerinin çıkacağını bilmektedirler. Yöncüler, “topraklarında Türkiye gibi ABD askeri haberleşme üsleri bulunduran Habeşistan’da Amerikan müdahalesine fütursuzca” başvurabildiğini belirtmişlerdir. “Türkiye’de ‘dolaylı saldırı’ karşısında hükümetin talebi üzerine ABD’ye müdahale hakkı veren ikili anlaşmanın” tartışma konusu olduğu bir dönemde Habeşistan’da yaşananlar dikkate değerdir.⁴¹⁵

Doğan Avcıoğlu’na göre, “Üçüncü Dünyada ‘Var mı bana yan bakan fütursuzluğu ile hareket etmeyi gelenek haline getiren Johnson Amerikası” Ortadoğu’da da zor kullanmayı tercih etmiştir. ABD Ortadoğu’da İsrail’i kullanarak Suriye ve Mısır gibi ilerici rejimleri Johnson doktrini uyarınca denetlemeyi amaçlamaktadır. Arapları kısa sürede ağır yenilgiye uğratacağını hesapladığı için İsrail’in saldırısına onay vermiştir. Dünya kamuoyunu aldatmak amacıyla ileri sürülen iddialara rağmen savaşın Mısır uçakları yerde iken tahribe yönelen İsrail hava saldırısı ile başladığı açıktır. Avcıoğlu, Anglo-Saksonların tasvibini almadan İsrail’in böyle bir saldırıya girişemeyeceğinin altını çizmiştir. Ortadoğu’da ki ilerici rejimlere karşı girişilen bu ABD destekli İsrail saldırısı, emperyalizmin Üçüncü Dünyada ancak kapitalizmi benimseyen ülkeler yaşam hakkı tanıdığını göstermiştir. Baş yazara göre, “ABD milli egemenlikleri hiçe sayarak ‘Üçüncü Dünyada kanun benim’ demektedir. Kimsenin kendisine dur diyemeyeceği ve milletlere zorbalıkla boyun eğdireceği inancındadır.”⁴¹⁶

⁴¹⁵ “Habeşistan’da Amerikan Askeri Müdahaleleri”, **Yön**, sayı: 206, s. 8-10.

⁴¹⁶ Doğan Avcıoğlu, “Pax-America”, **Yön**, sayı: 219, 9 Haziran 1967, s. 3.

Yöncülere göre, Arap-İsrail Savaşında Türk basını Nasır'ı tutmaktan ve İsrail aleyhine yayınlar yapmaktan dikkatle kaçınmıştır. Çoğunlukla Musevilerin kontrolündeki reklam tekellerinin vereceği ilanlarla varlığını sürdüren gazetelerin bu tutumu normaldir. Yöncüler, ayrıca İsrail'in savaşı kazanmasının “kalbinin Araplardan yana ilan etmiş olmasına rağmen AP iktidarına rahat bir nefes aldırıldığını” belirtmişlerdir. Çünkü, İsrail'in savaşta yenilmesi durumunda Anglo-Saksonlar duruma müdahale ederken Türkiye’de ki üslerden yararlanacaktı. ABD’nin doğrudan müdahalesi Sovyetler Birliğini de harekete geçirecek ve Türkiye çok zor durumda kalacaktı. İsrail’in direkt ABD müdahalesine gerek duymadan kazandığı savaş, durumunu ABD’nin tutumuna göre ayarlayacağını ilan eden Sovyetler Birliğinin doğrudan müdahaleden kaçınmasına ve Güvenlik Konseyinin ateşkes kararını kabul etmesine imkan vermiştir. Böylelikle savaşın büyüme ve Türkiye’ye sıçrama ihtimali zayıflamıştır. Yöncüler, ABD’nin Türkiye’nin güvenliğini tehlikeye atabilecek politikalara başvurabileceğini bilen Demirel iktidarının krizde temkinli davranmasını olumlu bir gelişme olarak yorumlamışlardır:

“Tahrikçi davranışlardan kesinlikle kaçınmış ve Amerikalılar Türkiye’nin savaşın dışında kalma niyetinde olduğunu anlatmıştır. Menderes iktidarı günlerine nazaran bu, büyük bir gelişmedir. Bu ihtiyatlı tutum sonucudur ki, Araplarla flörtü dahi fuzuli sayıp, Araplar ile İsrail’i eşit plana koyarak AP iktidarından ayrılan ana muhalefet partisi lideri İnönü, Demirel’in tutumunu tasvip ettiğini açıklamıştır. Öteki muhalefet partileri de, Amerikan üsleri konusunda çok dikkatli olma tavsiyesinin dışında, AP iktidarının ihtiyatlı tutumunu desteklemiştir.”⁴¹⁷

Özetlenecek olursa, Yöncülere göre Atatürk döneminde verilen bağımsızlık mücadelesi tüm sömürge ülkeler için bir örnektir. Ancak Türkiye sonraki yıllarda bu misyonunu terk etmiştir. Emperyalizme karşı mücadele eden milli kurtuluş hareketlerine kayıtsız kalmıştır. Oysa emperyalizme karşı ilk bağımsızlık savaşını yürüten Türkiye’nin yeri, Üçüncü Dünyanın yanındır.

⁴¹⁷ “İsrail’in başarısı, AP İktidarının Rahat Nefes Almasını Sağladı”, **Yön**, sayı: 219, 9 Haziran 1967, s. 4.

SONUÇ

“Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası” başlıklı bu çalışmada bir dönem Türkiye düşün hayatını derinden etkileyen *Yön* dergisinin Türkiye dış politikası ile ilgili görüşleri incelenmiştir. *Yön* dergisi Türkiye düşün hayatında önemli bir yere sahiptir.⁴¹⁸ Türkiye’deki sorunların derin iktisadi çelişkilerden kaynakladığını vurgulayan Yöncüler, Tanzimat’tan itibaren Türk aydınının idealist terimlerle ‘devlet nasıl kurtulur?’ şeklinde ortaya koyduğu soruya⁴¹⁹, somut bir içerik kazandırmışlardır. Başka bir deyişle Yöncüler, Osmanlı ve Türk toplumunun yapısı, devletin özellikleri, Türkiye’nin mülkiyet düzeni gibi pek çok konuyu tartışmaya açarak, Türk aydınının sıkça dile getirdiği ‘hürriyet’ kavramının gerisindeki belirleyici unsurları ortaya koymuşlardır. Bu unsurların ise dış dinamiklerden bağımsız olmadığının altını çizmişlerdir. Buradan hareketle Yöncüler o döneme kadar tabu haline getirilmiş dış politika konularını kamuoyunun gündemine taşımışlardır. Tasarladıkları devlet ve toplum modelinin gerçekleştirilmesinin tam bağımsızlığı temel alan bir dış politikaya yönelmekle mümkün olacağını vurgulamışlardır.

Asker-sivil bürokrasinin beklentilerini sanayi burjuvazisinin çıkarlarıyla örtüştüren 27 Mayıs, ülkede yeni bir siyasi kültürün oluşmasına olanak sağlamıştır. 1961 anayasasının sağladığı siyasi ve hukuksal güvence, sol fikirlerin kamuoyunda tartışılmasını sağlayacak görece bir özgürlük ortamı yaratmıştır. Geniş bir aydın kitlesini etrafında toplamayı başaran *Yön*, 27 Mayıs sonrası oluşan bu görece özgürlük ortamı içerisinde yayın hayatına başlamıştır.

Yön’ü kuran kadro, DP iktidarına karşı gelişen muhalefet hareketi içerisinde tanışma ve yakınlaşma fırsatı bulmuştur. 1960 öncesinde özellikle DP’ye muhalif aydınların

⁴¹⁸ Bir bakıma *Yön*, son sayısında belirtildiği gibi, “Türkiye’nin tablosunu ve çıkış yollarını ısrarlı bir yayınlı ve ana çizgileriyle gözler önüne sermeyi” amaçlamıştır. “Yön’den Okuyucuya”, **Yön**, sayı: 222, 30 Haziran 1967, s. 2. Özdemir’in ifadesiyle dergi, “geniş bir aydın kesimi için gerçek bir okul işlevi” görmüştür. Özdemir, **Bir Yön...**, s. 22. Başka bir deyişle *Yön*, Doğan Avcıoğlu ve arkadaşlarının tasarladıkları iktidar modelinin fikri alt yapısının hazırlandığı bir dergi olmuştur. Bu noktada, *Yön*’ün ortaya attığı temel tezlerin, *Devrim* dergisinin ortaya çıkışıyla yeni bir boyut kazandığı açıktır. Bir bakıma, *Yön*’ün bir devamı olarak yayın hayatına başlayan *Devrim* “doğrudan doğruya bir iktidar yürüyüşünün kavgacı bir yayın organıdır.” Hasan Cemal, **Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım**, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s. 338. İlk sayısını 21 Ekim 1969’da çıkaran *Devrim*, 9 Mart 1971’de iktidara el koymayı amaçlayan “zinde güçlerin” sözcülüğünü yapmıştır. 9 Mart’ta başarısızlığa uğrayan ‘devrimci’ girişimin ardından gerçekleşen 12 Mart darbesi sonrası 27 Nisan 1971’de yayın hayatına son vermiştir. Muzaffer Ayhan Kara, **Yön’ün Devrimi Devrim’in Yön’ü**, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2006, s. 67. *Yön*’ün ortaya attığı tezlerin *Devrim*’de daha da derinleştirilerek, bir iktidar programı haline getirilmesi, *Yön*’ü zamanının diğer dergilerinden farklı bir yere oturtmaktadır.

⁴¹⁹ Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara: İmge Yayınları, 2001, s. 170.

toplandığı en etkili yayın organlarından biri *Yön*'ü kuran kadronun da içinde yer aldığı *Forum* dergisidir. Türkiye'nin Batılı anlamda siyasi ve iktisadi liberalizm yoluna girmesini savunan *Forum* dergisindeki hakim eğilimin aksine *Yön*'ü çıkaracak kadro ülkedeki temel meselenin iktisadi çelişkilerden kaynaklandığını savunan sosyalist bir bakış açısına sahiptir. *Forum*'daki hakim gurubun 15 Ekim 1961 seçimleri sonrası yaşadığı hayal kırıklığı Yöncülere, kendi düşüncelerini yansıtacak bir oluşuma gitmeleri için şartların olgulaştığını göstermiş, böylelikle *Yön*, 20 Aralık 1961 tarihinde yayına başlamıştır.

Bu dönemde yaşanan partiler arası çekişmeler, Silahlı Kuvvetler içindeki huzursuzluklar ve ekonomik, toplumsal sorunlar, Yöncülerin ortaya attığı tezlerin yankı bulmasını sağlayacak elverişli bir ortam yaratmıştır. Yayın hayatına bir bildiri ile başlayan dergi, ülkenin kalkınma davasının “yeni devletçilik” olarak tanımladıkları bir anlayışla başarıya ulaşabileceğini savunmuştur. Türkiye siyasi hayatını kendi bakış açısına göre yorumlayan Yöncüler, böylelikle tasarladıkları toplum modeline hangi koşullarda ulaşılabilirliğini ortaya koymuşlardır. 27 Mayıs'ı zinde kuvvetlerin bir tepkisi olarak gören Yöncülere göre darbeyi yapanların yaşadığı fikri boşluk ülkede köklü reformların yapılmasını engellemiştir. İnönü'yü köklü reformların yapılması yönünde ikna etmeye çalışan Yöncüler, bir taraftan da zinde güçlerin politik bilinçlenmesini sağlayacak yayınlara ağırlık vermişlerdir. Yöncülere göre, bütün az gelişmiş ülkelerdeki reform hareketlerine zinde kuvvetler öncülük yapmaktadırlar.

Yöncüler, Türkiye'deki siyasi gelişmelerin benimsenen dış politika anlayışıyla yakından bağlantılı olduğunu düşünmüşlerdir. Yöncülere göre, dış politikanın milli bir politika olduğu, partiler üstü bir nitelik taşıdığı ve siyasal yönelimleri farklı da olsa bütün vatandaşların bu konu üzerinde uzlaştıkları iddiası doğrudur. Bu bakımdan Yöncülerin Türkiye dış politikasının tartışmaya açılmasında önemli bir rol oynadıkları ileri sürülebilir.

II. Dünya Savaşı sonrası Batı ittifak sisteminin bir parçası haline gelmeye çalışan Türkiye, NATO'ya dâhil olduktan sonra, dış politika olaylarını bu üyelik kapsamında değerlendirmiştir. 27 Mayıs sonrasında devlet adamları mevcut dış politikada radikal denilebilecek uygulamalardan kaçınmışlardır. Ancak bu dönemde bloklar içi çözülmeye ve bloklar arası yumuşamaya paralel olarak karar vericilerin çok yönlü dış politika yönünde bazı girişimlerde bulundukları söylenebilir. Bu dönemde SSCB ve Üçüncü Dünya ile

ilişkilerde göreceli bir iyileşme yaşanmıştır. Ayrıca Küba krizi ve Kıbrıs olaylarının kamuoyun yarattığı tepki, çok yönlü dış politika tartışmalarını kamuoyunun gündemine taşımıştır.

Anti-empyralist mücadeleyi düşünce sistemlerinin merkezine oturtan Yöncüler, Türkiye'nin Batı İttifak sistemiyle ilişkilerine yönelttikleri eleştirilerle dikkat çekmişlerdir. Yöncülere göre, Türkiye, Batı ittifak sistemine ekonomik, siyasi ve askeri olmak üzere üç alanda bağımlı hale gelmiştir. Yöncüler, yeni sömürgecilik olarak adlandırdıkları dönemde Batı'nın dış yardımlar yoluyla Türkiye ekonomisini bir çıkmaza sürüklediğini belirtmişlerdir. Ülkeye giren yabancı sermaye ve alınan yardımlar ulusal kalkınmaya zarar vermiştir. Verilen yardımlar yabancı sermayeli ve karma yönetimli teşebbüslerin kurulması için kullanılmıştır. Dış yardım kozunu kullanan Batı, ülkeyi askeri ve siyasi bir takım tavizler vermeye zorlamıştır. Ayrıca ülkenin yeraltı zenginliklerinin Batılı ülkelere sömürüldüğünü iddia eden Yöncüler bununla ilgili olarak petrol meselesini gündeme taşımışlardır. Yöncülere göre, petrol konusu iktisadi bağımsızlık mücadelesinin önemli bir parçasıdır. Yabancı şirketlerce hazırlanan petrol kanunu, Türkiye'nin kendi kaynaklarından istediği şekilde yararlanmasını engellemektedir.

Yöncüler, Türkiye'nin Batı ittifak sistemiyle olan siyasi ilişkilerini ABD ekseninde değerlendirmişlerdir. Kennedy'nin öldürülmesinde ABD'deki 'gerici çevrelerin" etkili olduğunu düşünen Yöncüler, Johnson'un bu çevrelerin desteğiyle iktidara geldiği inancındadırlar. Johnson yönetiminde sertleşen ABD politikası bunun bir göstergesidir. ABD "büyüklük kompleksine" kapılarak dünya politikasını tek başına şekillendirmeye çalışmaktadır.

Yöncülere göre, II. Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni dengede Türkiye, ABD'nin yanında yer almıştır. Bunda Sovyetler Birliği karşında duyulan güvence arayışının yanında ağa-aracı koalisyonun uluslar arası kapitalizme sığınma ihtiyacı da etkilidir. ABD bu tarihten itibaren gerek iç gerek dış politikanın belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. 27 Mayıs'tan sonrada ABD ile ilişkiler dış politikanın merkezinde yer almaya devam etmiştir. Oysa Yöncülere göre ABD eksenli bir dış politika anlayışının ulusal çıkarlarla uyuşmadığı açıktır. Nitekim Küba krizi ve Kıbrıs olayları bunu ortaya koymuştur. Yöncüler göre, Küba krizi ABD'nin Türkiye hakkında tek başına karar alma ayrıcalığının ülke güvenliğini nasıl

tehlikeye atabileceğini göstermiştir. Kıbrıs konusunda ABD'nin takındığı tutum yıllarca dış politika tercihlerini bu ülkeye göre ayarlayan Türkiye'yi hayal kırıklığına uğratmıştır. Yöncüler, Kıbrıs konusunda duyarlı hale gelen kamuoyunu anti-emperyalist bir söylemle etkilemeye çalışmışlardır.

Yöncülerin Kıbrıs sorununa bakışları iki döneme ayrılarak incelenebilir. 1964 yılına kadar Yöncüler, Kıbrıs konusunda Londra ve Zürih anlaşmalarına dayalı bir çözümü savunan resmi söyleme yakın bir tutum sergilemişlerdir. Ancak 1964 yılından sonra değişen dünya şartlarında Londra ve Zürih anlaşmaları temelinde bir çözümün olamayacağını düşünmüşlerdir. Türkiye'nin bu meselede Enosis'i destekleyen Anglo-Amerikancı bir çözüm aramak yerine Enosis'e karşı olan Üçüncü Dünya ve Sovyetler Birliği tarafından desteklenen bir formülü benimsemelidir.

Yöncüler, NATO üyeliğinin ve yapılan ikili anlaşmaların Türkiye'yi Batı ittifak sistemiyle askeri bir bağımlılık ilişkisine soktuğunu belirtmişlerdir. Türkiye'nin NATO üyeliği kendisini istemediği bir savaşa dahil etme riskini de beraberinde getirmiştir. Ayrıca ekonomik olarak da bütçeye büyük bir maliyet yüklemiştir. Yapılan ikili anlaşmalar ise Türkiye'nin egemenlik haklarını kısıtlamıştır.

Yöncüler, Türk-Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesinin Türkiye açısından önemini vurgulamışlardır. Yöncülere göre, bloklar arası gerilimin azalması Sovyetler Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesi için everişli bir ortam yaratmıştır. Sovyetler Birliği komünizm yayma ve zor kullanma politikasından vazgeçmiştir. Ayrıca Kıbrıs meselesinde Enosis'e karşı bir tutum takınan Sovyetler Birliği ile geliştirilecek ilişkiler, bu konuda Türkiye'nin lehine olacaktır. Sovyetler Birliğinin az gelişmiş ülkelerin kalkınma çabalarına katkıda bulunduğu altını çizen Yöncüler, Türkiye'nin büyük kuzey komşusuyla ekonomik ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Son olarak Yöncülere göre, sömürge idarelerinden yeni kurtulan az gelişmiş devletler dünya siyasetinde bir ağırlık oluşturmuşlardır. Bu devletler siyasi bağımsızlıklarını kazandıktan sonra ekonomik bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdir. Atatürk liderliğinde emperyalizme karşı ilk bağımsızlık savaşını veren Türkiye bu ülkelerle yakın ilişkiler kurmalıdır. Zira Türk ulusal mücadelesi bu ülkeler için bir örnek olmuştur. Ancak daha sonra Türkiye bu özelliğini kaybetmiştir. Bu ülkelerin verdiği bağımsızlık

mücadelesine kayıtsız kalmıştır. Yöncüler altmışlı yıllarda az gelişmiş ülkelerin benimsediği kapitalist olmayan kalkınma metodunu kamuoyuna bir başarı örneği olarak sunmuşlardır. Ortadoğu ve Afrika ülkelerince benimsenen milliyetçi-sol program, Yöncülerin fikirlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahmad, Feroz. **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006.

Ahmad, Feroz. **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, İstanbul: Hil Yayınları, 1996.

Altan, Mehmet. **Darbelerin Ekonomisi**, İstanbul: İyi Adam Yayınları, 2001.

Alpaslan, Türkeş. **1944 Milliyetçilik Olayı**, İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1975

Akyaz, Doğan. **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

Akça, İsmet. **“Kolektif Bir Sermaye Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri”**, Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu, Der. Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, İstanbul: Birikim Yayınları, 2004.

Armaoğlu, Fahir. **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Armaoğlu, Fahir. **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914-1980)**, Ankara : İş bankası Yayınları, 1989.

Avcıoğlu, Doğan. **Türkiye'nin Düzeni**, Cilt 2, İstanbul: Sarı Matbaası, 1973.

Aydınoğlu, Ergun. **Eleştirel Bir Tarih Denemesi(1960-71): Türk Solu**, İstanbul: Belge Yayınları, 1992.

Atılgan, Gökhan. **Yön-Devrim Hareketi**, İstanbul: Tüstav Yayınları, 2002.

Aras, Rüştü, Tevfik. **Atatürk'ün Dış Politikası**, İstanbul: Kaynak yayınları, 2003.

Bali, N. Rıfat. **Maziye Eşelerken**, İstanbul: Dünya Yayınları, 2006.

Bostanoğlu, Burcu. **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, İstanbul: İmge Yayınları, 1999.

Birand, Mehmet. **12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, İstanbul: İmge Yayınları, 1994.

Berkes, Niyazi. Batıcılık, **Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler**, İstanbul:Yön Yayınları, 1965.

- Cemal, Hasan. **Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım**, İstanbul:Doğan Kitapçılık, 1999.
- Çavdar, Tevfik. **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, İstanbul: İmge Yayınları, 2004.
- Demirel, Tanel. **Adalet Partisi: İdeoloji ve Politika**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Eroğul, Cem. "Çok Partili Düzenin Kuruluşu", **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der İrvan C. Schick, E.Ahmet Tonak, 2003.
- Erhan, Çağrı. "Batı Bloku Ekseninde Türkiye(1945-1960): ABD ve NATO'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası**, Der. Baskın Oran, Cilt 1, İstanbul:İletişim Yayınları, 2002.
- Erim, Nihat. **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara: Ajan Türk, 1975.
- Erkanlı, Orhan. **Anılar, Sorumlular, Sorunlar**, İstanbul: Baha Yayınları, 1972.
- Fırat, Melek. **1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1997.
- Gevgilili, Ali. **Yükseliş-Düşüş**, İstanbul: Altın Yayınları, 1981.
- Gerger, Haluk. **Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası**, İstanbul: Belge Yayınları, 1999.
- Gönlübol, Mehmet. **Olgularla Türk Dış Politikası(1919-1973)**, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1969.
- Hale, William. **Türk Dış Politikası(1774-2000)**, Çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik Yayınları, 2003.
- Kara, Ayhan, Muzaffer. **Yön'ün Devrimi Devrim'in Yön'ü**, İstanbul:Kırmızı Yayınları, 2006.
- Kongar, Emre. **21.Yüzyılda Türkiye**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.
- Keyder, Çağlar. **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Kürkçüoğlu, Ömer. **Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na karşı Politikası(1945-1970)**, Ankara:A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972.
- Küçük, Yalçın. **Aydın Üzerine Tezler**, Cilt.5, Ankara:Tekin yayınları, 1997.
- Küçük, Yalçın. **Aydın Üzerine Tezler**, Cilt.3, Ankara: Tekin Yayınları, 1985.

- Landau, Jacob. **Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar**, çev: Erdinç Baykal, Ankara:Turhan Yayınları, 1979.
- Macar, Elçin. “Doğan Avcıoğlu”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, Der.Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Cilt.2, İstanbul:İletişim Yayınları, 2002.
- Mardin, Şerif. **Türkiye’de Din ve Siyaset**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Sander, Oral. **Siyasi Tarih**, İstanbul: İmge Yayınları, 2002.
- Sander, Oral. **Türk Amerikan İlişkileri(1947-1964)**, Ankara: Sevinç Yayınları, 1979.
- Örs, Birsen **Türkiye’de Askeri Müdahale: Bir Açıklama Modeli**, İstanbul: Der Yayınları, 1996.
- Özdemir, Hikmet. “Siyasi Tarih (1960-1980)”, **Türkiye’nin Tarihi: Çağdaş Türkiye**, Der. Sina Akşin, Cilt 4, İstanbul: Cem Yayınevi, 1997.
- Özdemir, Hikmet. **Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi**, Ankara: Bilgi Yayınları, 1986.
- Özdemir, Hikmet. **Bir Jön Türk’ün Ardından**, 1. Basım, Ankara : Bilgi Yayınları, 2000.
- Öztürk, Kazım. **T.C. Hükümetleri ve Programları**, İstanbul: Ak Yayınları, 1968.
- Öymen, Onur **Silahsız Savaş**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.
- Sezer, Duygu. “ Türkiye’nin Ekonomik İlişkileri”, **Olgularla Türk Dış Politikası(1919-1973)**, Der. Mehmet Gönlübol, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1969.
- Sezer, Duygu. **Kamuoyu ve Dış Politika**, Ankara: Sevinç Yayınları, 1972.
- Sönmezoğlu, Faruk. **ABD’nin Türkiye Politikası(1964-1980)**, İstanbul: Der Yayınları, 1995.
- Türkeş, Alpaslan. **1944 Milliyetçilik Olayı**, İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1975.
- Timur, Taner. **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara:İmge Yayınları, 2007.
- Ünsal, Artun. **Türkiye İşçi Partisi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.
- Yerasimos, Stefanos. **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye: 1.Dünya Savaşından 1971’e**, Cilt 3, İstanbul: Belge Yayınları, 2005.

Yurtsever, Haluk. **Marksizm ve Türkiye Solu**, İstanbul: Ev Yayınları, 2002.

Zürcher, Eric. **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Makaleler

Avcıoğlu, Doğan. "Rejim Buhranı", **Yön**, sayı: 10, 21 Şubat 1962.

Avcıoğlu, Doğan. "İnanç Buhranı", **Yön**, sayı: 11, 27 Şubat 1962.

Avcıoğlu, Doğan. "Sosyalist Gerçeklik", **Yön**, sayı: 39, 12 Eylül 1962.

Avcıoğlu, Doğan. "Eski ve Yeni Türkiye", **Yön**, sayı: 42, 3 Ekim 1962.

Avcıoğlu, Doğan. "Füze Üstleri", **Yön**, sayı: 46, 31 Ekim 1962.

Avcıoğlu, Doğan. "Kalkınma Programı: I- Arayış", **Yön**, sayı: 12, 7 Mart 1962.

Avcıoğlu, Doğan. "Rejimin Güçlükleri", **Yön**, sayı: 19, 18 Nisan 1962.

Avcıoğlu, Doğan. "Anlamak İstemediğimiz 27 Mayıs", **Yön**, sayı: 23, 23 Mayıs 1962.

Avcıoğlu, Doğan. "Hoş geldin Johnson Güle Güle Thalmayer", **Yön**, sayı: 37, 29 Ağustos 1962.

Avcıoğlu, Doğan. "Deve Kuşu Politikası", **Yön**, sayı: 56, 9 Ocak 1963.

Avcıoğlu, Doğan. "Füzeler Kalkerken", **Yön**, sayı: 59, 30 Ocak 1963.

Avcıoğlu, Doğan. "Petrol Kaynaklarımız Tehlikede", **Yön**, sayı: 66, 20 Mart 1963.

Avcıoğlu, Doğan. "Sosyalizmden Önce Atatürkçülük", **Yön**, sayı: 69, 10 Nisan 1963.

Avcıoğlu, Doğan. "Türkiye'yi Saran Tehlikeler", **Yön**, sayı: 72, 1 Mayıs 1963.

Avcıoğlu, Doğan. "Milliyetçilere Sesleniş", **Yön**, sayı: 78, 25 Eylül 1964.

Avcıoğlu, Doğan. "Yabancı Sermaye İle Kalkınma Efsanesi", **Yön**, sayı: 81, 9 Ekim 1964.

Avcıoğlu, Doğan. "Kalkınma Çağı", **Yön**, sayı: 81, 16 Ekim 1964.

Avcıoğlu, Doğan. "Atatürk'ün Dışişleri Bakanı Anlatıyor", **Yön**, sayı: 83, 30 Ekim 1964.

Avcıoğlu, Doğan. "Medrese Atatürkçülüğünden gerçek Atatürkçülüğe", **Yön**, sayı: 85, 13 Kasım 1964.

Avcıoğlu, Doğan. "Kalkınmaya Götüren Yol", **Yön**, sayı: 86, 27 Kasım 1964.

Avcioğlu, Doğan. “Gençliğe Çağrı”, **Yön**, sayı: 91, 25 Aralık 1964.

Avcioğlu, Doğan. “Yabancı Sermaye Saltanatı”, **Yön**, sayı: 92, 1 Ocak 1965.

Avcioğlu, Doğan. “Emperyalizmin Çırpınışları”, **Yön**, sayı: 97, 12 Şubat 1965.

Avcioğlu, Doğan. “Muhalefet Asıl Şimdi Başlıyor”, **Yön**, sayı: 98, 19 Şubat 1965.

Avcioğlu, Doğan. “Yabancı Petrol Şirketinin Yalanları”, **Yön**, sayı: 114, 4 Haziran 1965.

Avcioğlu, Doğan. “Ortanın Solu”, **Yön**, sayı: 122, 30 Temmuz 1965.

Avcioğlu, Doğan. “Demagojiye Paydos”, **Yön**, sayı: 124, 13 Ağustos 1965.

Avcioğlu, Doğan. “Yeni Dönem”, **Yön**, sayı: 134, 22 Ekim 1965.

Avcioğlu, Doğan. “Cumhuriyet 42. Yılında”, **Yön**, sayı: 135, 29 Ekim 1965.

Avcioğlu, Doğan. “1965 Yılında Atatürkçülük”, **Yön**, sayı: 137, 12 Kasım 1965.

Avcioğlu, Doğan. “Türkiye’deki Amerikan Üstleri”, **Yön**, sayı: 139, 26 Kasım 1965.

Avcioğlu, Doğan. “Menderes ve Demirel”, **Yön**, sayı: 146, 14 Ocak 1966.

Avcioğlu, Doğan. “Sovyetler ve Biz”, **Yön**, sayı: 148, 28 Ocak 1966.

Avcioğlu, Doğan. “Dış Politika Tabuları”, **Yön**, sayı: 156, 25 Mart 1966.

Avcioğlu, Doğan. “27 Mayıs”, **Yön**, sayı: 165, 27 Mayıs 1966.

Avcioğlu, Doğan. “TİP’e Dair”, **Yön**, sayı: 168, 17 Haziran 1966.

Avcioğlu, Doğan. “S.Divitçioğlu’nun Kitabı Üzerine”, **Yön**, sayı: 169, 24 Haziran 1966.

Avcioğlu, Doğan. “Vietnam Harbi ve Korkunç Bir Teori”, **Yön**, sayı: 170, 8 Temmuz 1966.

Avcioğlu, Doğan. “Dünya Harbine Mi Doğru?”, **Yön**, sayı: 176, 12 Ağustos 1966.

Avcioğlu, Doğan. “Demirel’in Dış Politikası”, **Yön**, sayı: 178, 26 Ağustos 1966.

Avcioğlu, Doğan. “Gurur”, **Yön**, sayı: 183, 30 Eylül 1966.

Avcioğlu, Doğan. “Bir Sosyalist Stratejinin Esasları”, **Yön**, sayı: 85, 14 Ekim 1966.

Avcioğlu, Doğan. “Çağımızda Ekonomik Bağımsızlık Mücadelesi: Mısır Örneği”, **Yön**, sayı: 189, 11 Kasım 1966.

- Avcioğlu, Doğan. “Kürt Meselesi”, **Yön**, sayı: 194, 16 Aralık 1966.
- Avcioğlu, Doğan. “AP İktidarı ve Sovyetler”, **Yön**, sayı: 195, 23 Aralık 1966.
- Avcioğlu, Doğan. “Sosyalist Strateji ve Prof. S.Aren”, **Yön**, sayı: 197, 6 Ocak 1967.
- Avcioğlu, Doğan. “Açık Seçik”, **Yön**, sayı: 199, 20 Ocak 1967.
- Avcioğlu, Doğan. “Ortanın Solu ve Amerika”, **Yön**, sayı: 211, 14 Nisan 1967.
- Avcioğlu, Doğan. “Sosyalizmde Ciddiyet”, **Yön**, sayı: 215, 12 Mayıs 1967.
- Avcioğlu, Doğan. “Pax-America”, **Yön**, sayı: 219, 9 Haziran 1967.
- Avcioğlu, Doğan. “Kürt Meselesi”, **Yön**, sayı: 194, 16 Aralık 1966.
- Avcioğlu, Doğan. “S.Divitçioğlu’nun Kitabı Üzerine”, **Yön**, sayı: 169, 24 Haziran 1966
- Ataöv, Türkkaya. “Atatürk’ün Dış Politikası”, **Yön**, sayı: 47, 7 Ekim 1962.
- Aydemir, Süreyya. “ABD Güney Asya’da Olduğu Gibi Küba’ya Silahlı Bir Müdahale Yapabilecek mi?”, **Yön**, sayı: 45, 24 Ekim 1962.
- Aydemir, Süreyya. “Türk Sosyalizmin İlkeleri”, **Yön**, sayı: 56, 9 Ocak 1963.
- Aydemir, Süreyya. “Marksizm, Memleketçi Sosyalizm ve İhtilal”, **Yön**, sayı: 59, 30 Ocak 1963.
- Anday, Cevdet. “Sovyetler Birliği Gezisi-1”, **Yön**, sayı: 127, 27 Ağustos 1965.
- Arda, Nahit. “Nato’ya girişimizin On beşinci yılında”, **Yön**, sayı: 203, 17 Şubat 1967.
- Başar, Erdoğan. “İkinci Milli Kurtuluş Savaşı”, **Yön**, sayı: 106, 9 Nisan 1965.
- Berkes, Niyazi. “Batıya Peşkeş Çekilen Türkiye”, **Yön**, sayı: 63, 28 Şubat 1963
- Berkes, Niyazi. “DP ve Demokrasi”, **Yön**, sayı: 67, 27 Mart 1963.
- Berkes, Niyazi. “Batı Emperyalizmi ve Batı Uygarlığı”, **Yön**, sayı: 99, 5 Ocak 1965.
- Berkes, Niyazi. “Türk Aydınlarının Özellikleri Üzerine Düşüncüler”, **Yön**, sayı: 119, 9 Temmuz 1965.
- Berkes, Fay Kirby. “Yön’ün Yükselttiği Ses”, **Yön**, sayı: 82, 6 Kasım 1964.
- Çamlı, İbrahim. “Batı İttifakı İçerisinde Bağımsız Türkiye”, **Yön**, sayı: 62, 20 Şubat 1963.

- Çamlı, İbrahim. “Kıbrıs Gerçeği-1”, **Yön**, sayı: 78, 24 Eylül 1964.
- Çamlı, İbrahim. Kıbrıs Gerçeği-2, **Yön**, sayı: 79, 2 Ekim 1964.
- Çamlı, İbrahim. Türk Dış Politikası Bir Felsefeye Dayanmalıdır”, **Yön**, sayı: 85, 20 Kasım 1964.
- Çamlı, İbrahim. “Kıbrıs İşinde Gene Yanlış ve Tehlikeli Bir Yoldayız”, **Yön**, sayı: 95, 22 Ocak 1965.
- Çamlı, İbrahim. “Kıbrıs İşinde Hayal ve Gerçek”, **Yön**, sayı:97, 5 Şubat 1965.
- Çamlı, İbrahim. “Yalnızlığa Doğru”, **Yön**, sayı:107, 16 Nisan 1965.
- Çelik, Edip. NATO Sözleşmesi ve Yargı Yetkisi, **Yön**, sayı :78, 24 Eylül 1964
- Çelikel, Necmi. “Kuveytteki Entrikalar”, **Yön**, sayı: 5, 17 Ocak 1962.
- Erdinli, Kamuran. “Türkiye’de Petrol Oyunları”, **Yön**, sayı: 110, 7 Mayıs 1965.
- Erdinli, Kamuran. “Yabancı Petrol Şirketleri Vergi Kaçırıyor”, **Yön**, sayı: 115, 11 Haziran 1965.
- Esin, Numan. “Ulusal Stratejiye Dönüş Zorunluluğu”, **Yön**, sayı: 150, 11 Şubat 1966.
- Esmer, Şükrü, Ahmet. “Amerika’nın Türkiye’de Askeri Müdahale Yetkisi:Anlaşma Kayıp mı Oldu?”, **Yön**, sayı: 203,24 Şubat 1967.
- Küçükömer, İdris. “Dış Ticaret : Büyük Soygun Yolu: 1”, **Yön**, sayı: 82, 23 Ekim1964.
- Küçükömer, İdris. “Dış Ticaret : Büyük Soygun Yolu: 2”, **Yön**, sayı: 84, 13 Kasım 1964.
- Küçükömer, İdris. “Dış Ticaret : Büyük Soygun Yolu: 3”, **Yön**, sayı: 85, 20 Kasım 1964.
- Naci, Fethi. “Üçüncü Dünya ve Biz”, **Yön**, sayı: 81, 16 Ekim 1964.
- Naci, Fethi. “Bağımsızlık bilincine doğru”, **Yön**, sayı: 83, 30 Ekim 1964.
- Naci, Fethi. “Milli Kalkınma ve Milli Savunma”, **Yön**, sayı: 97, 5 Şubat 1965.
- Naci, Fethi. “Emperyalizm nedir?”, **Yön**, sayı: 103, 19 Mart 1965.
- Naci, Fethi. “Bir Yolculuğun Düşündürdükleri”, **Yön**, sayı: 124, 13 Ağustos 1965.
- Nesin, Azin. “Vietnam Savaşı ve Türkiye’deki Yankıları”, **Yön**, sayı: 183, 30 Eylül 1966.

Soysal, Mümtaz. “Zeytin Dalı”, **Yön**, sayı: 46, 31 Ekim 1962.

Soysal, Mümtaz. “Birlikte Yaşama”, **Yön**, sayı: 50, 28 Kasım 1962.

Soysal, Mümtaz. “Merhaba Huzur”, **Yön**, sayı: 67, 27 Mart 1963.

Soysal, Mümtaz. “Teşhiste Yanılma”, **Yön**, sayı: 10, 21 Şubat 1962.

Soysal, Mümtaz. “Göl Kıyısında”, **Yön**, sayı: 26, 13 Haziran 1962.

Soysal, Mümtaz. “Aldatış”, **Yön**, sayı: 87, 27 Kasım 1964.

Soysal, Mümtaz. “Milli Kalıntı Sistemi”, **Yön**, sayı: 92, 1 Ocak 1965.

Soysal, Mümtaz. “Bu Petrol Bizim”, **Yön**, sayı: 96, 29 Ocak 1965.

Soysal, Mümtaz. “Küçüklükler Komedi”, **Yön**, sayı: 100, 26 Şubat 1965.

Soysal, Mümtaz. “Sistem Yapar”, **Yön**, sayı: 112, 21 Mayıs 1965.

Soysal, Mümtaz. “Başkalık”, **Yön**, sayı: 123, 6 Ağustos 1965.

Soysal, Mümtaz. “Yalnızlık”, **Yön**, sayı: 143, 24 Aralık 1965.

Soysal, İlhami. “Ordu”, **Yön**, sayı: 43, 10 Ekim 1962.

Soysal, İlhami. “Dış Politikadan İç Politikaya”, **Yön**, sayı: 46, 31 Ekim 1962.

Soysal, İlhami. “NATO’da Eşit Söz Hakkı İstiyoruz”, **Yön**, sayı: 79, 2 Ekim 1964.

Soysal, İlhami. “Çağlayangil Açıklıyor: Yeni İktidarın Dış Politikası: Eski Hamam Eski Tas”, **Yön**, sayı: 145, 10 Aralık 1965.

Selçuk, İlhan. “1962 Yılında Türk Milliyetçiliği”, **Yön**, sayı: 25, 6 Haziran 1962.

Selçuk, İlhan. “Kökü Dışarıda Dış Politika Olmaz”, **Yön**, sayı: 95, 22 Ocak 1965.

Selçuk, İlhan. “Hayallerin Çöküntüsü”, **Yön**, sayı: 105, 2 Nisan 1965.

Selçuk, İlhan. “Çağdışı Bir İmparatorluk”, **Yön**, sayı: 110, 7 Mayıs 1965.

Selçuk, İlhan. “Millet Yapar”, **Yön**, sayı: 111, 14 Mayıs 1965.

Selçuk, İlhan. “İnsan Pazarı”, **Yön**, sayı: 116, 11 Haziran 1965.

Selçuk, İlhan. “Devrimciliği Yitirince”, **Yön**, sayı: 133, 15 Ekim 1965.

Selçuk, İlhan. “İnsan ve Olaylar”, **Yön**, sayı: 150, 11 Şubat 1966.

- Selçuk, İlhan. “Kızıl Elma”, **Yön**, sayı: 194, 6 Ocak 1967.
- Selçuk, İlhan. “İdeolojik Savaş ve Milli Gerçekler”, **Yön**, sayı: 211, 7 Nisan 1967.
- Timur, Taner. “Rejimin Gizli Hastalıkları: Liderimiz Var mı?”, **Yön**, sayı: 9, 14 Şubat 1962.
- Ülman, Haluk. “Dış Politikamızın Değişkenleri: II ”, **Yön**, sayı: 7, 20 Haziran 1962.
- Ülman, Haluk. “Madalyonun Öteki Yüzü”, **Yön**, sayı: 46, 31 Ekim 1962.
- “Adli Kapitülasyonlar Kökünden Kaldırılmalı”, **Yön**, sayı: 142, 17 Aralık 1965.
- “Amerikalı Çocuğunu Çiğnedi, Hesap Soran Yok”, **Yön**, sayı: 142, 17 Aralık 1965.
- “Amerika, Neden Enosisten Yanadır”, **Yön**, sayı: 98, 19 Şubat 1965.
- “Anglo-Saksonların İhaneti”, **Yön**, sayı: 143, 24 Aralık 1965.
- “AP İktidarının Kıbrıs Planı”, **Yön**, sayı: 214, 21 Nisan 1967.
- “Anti Emperyalist Havana Toplantısı”, **Yön**, sayı: 145, 7 Ocak 1966.
- “Amerikan Büyükelçisinin Türkiye’ye Yardım Konusundaki Raporunun Tam Metni”, **Yön**, sayı: 4, 10 Ocak 1962
- “Amerikan Üsleri Meselesi”, **Yön**, sayı: 138, 19 Kasım 1965.
- “Amerikan İstihbarat Teşkilatının Marifetleri”, **Yön**, sayı: 99, 19 Şubat 1965.
- “ABD”, **Yön**, sayı: 79, 2 Ekim 1964.
- “Amerika, nihayet Küba’ya ambargo koydu”, **Yön**, sayı: 45, 24 Ekim 1962.
- “Arap Sosyalizmine Doğru”, **Yön**, sayı: 10, 21 Şubat 1962.
- A. Sarıca, “Amerika Tehlikeli Yolda”, **Yön**, sayı: 113, 28 Mayıs 1965.
- “Başbakanın Moskova Ziyareti”, **Yön**, sayı: 124, 13 Ağustos 1965.
- “Bay Avcıoğlu’nun Dedikleri”, **Yön**, sayı: 180, 9 Eylül 1966.
- “Big Business in Dünya İmparatorluğu”, **Yön**, sayı: 181, 16 Eylül 1966.
- “Borçlanmaktan Kaçınalım”, **Yön**, sayı: 41, 26 Eylül 1962.
- “Bildiri”, **Yön**, sayı: 1, 20 Aralık 1961.

“Bir Kıbrıs Raporu”, **Yön**, sayı: 217, 26 Mayıs 1967.

“CIA Yetkisindeki Türkiye ve Orta Doğu”, **Yön**, sayı: 123, 6 Ağustos 1965.

“Dış Politika”, **Yön**, sayı: 5, 17 Ocak 1962

“Dış Hegemonya Tartışması”, **Yön**, sayı: 94, 15 Ocak 1965.

“Dünya Bankası Kalkınma Arzumuzu Anlamıyor”, **Yön**, sayı: 3, 27 Aralık 1962.

“Dış Yardım”, **Yön**, sayı: 4, 10 Ocak 1962.

“Dış Yardım Planlaması”, **Yön**, sayı: 13, 14 Mart 1962.

“Dış Yardım”, **Yön**, sayı: 15, 28 Mart 1962.

“Dış Durum: ABD”, **Yön**, sayı: 6, 24 Ocak 1962.

“Doğu-Batı”, **Yön**, sayı: 11, 28 Şubat 1962.

“Doğu-Batı ve Türkiye”, **Yön**, sayı: 61, 13 Şubat 1963, s. 10.

“Demirel Kıbrıs’ta Şartlı Enosis’e mi Yanaşacak”, **Yön**, sayı: 176, 12 Ağustos 1966.

Dana Adams Schmid, “NewYork Times: Türkiye’de Değişiklik”, **Yön**, sayı: 100, 26 Şubat 1965.

“Demirel’i Bekleyen İlk Tehlike: Kıbrıs Tehlikede”, **Yön**, sayı: 134, 22 Ekim 1965.

“Dış Politika Tartışmalarının Bilançosu”, **Yön**, sayı: 147, 14 Ocak 1965.

“Dünya İnsanlarının Sosyalizmden Yana Olması Amerika’yı Ürküttü!”, **Yön**, sayı: 98, 12 Şubat 1965.

Ekşi Oktay, “Üstünlük Kompleksi ve Amerikalılar”, **Yön**, sayı: 147, 21 Ocak 1966.

Esmer Ahmet, “Kıta Çin’i ve Türkiye”, **Yön**, sayı: 183, 30 Eylül 1966.

“Fransa’da Nato üstleri ve Türkiye”, **Yön**, sayı: 132, 8 Ekim 1965.

“Genel Görüşme: Çombeler Açık Bir Hezimete Uğradı”, **Yön**, sayı: 144, 31 Aralık 1965.

“Hükümet Kıbrıs’ı Gözden Çıkardı mı?”, **Yön**, sayı: 105, 2 Nisan 1965.

“İşte Yabancı Sermaye”, **Yön**, sayı: 80, 2 Ekim 1964.

“İnönü Konuştu”, **Yön**, sayı: 98, 19 Şubat 1965.

- “İnönü, Moskova’ya gidecek mi?”, **Yön**, sayı: 84, 6 Kasım 1964.
- “İsrail’in başarısı, AP İktidarının Rahat Nefes Almasını Sağladı”, **Yön**, sayı: 219, 9 Haziran 1967.
- “Johnson Türkiye’yi Vietnam Savaşına İtmek İstiyor”, **Yön**, sayı: 210, 7 Nisan 1967.
- “Kraldan Daha Kralcı Politika”, **Yön**, sayı: 43, 10 Ekim 1962.
- “Küba ve Türkiye”, **Yön**, sayı: 46, 31 Ekim 1962.
- “Kıbrıs meselesi”, **Yön**, sayı: 56, 9 Ocak 1963.
- “Kennedy Cinayetinde Johnson’un Parmağı Var mı?”, **Yön**, sayı: 180, 9 Eylül 1966.
- “Kıbrıs ve Yön”, **Yön**, sayı: 79, 2 Ekim 1964.
- “Kıbrıs:NATO Genel Sekreterinin Çabası”, **Yön**, sayı: 84, 13 Kasım 1964.
- “Kıbrıs’ı dümen suyu politikası yüzünden kaybetmek üzereyiz!”, **Yön**, sayı: 109, 23 Nisan 1965.
- “Kıbrıs: Anglo-Saksonlar adım adım Planlarını Uyguluyorlar”, **Yön**, sayı: 106, 9 Nisan 1965.
- “Kıbrıs”, **Yön**, sayı: 107, 16 Nisan 1965.
- “Kıbrıs Pazarlığı”, **Yön**, sayı: 182, 23 Eylül 1966.
- “Kıbrıs:İkinci Acheson Planı”, **Yön**, sayı: 185, 14 Ekim 1966.
- “Kahire Konferansı”, **Yön**, sayı: 83,16 Ekim 1964.
- “Makarios Ankara’da”, **Yön**, sayı: 50, 28 Kasım 1962.
- “Makarios Türkiye’ye Kafa Tutuyor ve Türk Azınlığa Tanınan Hakları Kaldırmaya Çalışıyor”, **Yön**, sayı: 70, 17 Nisan 1963.
- “Milliyetçilik Karşısında Komünizm”, **Yön**, sayı: 218, 2 Haziran 1967.
- “Moskova-Pekin Çatışması”, **Yön**, sayı: 56, 9 Ocak 1963.
- “Mısır: Milli Yasa”, **Yön**, sayı: 24, 30 Mayıs 1962.
- “Mc Carthy’cilik Hortluyor”, **Yön**, sayı: 179, 2 Eylül 1966.

“Nato, Tükiye, Sevr”, **Yön**, sayı: 121, 23 Temmuz 1965.

“Numan Esin 27 Mayıs’ın Bilançosunu Yapıyor”, **Yön**, sayı: 23, 23 Mayıs 1962.

Rousseau Charles, “Devletler Hukuku Açısından Küba Ablukası”, **Yön**, sayı: 46, 31 Ekim 1962.

“Seçimler ve Yön”, **Yön**, sayı: 128, 10 Eylül 1965.

“Sarper’in İstifası”, **Yön**, sayı: 14, 21 Mart 1962.

“Seçim Sonuçları Washington’ı Sevindirdi”, **Yön**, sayı: 133, 15 Ekim 1965.

“Sovyet Yardımları”, **Yön**, sayı: 83, 6 Kasım 1964.

“Toprak reformunu Nehru Nasıl Gerçekleştiriyor”, **Yön**, sayı: 5, 17 Ocak 1962.

“Türkeş Nedir? Ne Değildir?”, **Yön**, sayı: 123, 6 Ağustos 1965.

“Tehlikeli Davranışlar”, **Yön**, sayı: 40, 19 Eylül 1962.

“Türk-Sovyet Bildirisi”, **Yön**, sayı: 113, 28 Mayıs 1965.

“Türkiye ve Sovyetler Birliği”, **Yön**, sayı: 61, 13 Şubat 1963.

“Türkiye’de Türk İşçilerini Amerikalılar Yargılıyor”, **Yön**, sayı: 110, 7 Mayıs 1965.

“Türk Petrolünü Kullanma Savaşı Başlıyor”, **Yön**, sayı: 92, 1 Ocak 1965.

“Ürgüplü’nün Moskova Ziyareti”, **Yön**, sayı: 123, 6 Ağustos 1965.

“Vesika: Amerikan Yetkilileri Dış Yardımı Anlatıyor”, **Yön**, sayı: 204, 24 Şubat 1967.

“Vesika:Adana Üssü Olayı”, **Yön**, sayı: 203, 17 Şubat 1967.

“Vesika:Brejnev ve Ürgüplü”, **Yön**, sayı: 83, 30 Ekim 1964.

“Vietnam Savaşında Durum Muhakemesi”, **Yön**, sayı: 175, 5 Ağustos 1966.

“Vietnam ve Türkiye”, **Yön**, sayı: 211, 7 Nisan 1967.

“Yön’ün Notu”, **Yön**, sayı: 180, 9 Eylül 1966.

“Yön, Bir Demagojiyi Daha Yıkıyor”, **Yön**, sayı: 83, 6 Kasım 1964.

“27 Mayıs İhtilalinde Amerikan Gizli Teşkilatı CIA’nın Parmağı Var mı?”, **Yön**, sayı: 55, 2 Ocak 1963.

Gazeteler

- “Selim Sarper Antlaşmalara Sadık Kalınacağını Belirtti”, *Milliyet*, 2 Haziran 1960.
- “Einsenhower Gürsel’e Bir Mesaj Gönderdi”, *Milliyet*, 17 Haziran 1960.
- “Hükümet Programı”, *Milliyet*, 12 Temmuz 1960.
- “ Amerika’ dan Yardım İstiyoruz”, *Milliyet*, 24 Eylül 1960.
- “Kruşçev’in Türkiye Ziyareti İptal Edildi”, *Milliyet*, 21 Haziran 1960.
- “Gürsel ile Kruşçev’in mesajları açıklandı”, *Milliyet*, 1 Eylül 1960.
- “Gürsel Araplarla Dostluk İstiyor”, *Milliyet*, 14 Temmuz 1960.
- “Orgl. Gürsel: Cezayir olaylarını dikkatle takip ediyorum”, *Milliyet*, 25 Haziran 1960.
- “Gürsel Cezayir ve Fransız İhtilafının Halli İçin Arabulucuk Yapacağımızı Bildirdi”, *Milliyet*, 18 Eylül 1960.
- “Başbakan Amerikan Elçisi ile Görüştü”, *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1962.
- “Sarper’in verdiği İzahat”, *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1962.
- “Johnson Dün Ankara’da Tezahüratla Karşılandı”, *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1962.
- “Türkiye’ye ‘Yardım Kulübü’ Kuruldu”, *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1962.
- “Erkin, Türk Armatörlerinin, Küba’yı Boykot Ettiğini Açıkladı”, *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1962.
- “Ruslar Ankara’da Dostluk Taarruzuna Giriştiler”, *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1962.
- “Sarper’in Verdiği İzahat”, *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1962.
- “Rusların Müttefik ve Tarafsız Olmayacağı”, *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1962.
- “Nikolai Podgorny ‘ Türkiye’ye Her Türlü Yardıma Hazırız’ dedi”, *Hürriyet*, 7 Ocak 1965.
- “Gromiko: ‘ İyi münasebete Daima Hazırız ‘dedi”, *Milliyet*, 18 Mayıs 1965.
- “Ürgüplü Dün Sovyet Lideriyle Görüştü”, *Milliyet*, 10 Ağustos 1965.
- “İkili Anlaşmalar Gözden Geçiriliyor”, *Hürriyet*, 7 Ocak 1966.
- “Cumhurbaşkanı Sunay Amerika’da”, *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1967.

“Türk-Sovyet Ticaret Protokolü Dün İmzalandı”, *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1966.

“Bütçe Görüşmeleri”, *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1966.

“Türk-Sovyet İktisadi Yardım Anlaşması Dün İmzalandı”, *Cumhuriyet*, 26 Mart 1966.

“Parlamento Heyeti Rusya’ya Gitti”, *Hürriyet*, 28 Temmuz 1966.

“Demirel: Önemli Sonuçlara Varıldı”, *Milliyet*, 27 Aralık 1966.

“Çağlayangil Gurup Sözcülerine Cevap Verdi”, *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1967.

“Çağlayangil Genel Kurulda Konuştu”, *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1967.

Ansiklopedi

“Sosyal İlhami”, **Büyük Ansiklopedi**, Cilt.13. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1990.

İnternet

“Tarih Bizden Yana”, <http://www.tkp.org.tr/index.php?yayinno=240&yayinyazi=1070>

<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=1893>

<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=296>

<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=2776>

<http://www.ykykultur.com.tr/yazar/yazar.asp?id=302>

http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/%C4%B0dris_K%C3%BC%C3%A7%C3%BCK%C3%B6mer

<http://www.jurnal.net/arsive/agustosarsiv/arsivhaber.htm>.

<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=518>.

ÖZGEÇMİŞ

Mert Dikici 1981 yılında İstanbul’da doğdu. İlköğrenimini Erenköy İlköğretim Okulunda, Lise tahsilini Fenerbahçe Süper Lisesinde tamamladı. 2004 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun oldu. Halen Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir.